
EMANUELE

ANTONII POSSEVINI MANTVANI

Societatis IESV.

APPARATVS AD STVDIA D. SCRIPTVRÆ,
THEOLOGIAE SCHOLASTICAE, & PRACTICAE,
ſiue Moralis de Caſibus Conſcientiæ.

IVSSV ILLVSTRISS. AC REVERENDISS.
D. IOANNIS S. FERRARIENSIS
Eccleſiæ Epiſcopi recuſus,

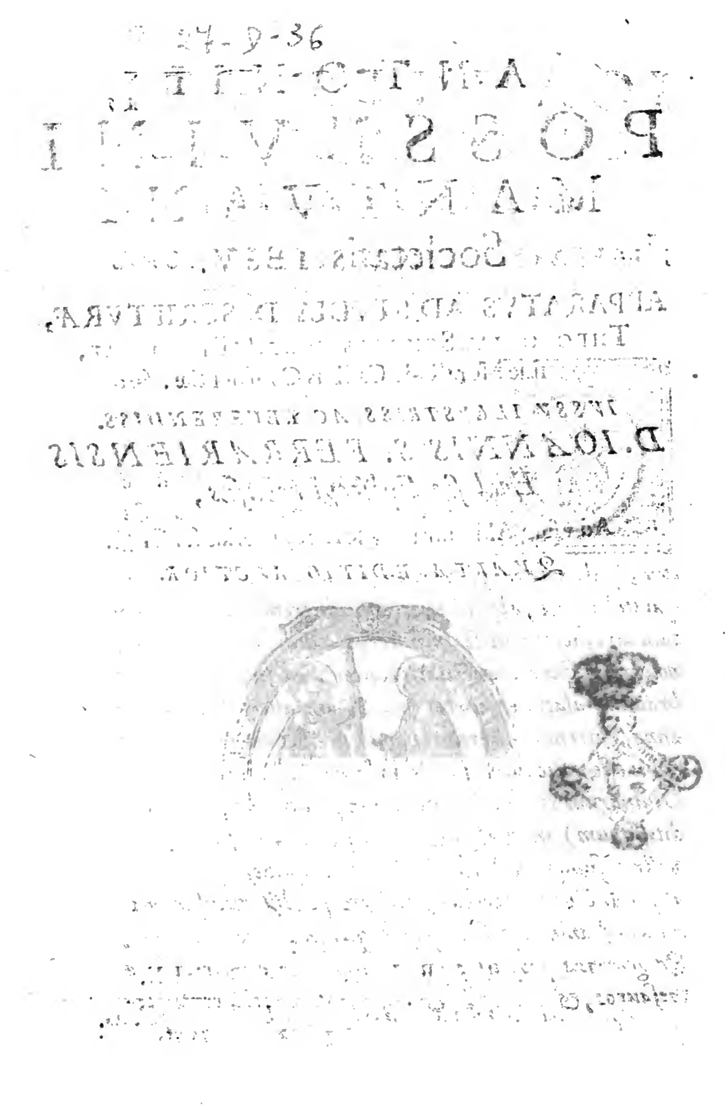
Ad vſum Alumnorum, & reliqui totius ſui Cleri.

QVARTA EDITIO AVCTIOR.

FERRARIÆ, MDCIX.

Apud Victorium Baldinum, Typographum Epiſcopalem.

B

IOANNES, DEI, ET APOSTOLICAE SEDIS GRATIA,

Ste FERRARIEN. ECCLESIÆ EPISCOPVS ad Clerum, & alios Diœceseos nostræ Ecclesiasticos.

VOD ineunte superiore anno fecimus, vt veluti salutarem strenam Libellum verè Aureum de tribus Religiosorum votis à B. Humberto Dominicani Ord. Generali Magistro latinè primo editum, Italicè deinceps versum, omnibus vtriusq. sexus, qui in hac sese palæstra exercent, mitteremus: quo quidem tam uiri sacris addicti ministerijs, quàm sanctimoniales, nouo inde spiritu sanctitatis concepto ad suæ vocationis brauium alacriter currerent; Nunc altero hoc ineunte anno, paternum alterum charitatis officium præstandum nobis esse iudicauimus. Nimirum vt Apparatum ad Diuinarum studia Scripturarum perutilem (certè eruditissimum) in vestrum præcipuè vsum recudi (vel nostris sumptibus) curaremns: & quidem seorsim ab alijs Auctoris Operibus, vt cum facilius versari manibus & animis posset, celestes, quæ in eo latent, diuitias, & gemmas propius aspicientes ad hæreditatis æternæ thesauros, & vos ipsi, & alij per vos rectà contende-

Aug. in Psal. 90. Conc. 2. Greg. Magn. epi. 8. lib. 4.

rent. Videlicet B. Augustinus, & Gregorius Magnus, quidquid est in Diuino Codice scriptum, id, vti EPISTOLAS *de cęlo missas, agnoscendum, atq. auidissimè excipiendum esse monuerunt. Neq. verò ipse Princeps Apostolorum S. Petrus, eos, qui coæqualem secum sortiti fuerant fidem, operam hanc excitandi per litteras, & varias commonitiones, eo præsertim tempore intermisit, quo sibi viciniorem ex hac vita migrationẽ instare prænouerat.* Propter quod (*inquit*) incipiam vos semper cõmonere de his, & quidem scientes, & confirmatos vos in præsenti veritate. iustum autem arbitror, quandiu sum in hoc tabernaculo suscitare vos in cõmonitione, certus quòd velox est depositio tabernaculi mei secũdum quod & Dominus IESVS Christus significauit mihi. Dabo autem operam, & frequenter habere vos post obitum meum, vt horum memoriam faciatis. *Hæc ille tunc, qui factus formà gregis ex animo, nunc etiam vrget nos, vt cum ex hoc Mundo nobis decedendum sit, aliquid vobis adhuc eiusmodi relinquamus, quo scilicet tanquàm filij dilectissimi, quos Deo miserante per annos plures in Christo alumus, tum aliorum, quæ ex munere nostro Episcopali ad vos prodierunt, tum huius potissimum tantũ non postremi desiderij ac voluntatis nostræ, quasi Testamenti memores sitis. Et nostis charissimi vltima Parentũ vota filijs debere esse sacrosancta. Ceterum, etsi intelligimus distare nos quàm longissimè ab Apostolorum ipso, quem diximus, Principe, putamus tamen futuros criminis reos, nisi & nos dum in hoc tabernaculo sumus, eius semitã terere, ac mo-*

2. Pet. 2

nita sequi pro viribus, Deo aspirante, conniteremur; præterquam quòd licet haud nobis significatum sit velocem fore corporis nostri depositionem, ab ipsa nihilominus ætate, ad quã peruenimus, quę magis ad decrepitam, quàm ad senilem vergit, satis monemur, vt id, quod collabenti Mundo maximè omnium necessarium est, ac salutare, vobis inprimis, quanta possumus diligentia, in Domino IESV *(sicuti nunc facimus) commendemus. Nempè ipsum* DIVINARVM SCRIPTVRARVM *vehementissimum amorem, & sedulum super alia omnia studium.* Scrutamini *(Aeterna* PATRIS *ait* Sapientia) Scripturas, ipsæ enim testimonium perhibẽt de me. *Et Apostolus inquit.* Omnis Scriptura Diuinitus inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. *Quin etiã Hieronymus sanctus in ea, quàm qui màxime, versatus cũ scriberet Demetriadi (quid si scripsisset clericis?) inquit.* Maximè sanctarum tibi scripturarũ studium diligendum est, illuminanda Diuinis eloquijs anima, & coruscante Dei verbo, Diaboli repellendę sunt tenebræ. Citò enim fugit ille ab ea anima, quã sermo Diuinus illuminat, quæ cęlestibus semper cogitationibus occupatur, in qua assiduum est verbum Dei, cuius vim nequam spiritus nõ potest ferre. *Quòd si Ecclesia cœlitus edocta ipsum continenter in choris concinit, è suggestibus interpretatur, ad Altare in augustissimo sacrificio recitat, ad Indos quaquauersum importat, perq. illud, sicuti per potentissimam omnium*

Ioan. 5.

2. Tim. 3.

Hierony. ad Demetriadẽ. de Virginitate epist. 1.

machi-

machinā hæreses omnes, & Satanæ impetus euertit, quales decet esse vos, quibus ante ceteros omnes cōcreditū est Depositum istud? ne quando cum terribilissimo Tribunali Diuino sistemini, in Mundi quidem loquela fuisse eruditi, in cælesti verò elingues, ac muti perstitisse inueniamini. Sanè sublimis illa ciuitas, quæ vera, & manens Patria est, neminem admittet, cui penitus eius lingua ignota fuerit. Sed enim, quoniam in sanctis ijsdem Scripturis magna sunt culmina sententiarum, & cumuli sensuum, vt ideo Mari, & vastæ Syluæ comparentur, mira item Diuinorum eloquiorum sit profunditas; vt proinde ipso B. Augustino hortante intensissimè (utar eius verbo) sit eis studendum, propterea satagite, vt qua decet methodo, & quo expedit nauigio in immensum istud pietatis ac Sapientiæ Oceanum ingrediamini. Tuta prora, & puppis erunt Auctores ij, quos cum ex hoc libro, quem vobis tradimus, habebitis obuios, tum verò ex magno illo Apparatu Sacro, quem nouissimè idem Auctor emisit in lucem agnoscetis, qui nam inoffenso pede interpretes decurri debeant. Deus ipse Pater totius consolationis det vobis consolatorem Spiritum, vestrisque cordibus virtutem infundat, qua post emensum vitæ huius breuissimæ spatium, possitis Diuino eius Verbo Duce, atque sanissimo illius ex ore Ecclesiæ Catholicæ sensu, alios è medijs errorum fluctibus eripere, ac denique omnes ad æternæ tranquillitatis portum appellere. Amen.

Greg. hom. 6. in Ezec. & in procem. in libros Regum

Aug. lib. 10. conf. c. 14.

Ex Ædibus nostris Episcopalibus. Kal. Ianuarij. Anno Domini M. D C. I X.

LE-

D

LECTORI.

DE BIBLIOTHECA SELECTA, & Apparatu Sacro

ANTONII POSSEVINI. SOCIETATIS IESV,

QVORVM OPERVM NON RARO' FIT mentio in hoc ad Sacras Litteras Apparatu.

BIBLIOTHECA Selecta continet Rationem studiorum ad cunctas tam Sacras, quàm liberales alias disciplinas, atque ad omnium siue Catholicorum, siue Schismaticorum, siue Hæreticorum, siue Iudęorum, siue Gentilium, siue Atheorũ, salutẽ procurandã cum nominatione selectiorum Auctorum, qui de ijs iuuandis optimè egerũt.

At quoniam hęc eadẽ Bibliotheca non semel recusa est, videant Lectores, vt eam potissimũ ad manus habeant, quę Venetijs ex Altobelli Typographia prodijt An. Do. 1603. quę prostat apud Combium. Auctior enim est, atq. distinctior, quàm Romana in Vaticano excusa an. 1593. & minus erroribus Typographorũ scatens, quàm quę ex Coloniensi Io. Gymnici officina emissa est. Et in hac quoq. quę erram iam adnotata sunt, eorum Correctorium Deo iuuante emittetur, quemadmodum & Venetę editionis suorum Operum fecit Illustrifs. Robertus Card. Bellarminus.

Apparatus autẽ Sacer Venetijs primò, deinde an. 1608. Coloniæ multo auctior excusus continet Notationem, & expensionem omnium editionum, seu versionum, quæ vel à Typographis in lucem venerũt, vel adeo manuscriptę in præcipuis Orbis Terrarum Bibliothecis asseruantur.

AV-

AVCTORES VERO' SVNT, qui hic subscripti sunt.

1. *Scriptores Veteris, & Noui Testamenti.*
2. *Eorum Interpretes.*
3. *Synodi, ac Patres Lat. & Græci.*
4. *Patrum facti è Latinis, siue ab alijs versiones.*
5. *Theologi Scholastici, qui ve contra hæreticos ex professo egerunt.*
6. *Chronographi, & Historiographi Ecclesiastici.*
7. *Ii, qui Casus Conscientiæ explicarunt.*
8. *Alij, qui Canonicum Ius sũt interpretati.*
9. *Poetæ Sacri.*
10. *Libri pij, quocunq. idiomate conscripti.*

Reliqua eiusdem Ant. Posseuini Opera quę nam sint, aut quanam occasione fuerint scripta, quid vè commodi afferant tum his studijs, de quibus in hoc Opere agitur, tũ alijs, planius in Apparatu Sacro vide in Verbo Ant. Posseuinus.

At quoniam, dum hic liber erat propemodum euulgandus, apparuit Chronologia à Mundo condito usq. ad Christum Dominum, quam Antuerpiæ apud Hieronymũ Verdussen anno 1608. edidit Henricus Samerius Societatis IESV, operosè elaboratam, & lectu perdignam, ideo inter ceteros Chronographos cupimus eam (nec quidē in secundo loco) adnumerari. Interea expectamus Chronicon Alexandrinũ Græcè, ac Latinè, interprete Matthæo Radero, Soc. Iesu, quod magni fit à doctis, quodq. incipiens ab exordio Mundi, atq. deueniens propè ad Herculium Imp. exibit ex Augustanis in Germania prelis vnà cum Chronologicis Cyrilli, & Georgij Pisidæ excerptis à Iacobo Pontano ipsiusmet Societatis.

Porrò Index capitum vniuersi huius Operis, in eius fine ostendet quam breuissimè, quidquid in eodem continetur.

ANTONII POSSEVINI SOCIETATIS IESV

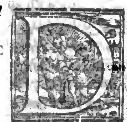
DE DIVINA HISTORIA,

Siue

SCRIPTVRA SACRA

Liber Primus.

CVR DIVINA HISTORIA DICATVR SACRA Scriptura, Biblia, Testamentum, Pactum, Fœdus, Chirographum, Lex, Euangelium, Theologia Positiua, Verbum Dei. Cap. I.

IVINA *Historia dicitur SACRA SCRIPTVRA, quòd scribæ velociter scribentis, & eorum, qui sacras literas conscripsere, animos, & manus dirigentis LIBER hic est, cœlestium plenissimus mysteriorum. Quem ideo Diuinum Codicem sæpe Augustinus; ceteri verò BIBLIA, hoc est Libros nominant; quoniam non solum alijs omnibus libris, verum etiam cunctis, quæ vmquam fuere, Bibliothecis, maximè præstant. Certè omnipotentis Dei, & Imperatoris cœli EPISTOLAS dixit Gregorius, qui cum Theodoro medico gratias ageret de pecunia pauperibus trāsmissa,*

SACRA SCRIPTVRA.

CODEX DIVINVS. BIBLIA.

EPISTOLAE IMP. CAELI.

A eum

Grigor. ag. episto 84. ad Theod Medicum Lib. 4 Vide itē Aug to 8 com. 2. in Psal. 90

eum diligentissime hortatur ad legendas literas sacras. Sed A
quia (inquit) ille plus diligit, qui plus præsumit: erga dulcissimam mentem gloriosissimi filij mei Theodori habeo aliquam querelam, quia donum ingenij, donum rerum, donū misericordiæ, atque caritatis a S. Trinitate percepit; sed tamen sæcularibus indesinenter causis adstringitur, assiduis processionibus occupatur, & quotidie legere negligit verba Redemptoris sui. Quid est autem SCRIPTVRA Sacra, nisi quadam Epistola Omnipotentis Dei ad creaturam suam? Et certè sicubi esset gloria vestra alibi constituta, & scripta terreni iam Imperatoris acciperet, non cessaret, non quiesceret, somnum oculis nō daret, nisi prius quid sibi Imperator terrenus scripsisset, B
agnouisset. Imperator cæli, Dominus hominum & Angelorum, pro vita tua tibi suas Epistolas transmisit, & tamen gloriosè fili easdem epistolas ardenter legere negligis? Stude ergo quaso, & quotidie Creatoris tui VERBA meditare. Disce cor Dei in Verbis Dei, vt ardentius ad æterna suspires, vt mens vestra ad cælestia regna maioribus desiderijs accendatur. Tantò enim tunc maior ei erit requies, quantò modo ab amore conditoris sui requies nulla fuerit. Sed ad hæc agenda infundat nobis Omnipotens Deus consolatorem Spiritum.

TESTAM.

διαθήκη. veteris, & noui testamenti discrimen.

TESTAMENTVM vetus & nouum: quod testatoris voluntatem ac dispositionem contineat. nam & propterea Græce habetur διαθήκη, cuius in vetere promissio erat terræ C
manantis lac, & mel; eaque brutorum sanguine sanciebatur: in nouo autem æternæ hæreditatis, quod & iureiurando, & Filij ipsius Dei sanguine confirmatum est. Cum enim tantæ rei firmitatem Spiritus sanctus enarrasset varijs nominibus societatis, amicitiæ, seruitutis, Regis ac Regni, Sponsi & Sponsæ, Viri & Vxoris; adiecit illa PARENTIS & FILII. huius quidem non natura, sed adoptione; quoniā non naturali debito, sed legato ac voluntaria institutione Parentis Dei in bona eius paterna succedimus. Itaque & Paulus cum adoptione

1. Pet. 6 Hebr. 2 Rom. 8. Tit. 1. Hier. 31.

con-

A coniunxit testamentum, inquiens: [Quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio & promissio.] Ac Iacobus dixit: [Voluntariè genuit nos verbo veritatis.] Discrimen autem veteris & noui Testamenti attigit Cyprianus aptissimè inter alios, curque in illo esus sanguinis animalium prohibebatur; in hoc esus corporis, & consequenter potus sanguinis Christi præcipitur. Ratio verò, cur Testamentum vtrumq; vocatum sit, præter alios plurimos Iansenius optime declarauit, ne alibi quærendo tempus teratur. PACTVM autem, & FOEDVS, & CHIROGRAPHVM idem sunt cum Testamento. Vbicumque enim in Græco textu, vox hæc, Testamentum est; ibi, ait Hieronymus, habetur Habraice, Berith.

FILIATIO per adoptionem.
Rom. 1.
Iacobi 1.
Apud Cyp. de Cęna Domini
Iansenius in Concord Euãgel. c. 131 sup illis verbis.

B quod ducitur à verbo Barar. mandauit. quodque designat fœdus inter viuentes liquidò ac præcisè transactum. In quo nimirum conditiones vtrinque constent: Dei quidem promissa nobis vita, felicitasque supernaturalis: Nostri autem ad superhumana oblatio fidei, atque operum, quæ digna sint filijs Dei: quod quoniam ipsi præstare non possumus viribus solis humanis, fit eadem ipsa gratia, qua vocamur ad diuinum consortium, adspirante, agente, perficiēte, vt credamus, speremus, diligamus, Deo viuamus, atque hac viua fide rectè ad æterna illa bona suspirantes, his caducis contemptis, aduersa feramus patienter, nulla re diuinæ amicitiæ præposita. Hæc verò omnia, quoniam certa stipulatione sancita sunt, Scriptu-

HIC EST ENIM SANGVIS.
Hier. tom. 3. in quęst super Gen & in ep. ad Gal. lib. 2. cap. 3.

Cõditiones & pacta īter Deũ & nos.

C ra sacra quasi Chirographum, ac Tabulæ Dei ab Augustino etiam dicta sunt. Quoniam enim (ait) generatio labitur, generatio venit, & celeri cursu currunt tempora: voluit Deus Scripturam sacram manere veluti tabulas quasdam, & quoddam Dei Chirographum, quod omnes transeuntes legerent, viam, qua ad Dei promissa venitur, tenerent. LEX item, & EVANGELIVM. illa quoniã illa præcepit: hoc, q̃a felicissimo nuncio declarauit, & perfecit. [Virtus enim Dei est in salutem omni credenti.] Videlicet in Euangelio sunt, quæ multo

CHIROGRAPH. TABVLAE.

Rom. 1.

Matth.5. Matth.11. Rom 3. Galat.3. Ioan 5.

antea Lex vna cum Prophetis & Psalmis indicarat. Quare huc illa pertinent: [Non veni legem soluere; sed adimplere.] Et [Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem.] Ac rursus: [Legem destruimus? absit. sed legem statuimus.] Nam cum legis finis sit Christus, tum maximè lex statuitur, cum Christus tenetur. Iterum autem illud: [Lex pædagogus in Christo.] Et ideo dixit: [Si crederetis Moysi, forsan crederetis & mihi.] THEOLOGIA POSITIVA. In Diuinis enim literis materia & ratio est, qua Theologi possimus effici. Theologus enim (si pressius, atque ex veterum Græcorũ vsu accipiatur) is est, in quo Diuinitatis cognitio sit, quemadmodũ docet Gregorius Nazianzenus. Sin fusiore significatu, ac qualem nostræ vsurpant scholæ, is est Theologus, cui non solum nota sit Diuinitas, quatenus in ænigmate cognosci potest, ac quatenus alios eam possit edocere; verum etiam qui ea cognoscit, quæ de Diuinitate sunt, vel ad Diuinitatem spectant, quoniam a Deo reuelata sunt, ac nobis absque illius reuelatione nequeunt innotescere; ad Diuinitatem autem, quatenus superni est ordinis, referuntur. Qua de re aliquid adhuc, vbi de Sch[illegible]ica Theologia, dicetur. POSITIVA, quòd legibus ratiocinationum, definitionum, ac diuisionum haud coarctetur, nec in eam tradendam cadat omnino ea disceptandi ratio, qua Scholasticæ penitior adhibetur. Ac quidem, quæ Græcis est thesis, hæc Latinis positio est; quæ cum sententiam ratam, stabilem, firmã designet, in Diuina Scriptura præcipuum habet locum, quæ est vniuersæ Theologiæ Scholasticæ basis & fundamentum. Hanc ob causam Bonauentura loquens de positiua Theologia inquit: Cum secundum lumen supernaturale procedat ad dandam homini viatori notitiam rerum sufficientem, quatenus ei expedit ad salutem, partim per plana verba, partim per mystica, describit totius vniuersi continentiam, quasi in quadam summa, in quo attenditur eiusdem Scripturæ latitudo: describit decursum, in quo attẽditur longitudo: describit excellentiam saluan-

A B C

THEOLOGIA.

Grego. in primo suo Apolog.

POSITIVA cur.

Bonau. in prologo Breuiloquij.

Sacra Scriptura nõ procedit secundum modũ aliarũ scientiarum.

A *saluandorum, in quo attenditur sublimitas: describit & miseriam damnatorum, in quo profunditas consistit non solum ipsius vniuersi, verum etiam diuini iudicij: & sic describit totum vniuersum, quantum expedit de ipso habere notitiam ad salutem secundum ipsius latitudinem, longitudinem, altitudinem, & profunditatem. Sic enim (paulo post subdit) exigebat conditio capacitatis humanæ, quæ nata est magna & multa magnificè & multipliciter capere tamquam speculum quoddam nobilissimum, in quo nata est describi non solum naturaliter, verum etiam supernaturaliter rerum vniuersitas mundanarum. Neque verò solum, quòd Diuina diuinitus tractentur in Scriptura sacra, verum etiam quòd hæc ex ore* B *Altissimi prodijt, dicta est VERBVM DEI. Quod cum insitũ, traditum, scriptum pro varia ratione vocent Apostoli, nos modo de verbo scripto agentes, reliqua ad Theologiam cum hæreticis controuersam, atque ad Ecclesiasticam historiam referimus. Porrò Dei Verbum, cum non humana inuestigatione, sed reuelatione, vel inspiratione diuina cognitum sit, appositè ita dictum est, quod præter alia notitiam nobis IESV Christi, qui est VERBVM DEI, suppeditat, ex qua vt origine manat firmitas, & intellectio totius Scripturę, quippe is factus est nobis Sapientia a Deo: & in ipso sunt omnes thesauri Sapientiæ & scientiæ absconditi: qui solus verus est Doctor, qui (ait* C *Augustinus) potest speciem imprimere, ac lumen infundere, atque virtutem dare cordi audientis, cathedram habens in cælo, & intus corda docens Filius Dei, & Ars Patris.*

Diuinæ Historiæ sũma.

Humana mẽs speculum nobilissimũ & capax.

VERBVM DEI.

1. Cor. 1
Coloss. 2
Qualis Doctor Christ⁹ præ alijs.

Ars Patris.

Per quosnam Deus ea, quæ in Historia Diuina continentur, seruari; ac quanam lingua posteris mandari voluerit. Cap. II.

SOlum (*inquit Eusebius*) *Hebræorum genus inter tot tantosque errores nempe variarum gentium ab vno voluptatis*

tis collo, tamquam hydra in diuersa capita profusos, veram pietatē secutū est. Hebræi.n. solum pia sanctaq. consideratione primū elemēta, & quæ ab elementis cōposita sunt, solē similiter & lunam, & ceteras stellas, & cælum ipsum, non modo Deos non esse, verum etiam anima penitus expertia iudicarunt. Deinde quoniam neque a lapidibus casu vmquam sine artifice domus ædificari, nec pannus absque texente fieri, nec nauis sine gubernatore nauigare potest; cum animalibus rationalibus, atque irrationalibus, & substantijs animatis plenum hūc mundum viderent, non absque Sapientia Dei omnia facta putantes a magnitudine atque pulchritudine creaturarum, puritate mentis, creatorem omnium immortalem cognouerunt. Cum autem non contemnendam totius partem hominem esse viderent, partem eius præcipuam, animam videlicet verum hominem, corpus verò quasi hominis indumentum, esse affirmarunt. Quare maiorem curam cultui animæ afferre non dubitarunt, Creatori hoc Deo placere arbitrantes, qui a genere hominum nō corporis robore, sed animi ratione, omnia quæ in terris sunt gubernari constituit. His fundamentis iactis, corpus quidem, & quæ corpori suauia sunt non maioris quàm reliqua pecora, fecerunt: Animum autem, qui rationis particeps est, ac mente præditus, quique ad similitudinē Dei creatus est, summo studio excoluerunt, nec quidquam verum bonū præter bonorum omnium largitorem Deum credentes, extremum finem, summamque Beatitudinem in cognitione atque coniunctione Dei posuerunt, qui solus humana vitæ, rerumq, omnium causa est. Quare illum solum Deum cognoscere, illi se soli vitæ puritate adiungere studuerunt, ac pietate, veraq. in Deum Religione Altissimi Sacerdotes, genus electum atque regium, & gens sancta, alijsque similibus appellationibus digni visi sunt. Cur igitur reprehendendi nos sumus, qui hæc Græcorum, Aegyptiorum, Phœnicum, ceterarumque gentium nugis præposuimus? In tantum virtutis multi ex genere ipsorum

[Margin: S. p. 3]

[Margin: At caueat lector, & sciat, hanc esse determinationi Ecclesię contrariam, nam anima ē forma, & pars hominis.]

[Margin: Diuinas literas merito p̄poni nugis Græcorum, Aegyptiorū, Phœnicū, & ceterarū gentium.]

[Margin letters: A, B, C]

sorum

A *sorum peruenerunt, vt Angelorum visione, diuinisque oraculis, non syllogismis, neque coniecturis instituerunt, vt quæ futura erant, plerumque Dei gratia repleti, quasi præsentia viderent. Hæc antequam Græcorum nomen esset, imò verò etiam ante Moysen à Iuda Iudæi appellati sunt; Hebræi verò ab Hebero, à quo Abraham originem traxit. Multis ante Moysen sæculis absque lege aliqua scripta pie sanctèque viuebant, absque doctrina legum, oraculis veritatem diuinis, & mentis acumine, magnitudineque animi consecuti. Primus verò apud eos eximius ille Theologus Moyses scripta reliquit, qui diuinitus antequam leges poneret, maiorum vitas animis hominum impressit. Ita bonorum præmijs, & impiorum suppli-*

1. Pet. 2

MOYSES.

B *cijs, ad amplexandam virtutem, & fugiendam impietatem hortatus, leges tandem in medium proposuit.*

Iudicauit etiam, ne forte difficillima legis præcepta Iudæi dicerent, atque ab illis resilirent, priscorum exempla esse proponenda, vt omnibus pateret, absque legum mandatis sola ratione nixos, optime maiores Iudæorum vixisse, atque ideo nõ esse sibi difficile vitas illorum imitari, si paria diuinitus consequi præmia desiderarent. Hæc Eusebius, qui cum in his vera scripserit, in quibus tamen non rectè senserit, diximus in sacro Apparatu, in verbo Eusebius.

Ortam verò vna cum hominis creatione Hebraicam linguam fuisse atque à Deo institutam, qua præcipue mysteria

Ortus linguæ Hebrææ.

C *Diuinæ Sapientiæ exponerentur, certissimum est: In ea verò esse tot sacramenta, quot sunt literæ; tot mysteria, quot puncta; tot arcana, quot apices, est quoque verissimum. Vt non immeritò ipsa veritas dixerit: Non præteriturum à lege vnum iota, aut vnum apicem, donec omnia fierent. Itaque & iure vocata est sancta, quandoquidem mysteria omnia sanctissimæ Trinitatis, Nomenque ipsum Dei ineffabile, cæteraque ad sanctificandas animas in ea continentur tamquam in abysso profunda secretorum; quæ numquam possit exhauriri. Ea quoq. potis-*

potissimæ ac nobilissimæ partes vniuersi, quæ conspici possunt, sua quæque primum nomina sortitæ sunt, qualia cęlum, terra, mare, lux, nox, quæ & hominibus ipsis imposita nomina complexa est, quorum significatio totidem elementis, eodemq. singularum partium pondere constans in alijs linguis non est. Preterea, nullum idioma, vel pronunciationis integritate gratius, vel simplicium verborum copia vberius, vel significatione ipsa, aut significandi modis distinctius esse intelligunt ij, qui hanc linguam sedulo didicerunt: quamobrem & hinc factum est, vt plures rationes afferat Benedictus Arias Montanus, quibus ostēdit fieri non posse, vt aliqua versio vigorem Hebraicæ linguæ pſertim in Diuina Scriptura æquare possit. A

Iosepb lib 1. antiq cap. 4. Eupolemus apud Clemen. Alexan lib. 1. Strom. Augu. lib. 18. ciuit. Dei c 39. Euseb li 9 ca. 4. & li 10 ca 2. de prop. Euā. Euseb vbi su. Hier epist. ad Paul. Vrbicā, & in Threnos Ierem. Bellarm. initio sua Grām. Hebraa.

Originem item duxisse hinc, tamquam ex proprijs fontibus, reliqua literarum aliarum nomina prēter alios & Arias Montanus, & Guido Fabritius Boderianus, ac denique Card. Bellarminus docent ex veteribus Hebrēis, Grēcis, Latinis. Certe Eusebius monstrat primas omnium literarum fuisse Hebraicas, quod sola Hebraicarum literarum nomina significationem habeant; neque enim aliquis rationem reddet, cur Græci literas suas vocent Alpha, Bita, Gamma, Delta, & Latini, A, B, C, D, nisi quod Hebræos sunt imitati, & adeo ab illis acceperunt, qui literis suis ea imposuere nomina Aleph, Beth, Gimel, Daleth. Cur autem Hebræi literas suas ita vocauerint rationem à propria significatione deductam reddunt Eusebius & Hieronymus, atque aliam item Bellarminus. B

Mirum autem illud est, quod sapientes etiam docent, nempe merito dici sanctam hanc linguam, quod in ea sanctissima Trinitas vbique tam apertè eluceat, vt nullum sit thema hoc est Radix, quod tribus literis suis quędam Diuinæ Triadis vestigia aspicientibus non referat: Cum etiam, qui vocum Hebraicarum etymologicam energiam percaperit, plus (inquiunt) profecturus sit in vera naturalium rerū cognitione, quā qui plurimum doctrina Aristotelis, Theophrasti, Plinij, Dioscoridis, C

dis,

A *dis,& huius generis aliorum memoriæ mandauerit;ne quid dicam de arcana illa vi,qua animi rapiuntur, dum mirabilem venantur in Idiotismis,& singulis ipsis vocibus latentem sensum. Porrò Boderianus ait ex Hebraica fluxisse linguas Babyloniсam,siue Chaldaicam; Syram siue Hierosolymitanã; & Arabicam,quam Iudæi vocant linguam Ismael: quemadmodum,& ex Græca,cuius litteras à Phœnicibus Græci acceperunt,cum Phœnices à Iudæis,(vt postea dicemus)eam habuissent,tres aliæ linguæ Artica,Dorica, & Aeolica; ex Romana verò(quę & Latina)deriuatę sunt Italica,Hispanica, Gallica. Nimirum his tribus linguis Hebraica, Græca, Latina,Statua* Daniel. 2.
B *illa ex varijs metallis conflata,pedibusque partim ferreis,partim fictilibus subnixa,hoc est omnis Idolomania erat euertenda,vt Romani Imperij lingua non amplius seruiens idolis,ad celebrandas vbique Dei laudes conuerteretur.*

Ratio facilior addiscendæ linguæ Hebrææ. Caput III.

CVm autem Clenardus,& alij Græcam Grammaticã conscripsissent,Sanctes autem Pagninus Thesaurum linguę sanctæ magno cum labore edidisset, superuenere Benedictus
C *Arias Montanus & alij,qui maximè viam complanarunt ad Hebręam Dialectum facile consequendam:ille,dum Regia Biblia,& nouum Testamentum ingenti labore ac diligentia, additis plerisque Viris psæstantissimis euulgauit; hi,dum ex omnibus pene Grammaticis Grammaticam Hebræam collegere,quę extat inter libros pertinentes ad Apparatum sacrarum literarum in eisdem Regijs Biblijs Plantini: cum autem Lexicon quoque Pagnini ibidem adiecisset, non pauca à Pagnino ex Radicibus Dauid Kimhi,aut minus apposite citata, aut etiam non satis aptè reddita,suę restituit integritati, ac prętcrea dictiones sexaginta & amplius, qua quidem in alijs*

B huius

huius Lexici editionibus desiderabantur, vnà cum suis interpretationibus, proprijs locis collocauit. Accessit Bellarmini Cardinalis. Grammatica, quam sic inscripsit. Institutiones linguæ Hebraicæ, ex optimo quoque auctore collectæ ad quantam maximam fieri potuit breuitatem, atque ordinem reuocata, vnà cū exercitatione Grammatica in Psalmum trigesimum tertium, cum & ante hanc capite tertio partis quarta, agat de inuestigatione Radicis, siue Thematis, & vsu Dictionary, mox de Syntaxi capite quarto, denique de Poetica capite quinto. Sed vide eiusdem Grammaticæ editionem, quæ est auctior, quæve prodÿt Venetÿs ann. 1605. A

Ex his igitur, qui propter Christi Domini amorem studÿs Hebraicæ linguę sese dare voluerint, haurient quantum satis erit; cum & Augustinus, & alÿs Patres ad hoc hortentur; aut certè, si quo casu, vel occupatione studium hoc esset omittendum, consulent, vt ad eos qui peritiores fuerint huius linguę, & fuerint sani in Fide Catholica, accedant. Quamquam scio Spiritum sanctum diuitias suas effudisse etiam in eos, qui minus hanc linguam calluerunt, quod in SS. Bernardo, & Thoma, atque alÿs cernimus; sed hoc vt minus erat forte necessarium ÿs temporibus, quibus erat vnum fidei labium in vniuersa Europa, sic potentissimi illi pietate viri à mandatis Dei intellexerunt, quarum ad cor sæpius locutus est Deus, quàm ad oculos per libros; vel ad aures per Pręceptores. B C

Moyses primus historiæ Diuinæ, Ecclesiasticæ, Naturalis, Humanæ, Qui vnà primus Prophetiæ, ac Poëtices Scriptor. Cap. IV.

Moyses igitur, is qui Hebręum populū, Dei iussu ex Aegypto eductum, rexit annis quadraginta in deserto, primus hominum scripsit historiam ab orbe condito vsque ad obitum suum, per bis mille septingentos ac nouem annos, cum integris

A *tegris omnino viribus, neque oculis caligantibus, nec labantibus dentibus centesimum & vigesimum annum expleuisset. Adiecisse Iosue (alij Esdram) ferunt, quæ de ipsa Moysis morte extant a trigesimoquarto Deuteronomij capite, vsque ad finem. Et Iosephus inquit ipsum iam moriturum eadem de se scripsisse, verentem, quin Hebræi à Deo raptum, prædicarent.*

Porrò Historiam Moysis vocatam ab Hebræis Thora, id est Legem (quamuis ijdem Hebræi propriè Thora, Deuteronomiũ vocent;) à Græcis Pentatheucum, hoc est volumen quintuplex, partiuntur in quinque libros; Vt primus exordium Mundi, Deut. 31.
B *& continuatam hominum, ac rerum seriem, vsque ad Iosephi mortem: Secundus exitum populi Israelitici: Tertius Leuitarum ministeria, sacrificia, leges, ritus: Quartus recensitas Tribus ex Aegypto egressas, & numerum quadraginta duarum mansionum per heremum: Quintus Deuteronomium, hoc est repetitionem legis, contineat. Quos omnes Hebraicè, Augustinus, Chaldaicè verò fuisse ab Moyse conscriptos Philo credidit; qui Moysis vitã posteritati reliquit; quique vnà cum Iosepho, (quemadmodum Iustinus[a] Martyr refert) eumdem Moysen à Chaldæo genere oriundum asseruit.*

Vndecim item Psalmos, videlicet ab nonagesimo, cui titu-
C *lus est, Oratio Moysis serui Dei, (vsque ad centesimum, qui prænotatur, In Confessione,) Moysen scripsisse Hieronymus,[b] Librum autem Iob, alij[c] vel edidisse, vel è Syrirum lingua vertisse sunt testes, quos infra nominabimus.*

Libros alios Moysi ascriptos, quos hæretici, aut alij confinxerunt, Epiphanius[d] primo Panarij, Athanasius in Synopsi reijciunt.

Moysis antiquitatem & primam omnium scriptionem historiæ, cum alia primitiuæ Ecclesiæ lumina, tum inter hæc Iustinus ex Diuinis ipsis historijs, & ex Gentilium libris accuratissimè comprobarunt: vt etiam præter Palæmonem, [e] &

a Iustin. admonit. ad Gentes.

b Hier. ep. ad Cyprianum.

c Origen. in præfa. in Iob.

d De ascensione Moysis.

e Greg. Niss. in lib. de Moyse Ambros. de Patriar. benedict. Cyrill. cont. Iulianũ. Clemẽs 1 Stromatũ. Tertul. ad Gentes Eu

seb de Præp. Euang li.9 c. 3.& lib.10.
f Iustin. Admonit. ad Gentes. Philo. de vita Moysis. Ioseph li 3. et 4. Antiq. & li 1 cōtra Appionem.
g Palęmon in 1 Gra hist.
h Appion lib. cont. Hebr & lib.4. hist.
i Strab. li. 16.
K Taci. li. 21. Annal.
l Iust. li. 36.
m Iose. lib. 2. Iud. Ant.
n Aug. l i. 18. de ciuit. Dei. c 39.
o Vide Chronolog. Genebr.

A Appionem[g] Posidonij,[h] Strabonem, [i] Cornelium Tacitum, [k] Iustinum,[l] Diodorus historicorum omnium apud Græcos probatissimus Moysen appellet magno animo virum, & probatissima vita celebratum; primum item legislatorum, quem (ait) vocant Deum, siue ob admirabilem Diuinam notionem, siue ob excellentiam, & potestatem.

Principem autem quum dico Historiæ Moysen, sic intelligo, vt quę vsque ad illius tempora, vel traditione Patriarcharum, vel alia ratione quadantenus asseruabantur, ipse ante omnes planius literis commendauerit. Planius inquam: nam quod Iosephus, [m] & Augustinus[n] tradidere, linguam & literas Hebraicas ante Moysen extitisse, id verum est: nepotes B autem Sethi [o] ante generalem Mundi inundationem, scientiam rerum cælestium, quam ipsi compererant, litteris insculpsisse in columnis, altera lapidea, altera lateritia. Rem totam grauissimis verbis Iustinus Philosophus, & Martyr, Gentes alloquens confirmat. Minimè namque (inquit) ignorare vos decet, nihil esse Gentilibus historijs exactè mandatū ante Olympiadas, nec vllam antiquam extare conscriptionem, quę aut Gręcorum, aut Barbarorum gesta significet; sola Prophetę Moysis pręcessit historia, quā afflatu Diuino Hebręis litteris ipse praescripsit, Neque enim adhuc erant Gręcę literę, sicut earum praeceptores literarum declarant, asserentes, Cadmum C ipsas ex Phœnicia primùm attulisse, & Grecię tradidisse; & primus inter vestros Plato testatur, eas posterius inuentas; quippe, qui in Timęo scripserit, Solonem inter sapientes sapientissimum, ex Aegypto redeuntem, eadem in Græciam attulisse, quę ipse ab Aegyptio Sacerdote nec sane vetusto audierat sibi dicente, ò Solon, Solon Gręci semper pueri estis. Hęc apud Græcos senex quispiam.

Moyses quàm eruditus, & verax. Cap. V.

Philo. lib de vita Moysis.

EVndem autem Moysen eruditum fuisse in omni sapiētia Aegyptiorum, potentemq; in operibus, & sermonibus, non

A non solum Philo, sed & Stephanus Protomartyr (primarius sanè testis) testatus est: Videlicet Dei sapiẽtia infinita virum per omnes etiam Ethnicorum disciplinas, pede inoffenso deduci voluit, vt Satanæ technas, & Magorum astutias noscens, rectissimam deinceps populo Dei viam ad cælum ostenderet: Id quod, & Danieli inter Babylonios, & Augustino inter Manichæos contigit: licet Moyses, sicuti & Daniel, numquam Aegyptijs, vel Babylonicis erroribus assẽserit: Et Moyses ipse, omisso (vt scripsit Iustinus Martyr) studio Mathematicarum, eo iam tempore vulgarium ac vilium, ad Hieroglyphicas disciplinas vti præstantiores habitas, animum præcipuè appu-
B lerat, viris tantum probatissimis secreto solitas tradi: quas cũ ille didicisset, nil tamen dixit, fecitve vmquam, quod vnius Dei cultui aduersaretur. Quinetiam Diuinatione ac reliquis omnibus interdixit, quæ ab Satana in Aegyptiorum animos inuecta, in animos Hebræorum aut irrepsissent, aut serpere potuissent.

Actor 7

Libro Quæstionum a Gentibus positarum

Quin & nemo vmquam veraciorem Mosayca historiam texuit, vti neque parem, quanto minus altioiem: quippe cui Deus apparuit, mysteria cælestia aperuit, exemplarq. rerum instituendarum in monte ostendit: miraculis verò & Prophetia dono eius auctoritatem, & doctrinam firmauit ingenti-
C bus. Quamquam etiam, vt filius fuit Amram, & nepos Caath, & pronepos Leui Patriarcha, abnepos Iacob, cuius auus erat Abraham quo viuente, Noe adhuc superstes fuerat; quæcumque tradita per manus Hebræis de Deo, de Mundi origine, de venturo Christo, de vocatione gentium, deque alijs omnibus seruabantur in ijs familijs, quæ integrum Dei cultum retinuerant, Moyses apprimè cognouit, atque in sua scripta historicè ac verissimè, vt erat in tota domo Dei fidelis, retulit. Quare abest à tanta historia omnis fucus, & verò noui semper inde thesauri eruuntur à scrutantibus, si quidem fidei lumen proferant; Nec porro accessum inuidet indoctis, doctos

Optima omnium ratio Historiã scribendi.

autem

autem admittit in adyta,& interiora velamina: cum interim A
Dei de quo agit, Maiestatem numquam non reuerentissime seruet: Quam scribendi rationem vtinam deinceps omnes secuti fuissent historici.

Iam igitur si qui prodidere posteris gesta: vel hinc hausta sunt; vel ipsemet vnà cum ijsdem gestis, multo (quod dicebamus) posteriores Moyse fuerunt: quales Dyctys Cretensis, Dares Phrygius (de quibus vbi de humana historia egimus) & Homerus, qui quum quingentis post Moysen annis vixerit, centum item post bellum Troianum fuit. Indica item bella, quæ Dionysio, siue Libero Patre, contigerunt, cum ille Orientem domuit, sicuti & Persei victoria, Thesei acta, Herculis B *labores, Deucalionis diluuium, Phaetontis incendium, Proserpina, atque Europæ raptus fuere post Cecropem, qui primus Athenarum Rex haud vixit ante Moysis tempora. Itaque & Thebæ à Cadmo post Cecropem sunt conditæ, qui primus literas a Phœnicibus acceptas, & his ab Hebrais traditas (vti ex Iustino Martyre ostendimus) contulit Græcis: Ac Minos leges Cretensibus promulgauit, & Aesculapius Medicina laude excelluit.*

Vide Euf. lib. 10. de præp. Euang c 2 antiquitatem Moysis & Prophetarum egregie monstrantem.

Moysis Historia ditissima, & sublimissima. Caput VI. C

Histor. Moysis Diuinam, Ecclesiasticã, Naturalé, Humana Historiã cõplectitur.

CVm autem de Historia Moysis loquimur; non solum Humanam, verum etiam Naturalem, & Ecclesiasticam, et Diuinam, intelligi volumus. Quare nulla Historico vmquam ditior, aut sublimior fuit suppeditata materia. Sed vt qui res Maiorum optime nouerunt, has optime possunt monumentis inserere, Ac verò, si quis cum anteactis rebus futuras liquidissime cerneret, eminentissimam omnium posset historiã, ac scientiam texere; Sic vtrumque præstitit Moyses, qui os ad os Dei locutus, hominem sensim ab elementis ad cælum, à

Moyses os ad os Dei locutus.

corru-

A *corruptilibus ad incorrupta, à creatis rebus ad suum Opificẽ, per Christum, qui est finis omnis legis, omnis historia, ac vera felicitatis, Diuinissimè deducit. Hic enim Moysi in historia fuit scopus, vt summam felicitatem, omne videlicet illud bonum, quod peccantes amiseramus, recuperato iterum lumine intuentes perfectissimè cum eo principio, à quo creati fuimus, per Christum, & in Christo coniungeremur. Quam tantam Theologiam, totam videlicet mercedem, æternam vitam, sapientiam, quam sapientes sæculi non cognouerunt, hoc vnum quod necessarium est; hanc cognitionem, quam non ex parte, sed sicuti est, vti cupiebat, sic videre sperabat Apostolus; hoc* B *denique, quod caritate ardentissima Christus Dominus, & orauit, & voluit, vt cum Patre, ac cum seipso vnum essemus, quemadmodum* Pater *(inquit)* & ego vnum sumus; *Hæc (inquam) omnia propinat uobis Diuina Moysis Historia; quæ postea plenis haustibus Christus Patris sapientia tradidit: vt certè felices sint futuri, qui ad hanc sitientes, eò, quo dicemus, modo accurrerint.*

Series & scopus Historiæ Moysis.

1. Cor. 13.

Ioan. 17

Moyses quantus, & qualis Politicus. Cap. VII.

TAntus verò in Diuina Historia cum fuisset Moyses, C Rempubl. quoque Iudæorum, admirabili Politia, & diuinis legibus instituit, quæ esset duratura vsque ad Dei Filij aduentum, tamquam certissimus Christianæ Ecclesiæ typus. Hebræos autem, qui iam quadringentos & triginta annos demorati in Aegypto, non poterant non intellexisse gentis illius mysteria, & idololatriã cernere, in quam plerique Hebræorũ incidissent, mira arte Moyses ab erroribus ijs abduxit. Nam cum totius Aegyptiacæ scripturæ summa (Clemente Alexandrino teste) distingueretur in Epistolarem, Sacerdotalem, Hieroglyphicam, nempe quæ scriptione insculpebatur, & bipertita erat; vt altera [a] propriè loquens mysticis tamen verbis

Exod. 12.
Clemẽ Alex. lib. Stro. 5.
ἐπιστολογραφικήν.
ἱερογραμματικήν.
a κυριολογικήν.

b συμβολικῶν.

bis per literas; altera [b] symbolica signis vteretur: quæ rursus in Imitatiuam, Tropicam, Aenigmaticam distribuebatur; Moyses Hieroglyphica doctrina morem secutus, plura sub mysticis animalium symbolis præcepta moralis vitæ tradidit, solis diuinæ legis amatoribus cognita, cuiusmodi fuere, vel sapientissima [c] Tabernaculi constructio, vel [d] sacrificiorum ritus; vel illa: Abstinendum [e] esse ab esu porci, aquilæ, accipitris, corui; quòd & porcus, animal gulæ ac voluptati deditum, symbolum sit ingluuiei atque libidinis, quibus ad eadem saginatur: & aquila rapinam, accipiter iniustitiam, coruus auaritiã designent. Sed hæc, vt reliqua omnia Isychius, & alij, qui antiquitus in Leuiticum scripsere, persecuti sunt, digna Christianis mentibus, quæ eo cibo alta ex istis symbolis ad Ecclesiæ nostræ Diuina mysteria, ordinem, & mores, altius erudiri, atque affici possunt. A B

c Exod. 26
d Leu. 1. & 2.
e Leuit. 11.

Moyses cur plura scripsit sub mysticis animalium symbolis.

A Moyse Theologi Gentiles hauserunt sapientiam. Cap. VIII.

ET à Moyse igitur, etiam qui Theologi vocati sunt inter Gentes hausere maximam partem boni, verive, quod in eorum cernimus monumentis: de quibus quoniam sibi gloriã erant aucupati, & furta inuolucris contegebant, rectissimè à Christo Domino dictum est, Omnes quotquot ante me venerunt, fuerunt fures, & latrones. *Sic fecere Mercurius Trismegistus, Amphyon, Orpheus, Linus, Musæus, Hesiodus, Pythagoras, Plato, (quem Moysen Atticum ideo vocauit Numenius) Aristoteles, & alij. Id quod vbi de Philosophia agemus, fusius dicetur. Et verò Græci omnes, vel septem ij, qui vocati Sapientes, ac quorum princeps Thales in Græcia primus philosophari cœpit, post eos Prophetas, qui maiores dicuntur, & post Salomonem plus quadringentis annis vixerunt: cum deinceps Socrates, ex quo tot Philosophorum sectæ prodie-* C

Ioan. 10

Thales vixit post maiores prophetas ac post Salomonē plus 40. annis. Socrates post minorum Prophetarum tēpora.

runt,

A *runt, floruerit post Zachariam, Aggaum, Malachiam; qui nouissimi fuere Prophetarum. Et sanè, summum esse aliquod (vti vera erat) Theologiæ mysterium ab Ethnicis illis, qui habiti sunt antiquissimi, existimatum est, cum Hesiodus spiritum vocauit amorem, quo omnia fouerentur, ac regerentur, quem item constituit Mundi principium: cumque Stoici dicerent, quæcumque in Mundo sunt, vno diuino spiritu procreari, regi, contineri; Ac cùm Plato asseruit in Timæo, quidquid erat non tranquillum, & quietum, sed immoderatè agitatum, & quasi fluctuans, id assumptum, & ex inordinato ad ordinem fuisse adductum: cùm denique docta illa Philosophorum συμ-*
B *πόσια tantis laudibus celebrarunt Diuinum Amorem, tãquam Mundi fabrum; in quem denique referebant vniuersam Vniuersi huius molitionem. Quæ sensa anne aliunde capere potuerunt, quàm ex Moyse testante Diuinum hunc ἄνεμον, hunc afflatum & spiritum Dei, dum tractare Mundi nascẽtis materiam, vt formaret informem, tamquam omnium artificem rerum, omnia perspicientem, omnibus consulẽtem, habentemque omnem virtutem, limosam illam paludem, ac iners pondus virtute sua sustinentem, & quasi ex semine, vel ouo tandẽ omnes rerum formas & species sapientissimè educentem, & excludentem? Et Cicero fidenter aduersus impios Philoso-*
C *phatus, inquit,* Hæc ita fieri, omnibus inter se mundi partibus concinentibus, profectò non possent, nisi ea vno Diuino, & continuato spiritu continerentur: *Virgilius autem.*

Cic. 2. de nat. Deor.
Virg. 6. Aenei

Principio cœlum, ac terras, camposq; liquentes,
Lucentemq; globum Lunæ, Tritaniaq; astra,
Spiritus intus alit: totamq; infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Et Ouidius ex Hesiodo & Anaxagora,

Ouid. 1. Metamorph.

Vnus erat toto naturæ vultus in orbe
Quem dixere Chaos; rudis, indigestaq; moles,

Nec quicquam nisi pondus iners; congestaq; eodem A
Non bene iunctarum discordia semina rerum.

Iusti Martyr in 2. pro Christianis Apolo. *At hæc omnia (inquã) ex paucissimis, sed fœcundissimis illis Diuinæ Mosis historiæ verbis manarunt:* Et spiritus Domini ferebatur super aquas, *&c. Sed & illud, vnde, nisi ex Moyse, si vera sunt, quæ de Aristotele dicuntur, qui iam propior morti, quasi maturior factus* Deum cau sam causarum *dixit, sicuti* & Actum purum *nominauerat. Quibus verbis, vellet, nollet, Deum esse, ex quo omnia, omnifariam perfectũ, tersanctum, in quo nihil sit impuri, aut vitiosi, hoc est, in quo nihil sit, quod non sit ipse: materiam vero consequenter abyssum vniuersarum imperfectionum testari coactus est. Quid Plato? cum Deum τὸ ὂν ὄντα vocasset, an aliũde, quàm a Moyse vox tanta prodiesat, quam ille de Deo à Deo ipso acceperat?* B

Gen. 1. Arist. 12. Metaph. tex 55. Exod. 3.

Moyses naturalis historiæ verax scriptor. Caput IX.

VEnio ad naturalem historiam, cuius firmissima fundamenta iacta sunt ab eodem Moyse. Nihil enim planius & aptius ad veritatem statuendam scribi poterat, quàm cum egit de Mundi origine, de principijs rerum corruptibilium, de duabus primis causis naturalibus, agente, & materia; mox de reliquis; deinde de ordine, ac dispositione creatarum rerum; denique de homine ipso, quò mundi corruptibilis natura progressa sistit pedem. C

Gen. 1.

Ex hoc igitur silice scintillas excussere, qui res naturales tractarunt antiquitus: Vt Tertullianus meritò exclamet, Sophistas, Poetas, Philosophos, de Prophetarum fonte potasse: Et Hermippus Pyohagoricus dixerit, Pythagoram ex Moysaica lege plurimum in Philosophiã transtulisse. Alij vero agnouerint ex Moysis Deuteronomio sumptum illud, NOSCE TE *ipsum, postea Chiloni, Thaleti, oraculo Apollinis tributum.*

Vide Euseb Augustinum, Ambrosium. Deut. 27.

Huc

A *Huc pertinent, quæ Mercurius, Hesiodus, Thales Milesius, de origine Mūdi senserunt, cùm prius noctē fuisse, quàm diem; ac primum omnium fuisse Chaos, tum amplissimam Tellurem extitisse; per Chaosq; ab Hesiodo intellectum esse NIHIL, itaq. ex nihilo effectum esse cœlum & terram: Hesiodum ipsum existimasse Mundi principia, Chaos, Noctem, & Oceanum: Sic Anaxagoras, qui* φυσικώτατος, *hoc est naturalissimus est dictus, arbitratus est, omnia primò fuisse confusa & indigesta, deinde accessisse Mentem, quæ illa distinguens & separans, Mundū effecerit: ac Trismegistus multò antea in Pimandro, quum ait, fuisse tenebras infinitas in abysso & aqua, &* B *spiritum tenuem intelligibilem; quæ Diuina virtute erant in ipso Chao. At Thales Aquam valentissimum esse dicebat elementum, atque ideo primum fuisse, ex quo surrexerint omnia, sicuti ab Seneca accepimus: qui & subdit.* Dicimus enim ignem esse, qui occupet Mundum, & in se cuncta conuertat, hunc euanidum considere, & nihil aliud in rerum natura, igne restincto, quàm humorem, in hoc futuri Mūdi speciem, latere. Ita ignis exitus Mundi est, humor primordium. Hæc ille.

Aristot lib. 1. Metaph. & li. 4. Physic. & libro, qui inscribitur contra Xenophanem, Zenonem, & Gorgiam.

Seneca lib. 3. Nat. quæstio. ca. 13.

Sed enim quantò isti à Moysaica Philosophia elementis longius discessere, tantò acerbiora ex alijs alia dissidia inter C *sese pepererunt de omnium rerum principio, de Natura, & huius principijs: de constitutione Mundi, & fine, deque eius vnitate, magnitudine, figura, deque materia & forma; de Mundi partibus supremis, cœlo, stellis, quæve in sublimi generantur, vti & de imis, ac subterraneis; de homine, vnde venerit, quò vadat; de anima humana, & huius functionibus, atque muneribus corpori communicatis; de humano corpore, & eius affectionibus, de summo bono, & alijs huc spectantibus. Indeque enatæ tot scholæ, in quibus mutuò, sese Philosophi lancinabant; vt Xenophon ex ipsa philosophorum altercatione, dum naturæ intima scrutarētur, eos similes furentibus*

Philosophorū quot, & quanta consensiones fuerint.

Xenophon. ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι contra philosophos.

C 2 pul-

pulcherrima oratione indicauerit. Et Lucianus in Timone A
iocatur in Iouem, quasi aures obstructas habentem, disceptantium clamoribus philosophorum, atque ideo preces eorum non audientem: Ac Cicero scribit, Gellium Proconsulem Athenis Philosophos, qui tum erant, in vnum locum conuocasse, vt aliquando controuersiarum facerent modum. quod si esset eo animo, vt nollent ætatem in litibus conterere, posse rem cum eo conuenire, ac simul operam suam illis esse pollicitū, si quid inter eos statui posset. Videlicet sentiebant vel ipsi ethnici, veritatem nimis altercando interire; Id etiam de naturalis historia veritate dici potest; atque adeo cum viro nobilissimi cordis & ingenij exclamandum: O miseriam dubio procul singularem, liberum hominis animū, ad expeditam contemplandæ veritatis actionem editum, nec cęlo, nec vlla creata re contentum, in vnius opinionis ergastulo, tamquam manicis, & compedibur vinctum detineri. B

Cicero. de legib.

Ioan. Franciscus Picus Mirandul. lib. 3. in Exam doctrinan Gentium.

Moyses perfectissimum exemplar humanæ & Ecclesiasticæ Historiæ edidit. Cap. X.

AD Moysen vt redeamus, Humanam etiam ille, atque Ecclesiasticam Historiam primus texuit grauissimè, ac planissimè: præfuit enim rebus ipsis, quas gessit quadraginta C
totos annos. Ac superiorum quidem ab orbe condito rerum vsque ad populi Iudaici egressum ex Aegypto, ita scripsit, vt scribendæ historiæ omnis rationem monstrauerit optimā, qui semper vnius Dei cultum vrgeat ab oculos; quem flagitia punientem, munerantem pios, consulentem ijs, qui ipsum timent ac diligunt, prospicientem futura, & certum eorum exitum annunciantem, denique populi sui Ducem, Imperatorē, & Deum exercituum describit, & celebrat. Quæ gesta, quęve scribendi ratio, si cum ijs qui nobis humanas reliquerunt historias, Cæsaris, Alexandri, & aliorum, conferantur, nonne illico

Collatio Mosis Historiæ cum Ethnicis Historiographis.

A *illicò humana mens ſentiet in Moyſe Deum loquentem & operantem, in illis verò Deum quidem multa permittentem, at neque miracula per eos patrantem, nec tales Reſpublicas inſtituentem, nec Rebuſpublicis vtiles hiſtorias condentem? Quanti enim illa fuerunt? nimirum, Hebræorum populum aſſerere in libertatem, nec ligneo ponte, qui Rhodano fuit à Cæſare impoſitus, copias traijcientem, ſed fide aperientem maria, quæ vniuerſum hoſtem abſorbuerunt, dum ſicco pede tot centena hominum millia educta in eremũ, qui varijs in ſtationibus, ſeu mãſionibus quadraginta annos cum ſubſtitiſſent, adducti ſunt tandem ad Regnum Iſrael firmandum, & ad tro-*
B *phæa Diuinæ dexteræ poſteris excitanda.*

Ceterum, cum in hac Hiſtoria Moyses vnius Dei cognitionem docuiſſet, quò falſorum deorum cultum ablegaret ab animis Iudæorum; eum autem eſſe quoque latorem legis eisdem ſuadere voluiſſet, primò ex operibus creationis, & ordine rerum creatarum id fecit, mox è pœnis per Diluuium, perque ignem, & linguarum confuſionem illatis, demum è vita Patriarcharum excellenti, Ioſephiq. pietate, quaſi per gradus, deduxit homines ad ipſam Dei legem ſuſpiciendam, & opere complendam, vt poſtea ſterneret viam ad reliquam Diuinã Hiſtoriam, quæ Ducum, Iudicum, Regum, Pontificum geſta
C *erant literis conſignanda. † Idcirco verò & liber ipſius Geneſis & Ioſue, liber iuſtorum in Scripturis vocatus eſt:[a] Quamquam & liber Samuelis, quo continentur geſta Prophetarum iuſtorum Samuel, Gad, & Natan, etiam liber iuſtorum ſit[b] appellatus.*

Series hiſtoriæ Moſaycę ac modus pſtantiſſimus.

† In li. Ioſue, Iudicum, & Ruth, Regum & Paralip. et Eſdr.

a Aug de ciu. Dei li 23. ca. 38. Hieron. in Ezec. c. 6.

b Hierony in Quæſt Hebraicis ſuper lib. Reg ſi Hieron. hæc ſunt. Ioſue 10 2 Reg. 1

Moyſes primus, ac præſtantiſſimus ſcriptor Poetices. Cap. XI.

R*Eſtat modo, vt & Poetices primum ac præſtantiſſimum ſcriptorem fuiſſe Moysen, oſtendamus: Quòd ſanè ex duobus Cãticis, hexametro carmine (vt inquit Hieronymus) ſcri-*

Moyſes primus Poeticę ſcriptor,

scriptis patet in libril Exodi, & Deuteronomij. Quam subli- A
Exod c. 15. *mi enim cothurno cecinit, cum demerso Pharaone populus euasit liber è mari?* Cantemus (*inquit*) Domino, gloriosè enim magnificatus est, equum & ascensorem deiecit in mare. Fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem. Iste Deus meus, & glorificabo
Deut. 32 eum. *Ac quæ sequuntur. Quanta rursus illa?* Audite cęli, quæ loquor, audiat terra verba oris mei. Concrescat in pluuiam doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum, quasi imber super herbam, & quasi stillæ super gramina: Quia nomen Domini inuocabo: date magnificentiam Deo nostro: Dei perfecta sunt opera, & omnes vię
B eius Iudicia. *Et reliqua. Quæ si cum omnibus Pindari Epinicijs, quę ille inscripsit Olympionica, Pythionica, componantur, quàm ista meras sapiunt nugas, præ Diuinis illis laudibus, quibus (vti & diximus & dicemus alibi) imbuendi essent adolescentium animi, priusquàm falsis poetarum imaginibus oppleti, locum deinde aut angustissimum, aut nullum Diuinis mysterijs relinquerent.*

Character poematum Moysis Græcos, & quosuis alios poetas antecellit

At qui inter Psalmos, quos psalluisse Moysen, ex Hieronymo diximus: nemo est quin si singula eorum verba perpenderit, idem & characterem poematum diuinissimum cernat. Ex his illi sunt: Dominus regnauit, decorem indutus est, C
indutus est Dominus fortitudinem, & præcinxit se. Etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur. *&c.*
a Psal 92. b Psal. 96. *Rursus.* [b] Dominus regnauit, exultet terra, læteutur insulæ multæ. Nubes, & caligo in circuitu eius, iustitia &
c Psal. 98. iudicium correctio sedis eius. *&c. Et iterum:* [c] Dominus regnauit, irascantur populi; qui sedes super Cherubim moueatur terra. Dominus in Sion magnus, & excelsus super omnes populos. Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile & sanctum est, & honor Regis
d Psal. 99 iudicium diligit: *Et* [d] Iubilate Deo omnis terra, seruite Domi-

A Domino in lætitia. Introite in conspectu eius in exultatione. Scitote, quoniam Dominus ipse est Deus, ipse fecit nos, & non ipsi nos. *Et* [e] Misericordiam, & iudicium cantabo tibi Domine, psallam & intelligam in via immaculata. Quando venies ad me? *Quos, & reliquos, si quis cum Hymnis Orphæi, Musæi, Theocriti, Homeri, Callimachi, & aliorum conferat, intelliget, in Mosaicis gemmas, in ethnicis ne vitrum quidem fulgere. Licet Orpheus cum Aegyptum petijsset, & è Mosaicis didicisset monumentis, vnum esse Deum, qui coli deberet ab omnibus, eorum, quæ antea docuerat, cecinerit palinodiam præclaro hymno, atque* B *de ea re quoque Musæum admonuerit.*

e *Psal. 110*

Quòd si Iobi certamina Moyses conscripsit (vt existimarunt Polychronius Apameæ Episcopus, & qui sub Origenis nomine Commentaria in Iobum edidit, ac Beda, licet Hieronymi nomen præseferant, scripta habent) Iobi verò pars (Hieronymo teste, specie orationis poetica prodierunt, ecquantum sapiunt æstrum? Numeris enim sunt laxata poeticis, quæ à libri initio ad ea verba dicuntur: [a] Pereat dies: *& quæ in postrema parte libri posita sunt statim postea Iobi verba:* [b] Idcirco me reprehendendo, & ago pœnitentiã in cinere & fauilla. *Reliqua omnia in præfatione sua docet Hieronymus* C *vinculis adstringi poeticis.*

Iobi certamina scripta a Moyse, vt aliquibus visũ est.

In epi ad Paulinum.

Iobi certamina ex parte vinculis adstricta poeticis.

a *Iob 3.*
b *Iob 42.*

» *A Moyse igitur non solum qui secuti sunt Diui Psalmographi, qui diuinas spirarunt voces, atque poemata, verùm etiam*
» *Græci, & Latini, quidquid verò de vno Deo, deq. mysterijs*
» *Religionis nostræ cecinerũt, eò magis siue per se, siue per alios*
» *hausisse ex Moysis fonte cernuntur, quò iam nobis expressiora*
» *sunt, quæ fortè volentes ipsi pronunciarunt, sicuti interdum*
» *vi veritatis vrgente, mali etiam Dæmones loquuntur.*

Moy-

A

Moyses quibus laudibus non solum à Iudæis, sed & à Deo sit commendatus. Cap. XII.

Iared, Pater Iedor. Heber. Socho. a 1. Paral. 4. Icuthiel. Zanohe. Dilect' Deo, & hominib. Hieron in Quæstionib in paralip.

Habemus verarum originem historiarum, quas auidius adhuc excipiet, qui meminerit, quibus laudibus tantus Auctor, non solum à Iudæis, verum & à Deo ipso sit commendatus. Et à Iudæis quidem vocatus fuit Iared, [a] *id est Descendens, quòd de monte descenderit:* Pater Vedor, *idest Sepium, quòd quasi quadam sepis lege circumdederit populū,* Heber, *id est Iunctor, quòd populum Dei seruitio iunxerit:* Pater Socho, *id est prophetiæ, quòd ipse sit Doctor prophetarum:* Icuthiel, *id est, Speraui in Deum, quòd spem habuerit liberandi populum de Aegypto; siue quod spe parētum de aqua periculo liberatus sit:* Pater Zanohe, *id est Gubernator, quòd magnam populo in eremo gubernationē exhibuerit, siue quòd doctrina sua quotidie gubernaret. A Deo autem:* Dilectus Deo, & hominibus Moyses, cuius memoria in benedictione est. [b] Similem illum fecit in gloria sanctorum, & magnificauit eum in timore inimicorum, & in verbis suis monstra placauit. Glorificauit illum in conspectu Regum, & iussit illi coram populo suo, & ostendit illi gloriam suam. In fide & lenitate ipsius sanctum fecit illum, & elegit eum ex omni carne. Audiuit enim eum, & vocem ipsius, & induxit illum in nubem, & dedit illi coram præcepta, & legem vitæ & disciplinæ, docere Iacob testamentum suum, & iudicia sua Israel: *Et alibi:* [c] Et non surrexit vltra Propheta in Israel, sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciē, in omnibus signis, atque portentis, quæ misit per eum, vt faceret in terra Aegypti Pharaoni, & omnibus seruis eius, vniuersæque terræ illius, & cunctam manum robustam, magnaq. mirabilia, quæ fecit Moyses coram vniuerso Israel.

b Eccl. 45.

B

C

c Deut. c. vlt.

Iam

A *Iam vero quæ de Moysis educatione mirabili, forma præcellenti, moribus heroicis, studijs præclaris, prudentia singulari, rerum gerendarum dexteritate inaudita, ac vita eius tota omnibus numeris absoluta, in Sacris literis singillatim explicata sunt; ea omnia Gregorius frater Basilij Magni, & Episcopus Nyssenus in breuissimam collegit summam, quam veluti formulam viuendi cuilibet Christiano commodam, atque perfectam, inter cetera eius opera scriptam reliquit: Sed & deinceps Ascanius Martinengus Ord. Regularium initio suæ Glossæ magnę plura, postquàm nos hæc edidissemus, de Moysis præstantia è Patribus collegit.*

B

Moyses primus Grammaticæ scriptor. Caput XIII.

Moyses item primus Grammaticæ scriptor, si Grammaticam vocare licet elementorum designationem. Ex ijs enim, quæ Catholici, atque Ethnici scriptores collegerunt ex vetustioribus Auctoribus, quorum opera interierunt, adhuc extat Eupolemi Græci perantiqui testimonium, quo de Regibus Iudaæ disserens, testatum reliquit, Moysen doctissimum, literarum cognitionem certis Grammaticæ præceptio-
C *nibus digestam tradidisse Iudæis, quam ipsi postea Phænicibus ob viciniam largiti sunt, ac deinde Phœnices literarum ordinem & numerum, Græcorum pueris dedisse, ob mutua vtriusque gentis commercia. Ex Artepano quoque scribunt, Moysen literas dedisse Aegyptijs, eumdemq; fuisse Mercurium illū, qui ob literas inuentas a Græcis tantopere celebratur. Strabo etiam decimo sexto Geographiæ libro, Moysen vnum ex Aegyptijs Sacerdotibus fuisse scribit, eumq; cum molestè ferret eorum instituta, illhinc Hierosolymā migrasse.* Docebat enim (*inquit Strabo*) quomodo Aegyptij non rectè sentirent, qui ferarum, ac pecorum ima-

gines Deo tribuerent;nec Libyes,nec Græci, qui Deos A hominum figuris insignirent. *Qua in re quamuis vterq. deceptus fuerit,ille,quod Moysen cum Mercurio confuderit;hic,quod eumdem Aegyptium Hierophantem putauerit; ambo tamen in hanc venere sententiam, Moysen educatum in Aegypto,& in omni Aegyptiorum sapientia fuisse, testante Scriptura,eruditum,atque fuisse Sacerdotem, sed Hebrææ gentis:Sic enim scriptum est.* Moyses & Aaron in Sacerdotibus eius. *Atqui Plato(sic Deo forsan impellente, vt veritas ab hostibus quoque extorqueretur) primum nominum impositorem scripsit fuisse Syrum: Adamum, vel Moysen intelligens:quod & Marsilius Ficinus rectè adnotauit.Quin* B *Plinius,dum omnes antiquissimas Bibliothecas excussit tandem eò adductus est,vt crederet,literas semper Assyrias fuisse:quare & Lucanus dixit.*

Actor 7
Psal.98
Pli li.7 Nat. histor.c 56.& li.5.c.12.
Lucan.lib.3. Pharf.

--Phœnices primi (si credimus) ausi
Mansuram rudibus vocem signare figuris.

A Moyse vera Cosmographiæ, ac Geographiæ iacta fundamenta. Cap. XIIII.

M*Oysen autem vera Geographiæ,seu potius Cosmographiæ fundamenta iecisse constat, tum è Mundi creationis* C *descriptione, atque ex confusione septuaginta duarum linguarum,tum è varijs sedibus & nominibus, quorum adhuc vestigia retinentur in orbe terrarum. Et quidem(vt etiam optimè adnotauit Arias Motanus)confusio septuaginta duarum linguarum,diuersa genera in totum Orbem disseminauit,qui ob eam causam in septuaginta duas nationes diuisus est per totidem Duces,& viros principes ex filijs,& nepotibus Noe,qui septuaginta duas colonias ex Armenia Saga in varias Mundi partes deduxerunt,vt vniuersam terram denuò replerent. Quò pertinere potest etiam illud Moysis,* [a] Quando

a Deut 32.

A do diuidebat Altissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum, secũdum numerum filiorum Israel (*vel, vt interpretati sunt Græci*, secundum numerum filiorum Dei) *Constat enim, populum Israeliticum, qui* [a] *populus electus,* [b] *peculium Dei,* [c] *Deique hæreditas appellatur, primo ordine in duodecim semper diuisum fuisse, ac postea in septuaginta duos. In duodecim quidem Tribus, ac Polemarchos totidem, quorum vnusquisq. sex Præfectos alios sibi subditos habebat, qui simul collecti, septuaginta duos efficiunt: eumdem prorsus numerum, quo continebantur Israelitæ, quando ingressi sunt Aegyptum, vt ex hoc loco*
B *manifestissimè patet.* [d] Omnes animæ domus Iacob, quæ ingressæ sunt in Aegyptum, fuere septuaginta, *quibus addendi sunt duo filij Ioseph, quos Aseneth filia Phutipheris Sacerdotis Heliopoleos in eadem prouincia ei pepererat. Nam quemadmodum totus illius gentis politicus ordo à maximo illo legislatore, qui ad supremi montis contemplationem ascendebat,* [e] *oreque ad os cum Deo loquebatur, tamquam homo aliquis cum socio suo, descriptus, & distinctus fuit: sic etiam ad formam & Ideam tam Mundi archetypi, quàm Cœli aspectabilis, cuius exemplum ostensum ei fuerat in monte, suis omnibus numeris constans, effectus est, & absolutus. Archetypi*
C *quidem mundi, in quo Sacrosancta, ac semper adorandæ Trinitatis imperio ac legibus subsunt nouem Angelorum Hierarchiæ, ac septuaginta duo præcipui custodes septuaginta duarum nationum, qui vniuersum orbem terrarum inhabitant, vt ex Daniele, probatur, vbi mentionem fecit Angeli Persarum & ex Apocalypsi per Angelos Ecclesiarum Asiæ tutores: prout & inter Hebræos antiquiores Simeon Ben Iochai in Zohare, & Ioseph Ben-Karmitol in schihre Stedech siue Portis Iustitiæ (quamuis iste septuaginta tantum enumeret) clarissimi, ac luculenter explicant. Cœli autem aspectabilis, in quo sub duodecim signis Zodiaci, septuaginta dua di-*

a Deut. 7.
b Exod. 19.
c Psal. 77.
d Gen. 46.
Acta Apostolorum habẽt numerũ 75. sicq. septuaginta Interpretes verterunt, quoniã & trium nepotum mentionem fecerunt.

e Exod. 33.
Iustin. Martyr in oratione ad Gentes.
Origen super Luc. hom 14.
Basi cõt. Eun.
Augu. ser. 46. ad Fratres
Dan 10 & ibi
Apoc. 2. & 3.
Hier. & Theodor. in Epito. Diuin. dogm.
Num. 11 cap.
Exod. 35.

ſtinguuntur partes, quæ à Græcis δωδεκατημόρια vocantur, & quarum vnicuique ſigno ſex à Mathematicis tribuuntur. Hinc duodecim lapides precioſi in Pontificali veſte Aaronis, quibus inſculpta erant duodecim Tribuum nomina. Hinc ſeptuaginta ſeniores, ſiue magnæ Synagogæ viri, qui ab ipſis Iudæis, Sanedrin, à Græcis verò σύνεδροι dicuntur, quippe cum duobus filijs Aaron ſeptuaginta duo capita conficiunt. Ad hanc autem Senatoriam dignitatem tantum eligebantur viri moribus, ætate, atque ſapientia clariſſimi, & qui totidem linguarum, quot ipſi erant, cognitionem haberent, ne oporteret eos, interpretes alios audire; ſi verum eſt, quod ex veterũ Iudæorum Commentarijs notauit Galatinus. Hinc ſeptuaginta duo Interpretes, ex duodecim Tribubus delecti, ex vnaquaque ſeni, & ab Eleazaro Summo Iudæorum Pontifice, ad Ptolemæum Philadelphum Ægypti Regem miſſi; vt ex Hebræo in Græcum ſermonem Sacra Biblia transferrent. Hinc eſt denique, cur Saluator mundi, ac Sol Iuſtitiæ Chriſtus, cũ perfectam & Hierarchicam Eccleſiæ ſuæ politiam conſtitueret, vltra duodecim Apoſtolorum numerum, delegerit ſeptuaginta duas nationes, totidemque linguas, ad vnam fidem, vnam Euangelicam legem, vnumque baptiſma, ſub vno Deo, & vno Paſtore vndique colligeret; Et per quos tamquam optimos Architectos ædificaret, vt non portentoſæ, ac ſuperbæ cuiuſdã molis turrim, ſed veram Noe ex diluuij fluctibus erepti Arcam, & ſanctam Hieruſalem [a] duodecim portarum Ciuitatem, cuius fundamenta ſuper profunda humilitatis aream iacta fuerunt, & cuius ædificium duodecim columnis, quot baſes habebat Salomonis concha, [b] fultum, & confirmatum, ad cœlorum vſque faſtigium erexerit.

Margin notes: Gala. lib. 4 de Arca cat. ver. cap. 5. Septuaginta Interpretes vnde orti. Luc. 9. & 10. a Apoc. 21. b 3. Reg. 7.

Margin letters: A, B, C

Sacri

A

Sacri libri, qui diuinam continent historiam, qui nam sint, & à quibusnam hoc potissimum tempore vindicati à Satanæ calumnijs, loquentis per hæreticos, atque alios eiusmodi suos: Numve editio Hebraica, quæ à Moyse & Prophetis condita est, ad nos vsque peruenerit. Cap. XV.

IAm verò certum esse sacrorum, & canonicorum librorum numerum, ijsq. verbum Dei, certamq. ac stabilem fidei regulam contineri, Catholica Ecclesia, & Patres varijs locis docuerunt, sanctæ Synodi declararunt: aduersus autem Hæreticos, & Iudæos, atque alios tum antiquos, tum recentiores, sicut plerique doctissimi viri, sic præsertim nostro æuo Sixtus Senensis, Melchior Canus, ac Robertus Cardin. Bellarminus abundè monstrarunt. qui quando vnicuique sunt ad manus, actum non agam; sed & ipse Bellarminus de varijs Sacræ Scripturæ editionibus sic egit, vt primò ostenderet, Hebraicam Moysis, & Prophetarum numquam perijsse; qua occasione dedit operam, vt commõstraret vnà cum Driedone & alijs, Hebraicã eamdem editionem, hoc est scripturas Hebraicas non esse in vniuersum deprauatas opera, vel malitia Iudæorum, nec tamen omnino esse integras, & puras, sed habere suos quosdam errores, qui partim irrepserint negligentia, vel ignorantia librariorum, præsertim cum in Hebræo facile sit errare partim ob literas quasdam simillimas, partim ob ignorantiã Rabbinorum, qui addiderunt puncta. (B) (C)

Carth. Syn. 3. c. 47. Trid. ses. 4. Canus de Locis cõib lib. 1. Bellar. li 1. & 2. de Verbo Dei.

Driedo. lib. 2. de dogmatib. & scripturis. Sanctam scripturam Hebraicè nõ esse omnino deprauata.

Cum enim possint dictiones Hebraicæ varijs modis legi, si punctis careant; non est *(inquit)* mirum, si quãdo ipsi quoque in annotatione punctorum à verò aberrauerint. Potest etiam fieri, vt ex prauo affectu, & odio in Christum ea lectio interdum ipsis magis probata sit, quæ minus Christianis fauebat.

Cete-

Ceterum (*ait*) non tanti momenti ſunt eiuſmodi errores, vt in ijs quæ ad Fidem, & bonos mores pertinent, Scripturę Sacrę integritas deſideretur. Plerumq. enim tota diſcrepantia variarum lectionũ in dictionibus quibuſdam poſita eſt, quę ſenſum, aut parum, aut nihil mutant. Errores autem, qui ex additione punctorum acciderunt, nihil omnino veritati officiunt: puncta enim extrinſecus addita ſunt, nec textum mutant. Itaque poſſumus, ſi volumus, puncta detrahere, & aliter legere. A

Hæc cum ſolidis argumentis probare, eos autem, qui ſecus ſentiunt refutare curaſſet, vix video quid poſſit adyci, niſi ad totam rem copioſius excutiendam neceſſarium aliquis duceret legere, quę ex Hiſpanijs in Italiam tranſmiſſa proprio libro Salmantica edito, ſcripta ſunt à viro erudito Leone Caſtrio, ſuo Apologetico pro lectione (vt ille inſcripſit) Apoſtolica, & Euangelica; pro vulgata Diui Hieronymi; pro translatione ſeptuaginta; proq. omni Eccleſiaſtica editione: is enim ſecundo libro eiuſdem Apologetici contendit acriter, vitiatã eſſe Scripturam Hebraicam, id quod oſtendere nititur ex Patribus, & Nouellis Iuſtiniani, non tam mutatione pũctorum, aut errore amanuenſium, ſiue quòd Iudæi prauo affectu eam lectionem interdum magis probauerint, quæ minus Chriſtianis faucbat, quàm quoniam ob implacabile in Chriſtianos odium data opera hoc ipſimet fecerint: id quod quarto, quinto, & ſexto libro eiuſdem Apologetici profitetur ſe comprobaſſe plus quadringentis locis, eo prius tamquam fundamento iacto, vt cum quidquid Spiritus Sanctus docet, ac loquitur veritas ſit infallibilis, & neceſſariò verum; omnes autem Prophetiæ, quas Apoſtoli & Euangeliſtæ citant, eas Spiritus ſanctus per Apoſtolos & Euangeliſtas, tamquam per viua inſtrumenta citet, efficiatur, vt omnes prophetiæ citatæ ab Apoſtolis & Euangeliſtis neceſſario ſint veræ, atque infallibiles. Quare quoties de his contrarium in Hebręo codice aliquid legitur,

B C

> Nouus Leonis Caſtrij liber Apologeticus: quo diuerſum ſentit. Edit⁹ Salmanticæ anno 1585.
>
> *Iuſtin Nouel. conſt. 146.*

quàm

A quàm iſta habeant in ijs, quos diximus Apoſtolis & Euangeliſtis, euincit fuiſſe à Iudæis vitiatam Hebraicam editionem, quorum peſtis, vt habet Concilium Toletanum, in nouam ſemper inſaniam recrudeſcat. Sed de ſententia huius viri, an ſcilicet prauo affectu a Iudæis fuerit in omnibus codicibus vitiatus aliquis locus ſacri textus, & de validitate rationū quibus id ſuadere conatur, alij iudicent.

Conc. Tole. 12. in compellatione Regis Eregij ad Concil.

Editio Chaldaica, & Syriaca harum linguarum origo, ac deriuatio. Cap. XVI.

B Scripturæ Sacræ paraphraſes extant Chaldaicę ex Hebręo: omnes illæ quidem erroribus inquinatæ: Sed minus ea, quam ab Aquila habemus in Pentateuchum: nam reliquæ Iudaicis commentis, ac nugis Thalmudiſtarum refertæ ſunt. Is igitur Aquila paraphraſim condidit eam, quæ in Biblijs Complutenſibus, ac Regijs excuſa eſt cum verſione Latina. Quæ in paraphraſi Chaldaica fuiſſe ab eo pleraque malè verſa, Robertus Bellarminus poſt Ariam Montanum oſtendit. De Syriaca verò editione pauca hæc dicenda ſunt. Teſtamentum nouum ea lingua excuſum idem Arias ijſdē in Regijs Biblijs nobis tradidit: alterum Syriacis, & genuinis cha-
C racteribus: alterum in infima margine Hebraicis literis, & omnibus ſuis punctis & numeris conſtans. Latina verò interpretatio adiecta eſt a Guidone Fabritio Boderiano. Ceterum quid interſit inter Syriacam, & Chaldaicam linguam: num pręter nouum Teſtamentum, alij ſint libri Syriaca lingua editi: quanta ſit huius editionis auctoritas: quodnam pręter alia iſtius editionis inſigne commodum exiſtat aduerſus hęreticos, paucis, ſed quantum ſatis videri poſſit, egit Bellarminus. Quòd ſi quis altius, ac nonnihil planius iſtius linguæ, qua vſus eſt Dominus & eius Diſcipuli, originem & progreſſum cupiat noſſe, hęc habeat. Hebræum ſermonem poſt

Chaldaica paraphraſis erroribus ſcatet.
Arias Montanus in Biblijs Regijs.
Bell. li. 2. c. 3. de verbo Dei.
Syriaca noui Teſtamenti editio qualis.
Origo. linguæ Syriacæ.
Gen. 10.

lingua-

linguarum confusionem mansisse apud filios Sem, significasse mihi quidem Moyses videtur cum diceret; Sem fuisse parentem omnium filiorum Heber. *Nemo enim nescit, ab Heber nomen habere Hebræos. Cùm porrò apud istos nimis facile, atque etiam tum viuo Sem, exolesceret auita religio, ille maiorum melior sermo simul paullatim corrumpebatur. Quod fieri etiam ante Abrahami ætatem cæptum erat.* A

Iosue 24. *Iam tum enim colebant isti Deos alienos, vt est in Iosue historia scriptum. Sed hic cum cælesti afflatu, tamquam manu iniecta, è superstitionibus patrijs esset exemptus, atque ad colendam illam sanctorum parentum pietatem, religionemq. reuocatus, linguam quoque ipsorum, quam vt primam, ita optimam esse intelligebat, constanter sibi putauit esse retinendam. Itaque ceteri, vt more maiorum suorum, purè Deum colere, ita & purè illorum more loqui, non diu post desiere, proq. Hebræo sermone, Chaldæo vti cæperunt. Cui rei satis magno argumento sunt Laban verba iesgarsath dutha quibus vtebatur, cum tumulum testimonij dicere vellet. At Abraham, eiusque posteri Israelitæ, Hebræum sermonem vnà cum auita religione retinuerunt vsque adeo firmè, vt ne in Ægypti quidem tot annorum (quemadmodum diximus supra capite huius libri quarto) exilio, vel longa consuetudine & familiaritate barbarorum, vel seruitutis duritate eum amitteret. Porrò cum hi ob sua scelera, quæ post Dauidis imperium, Salomonis & aliorum Regum suorum improborum in Babyloniam tandem captiui essent adducti, continuò huius gentis sermonem, hoc est Chaldaicum, tam sunt cupidè amplexati, vt cum nõ ferè pluribus, quàm septuaginta illic annis mansissent, eum deinde in patriam reuersi, perpetuò pro vernaculo vsurpauerint: cum Hebræum interim, quòd eo & lex ipsa, & sacra omnis historia, atque prophetici libri, ac alia insuper preclara antiquitatis monimenta essent conscripta, soli Sacerdotes, & preter eos alij homines, qui literis studebãt, rerumq.* B C

Gen. 31.

opiima-

A *optimarum cognitioni sese dabant, vtcumque conseruarent, & in ludis literarijs ea pueros ad literas destinatos excelerent. Sed enim quamuis Chaldaicè loqui à Babylonijs Israelita didicissent, tamen sermone Hebraico inde à cunabulis assuefacti, peregrinam linguam in patria sic suis casibus vbique conseruare non potuerunt, vt non ipsam multis modis ad propriam, hoc est Hebraicam, accommodarent. Itaque ex illo sermone, quem à Chaldæis acceperant Israelitæ, cùm eum ipsi, vt dixi, plurimùm casibus terminationibusque mutauissent, & multa insuper Græca vocabula admiscuissent (vt erat in sequentibus temporibus apud pleras q. nationes Græcorum*
B *idioma in vsu multo) effecta est hæc altera lingua, quæ non modo à nostris hominibus, sed ab illis quoque, quorum propria est, Syriaca vocatur. Qua cum Christus Dominus, eiusq. Discipuli, quippe vernacula in Iudæa primùm Israelitis Euangelium patefecissent, plerique omnes deinde Christiani homines, qui illa, atque vicina circumquaque loca incolebant, eadem vti cœpere, ad sacra illa salutaris doctrinæ monimenta tum conseruanda, tum etiam explicanda. Fueruntq. proinde longo tempore Syrorum Christianorum cœtus celeberrimi, & frequentissimi, quamquam ferè in Græcis semper sint annumerati à nobis, qui ad Occidentem habitamus. Doctis-*
C *simorum igitur hominum studio, quales apud illos multi vixere, & scriptis libris floruere, breui usque eò expolita est illa lingua, vt non minus scitè vocalibus notis, punctisq. alijs quęque eius literæ, Syllabæ, verba; denique verborum casus, numeri, personæ, tempora, genera notata atque distincta, & illustrata sint, quàm in Hebręa lingua factum est ab ijs, qui auctores Masoreth, hoc est traditionis, vocantur Quare si quis mediocri pręditus ingenij perspicacia, tum ab emendatissimis libris, atque etiam otio instructus, eas rationes sibi quærẽdas esse statueret, quas sequuti sunt illi, qui verba singula appositis suis notis explicarunt; profectò ille posset, & quidem non*

Syriaca lingua ex Chaldaica, & Hebræa confusa.

nimis multa in eam rem consumpta opera, Syriacarum litterarum artem omnem certissimis regulis, atque preceptis concludere. Sed vt Iudæi, ita Syri quoque accurato illo scribendi genere in sola sacrorum librorum scriptura vtuntur, vtinam etiam vsus eò fuisset ille literarius, qui in vrbe Mozal. ad flumen Tigrim exemplar Noui Testamenti scripsit, ex quo Cæsaris Ferdinandi liberalitate, & Mosis Mardeni industria, typis est expressum, quod vnum habemus. A

Quot, & quæ nam Sacrę Scripturę versiones ex Hebręo. Cap. XVII.

B

Athan. in Synopsi. Euseb lib. 6. hist c. 13 Vide Bellarminum ostẽdentem fuisse decem lib. 2. de uerbo Dei. c. 5. *Hier. præf. in lib. Paralipo.* *Interpretatio prima Sacræ Scripturæ fuit 70.*

GRæcas Scripturæ translationes Athanasius, Eusebius, & Epiphanius septem, sed decem alij fuisse asseruerunt. De omnibus summatim Hierony. sic inquit:* Alexandria, & Aegyptus in septuaginta suis Hesychium laudat auctorem. Constantinopolis vsque Antiochiam Luciani Martyris exemplaria probat. Mediæ inter has Prouinciç Palestinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Eusebius, & Pamphilus vulgauerunt.

Prima est LXXII. Interpretum, qui Hebræi fuerunt è singulis Tribubus electi sex: interpretati sunt autem Sacram Scripturam tempore Ptolomæi Philadelphi Regis, anno ante Incarnationem Domini nostri Iesu Christi CCCI. C

2. Aquilæ.

Secunda est Aquilæ, qui cùm Synope Ponti ortus, & gentilis esset, Hierosolymis baptizatus est; sed iterum Christianæ fidei renuncians, & eam anathematizans, ad Iudęos se contulit, sacramq. Scripturam interpretatus est tempore Adriani Imperatoris, qui lepra laborauit, anno post LXXII. interpretationem, CDXXX.

3. Symmachi.

Tertia est Symmachi, qui cùm Samaritanus esset, nullusque ipsi à gente sua deferretur honor, principatus cupidus ad Iudæos accurrit, & secundo circumcisus est, ac pro Samaritanorum

A *tanorum peruersis mentibus interpretatus est & ipse sacram Scripturam. Seuero imperante anno post Aquilæ interpretationem quinquagesimo sexto.*

Quarta est Theodotionis Ephesii, qui hæresim Marcionis Pontici sectatus, interpres & ipse fuit imperante Commodo ijsdem temporibus iuxta suæ hæreseos peruersionem. 4. Theodotionis.

Quinta fuit interpretatio in dolijs latens inuenta tempore Alexandri filij Mammeę Nicopoli Actia 5. & 6. sine nomine interpretis.

Alia sexta inuenta est Nicopoli apud Arctios post Seueri persecutionem. Sex ergo sunt Scripturarum interpretationes, & adhuc extant.

B *Septima est Sancti Luciani Magni Eremitæ, & Martyris, qui cùm in prędictas editiones, & Scripturas Hebraicas incidisset, ac sedulo inspexisset verba quędam Scripturę veritati deesse, quędam verò irrepsisse superflua: correctis proprijs Scripturę locis edidit illam in fratrum Christianorum vsum, quæ post certamen, & martyrium Sancti Luciani, & persecutionem factam Maximiano, & Diocletiano Tyrannis imperantibus, ipsius manu scripta, postmodum inuēta est Nicomediæ tempore Constantini Imperatoris, apud Iudęos, qui muro cuiusdam turriculæ tectorio oblito incluserant, vt diutius conseruaretur.* 7. S. Luciani

C

De versione septuaginta Interpretum. Cap. XVIII.

IAm verò, quoniam celeberrima omnium fuit uersio septuaginta Interpretum, omnino dicendum est, quæ nam hoc tempore sit integrior, quòd paucis forsan hoc constat, & quòd pręter Iudęos, atque hęreticos, qui eam antiquitus vitiatam posteritati reliquerant, non desint, qui hoc sæculo de illa licentius, quàm par erat, aut scripserint, aut pergāt scribere. Nam etsi Bellarminus Card. egit diligenter: Quo videlicet tempo- Bellar. li. 2. de verbo Dei. c. 6

re contigerit; Quorum librorum sit: Quomodo facta: Quanta sit auctoritatis: Num hoc tempore germana illorum extet interpretatio. expedit tamen alios nosse, qui pro eadem hac Septuaginta versione scripsere: quove consilio, ac ratione sint vsi Romani Pontifices, Gregorius XIII. & Sixtus V. vt eadem, quoad eius fieri posset, emendata tum Grecè, tum Latinè euulgaretur: sic enim & hoc, & altero huius libri capite, agendi nonnihil de vario genere vertendi Scripturas opportuna se dabit occasio. A

Biblia LXX. à Greg. XIII. & à Sixto V.

Genebrardus in pref. in psalmos 2. & 3. editionis.

Primum igitur Genebrardus, vt alibi, sic precipuè in Psalmos à se expositos docet, septuaginta duos Interpretes Hebraico fonti conuenienter vertisse, in obscurioribus locis, relicta verborum proprietate, fructu copiosissimo, sentētiam expressisse; Hebraismorum autem, Syriacismorum, Arabismorum, antiquę poesis, & phrasis inscientiam efficere, vt alicubi ineruditis nulla videatur bene accommodata sententia explicatio, vbi sanè eruditis est singularis atque eximia. Preterea Hæreticos, & recentiores Rabbinos multa fefellisse. B

Rabbinorũ errores circa 70. intepretationem, & quam egregiè tutatur.

Primum, quia Septuaginta non semper vertunt ad verbum, sed in locis obscurioribus ad sensum, prout Spiritui sancto expedire visum est, ad Gentium, presertim Græcarum, ędificationem, vt etiam Hebręi notarunt, seorsum R. Iacob Bar-Selomo Collectaneorum Thalmudicorum libro primo, & Iosephus initio suę historię, adeo vt ei vehementius intuenti, quemadmodum multis locis testatur Hieronymus, frequenter vocum notationem deserant, circa quam nimis anxiè lāguentes, sępe veritatem, & consequentiam sententia, si verborum, litterarumq. aucupia spectentur, videntur amittere. C

Secundò, quia non semper amplectuntur Masoretharum iudicium, à quibus habemus vocalium puncta, accentuum notas, versuum, membrorumq; distinctiones. Nam neque necesse est sequi eos in omnibus; quippe qui ea nonnumquam sine iudicio affigunt, quę secundum uetustiorem lectionem correcta

Masorethanũ pũctis cur non sit inhærendũ.

A recta, præstantiorem, & Spiritu sancto digniorem intelligentiam præbent; & ad recentiorum Rabbinorum interpretationem examinata, etiam aliud canunt, quàm isti existimēt. Quin & Ben Aser, & Ben Neptali Masorethарum principes, in se iurari noluerunt, sed sæpiuscule dissentientes, cuique liberum iudicium certis notis se relinquere tradiderunt. Ex quo Abben Ezra, Kimhi etiam ipse, ac plerique alij, interdū alterum alteri præferunt, interdum neutrum sequuntur. Adde his nostros Septuaginta Interpretes superiores esse septingentis annis minimum, vt idcirco non communicatis consilijs potuerint nonnumquam aliter & quidem rectius di
B stinguere, vel pungere. Alioqui non solet esset in vocabulis, siue thematibus, & radicibus differentia, cū hoc dumtaxat occurrat, vt finis præcedentis versus per Masorethas debeat referri ad sequentis caput atque principium. Verùm hæc non immutāt sententiā, in scriptis præsertim poeticis, in quibus ratione metri, non sententiæ, notularū istarū fit expressio.

Tertiò, sequuti sunt modum interpretandi apud se vsitatum, vt nonnulla obiter insererent de suo, quæ initiatis mysteria Religionis indicarent, aliqua etiam ad perspicuitatem submutarent, alia emollirent. Sic Ionathan Ben Vziel, sic OnKelos, sic AKiba, sic R. Ioseph Cæcus. LXX aliqua de suo aliquā do addiderūt.

C Quartò, egerunt multis locis Prophetas, diuinorumq. hominum, non modò Interpretum, personam sustinuerunt, vt proinde dum videntur maximè ab Hebraico dissentire, tum maximè consentiant; quod isti Spiritu sancto exuti nequeūt cernere.

Quintò, propter antiquitatem multa intellexerunt, quæ recentibus Rabbinis ignota sunt, vt numeros Psalmographi, phrases antiquas, tropos sui temporis, captationes vocabulorum Syriacorum, Arabicorum, Persicorū, collusiones, morum & institutorum traditiones, &c.

Sextò, submutationes literarum per Siruph, & Ethbas, & Alpha-

Alphabetariam aliam reuolutionem tenuerunt, qua litera li tera mutuo succedit: Qua & veteres vsos, etiam Hieremiam, docent alij, Quã ob causam lec *pro* leb, *corde, acceperunt, Beth, & Caph non tantum ob similitudinem confundentes, verum etiam per Atbach, quo duorum primorum nouenariorum litera in se inuicem commeant.* A

Septimò se accommodarunt nonnunquam, prout à diuino spiritu mouebantur ad Græcorum vsum, & locutiones, quòd his verterent, & apud eos prauio Apostolorum munere fungerentur, vt iam in his Græcismi non minus, quàm in ceteris locis Hebraismi considerari debeant; vt manus pro gressus:[a] *cleri pro olla*[b]*: saturitas pro macie*[c]*: bene patientes pro virentes*[d]*, &c.* B

a Psal. 7
b Psal. 67.
c Psal. 15.
d Psal. 91.

Octauò, nostri hi veteres Interpretes, quia examinantur, expenduntur q. ex vno Kimhi & paucissimis alijs, quibus perpetuò honorificum visum fuit à superioribus diffidere, vt famam apud posteros sibi conciliarent, ab istis malè audiunt, qui nouitijs dumtaxat delectantur. Atqui illi sæpe dormiũt, magisq. sunt Grãmatici, quàm Theologi, præsertim R. Kimhi, qui proinde à Iudais negligitur, tantùm habetur pro Medacdec, idest Grammatico, etiamsi κατ᾽ ἐξοχὴν apud istos, malè quidem feriatos interpretes intelligatur Docti *nomine. In istorum enim annotationibus* Doctus inter Hebræos, *est Kimhi, qui inter eos tamen censetur indoctissimus, quantum ad rem & sententiam, & Theologiam pertinet. Hos autem vnos isti legunt, siue quia alios vtpote obscuriores & abstrusiores non intelligunt; siue quia his contenti sunt, quos vident suo ingenio congruenter, longissimè à receptis Maiorum interpretationibus discedere.* C

Rabbi Kimhi indoctissimus apud ipsos Hebræos

Nonò, falsò putant Hebraicam veritatem siue fontem, consistere in punctis, non in literis; nec vident puncta inuentum esse humanum, & quidem Iudæorum, iam post quadringentos plus à Christo annos dispersorum, & contra Christum,

Hebraica veritas non cõsistit in punctis.

Chri-

A *Christianamq. pietatem maleuolentissimè affectorum. Ideo enim istorum quidam Ceuallerius Iudæi cuiusdam gener, nõ tam Grammaticus, quàm Grammaticorum interpolator & plagiarius, pertinacissimè & stolidissimè defendit puncta simul cum lege in monte Sinai data, eorum originem, effigiem picturam, sonum à Deo ἀμέσως, iam à primis illis seculis repetens; nec animaduertit, Septuaginta, Origenem, Hieronymum, infinitos alios vetustiores, non fuisse cęcos, qui tamen literas sine punctis vllis viderint, seq. ita perpetuo vidisse, posteris non obscura argumenta præbuerint. Post illorum igitur sæcula, inuenta sunt, vt constans ferè Hebręorum* B *historia, anno videlicet Templi per Vespasianos euersi 436. idest, Christi 476. vel 48. cùm Orientis Imperium administraret Zeno Isaurus, Occidentis Augustulus, Thronum autem Apostolicum Simplicius. In cuius rei testimonium, quando legem Iudæi in Synagogis ostentant solemniter, eam sine punctis, vt nihil humani admixtum habeat, è suo armario, quod Hecal vocitant, proferunt. Atqui opportunius fortasse Epimenidis, aut potius mortuorum somnum dormijsset Masoreth ę, quàm quãdo Tyberiadẽ Palestinę, vt Elias Leuita narrat, conuenerunt, vt ex vno legis Pasuc multos versus conficerent, accentibus partim distinguentibus, partim conti*C *nuantibus Scripturam vniuersam inciderent, literas punctis similibusq. minutijs afficerent. Nam sic extinxerunt veterem Grammaticam, vocales pronunciationem, iudicium, diligentiam, atque studium. Nam verbi gratia, veteres Hebręi nescierunt, quid sit P. durum, cum dumtaxat agnoscerent Pè Raphè, siue φ, vt Hieronymus testatur, & res est, cùm vsque hodie Rabbini Pè Raphè, siue Pè Arabum antiquum P, appellent. Scheua pronunciauerunt per A, tres solummodo constituerũt vocales, quas Sepher Ietsira proinde prolationis matres vocat, cùm tamen eis hodie omnem isti vocalitatem adimant, eamque solis punctis tribuant, etiamsi nulla sit expeditior*

Ceuallerij mendacium de origine, effigie, pictura, sono literarũ Hebraicarum.

Quando inuenta sint pũcta.

Hecal Armarium Iudæorum, vnde ꝓmunt legem sine punctis.

Malorethas corrupisse veterem Grammaticam, & reliqua.

Io.21. Dan.

tior & breuior ad legendos Rabbinos via, quàm vt antiqua A
illa sententia reuocetur. Quin & primi illi punctorum inuentores septem motionibus siue punctis contenti fuerè, nec memorarunt Camets, Hatuph, HiricKaton, Kibbuts, in quibus explicandis hodie magnam canonũ pronunciationis partem consumunt.

Discrimen inter Hebraos et Masorethas.

Decimò, non distinguunt inter Hebræos, siue Hebraicam veritatem, & Masorethas. Quantum autem intersit, ex his rursum conspici potest, Hebræi sunt sancti, sunt Theologi, sine punctis & motionibus scripserunt, sua puris & simplicibus literis expresserunt: Masorethæ sunt eorum profani interpretes, puri Grammatici, distinctionibus, accentibus, mo- B
tionibus, punctis illos partim illustrarunt, partim obscurarunt, vt solent interdum interpretes suis imaginationibus & sensis addictiores, vel gloriæ cupidiores, vt aliquid non dictũ dicere, & veterum, etiamsi illi spiritus sancti illuminatione claruerint, sugillatione sibi famam comparare videantur.

Masoreth qd sit.

Cabbalà in quo differat a Masoreth.

Masoreth enim nihil aliud est, quàm traditio Grammatica de punctis, accentibus, syllabis, vocalibus, & similibus minutijs; ac in eò differt à Cabbalà, quòd hæc quidem traditio sit, verùm Theologica, deq; rerum & verborum secretiore enunciatione. Hoc tamen vno maxime laudandi sunt, quòd literas planè intactas nobis reliquerunt, nec quamuis Gramma- C
ticorum supercilio, vt pulchrè à quodam scribitur, nihil sit superbius, nihilque improbius, & ad libros emendandos, vel corrumpendos potiùs, magis audax, vllum ius & imperium sibi in contextum assumpserunt, nec in eò quidquam sibi immutandum censuerunt, sat verò habuerunt suum iudicium vel margini, vel interlineari albo committere, illisque locis probandum, vel improbandum posteritati tradere. Atque ita eorum eleuatio, siue etiam vituperatio nihil veritati Hebraicæ, nihil fonti detrahit, vt qui in literis, non punctis consistat.

Po-

A *Postremò, non cernunt, eosdem Masorethas confudisse versus; ac miscuisse, vt proinde metrica veterum carminum ratio perierit, quæ temporibus Septuaginta integra erat, atque perspicua: Quare cùm isti quærunt, cur Septuaginta discesserint ab hodiernis versuum distinctionibus & clausulis, atque per aliam distinguendi viam incesserint, perinde faciunt, ac si quærerent, cur aliquis per publicam & consuetam viam ambulet, nec ea relicta, diuerticula insolita & improbata sectetur. Sic enim potius interrogandum erat, cur Masorethæ, quibus trita & nota esse debuit veterum dimensio, & carminis forma atque genus à Septuaginta discesserint,*

Masorethas cõfudisse versus, ac miscuisse.

Vnde perierit veterũ carminũ ratio.

Cur. Septuaginta rectissime in vertendo ĩcesserint.

B *ac Maiorum distinctiones reliquerint, nec se eis ducendos tradiderint, quibus hæc perspecta erant & liquida. Nam vt dicantur attendisse ad sententiæ incisa, & membra, non ad metri & dimensionum rationem; at in poesi aliud sensus postulat, aliud metrum & dimensio, propter quam interdum sensus vnius versus in sequentem incumbit, & ingreditur. Quod sanè extra Poetas aliquando accidit, vt in secundo Paralipom. 30. versu 18. qui clauditur per Tsaghad* pro: *vt proinde Kimhi eum in sequentem extendat* Pro omni *(qui)* cor suum præparat. *&c Adde, veteres versus appellasse singula membra sententiam per se commodam efficientia, vt*

C *mentem attollerent ad pondus cuiuslibet propositionis per se considerandum, ac declararent, nihil tam esse tenue & exiguum in Scriptura, quòd versus nomen & laudem non mereatur.*

Leo Castrius, quid de Versione Septuaginta Interpretum. Cap. XIX.

E*A porrò etiam huc faciunt, quæ Leo Castrius præfatione in Commentaria in Esaiam, & disputatione agit de Hieronymi & Septuaginta Interpretum translatione aduersus*

Leo Castrius de versione Septuaginta.

Veteris Testamenti recens editas quasdam interpretationes. Nam licet solidis rationibus adductus Bellarminus, quędam istius Leonis Castrij, atque item Cani expendat, quibus historiam Aristai de Septuaginta Interpretibus, contra quàm ipsi scribant, veram esse comprobat, non desunt tamen in eadem Castrij disputatione, quę quinquaginta quinque capitibus comprehenditur, & in altero eius opere, quod postea in lucem emissum, inscripsit Apologeticum, quæ sint dignissima lectu, & attentiore consideratione opus habeant. A

Vide 4 li. Apologetici Leonis Castrij vbi de Masio agit.

Chrysost in Io. c.9. hom. 68.

Id certum est, cùm inter alios, qui Septuaginta versionem carpserunt, Andreas Masius, istos hoc sæculo carpsisset, eum à Leone Castrio (licet hic nimio interdum zelo hæc videatur agere) non indoctè fuisse refutatum, si enim hæc Scriptura Septuaginta Interpretum fuit, quemadmodum inquit Chrysostomus, ostium ad Christum; & eam solam nobis Apostoli, & Euangelistæ patefacere, vitiatissimam autem isti fuisse dicant, quid obstat, cur non pereat fides in ijs, quæ ipsi quoque Apostoli, & Euangelistæ ex ea prompserunt, ad faciendam de Christo fidem? certè Masius (vt notat Castrius, relictis sanctis Patribus, quos numquam ferè citat, nisi, cùm eos est vituperaturus, citat Rabbinos, neque hosce citat solum, sed eis citandis se iactat. quippe operum suorum marginibus adscribit eorum nomina; quibus in locis Patrum, qui citabantur, nomina solebant adscribi. Qua sanè in re sobrij sint oportet, qui se lectioni Rabbinorum addicunt, quibus id præcipuè cordi semper fuit, vt à fide in Christum, atque ab eius aduentu, ac redemptione generis humani homines auerterent. Ceterum iusta Castrij querela est, quam eo loco fusius persequitur: qui vnus si aduersus Masium strinxisset calamum, dubitari poterat, quin fuisset alienior ab eo, quàm æquitas postulasset. At cum etiam Sanctæ Inquisitionis Theologi in Hispania in Masij Commentarijs, quæ scripsit in Iosue, quædam expungi mandassent, quæ non tam Rabbinismum, quàm hæreses B C

De Masio digna quæ notentur.

Quanta circumspectione versandi sint Rabbini Iudæorum.

Theologi Hispani in expurgat. Indice.

reses

A *vestes saperent, intelligunt viri docti, quid de tota re sentiendum sit, ac quàm attentè probum ab improbo aurum in istis scriptoribus sit excernendum: sed de Masio nos aliquid in Apparatu Sacro, in verbo, Andreas Masius, quem denique quibus in locis expurgari oporteat, primus Tomus librorum expurgandorum à Mag. Sacri Palatij Romæ ann. 1607. emissus indicauit.*

Emendata per accuratè Versio Septuaginta Interpretum iussu Pontificum Rom. Greg. XIII. & Sixti V. Cap. XX.

B

IAm emendandi eos, qui irrepserant, errores in Septuaginta versionem, quanam ratio adhibita sit à Pontificibus Maximis, legant docti Præfationem ad eam tam Græcam, quàm Latinam, quæ Romæ his proximis annis è Vaticana Typographia prodierunt; in quibus cum multæ rationes dignissimæ lectu afferantur, tum de Latina eorumdem Septuaginta versione subdunt.

Quod autem ad Latinam, ex Septuaginta interpretationem pertinet, diligenter opera data est, vt quæ ipsius Sanctæ Scripturæ partes à Latinis Patribus alicubi recitantur, eæ eo-
C *dem modo, atque ab ipsis sunt recitatæ, nisi aut illorum inter se, aut nostri exemplaris varietas obstaret, ponerentur in reliquis, quæ recitatæ non inuentæ sunt, eadem verba, eædem locutiones, quantum res ipsa ferret, retinerentur: Prorsus autem vbi integrum fuit, ingenuè inculta illa interpretandi ratio adhibita est, in qua verbum verbo redditur. Etenim animaduersum est, hāc ipsam interpretandi rationē ipsos Septuaginta constantissimè tenuisse, hanc qui inter Latinos tenuerunt, summopere à Patribus, ac potissimum Augustino fuisse laudatos. Nam & Hieronymus, licet in alijs Scripturis sensum exprimere de sensu satis haberet, & lingua, in*

Ratio interpretandi diuinam Scripturā Latinè

quam verteret, quasi saporem præstandum iudicaret, excipiebat tamen Scripturas sanctas, vbi, *inquit,* & verborum ordo, & mysterium est. *Quòd si tamen Hieronymus elegantiam quandam interdum adhibuit, multa illi ob scientiæ, ac Diuinæ gratiæ abundantiam licuerunt, quæ nec nobis putamus, neque alij etiam sibi licere, facile putare debebunt. Ac multa tamen in notationibus dicta sunt, quæ ad istam asperitatem leniendam faciant: septemq. Augustini libros locutionum Sacræ Scripturæ, ab ijs, qui ad hæc accedent; vt iam esse perlectos, aut simul cum his legi, vehementer optandum est. Præclarè monuerunt Ioannes Chrysostomus & Gregorius, suas habere Scripturam sanctam proprietates, cui concedendum sit, neque intra Donati regulas arctandam. Studio & labore si in minimis etiam artibus, in intelligentia certè sacrarum literarum, cum res vna sit omnium grauissima, opus est.*

Augustini libri septẽ locutionum sacræ Scripturæ legendi.

Io. Chrys. Greg.

A

B

Bibliorum Complutensis, & Regię Quadrilinguis editio. Cap. XXI.

Editio Bibliorum Complutensium.

PRæcesserat Francisci Ximenij Cisnerensis, natione Hispani, Ordinis Minorum, deinde & Cardinalis, atque Archiepiscopi Toletani, simul item Archicancellarij Hispaniarum, Complutensis editio, quam Hebraica, Chaldaica, Græca, Latinaq. lingua edi curauit ab Academia Complutensi diligenter, & exemplaribus adscitis ex primarijs Europæ Bibliothecis emendata. Et Pentateuchus quidem triplici editione prodijt, Hebraicè, & Chaldaicè cum Græca Septuaginta Interpretum versione; quibus respondent Latina Hieronymiæ Hebraic veritati, Latina altera de verbo ad verbum Chaldaicæ, à viris eius linguæ peritis elaborata; Latina tertia interlinearis, Gracę Septuaginta Interpre-

C

terpre-

A terpretum. Agiographi autem,& Prophetici libri duplici lingua, Hebraea, et Graeca, cũ duabus Latinis versionibus, quae ijs respondent, libri verò, qui extra Canonem sunt Hebraeorũ, quos Ecclesia ad ædificationem legit,& in Canonem recepit, Graecam tantum habent Scripturam, cum versionibus altera Hieronymi, altera interlineari de verbo ad verbum. Noui autem Testamenti contextui Graeco adest Hieronymi versio, & ipse contextus Graecus nudis tantum literis conscriptus, sine vllis aut tonorum, aut spirituum notis, ad imitationem antiquissimorum Graecorum, simplici tamen apice in polysyllabis dictionibus adiecto, tamquam notula, qua dirigi possit B lector, ne in prolatione labatur.

Additum est vberrimum Dictionarium Hebręorum, Chaldaeorum, Gręcorumq. vocabulorum, cum locis in veteri Testamento, quibus vnaquęque Hebraica dictio propter linguae illius fœcunditatem multiplices significata, adiectis item Concordantijs quàmplurimis.

At quoniam vix amplius reperiebantur haec exemplaria, quę Leone Decimo Pontifice Maximo, emissa sunt in lucem, eadem editio renouata,& alijs accessionibus aucta fuit, mandato Philippi secundi Catholici Regis, de quibus haec habemus, quę modo dicantur. Biblia Regia Antuerpiēsis.

C Quę quantave aestimata sit Regia quadrilinguis Antuerpiensis editio ab ipso Benedicto Aria Montano, qui in ea edenda,& Apparatu augenda cum alijs viris laborauit, eius verba ad quę remittimus lectorem, indicant, quae ipsemet scripsit secunda in eam praefatione: In qua de totius operis vsu, dignitate,& apparatu, ex ordine disseruit. Quamquam verò idem Benedictus Arias reliquorum (pręter illam OnKelosii in Pentateuchum) Chaldaicas in ceteros sanctae Scripturę libros paraphrases non passus sit in Regio isto Opere desiderari, cum eadem paraphrases omnes in Complutensi non extitissent, fatetur tamen ingenuè, id fuisse consulto prętermissum

sum à Ximenio Cardinali, ob eam potissimum causam, quòd quædam in Chaldaico textu reperirentur, quę vel superuacanea, vel apocrypha viderentur. Porrò sacrum Apparatũ adiecit, de quo huius libri vigesimo nono capite sumus dicturi. A

Ceterum non desunt eruditissimi viri, qui in hac editione desiderauerint nonnulla, quę ex Rabbinis petebantur, ad Ecclesiæ Catholicę sensum esse referenda; qualia de iuge, & incruento Sacrificio, quod Malachiæ testimonio prænunciatum est esse futurum, quod ad gentium sacrificium Arias videtur retulisse. Cum autem nostrum hoc loco non sit eo de labore ferre iudicium, monemus lectorem, vt editionem Gręcam Septuaginta Interpretum, & huius versionis versionem Latinam, Xisti V. Pontificis Maximi iussu Romæ editam, conferat cum ea, quæ prodijt Antuerpiæ. Indicem quoq librorum expurgandorum emissum Romæ consulat. B

Mal. 1. Nota.

Editionem Latinam vulgatam, quæ nouissimè prodijt Romę emendatior Clemente VIII. Pontifice Maximo, esse omnino ad vsum adhibendam.

Caput XXII.

PAucis de editione Latina vulgata agemus, quandoquidem & ipsa Ecclesię auctoritas, quæ illam in primis retinendam iussit, ac quæ nouissimè Pontificis Maximi iussu prodijt emendatior, satis esse possunt, vt id factum fuisse iustissimis de causis existimemus. Verumtamen ne vna auctoritate nos uti putent, qui solent in Ecclesiam esse cõtumeliosi, viros, qui rationes firmissimas attulere cur eam potissimum sequi debeamus, indicabimus. Quippe Driedo, Canus, Sixtus Senensis, Bellarminus Card. fuere præcipui: sed hic, vt postremus, ita accuratissimè omniũ. quibus si velimus addere Leonẽ Castrium, qui multus est in probanda vulgata editione, præsertim in libris, quos Apologeticum inscripsit, non erit quod C

1. Driedo li. 2. c. 1 de Eccles. dog. et script. Sixt. Senen. li. 8 Biblioth. sancta.

aliquis

A *aliquis plura desideret. Ac quidem Canus tertiodecimò capite secundi libri de Locis communibus veteris vulgatę editionem demõstrat, atque conatur euincere, cur modo in Fidei ac morum disputatione ad Hebræos, aut Græcos codices non sit confugiendum, vt inde genuinus Scripturæ sensus eliciatur. Id quod Gulielmus Lindanus item scriptum reliquit. At Bellarminus vberius primò de Latinis editionibus agit, mox de auctore vulgatæ editionis: deinde de eiusdem auctoritate, denique sequentibus capitibus soluit obiectiones hæreticorum Kemnitij, Caluini, & aliorum contra vulgatam editionem: planè ita, vt stet hæc tamquam columna veritatis, & portus,*

B *ad quem è fluctibus dissentientium tot versionum debeamus*
,, *appellere, Sic autem habet Synodus Tridentina.* Sacra Sy-
,, nodus considerans non parum vtilitatis accedere posse
,, Ecclesiæ Dei, si ex multis Latinis editionibus, quæ cir-
,, cumferuntur sacrorum librorum, quænam pro authen-
,, tica habenda sit, innotescat; statuit, & decreuit, vt hęc ip-
,, sa vetus, & vulgata editio, quæ lõgo tot sęculorum vsu
,, in ipsa Ecclesia probata est, in publicis lectionibus, di-
,, sputationibus, prędicationibus, aut expositionibus, pro
,, authentica habeatur: & vt eam nemo reijcere quouis
,, prętextu audeat, vel pręsumat.

Leo Castri. Apolog. & suo. Linda. de opt. gen. interpr. script. Bellar. lib. 2. de verbo Dei, à cap. 8. vsq. ad extremũ capitis 14 Conc. Tridcn. sess. 4.

C *Iam verò de Francisci Vatabli, & aliorum siue Paraphrasibus, seu versionibus vel editionibus, Latinis, Italicis, Gallicis, Germanicis, Polonicis, Anglicis, quid sit sentiendum, legant, qui voluerint, Apparatum nostrum Sacrum, in verbo* BIBLIA.

Necessaria notitia Idiotismorum Hebrææ lingue, & vnde petenda. Cap. XXIII.

HAbet (*inquit Augustinus*) omnis lingua sua propria genera locutionum, quę cum in aliam linguam trans-

Aug. de vera relig. capi. 50. Hier. quæstio.

in Gene. & in eccl c. vlt. & in c. ad Marcellam, cuius initium B. Pāphylus, & 1. Apolo ad 13. Ruffinum. Ambros. in explanat. Psa. 118. Euth. in ps. 18

transferũtur, uidentur absurda. *Id quod haud rarò monuit Hieronymus, cum Hebraica linguę vsum studijs diuinarum literarum ostenderet esse perutilem. Nam & cum aduersus Ruffinum tractans illud secundi Psalmi.* Apprehendite disciplinam *pro quo ipse interpretatus est*. Adorate Filium, *vel etiam:* Adorate purè. Nisi, *inquit*, prolixum esset, & redoleret gloriolam, iam nunc tibi ostenderem, quid vtilitatis habeat magistrorum limina terere, & artem ab artificibus discere: & videres quanta sylua sit apud Hebræos ambiguorum nominum atque verborum. Quę res diuersę interpretationi materiam prębuit, dum vnusquisque inter dubia, quod sibi consequentius videtur, hoc transfert. *Hæc Hieronymus. Quin & Gręci sermonis vim exprimere non posse Latinos testatur Ambrosius. Sanè verò etiam Gręci patres idiotismos Hebręę linguæ adnotarunt, tamquam vtiles sacrorum eloquiorum interpretationi.* Nam &, *Euthymius inquit*, idioma est ueteris Scripturę, dicere Deum glorię, pro glorioso: Deũ ueritatis, ultionum, potentiarum, misericordiarum, pro ueraci, uindice, potenti, misericorde. *quippe Hebręi genitiuis substantiuis vtuntur loco adiectiuorum: vt filius perditionis, hoc est homo perditus. Lex mortis, Spiritus sanctificationis. Mammona iniquitatis, hoc est diuitiæ iniquæ, Spiritus sanctificãs. Lex mortem inferens: Homo belial, idest sceleratus, & absq. iugo. Et genitiui accipiuntur aliquando actiuè, nonnumquam passiuè. vt iustitia Dei, quæ est in Deo, aut quę est in me ex Dei munere. & Psalmo quinto:* Domini est salus, *idest salus nostra ex Dei munere est. In his autem explicandis aliud aliquid affert Franciscus Ribera in Osee caput decimũ, numero 28. & 29. quem legere expediet.*

Hebraismus in Scripturis frequentissim⁹

Lib. 10 hypotypos. Reg. 45.

E Patribus item notat tritas illas obseruationes Martinus Martinez. Cedros Dei, *hoc est maximas*. Sagittas Dei, *idest fortes*, quia nomen Elohim (*inquit*) plerumq.

non

A non designat, sed auget significationē. Vas vasis, *quodcumq. instrumentum significat, vt vasa iræ ac mortis vocantur instrumenta, quibus homines interimuntur (siue potius) vt ego interpretor (ea, quæ recipiant in se iram Dei, & misericordiam:) & vas electionis, instrumentum selectissimum cuiuscumque artis, quo nomine Paulus vocatus est, quia summus Euangelij erat futurus prædicator. Scripturæ etiam ea solet esse elocutio, vt hædum caprarum, & agnos ouium, pro paruis vsurpet, quibus opus sit matribus. Agnoscit Melchior Canus similes quosdam in Hispania phrases, atque idiotismos, quales in diuino sunt codice. Vt illud.* Omni habenti dabitur, ab eo autem qui non habet, & quod habet auferetur ab eo. Al rico todos le dan, al pobre aun de que tiene le quitan. *& illud*. A consiliario serua animam tuam, ne forte mittat sudem in terra, & dicat tibi, bona via est tua. *quod Hispani*. Habla con vos y coge piedras con los pies. *Quin & idem Canus optauit Hieronymi commentarios in prouerbia Salomonis*, quæ *inquit*, vix vllo pacto posse explicari, nisi habita ratione Hebraicæ consuetudinis atque sermonis. *Nam qui circumferebatur hactenus tamquam Hieronymi, non sunt ipsius, quod præter alios optime in eum ostendit Victorius Reatinus; sed bene habet, quod Iansenius egregiè, vt diximus, hoc præstitit: & commentarios in Prouerbia pereruditos nobis reliquit.*

1 Reg. 21. Psal. 113

Actor. 9

Luc. 10.

B

Eccl. cap. 37.

Hieronym. non scripsit in Prouerbia Salomonis.

C

Quinam egerint de Idiotismis Hebraicæ linguæ. Cap. XXIIII.

P*Orrò qui de Idiotismis Hebraicę linguę hoc sæculo egerūt, siue eos seligētes, siue interpretātes, siue prelo subijciētes: ij fermè sunt à quibus Dictionaria, Grammaticas, vel notas aut phrases Hebraicæ linguæ accepimus: Sanctes Pagninus, Angelus Caninius, Franciscus Vatablus, (sed qui sit emendatus*

Sanctes Pagn. Forestus. Caninius. Vestbumerus. Vatablus Hieronym. ab Oleastro. Bened. Arias.

De Rob Stephano, quid Laurētius Villauicentius. Georgij Vicelij Syluula dictionum Ecclesiasticarum. Dictionarium siue Etymologicō Græcum vet. Testamēti in Bibliotk. Vaticana.

datus à Salmanticensibus) Hieronymus ab Oleastro, Benedictus Arias Montanus, & alij: Ex prioribus autem illis, atq; è Rabbinis qui olim de Idiotismis prodijt liber à Roberto Stephano, non pauca habet, quæ expungenda sunt, quemadmodum & hominis, qui in hæresim præceps ruerat, suspecta debent esse pleraque omnia. Multa igitur cùm ex eo, & Sancte Pagnino, Arias Montanus sic collegisset, vt tamen plura resecuisset, factum est, vt liber Idiotismorum Apparatus in Biblia Regia præfigeretur, cui regulas de dignoscendis Hebraicarum phrasum idiotismis præposuit. Ioannis item Forsteri Dictionarium, si legitimè expurgatum concederetur à superioribus, ad vsum videtur posse adhiberi sat cōmodum. A B

Et ita quidem nos, cum in primis tribus nostræ Bibliothecæ selectæ editionibus nondum prodijsset primus librorum expurgandorum Index à Mag. Sacri Palatij ann. 1607. Romæ emissus, in quo iam quę in eiusdē Io. Forsteri Dictionario expurganda sunt, indicatum est diligenter. Vvesthmerus autē, qui de phrasibus Scripturæ Sacræ librū inscripserat, cùm hæresi infectus venenum ex illo simplicibus propinaret, à Laurentio Villauicentio Theologo probo, & Catholico tutiori lectioni restitutus, denuò Antuerpiæ excusus est. Quin & opera Petri Maturi Theologi nostræ Societatis, Lugduni prodijt in lucem Gilbertus Genebrardus de Idiotismis linguæ Hebrçæ, quos Maturus collegit ex illius commentarijs in Psalmos. ac cum Franciscus item Ribera noster plures habeat initio suorum commentariorum in duodecim Prophetas minores, inde peti vtiliter possunt. Aliorum autem quoniam hæretici fuere, aut perfidi, vel in Iudaismo hæserunt, libros ea de re huc adtexere non libet; quod in ijs, aliquando plus sit veneni quàm antidoti. Extat verò Syluula dictionum Ecclesiasticarum Georgij Vicelij, sicut & ipsius Idiomata Sacræ Scripturæ quemadmodum item in Vaticana Pontificis Maximi Bibliotheca liber Græcus de Etymologijs veteris Testamenti C

A *menti. At nouissimè euulgata est Tractatio de idiotismis huiusmodi, quam Alphonsus Salmeron è nostris viuens reliquerat, quæ quidem, vbinam extet, atque edita sit, vide in Apparatu nostro Sacro, in verbo, Alphonsus Salmeron.*

At quænam sint in iisdem Idiotismis cautiones adhibendæ, dicendum est. Primò quantumcumque ii præseferant vel acuminis, vel germanæ dictionis, si ab eo sensu mentes auertunt, quo secundum literalem sensum Catholica accepit Ecclesia, aut non esse veros Idiotismos, aut certè non ita simpliciter esse interpretandos, vt quidam faciunt. Pluisse Dominum à Domino (*ait Canus* [a]) esse quidam existimant, B hoc est desuper, seu vehementissimè. At Filium à Patre pluisse (*ait*) intelligunt Eusebius [b], Hieronymus [c], Irenæus [d], Basilius [e], Marcellinus [f], Concilium [g], Syrmiense.

Præterea potuisse fieri, vt Rabbini Idiotismos esse quosdam dicerent, qui re vera non fuissent, vt eo actu populares suos à Christi intelligentia submouerent. Sic autem per manus fuisse traditos, vt apud multos iam auctoritatem obtinerent. Deinde qui specie Idiotismorum infirmant Septuaginta Interpretum, aut vulgatam editionem, quibus præsertim in locis stetit illibata, posse in suspicionē iustam incidere [h]. Ascen C dit (*inquit Psalmes*) in altum captiuam duxit captiuitatē. *Quod de resurrectione Domini ex Inferis, & ascensione in cælum cum Patribus interpretatur Apostolus* [i]. *At specie Idiotismi exponere. Duxisti captiuam captiuitatem, hoc est captiuos hostes cepisti, qui grassati fuerāt in populum tuum, sanè mysterium si nō euertit, satis infirmat: simile illud est* [k]. Non relinques animam meam in inferno: *quod Petrus* [l] *& Paulus* [m] *dixere de anima Christi esse intelligendum, quę cùm triduo fuerit in inferno, inde excedens, Patres eduxit. Verum enimvero vocem illam inferni sub Idiotismi specie detorquere ad sepulchrum, vt sit: Non relinques in sepulchro*

a Can. li. 2. de Loc. com. c. 15
b Euseb. li. 1. Eccl. hist. c. 1.
c Hier. in Osee 6. 1.
d in lib. 3 c. 6.
e Basil. lib 5. cont. Eunom.
f Marcell ad Salemonē epi.
g Conc. Syrmien. c. 15.

Hęreses Sac. Scripturæ nihil debét vulgatæ editioni detrahere.

h Psal. 67.
i Ephes. 4.
k Psal. 15.
l Act. 15.
m Act. 13.

chro animam meam, idest corpus meum, ecquam fidem faciet Apostolis? A

Ad hac, cùm qui veterum vulgatam versionem edidere, spiritum quendam Prophetię vicinum habuisse dicantur à Titelmanno, & Cano; Ambrosius autem propterea nec dignatus sit in suis versionibus Grecos consulere. In Dictionario autem Complutensi, Ecclesiastica, & vulgata prius, quàm ex Hebraico aliorum versio sapienter citetur; hi vero, qui nimium Idiotismis inharent, illam prorsus à suis Dictionarijs ablegauerint, dubitari potest, num quo spiritu Sacrę Literę scriptę fuerant, eas eodem omnino exposuerint. At omnis (*inquit Hieronymus*) qui Euangelium alio interpretatur spiritu, quàm scriptum est, credentes turbat, & conuertit Euangelium Christi, vt quod in facie est, post tergum faciat; & ea, quæ post tergum sunt, vertat in faciem. Si quis tantum literam sequitur, posteriora ponit in faciem. Si quis Iudæorum interpretationibus acquiescit, post tergum mittit ea, quæ ex natura sua in faciem constituta sunt. Lex enim (*alibi ait*) spiritualis est, & reuelatione opus est, vt intelligatur. B

Ambr. in c. 12. epis. ad Rom.

Hier in 1. cap. te epi. ad Gal.

Hier. epist. ad Desiderium.

Qui verò de Idiotismis legerit Euangelicas Institutiones Petri Garsia, libro primo capite vndecimo, habebit vnde suo desiderio hac in re satisfaciat. Agit enim de Idiomatibus, seu Hebraismis, qua in quattuor Euangelistis passim occurrunt, Matthao, Marco, Luca, Ioanne, idque fusè, atque apposite. C

Petrus Garsias li. 1. c. 11. de Idiotismis euangelistarũ

Ratio ad Diuinæ Scripturæ studia. Caput XXV.

QVod *sapienter monuit Augustinus*, vt codicibus emendandis in primis inuigilaret solertia eorum, qui Scripturas Diuinas nosse desiderant, & emendatis non emen-

Lib. 2. de doc. Christ. c. 14.

A emendati cedant, ex uno dumtaxat interpretationis genere (*vt ille inquit*) venientes: *id nos mouit, vt primò de varijs Sacræ Scripturæ editionibus agentes, optimas, & firmissimas nobis statueremus: Restat nunc, vt ea monstrentur, è quibus Apparatus ad totam hanc rem confici possit.*

Ex Grecis Eusebius sese offert primus, qui ad Diuinam Historiam aditum aperuit, si præcaueātur errores, quibus Opera sua aspersit, quos in Apparatu nostro Sacro adnotauimus. Non quòd ante illum viri non fuerint, qui in eadem facultate eminuerint; Dionysius Areopagita, Irenæus, Clemens Alexandrinus, Iustinus Martyr. Origenes, & reliqui: sicuti post illum **Eusеb. Cæsarien Præparat. Euang.**

B *Chrysostomus, Theodoretus, & alij; sed quod ipse quindecim libros de Præparatione, ac decem de Demonstratione Euangelica eo consilio, ac ita dilucidè, atque eruditè scripserit, vt in vno Opere reliquos illos alios Auctores comprehendisse videatur. Ac quidem libri, quibus agitur de Euangelica demōstratione, ad caput huius libri referendi sunt, quo de veteris, ac noui Testamenti consensu dicetur. Quid autem istis de Præparatione Euangelica contineatur; quod ad complanandum iter ad Sacræ Scripturæ Diuitias assequendas faciat, paucis exponam.*

Christiani, cum erroribus, idolis, ac vitę turpitudine abiectis, atque cælestem doctrinam amplexi, eam constantissimè Compendiū 15 librorum de Prçparat. Euāg. Euseb. 1. Cor. 1.

C *retinerent, ab Iudæis, quibus scandalum, & ab gentibus, quibus stultitia Christus erat, miris ac diris modis exagitabantur: His autem artibus, Scripturarum scientiam & splendorem obscurare contenderant, quàm qui maximè, Philosophi, Poetæ, ac ceteri potentes à sæculo. Eusebius igitur, vt viā sterneret ad libros de Euangelica Demonstratione, obices autem submoueret omnes, quibus retardari potuissent, qui progredi in vera Religione cœpissent, libros de Præparatione cōscripsit, quemadmodū postea, & inter Latinos doctissimis de Ciuitate Dei libris fecit Augustinus. Prioribus itaq. septem*

libris

libris Eusebius, vt nostram Religionem certissimam esse ostendat, ducit argumenta à Diuini eloquij genere alieno ab omni ambiguitate: ab euentu, qui prædictiones de rebus futuris comprobauit: à Prophetarum vetustissimorum, & Patrum testimonijs, qui eam commendarunt: à beneficijs erga humanum genus per Euangelium collatis: à sanctissima vitæ institutione, quam Scriptura hęc Diuina prę se fert: à spe denique futurę ęternę Gloriæ, de qua nulla spes, altum autem silentiũ in Ethnicorum scriptis extitit. Quo item loco Christianorum fidem tuetur ab omnium exemplo discentium, quos credere oportet, si cui disciplinæ nauare operam velint. Quò hęc omnia statuat, errores Ethnicorum, portentaque opinionum & superstitionum, ex ipsis illorum auctoribus Ethnicis Diodoro Siculo, Plutarcho, Socrate, & alijs demõstrat. Quoniam verò pudebat Ethnicos sua scelera patefieri, ac proinde iactabant sub inuolucris fabularum suarum admirandam nescio quam sapientiam latere, propterea Aegyptiorum, Phœnicum, Phrygum, Gręcorum, qui antea vixerant, matęologiam, hoc est non theologiam, sed inanissimam vanitatem ostendit, quã etiam qui apud suos erant sapientes habiti, improbassent. Quare Euangelicæ doctrinę acceptum refert, quòd liberati Fideles à scyrpis, à superstitione, ab impietate Ethnicismi, cùm Christum Crucifixum agnouissent, fortissimè profiterentur.

Religio nostra certissima è quibus argumentis monstrata ab Eusebio.

Arist. discentem oportet credere. in 1. Elenc. cap. 2.

Iam verò duabus Ethnicę matęologiæ formis confutatis fabulosa de Dijs, ac physica, quas vt illam historicam, sic hãc mysticam, atque allegoricam appellabant, tertiam euincit, quę ciuilis ab ijsdem dicebatur, ad quam spectabant patrij ritus, responsa oraculorum, ceremonię, & id genus reliqua ab Hierophantis falsorum illorum Deorum administruta. Itaq. & sanguinem animalium, quæ Dæmonibus immolabantur, & nidorem carnium, atq. humanas victimas, quibus omnibus libidines vagę, cędes, & alia scelera immiscebantur, deinde

Tres species matæologiæ Ethnicor. ab Eusebio reijciuntur.

A *inde item fatum Stoicum explodit, quæ diuina reijcit Historia: liberum autem arbitrium propugnans, de quo sacri libri mentionem sæpissimè faciunt, veterum Hebræorũ Theologiã esse Orthodoxam ex collatione capitum nostræ doctrinæ commonstrat. Quo loco deinceps Ethnicorum innumerabiles Deos, Hylem ingenitam, ac Deo (vt ipsi mentiebatur) coæternam, hominumq. generationem, ac brutorum fortuitam, & confusam, sexcentaq. alia opinionum monstra retegit, quibus deteriores cuncti, meliores nulli reddebantur.*

Hosce, quos vocauimus obices, cum submouisset Eusebius, aggreditur octauo libro quæ ad doctrinæ cælestis, ac legum Lib 8 de præpar. Euang.
B *præstantiam diuinarum indicandam præcipuè faciebant: quas & tanti apud Ethnicos, inquit fuisse momenti, vt Ptolemæus Philadelphus Aegypti Rex verti in Græcum sermonem à Septuaginta duobus Interpretibus curauerit: quæ versio plena miraculis fuit. Legum porro, quas diuina complectitur Historia, summam esse vtilitatem ac maiestatem probat, dum eas cum reliquis gentilium legibus confert: cumq. itidem ex consensu quorundam Græcorum Historiographorum de nonnullis Hebræorum narrationibus, Sacræ Scripturæ veritatem comprobasset, peragit tamquam reos ingrati animi ac furti Ethnicos, quòd qui disciplinas Mathematicas,* Lib 9. præpar. Euang.
C *præceptaq. Ethica, sublimiaq. dogmata vel ab Hebræis accepissent, vel ex horum libris excerpsissent, tamen hæc omnia suppressis auctorum nominibus, non solum pro suis partubus vendidauerant; verum etiam Christianos infensissimè oderant, qui quidem Christiani Moysis & Prophetarum scripta candidè agnouerant testataque omnibus fecerant. Denique ex annorum Mundi chronologia colligit, qualiscumque de vno Deo fuerit cognitio apud Ethnicos, hanc è Diuinis Scripturis fuisse à Gentilium scriptoribus desumptam.* In chronolog. Eusēb quæ emendanda. Vide Apparatum Sacrum Auctoris.

Neque verò hæc solum, sed quidquid boni vel in Theologia, vel in Philosophia Plato pronunciasset, id deberi

He-

Hebręis, è quorum scriptis id hauserat. A

Lib. 11. præp. Euang. li. 12. & li. 13.

Cumque Platonis, ac veterum Poetarum in plerisque cum Diuina Scriptura, vnde illa fuerant suffurati, consensionem aperuisset, accusat Platonem, qui calidum & frigidum ex eodem ore efflans, varios errores permiscuißet, de quibus scriptum est à nobis, vbi de Platonica Philosophia egimus. sic consequentibus libris aliarum philosophorum sectas & nugas, dogmata item quędam Aristotelis, ac Stoicorum ostendit: Christianamq. hisce Philosophis doctrinam, quę Sacris Literis continetur, dilucidam, veram, integerrimam opponit.

Lib. 14. & 15. Euseb. de præclar. Euang.

Quibus ex omnibus liquet, si cum eiusmodi hominibus esset agendum, qui eosdem errores colerēt, vel Ethnici, vel Philosophi, vel nescio qui Politici, qui de Diuina Scriptura minus integrè fortasse sentiunt, rationem istam, quam tenuit Eusebius, ineundam esse, vt solidè ad cęlestem sapientiæ thesaurum adspirare posse incipiant. Et hęc quidem è quindecim ipsis Eusebij libris, quos de Pręparatione Euangelica scripsit. B

Sanctitas vitæ, & Iustitia primariæ vię accedendi ad Diuinam Scripturam. Cap. XXVI.

CEterum vnanimes in hoc Patres, & recentiores Orthodoxi conuenere, vt ante omnia rationem ad Diuinam Scripturam accedendi (tamquam certæ initium methodi, ac fundamentum) docerent esse ipsam vitę sanctitatem, atque iustitiam. Sic Gregorius Nazianzenus. Vis (*inquit*) Theologus aliquando fieri, ac diuinitate dignus? Mandata serua, per Dei præcepta incede (actio enim contemplationis fundamentum est) ex corpore operam naua. An quisquam est mortalium, qui in eam sublimitatem efferri possit, vt ad Pauli gradum perueniat? At ille tamen videre se per speculum & ænigma dicit, tempusq; affore, C

Greg. Naz. de dogm. & statu Episcopi.

1. Cor. 13.

A re, quo facie ad faciem visurus sit. Sis tu (ait) licet alijs
„ in disputando sublimior: at Deo haud dubiè es infe-
„ rior. Sis tu alijs licet fortasse acutior & perspicacior: at
„ certè tantò veritate posterior, quantò essentia Dei essen
„ tiam tuam antecellit. Pollicitationem habemus fore,
„ vt aliquando tantum cognoscamus, quantum cogniti
„ sumus. Si in hac vita fieri non potest, vt perfectam re-
„ rum cognitionem assequamur, id quod restat honora.
„ Quid autem illud est, quod in spe positum habemus?
„ Regnum cœlorum, proculdubio inquies. Atqui illud
„ nihil aliud esse existimo, quàm eius, quod purissimum
B & perfectissimum est, adeptionem. Perfectissima au-
„ tem rerum omnium est Dei cognitio: Verum eam par
„ tim teneamus, & possideamus: partim quamdiu in terra
„ versamur, percipere studeamus: partim in futurum æuũ
„ reseruemus, vt hunc laboris, industriæq. nostrę fructum,
„ ac velut fœnus habeamus, vt toto sanctæ Trinitatis lu-
„ mine illustremur, ac cognoscamus, quæ & qualis, &
„ quanta sit (si ita loqui fas est) in ipso Christo Domino
„ nostro cui gloria, & Imperium in sęcula sęculorum.
„ Amen, hæc ille.

Quod nõ intelligimus in scripturis est honorandũ.

Regnum Cœlorum quid sit.

Proinde ab Ethicis inchoanda esse Diuina Scriptura stu
„ *dia Hieronymus ita inquit*: Quomodo in his nostris lite-
C ris non potest quis ad legenda verba texendaque proce
„ dere, nisi prius ab elementis cœperit: ita in Scripturis
„ Diuinis non valemus ea, quæ maiora sunt nosse, nisi ab
„ Ethica in ipsis habuerimus exordium, secundum illud,
„ quod Propheta dicit: *A mandatis tuis intellexi*. Quòd vi
„ delicet post opera cœperit habere scientiam secre-
„ torum.

Theologiam inchoandam ab Ethica.

Hier. in proœ. Lam. Hierem. Tomo 4.

Psal. 118.

Aug. tom 6. in lib. de vtilita credendi, c. 6.

„ *At Augustinus*. Quidquid est, *ait*, mihi crede in Scriptu
„ ris illis, altum & diuinum est: inest omnino veritas, &
„ reficiendis, instaurandisq. animis accommodatissima

Amanda primo D. scriptura, deinde ei studendum.

H di-

Greg. hom. 7. in Ezech. Ezech. 1.

disciplina: & plane ita modificata, vt nemo inde haurire non possit, quod sibi satis est, si modo ad hauriẽdum deuotè ac piè, vt vera religio poscit, accedat. Quod vt tibi probem, multis rationibus, & lõgiore oratione opus est. Agendum enim tecum prius est, vt Auctores ipsos non oderis, deinde vt ames: & hoc agẽdum quouis alio modo potius, q̃ exponendis eorum sententijs & literis. A

Quid sit, q̃d in Scriptura dicitur. Ambulabant & suspendebantur aĩalia Eleuari Rotas quid sit.

Quin & Gregorius Magnus: Cum ambularẽt *(inquit)* animalia ambulabant pariter & rotæ iuxta ea. Et cum eleuarentur animalia de terra, eleuabãtur simul & rotę. B Ambulant, *(inquit)* animalia; cùm sancti viri in Scriptura Sacra intelligunt, quemadmodum moraliter viuant. Eleuantur verò à terra animalia, cùm sancti viri se in contemplatione suspendunt. Et quia vnusquisque Sanctorum quantò ipse in Scriptura sacra profecerit, tantò eadem Scriptura Sacra proficit apud ipsum, rectè dicitur: Cum ambularent animalia, ambulabant pariter & rotæ, & cum eleuarentur animalia de terra, eleuabantur simul & rotę: quia diuina eloquia cum legẽte crescunt: nam tantò illa quisque altius intelligit, quantò in eis altius intendit. Vnde nec eleuantur rotæ, si non eleuentur animalia, quia nisi legentium mentes ad alta profecerint, diuina dicta uelut in imis non intellecta iacent. C

Christus finis scripturarum. De Rabbinis legẽdis cautio. Quinam Auctores studijs literarum Sacrarum commodi.

Hoc animi affectu, vt ad literas sacras adeundum; sic ad Christum, qui clauis est Scripturarum, tamquam in finem tendendum esse, Patres ipsi (quod postea planius adhuc erit dicendum) cum Augustino consentiũt. Omnia *(inquit)* quæ diuinitus scripta sunt, ad Christum referũtur, unde quia propter eos, qui in terra sunt, scripta sunt, ipse in terram venit, ut in se monstraret impleri. *Quæ diuinarum Scripturarum professores reddere debet attentissimos, ne plus nimio Rabbinos Iudæos versent, quorum consilium fuit, ut animi prorsus auerterentur à Christo.*

De

A

De optimo genere interpretandi Scripturas duo antiqui præcipui, Hieronymus, & Augustinus. Caput XXVII.

CVm autem plurimi de diuinarum literarum institutione egerint, hi, quos tum hic, tum decimo septimo huius libri capite adnotabimus, erunt commodissimi.

Extat igitur Hieronymi Epistola de optimo genere interpretandi Scripturas ad Pammachium, cum deinceps passim in suis & Commentarijs, & Epistolis hoc ipsum tractet, ac potissimum, vbi istarum vsus & interpretatio pulchrè demonstratur. Certè vero hæc potissimum inculcat, vt quę potissimum discenda sint in Sacra Scriptura, ijs opera detur, caueantur apocripha:[a] Scripturę sacræ consequentia inquirantur;[b] monet autem, non semper in Scriptura Sacra gestorum ordinem seruari[c]: eiusdem autem Scripturæ deprauatores inquit esse hæreticos[d]; Et ignorationem eius esse ignorationem Christi[e], Scripturæ hortum exaruisse apud Iudæos[f]. In Scriptura Sacra sensa Deo digna quærenda esse[g]; Scripturam Sacram sic interpretandam, ne Iudaicas fabulas afferamus[h]; Scripturæ Sacræ morem esse obscuris manifesta subnectere[i]; In Scriptura Sacra contraria quandoque simul vera[k], Scripturarum simplicitatem non contemnendam, ac tamen absque Doctore à nemine intelligi posse[l], nullumque earum apicem carere sensibus[m]; nec iota esse superfluum[n].

(B and C are printed in the left margin beside the lines beginning "stissimum" and "pturæ Sacræ" respectively.)

Ad Hieronymum accedat Augustinus †. *Is enim cum alibi dixisset à Scripturarum fide incipiendum ijs esse, qui cupiunt ad Dei notitiam peruenire. Scripturæ item Sacræ testimonia audienda, non Philosophorum placita; easque esse scrutandas cum honore Scriptoris, prius autem esse amandas,*

a Hier epi. ad Latam. To. 1.
b In com. in Ioel c. 2. to. 6.
c In Com. in Amos c. 2. to. 6
d Lib. 10. com. in Ezec. c. 32. tomo 5.
e In proœm. com in Esa ad Eustoc. tom. 5.
f Com. in Esa. c. 2. li 1. tom. 3
g li. 4. com. in Esa c. 11 to. 5
h li. 4 com. in Esa c 12. to 5
i lib 5. com in Esa c. 19 to. 5
k li in Ezec. c 1 tomo 5
l Hier. Damaso. tom. 3.
m lib 2 com. epi. ad Ephes. c 3 tomo 9
n lib 1. in Matth c. 5. tom. 9.
† Aug to. 8. in Psal 8.
Augu to 6. de vti credendi.
Aug tom. 8. in Psal 118.
Aug to 2. epi. 1. ad Volus.

quàm discendas; Qui enim, *ait*, Scripturam diligit, etiam quod in ea non intelligit, honorat: & quod ei sonare videtur absurdè, se potius non intelligere, & aliquid magnum ibi latere iudicat. *hortatur alibi Volusianum, vt Apostolorum linguas præcipuè legat, ex his enim fore, vt ad cognoscendos Prophetas excitetur, quorum testimonijs vtuntur Apostoli.* A

Quin etiã cùm in libris de doctrina Christiana luculenter esset locutus, quo Scripturæ Sacræ sint tractanda, ostendit alijs plerisque in locis Scripturæ Canonem Ecclesiæ Catholicæ auctoritate constitutum esse, atque confirmatum. Tom.6. cont. Faust. lib. 13. c. 5. & tom.6. cont. epist. fundamenti, ca. 9. tom.6. cont. Faust. lib. 23. c. 9. B

Scriptura q d contineat. *Scripturę nomine non tontum noui, verum etiam veteris Testamenti libros pari auctoritate contineri. Tom.6. lib. 32. cont. Faust. c. 1. & 8. & tom.7. lib. 1. de peccatorum merit. & remiss. c. 27. & tom, 7. cont. Faust. c. 2.*

Catalogus. *Quis librorum Canonicorum Catalogus. tom. 3. de doctr. Christ. lib. 2. c. 8. & tom. 1. Counciliorum Carthag. Concil. 3. Can. 47.*

Auctoritas. *Scripturæ Sacræ summam esse auctoritatem. Tom. 2. epist. 19. Hieron. in initio, & tom. 5. de Ciu. Dei li. 11. c. 1. & to. 6. cont. Faust. lib. 11. c. 5.* C

Difficultas. *Scripturas sacras obscuras esse. Tom. 6. de vtil. cred. cap. 7. & Tom. 3. de doctr. Christ. libro secundo, cap. 6. & lib. 3. c. 30. & sequen.*

hęresesvnde *Ex peruersa scripturarum intelligentia hæreses gigni. tomo 2. epist. 222. ad Consentium, & tom. 9. in Euangel. Ioan. tract. 18.*

Litera occidit. *Litera, Iudæos, hæreticos, & carnales homines occidi, qui non spiritui, sed literæ sono adhærent, Tom. 10. de temp. serm. 70. Tom. 3. de spiritu & litera, capitu. 4. & tom. 10. de temp. serm. 100.*

In

A *In rebus Fidei et morum, Sacram Scripturam ad proprios hominum sensus torquendam non esse, tom. 3. de Genesi ad literam lib. 1. c. 28. & tom. 8. Ps. 118. Conc. 1. & tom. 7. con. lit. Petil. Donat. lib. 2. c. 51.* Sensus scripturarum.

Multos esse posse, eosque veros Scripturæ sensus, quidve hic prudenti viro sit faciendum, tom. 6. de vtil. cred. c. 3. & tom. 3. de Genesi ad literem lib. 1. cap. 21. & tom. 3. de doctr. Christ. lib. 3. c. 10. Multiplex.

Sacram Scripturam iuxta eum sensum interpretandam esse, quem in communi Doctorum consensu tenuit, & tenet S. Mater Ecclesia, tom. 6. cont. epist. Manich. c. 5. & tom. 6. de Verus.

B *vtil. cred. c. 14.*

Ex obscuris, & dubijs Scripturæ locis non esse contra ea, quæ in eadem Scriptura aperta sunt, agendum, tom. 6. de vnit. Eccles. cap. 16. & tom. 7. cont. Epist. Parm. libro secundo, cap. 10.

Linguarum Græcæ, & Hebrææ peritiam. tom. 3. de doctr. Christ. lib. 2. c. 11. & 12. Historiam. ibidem capit. 28. & 29. Rhetoricam, & Dialecticam, ibid. c. 31. 36. & 37. Arithmeticam, Musicam, Astrologiam, ibidem, c. 16. & 29. Philosophiam vtiles esse ad Scripturarum tum intelligentiam, tum tractationem, ibid. c. 40. Linguarum peritia.

C

Duces reliqui ad Diuinam Scripturam. Cap. XXVIII.

I*Am de Patribus alijs multa huiusmodi huc possent afferri, quæ consulto omittimus, quòd in Apparatu nostro Sacro Auctores illi sunt indicati, qui ista perdoctè collegerunt: interea verò quosdam Sancti Bonauenturæ Tractatus hic prætermittere religio esset, qui quidem breuissimi, sed cælestium opum pleni sunt, vt non sine causa Ioannes Gerson illos maximè prædicet, atque agnoscat vtilissimos.*

Et

Bonauenturæ Tractatus aliqui Sacræ Scripturæ discendæ perutiles.

Ei igitur, qui accessurus est ad Diuinam Scripturam, magnopere conferet, si Prologum Breuiloquij eiusdem Doctoris prælegerit. In eo enim agit de Scripturę ortu, progressu; statu Scripturæ sacrę; De fine legis, qui est Christus; Quod Scriptura non procedit ad modum aliarum scientiarum; perfectā autem felicitatem scopum esse Scripturæ Sacræ; ac quo animo scrutanda, docenda, audienda Scriptura sit; Deinde de latitudine Scripturæ sacrę, de longitudine, sublimitate, profunditate; de modo procedendi & exponendi Sacram Scripturā. Post quem Prologum accedit ad ea tractanda quæ summatim in Theologia continentur, Quæ quidem sunt Sanctissima TRINITAS: Creatura Mundi; corruptela peccati; Incarnatio Verbi: Gratia SPIRITVS SANCTI: Medicina Sacramentorum: Status finalis IVDICII ad quæ omnis *(inquit)* Scriptura refertur. A B

Quæ nā summatī in Theologia contineantur.

Duces perutiles ad diuinas Literas. Isidorus. Eucherius.

Atqui & perutiles sunt duces ad Diuinas Scripturas intelligendas Marcus Aurelius Cassiodorus de Institutione diuinarum lectionum: & ipsius memoriale Scripturarum. Eucherius Lugdunensis de formulis spiritualibus, siue eius liber intelligentię spiritualis. Isidorus de spirituali intelligentia veteris & noui Testamenti.

Maximus. Thomas de Argentina. Tostatus. Pererius. Paulus de sācta Maria. Sanctes Pagninus. Marulus. Hugo de Sācto Victore.

Qui item quęstiones in vtrumque Testamentum scripsere nimirum ijdem Hieronymus, & Augustinus in primis, Eucherius, & Maximus, qui & dissolutiones quęstionum è sacris Scripturis est persecutus Thomas de Argentina Dominicani Ordinis, Alphonsus Tostatus, Alphonsus Salmeron in libro, quem prænotauit Prolegomena, *& pręter alios plurimos hi, qui sequuntur.* Pauli *de sancta Maria, Episcopi Burgensis* Scrutinium Scripturarum; *Sanctis* Pagnini *Isagoge, de qua infra. Marulus de lectione sacrarum Scripturarum. Hugo de S. Victore, qui cum scripsisset eruditionis didascalicæ libros, in horum quinto agit de quibusdam sacræ Scripturæ proprietatibus, de triplici intelligentia: Quid res etiam* C

signi-

A *significent in diuina Scriptura: de septem regulis: Quid studium impediat: Quis sit fructus diuinæ lectionis: Quomodo legenda sit Scriptura Diuina ad correctionem morum: Lectionem esse incipientium, opus perfectorum: & quid Monacho competat: De quinque gradibus, quibus exercetur vita iustorum. De tribus generibus legentium, siue lectorum: & alibi, de quinque septenis in Sacra Scriptura. Accessit Hadrianus Cardinalis quomodo Sacra Scriptura sit tractanda. Et Ioannes Driedo, qui scripsit ad Ioannem Lusitaniæ Regem de Scripturis Ecclesiasticis, & Isagogicos quattuor libros edidit eruditos, & valde laudandos. Ac tamen in hoc* Hadrianus Cardinalis. *Io. Driedonis. Lib. quid contineant.*

B *Auctore obseruandum, quidquid de temporibus ad illustrandas Sacræ Scripturæ obscuritates, ex vario temporum numero, diuersaq́; annorum supputatione, proprio libro digessit, quem postea libro sertio de Diuinis Scripturis inseruit, hunc non esse sequendum: Impegit enim vir (alioquin doctissimus) in eosdem errores, in quos & reliqui multi (vt diximus) impegerunt, decepti titulis Berosi Chaldæi, Metasthenis Persæ, Manethonis Aegyptij, Philonis Iudæi, Xenophontis Græci, Fabij Pictoris, Catonisq́; Romanorum: Qui libri (quemadmodum alibi monstratum est) spurij sunt, atque illegitimi. Itaque tantum abest, vt cum Hebraica Sancta Scri-* Quid cauendum in Ioanne Driedo.

C *pturæ veritate conueniant, (id quod Driedo pro certo ponebat) vt Diuinæ Historiæ pugnantia doceant: sed & IOANNES Faber, de sana intelligentia Sacræ Scripturæ: ac Melchior Canus de Locis communibus Theologicis, qui cum secundo libro egisset de solidissimo sacrarum literarum fundamento, submouet quattuor machinas, quibus illud impetitur, ceterisq́; libris pereruditè ostendit quænam adminicula veritati diuinarum Scripturarum aperienda, atque vnde sint accersenda.* Ioan. Faber epis. Vienen. Melchior Canus.

Aucto-

Auctores alij, qui recentiores Scripturis intelligendis percommodi. Cap. XXIX. A

Gulielmus Lindanus.

POst Canum Gulielmus Lindanus Opusculū in tres libros partitum emisit, quibus egregiè depexit hæreticos agens de genere interpretandi Scripturas: siue vndenam earum sensus germanus petendus sit. Qui liber quoniam facile inuentri non potest, aliquid inde, quod probari poterit studiosis D. Scripturæ, Apparatui sacro adtexuimus in verbo, Gulielmus Lindanus.

Scripsit etiam Martinus Martinez Cantapetrensis Hispanus Theologus libros decem Hypotyposeon Theologicarum, siue Regularum ad Diuinas Scripturas intelligendas, quę omnia bipertitus est, ita vt octo prioribus libris locos aliquot cōmunes, reliquis autem duobus centum Regulas ex Patribus tradat. Ac sanè liber est eruditus; sed legendus ille, qui anno huius sæculi octogesimo secundo Salmanticæ excusus est. in alijs enim, quæ præcesserant, eiusdem Operis editionibus, cùm quædam liquidius visa fuissent esse declaranda, sacræ Inquisitionis Hispani Theologi id præstiterunt, eaque adnotarunt in suo Indice librorum expurgatorio ad quem amandamus Lectorem. B

Vide Apparatum sacrum in verbo Benedictus Arias.

Atqui Benedictus Arias Montanus, præter alios labores suos Apparatum sacrum ad Diuinarum Literarum institutionem confecit, in quo Liber Idiotismorū Hebraicæ linguæ. Liber de Arcano sermone. Liber de Actione hoc est de gestu, atque habitu. Deinde. C

Libri duo de Geographiæ & Topographiæ præceptis, quæ ad sacrarum lectionum explicationem (ait ille) satis esse possint. Ratio temporis, quòd à cōdito orbe vsque ad Christum effluxit. Liber de ponderum æstimatione, ac sacræ Architecturę præceptionibus, & exemplis, atque imaginum structura, & alia continentur.

Sed

A *Sed & Garsias Galarza Bellanensis, Episcopus Cauriensis, scripsit Euangelicarum Institutionum libros octo. Quorum primo agit de Euangelij praestantia, veritate & linguarum vsu. Secundo de sensu literali. Tertio de Mysticis Scripturae sensibus. Quarto de scripturis tum Canonicis, tum Apocryphis. Quinto de confutatione sectarum, & Demonstratione Euangelij. Sexto de Geographia Terrae Promissionis, ad intelligenda loca in Scripturis contenta, praesertim ea in qua Christus Dominus diuertit. Septimo, de Scripturarum Chronographia, & temporum ratione in eis contenta, vbi de diebus, hebdomadibus,* Sabbathis, *Mensibus, Festis, Annorum mensura, varia supputandi ratione. Octauo, de Historia Euangelica summa. Porrò libri digni sunt lectu, qui in Hispanijs anno 1579. Mantuae Carpentanae sunt editi.* Ac Venetijs recusi.

Post quae Euangelista Bosius Augustinianus Theologus edidit Theoremata Theologica, quibus differendi ratio, regulae, modusq; assequendi eas explicantur. Euangelista Bosius anno 1571.

At Iosephus Acosta Theologus Societatis nostrae, cum post haustas in Hispania disciplinas, ad Occidentales Indias missus, easdem & peragrasset, & quae in ijs Collegia sunt nostrae, diu administrasset, reuocatus in Europam, aliquot libros edidit, in quibus sunt tres de Christo reuelato, qui rationem abs Iosephus Acosta.
C *se in rem collatam, & intelligendae, ac tractandae Diuinae Scripturae perspicuam, vt elegantem ostendunt.* Libri de Christo reuelato.

Porrò de ratione interpretandi Diuinam Scripturã pulchra, & distincta, è multis Patribus, atque adeo ex recentioribus collegit Georgius Ederus in sua Oeconomia à tabula 54. vsque ad 75. in qua item locauit quadraginta, & vnam regulas, ex ijsdem Patribus decerptas. De alijs verò Scriptoribus in Apparatu Sacro egimus. Quibus addi omnino debebunt quae nos ex Francisci Riberae monitis adiunximus ad finem capitis septuagesimisecundi huius libri.

Ceterum optandum est, vt non minus ij, qui sese dant Di-

uinę Scripturæ studijs, quàm qui eas interpretantur, perlegant, quę Franciscus Ribera in Commentarijs suis ad duodecim minores Prophetas scripta reliquit. Pręludio enim primo tractat quęstionem sanè pręclaram, Quonam modo Prophetę sint explicandi, qua de re cum tres sententias afferat, Vnam eorum, qui in Prophetis nihil pene de Christo haberi volunt, Alteram illorum, qui omnia, & singula penè verba ad Christum censent accommodanda, Tertiam illis reiectis probat, qua multa ad Christum, plura item ad alios pertinere ostendit. A

Porrò *in Ioelem agit de sensibus mysticis, & allegoricis parcè eruendis è S. Scriptura, & in eos inuehitur, qui conceptus, vt vocant, è singulis fermè Scripturę vocibus eliciunt. In Amos de pręstantia, ac dignitate, & utilitate studij S. Scripturæ. In Abdiam, De breuitate huius Prophetæ; In Ionam, De firmitate, ac Veritate mysticorum sensuum. In Micheã, De sanctarum Orationum vi ad veram, & sanam intelligentiam Scripturarum. In Nahum, De sancta Scripturę eloquentia. In AbacuK, De ratione mysticorum sensuum in hoc Opere seruata, atque seruanda. In Sophoniam iudicium de Commentarijs Hebręorum in Sanctam Scripturam. In Aggæum, Quantopere sanctorum Patres reliquis pręstiterũt in explanatione Scripturarum. In Zachariam, Quosnam Auctores maximè sequi debeamus in explanatione Scripturæ. In Malachiam, Quosnam Scriptores sequi debeamus in mystica expositione S. Scripturę, quę in Dei tantum cultum, & hominum salutem sunt à Spiritu sancto tradita.* B C

Paraphrases, an Commentaria ad Sacram Scripturam, legenda sint, vel conscribenda.

Caput XXX.

IAm verò Auctores hi quos supra memorauimus, pre ceteris fermè omnibus erunt, quos ideo huc paulo distinctius in-

A *inseruimus, vt cui alter non fuerit ad manum, is alio facilius assecuto, pergat in eo, quod cœpit. Illos autem qui postremi fuere intelligat multa ad se ex antiquioribus deriuare potuisse, vt necesse non sit meliores horas omnibus volutandis conterere, quarum horarum partem certe ij, qui sapient, expediet, ad cœlestem Magistrum audiendum meditando, & amorem in se erga ipsum excitando impendere.*

Sed quoniam sunt, qui putēt ad rationem interpretandi, aut intelligendi Scripturas spectare, vt noscatur, paraphrases ne, an Commentaria vberiora texenda, legendave sint; idcirco hæc habeant. Inter alias Diuinam Scripturam inter-
B *pretandi rationes Paraphrases, quæ & Metaphrases dicuntur, locum aliquem habere, & à quibusdam olim vsurpatas fuisse: quas etiam exemplo recentiorum complurium confirmare possumus, qui Euangelicas literas, & Apostolicas omnes Epistolas, imò etiam Hymnos Dauidis, & Iobi historiam, & Salomonis Ecclesiasten, necnon & Esaiam ipsum non vna & simplici Paraphrasi illustrarunt. Verùm hoc genus interpretandi, multis, ac magnis viris, non satis probatum esse. Primò enim (aiunt) ex antiquis Patribus Græcis numquam aut Basilius, aut Nazianzenus, aut Chrysostomus, neque ex Latinis, aut Cyprianus, aut Hieronymus, aut Augustinus illa*
C *exponendi ratione sunt vsi. Vnum tantum legimus Gregorium Neocæsariensem Metaphrasim quamdam in Ecclesiasten edidisse, vt testis est Hieronymus in Commentarijs suis in eumdem librum. Ex quo apparet, falsò à quibusdam illud Opus tribui Gregorio Nazianzeno. Scripsit & Nonnus Pannopolitanus carmine heroico Paraphrasim in Ioannis Euangelium: sed iunior fuit: & interdum cum numerorum legibus astringatur, magis textũ Ioannis obscurasse, quàm elucidasse videtur. Quod qui periculum fecerit, facile ita esse comprehendet. Certe Albertus Pius Carporum Comes, insignis nostri sæculi scriptor Erasmi Paraphrasim in nouum Testa-*

Greg. Neocæsariensis Comment. in Ecclesiasten.

Nonnus Pãnopolitanus

Albert. Pius Carporũ Comes.

Commentaria similia Anatome.

causam connexionis subiiceat. Proinde Commentarios videri similes humani corporis incisioni, quam vocant Anatomen, quæ cùm neruos, arterias, & venas singillatim ante conspectum statuat, quibus antea inter sese aptum erat, & nexū, mox ratione ac methodo ostendit, non tam membra inuicem ac debita cum proportione, coniuncta, quàm nexus ipsos, & (quas vocant) iuncturas incisas, atque nudatas. At paraphrasis dum personarum seruat proprietatem, atq. integritatem, esse eleganti pictura similem, quæ veluti natura & vsu artē ipsam contegens, non tam iuncturas, quàm eadem in viuo corpore inter se membra disposita proponit inspicienda. Vt idcirco Commentarij sectum & pone demortuum; Paraphrasis integrum & viuum corpus exhibeant. Quo vtroq. labore fit, vt doceantur, ac delectentur, atque in amorem Diuinarum Scripturarum legentes mirificè rapiantur. A B

Paraphrasim eleganti Picturæ esse similem.

Scripturæ Sacræ necessitas. Capur XXXI.

Poteram Diuinæ Historia vi indicata gressum sistere, nisi quæ sunt adijcienda, essent eiusmodi, vt mentibus ad cælestes illius diuitias anhelare iam incipientibus, virtus inde adhuc viuidior, ac stimuli ad eius amplexum acriores hinc sperarentur. C

Necessitatem igitur Scripturæ illa quoque commendant, quòd nulla ratione poterat aptius, atque integrius humanis erroribus consuli, quàm si ea traderentur, quibus certissima fides constaret. Nam etsi errores tolluntur, partim sensu, dum res experimur: partim pœna, dum lex, vel punit, vel ipso terrore incusso, quæ alioquin committerentur peccata, coercet: philosophia item interdum, dum valida suppeditat argumenta; sapientum denique auctoritate, cui solet fides haberi: hæc tamen omnia satis haud erant ad humanam cæcitatem excutiendam, nisi Diuinæ Vocis, ac fidei dona accessissent, quasi colly-

Quibus reb. tollantur errores à mentibus.

Diuina Vox & Fidei donum præsentissima collyria.

A *collyria præsentissima. Nam & his egebant quattuor illi morbi insanabiles, qui tamquam è venenatis radicibus humanas acies infuscauerant. Virtutis nostræ corruptio, atque peruersitas: Animalitatis (vt vocat Gulielmus Parisiensis) nostræ rebellio: Mortis, cui sumus addicti condemnatio: Naturæ totius nostræ incuruatio: Et mundus quidem iam veritatem dediscerat: & inanis facta erat philosophia mundana: & humana historia interiorem hominem haud spectabant: ac* [a] stulti facti erant Principes Taneos: & à [b] planta pedis usque ad uerticem non erat in homine sanitas. *Quãobrem cælitus erat hæc ab ipso Deo expectanda, qua sincerissimus cultus instauraretur, ac qui in intellectu & voluntate*

Culielmus Parisiensis.
Cur Deus homo. c. 1.

a Isa. 19
b Isa. 1.

B *est situs, perficeretur; sanè verò perfici hic nõ poterat, nisi Deo obediremus, obedimus autem viribus ijs, quæ sunt in homine principes diuino auxilio corroboratis. Obedientiæ porro huius debitor inprimis est intellectus humanus, cum nullum extet priuilegium exceptionis suæ. Nulla verò intellectus fuisset erga Deum obedientia in credendo supernaturaliter, si ex suasionibus, aut probationibus humanis credidisset: quemadmodum nulla est affectus obedientia, si ex vtilitate, aut delectatione diligatur. Proposita igitur necessariò per Diuinas literas fuere supernaturalia, quibus intellectus &*

C *voluntas integrum Deo cultum præstantes, Diuino denique præmio afficerentur.*

Atqui præsagiebat Deus fore nouissimis temporibus Suenchfeldianos, & Libertinos, qui suis afflatibus, tamquam Spiritui sancto sine vlla Scriptura credendum esse dicturi erãt. Aduersus quos iampridem Aug. Caueamus (*inquit*) tales tentationes superbissimas & periculosissimas, magisque cogitemus & ipsum Apostolum Paulum, [c] licet Diuina cœlesti voce prostratum, ad homines tamen missum esse, ut sacramenta perciperet, atque copularetur Ecclesiæ: & [d] Centurionem Cornelium quamuis exauditas

Aug. in prolo. lib. de Doctr. Christiana.
c Act. 9
d Act. 10.

ora-

Commentaria similia Anatome.

causam connexionis subiiceat. Proinde Commentarios videri similes humani corporis incisioni, quam vocant Anatomen. quæ cùm neruos, arterias, & venas singillatim ante conspectum statuat, quibus antea inter sese aptum erat, & nexũ, mox ratione ac methodo ostendit, non tam membra inuicem ac debita cum proportione, coniuncta, quàm nexus ipsos, & (quas vocant) iuncturas incisas, atque nudatas. At paraphrasis dum personarum seruat proprietatem, atq. integritatem, esse eleganti pictura similem, quæ veluti natura & vsu arte ipsam contegens, non tam iuncturas, quàm eadem in viuo corpore inter se membra disposita proponit inspicienda. Vt idcirco Commentarij sectum & pene demortuum; Paraphrasis integrum & viuum corpus exhibeant. Quo vtroq. labore fit, vt doceantur, ac delectentur, atque in amorem Diuinarum Scripturarum legentes mirificè rapiantur.

A

Paraphrasim eleganti Picturæ esse similem.

B

Scripturæ Sacræ necessitas. Capur XXXI.

POteram Diuinæ Historiæ vi indicata gressum sistere, nisi quæ sunt adijcienda, essent eiusmodi, vt mentibus ad cœlestes illius diuitias anhelare iam incipientibus, virtus inde adhuc vuidior, ac stimuli ad eius amplexum acriores hinc sperarentur.

C

Necessitatem igitur Scripturæ illa quoque commendant, quòd nulla ratione poterat aptius, atque integrius humanis erroribus consuli, quàm si ea traderentur, quibus certissima fides constaret. Nam etsi errores tolluntur, partim sensu, dum res experimur: partim pœna, dum lex, vel punit, vel ipso terrore incusso, quæ alioquin committerentur peccata, coercet: philosophia item interdum, dum valida suppeditat argumenta: sapientum denique auctoritate, cui solet fides haberi: hæc tamen omnia satis haud erant ad humanam cæcitatem excutiendam, nisi Diuina Vocis, ac fidei dona accessissent, quasi colly-

Quibus reb. tollantur errores à mentibus.

Diuina Vox & Fidei donum præsentissima collyria.

A *collyria præsentissima. Nam & his egebant quattuor illi morbi insanabiles, qui tamquam è venenatis radicibus humanas acies infuscauerant. Virtutis nostræ corruptio, atque peruersitas: Animalitatis (vt vocat Gulielmus Parisiensis) nostra rebellio: Mortis, cui sumus addicti condemnatio: Natura totius nostræ incuruatio: Et mundus quidem iam veritatem dedicerat: & inanis facta erat philosophia mundana: & humana historia interiorem hominem haud spectabant: ac*[a] stulti facti erant Principes Taneos: & à[b] planta pedis usque ad uerticem non erat in homine sanitas. *Quãobrem cælitus erat hac ab ipso Deo expectanda, qua sincerissimus cultus instauraretur, ac qui in intellectu & voluntate est situs, perficeretur; sanè verò perfici hic nõ poterat, nisi Deo obediremus, obedimus autem viribus ijs, quæ sunt in homine principes diuino auxilio corroboratis. Obedientiæ porro huius debitor inprimis est intellectus humanus, cum nullum extet priuilegium exceptionis suæ. Nulla verò intellectus fuisset erga Deum obedientia in credendo supernaturaliter, si ex suasionibus, aut probationibus humanis credidisset: quemadmodum nulla est affectus obedientia, si ex vtilitate, aut delectatione diligatur. Proposita igitur necessariò per Diuinas literas fuere supernaturalia, quibus intellectus &* C *voluntas integrum Deo cultum præstantes, Diuino denique præmio afficerentur.*

Gulielmus Parisiensi. Cur Deus homo. c. 1.

a Isa 19
b Isa. 1.

B

Atqui præsagiebat Deus fore nouissimis temporibus Suenchfeldianos, & Libertinos, qui suis afflatibus, tamquam Spiritui sancto sine vlla Scriptura credendum esse dicturi erãt. Aduersus quos iampridem Aug. Caueamus (*inquit*) tales tentationes superbissimas & periculosissimas, magisque cogitemus & ipsum Apostolum Paulum,[c] licet Diuina cœlesti voce prostratum, ad homines tamen missum esse, ut sacramenta perciperet, atque copularetur Ecclesiæ: &[d] Centurionem Cornelium quamuis exauditas

Aug. in prolo. lib. de Doctr. Christiana.
c Act 9
d Act. 10.

ora-

orationes eius, eleemosinasq. respectas, ei Angelus n un ciauerit, Petro tamen traditum imbuendum, per quem non solum sacramenta perciperet, sed etiam quid credendum, quid sperandũ, quid diligendũ esset, audiret. A

Quin & quoniam Deus se naturæ cuiusque pro eius captu attemperat, homines verò animo constant, & corpore: facilius autem corporalia capiunt, quàm spiritualia, per ea quæ sensibus corporis percipiuntur, quasi per quosdam gradus ad spiritualia, & cælestia euehuntur. Quamobrem non omnes vulgo per internum afflatum Deus distinctè docet, quid de se credi, quidvè à suis agi velit in singulari proponendo: sed per corporales literas, quas & cernamus & legamus, erudire nos voluit. De illa ciuitate, unde peregrinamur (*inquit Augustinus*) hæ literæ nobis venerunt, ipsæ sunt Scripturæ, quæ nos hortantur, ut bene viuamus. *Quòd si in quauis humana Republica sublatis legibus, institutisq. maiorum, id vnicuique liceret, quod naturali sua prudentia æquũ, ac iustum censeret: ecquanta perturbatio rerum omnium sequeretur? At tamen est nemo, qui non aliquid sapiat in rebus humanis. Quid igitur fieret, si in ea Republica, quæ Diuina potius, quàm humana est, & in qua multa necessariò supra rationem naturalem credenda, multa supra humanas vires agenda sunt, sacra eloquia Diuinitus inspirata tollerentur è medio, & solus internus afflatus expectandus, ac sequendus esset, quòd maxima pars hominum ex rudibus & imperitis constat, qui vix sibi Diuinitus indicari aliquid vnquam senserunt: Quid igitur isti? expectarent semper? nihil interim crederent? in omnem æternitatem perirent? an asse querentur sine fide iustitiam? vel beatitudinem sine iustitia?* B C

Aug. conc. 2. in 1 psal 90

Bellar. lib. 1. de verbo Dei c. 2.

A

Scripturæ Sacræ dignitas, & vtilitas Caput XXXII.

IAm Scripturæ Dignitatem, & Vtilitatem, testantur Augustinus & Bernardus, qui arrectis animis sunt audiendi, ille, inquiens: Quis hanc lætitiam diuinorum Sacramentorum, cum sanæ doctrinę luce clarescunt, non præferat vniuersi mundi huius Imperijs, etiam inusitata felicitate pacatis? *Quare & alibi agit immortales gratias Deo* Extendisti (*inquit*) cœlum sicut pellem: *concordes vtique*
B *sermones tuos, quos per mortalium ministerium superposuisti nobis, &c. Bernardus verò dicens*: Qui assidua meditatione euoluit sanctas Scripturas, habet signum suæ prædestinationis. Quod & Dominus primo asseruit dicēs. Qui verba Dei audit, ex Deo est. *Sed & alter hinc fructus auidè est à Regibus, ceterisque Magistratibus decerpendus, qui ad seruanda Regna, & ad incutiendum hostibus terrorem maximè pertinet. Sic enim habet Scriptura*: Tertio regni sui anno misit Rex Iosaphat viros sapientes, qui habentes libros legis Domini circumibant cunctas vrbes Iuda, atque erudiebant populum. Itaque factus est pa-
C uor Domini super omnia Regna terrarum, creuitque Rex, & magnificatus est vsque in sublime. *Duodecim itē fructus diuini verbi attigit D. Ioānes in Apocalypsi.* Et ostendit mihi (*inquit*) fluuium aquæ viuæ splendidum tanquam crystallum procedentem de sede Dei, & Agni. In medio plateæ eius, & ex vtraque parte fluminis lignum vitę afferens fructus duodecim, per mēses singulos reddens fructum suum, & folia ligni ad sanitatem gentiū. *Quæ verba sic exponuntur, vt Græcis fluuius sit Baptismus, Latinis Spiritus sanctus. Nam & Daniel inquit*, A facie eius egrediebatur fluuius. *vt facies sit verbū Dei. Fluuius*

Dignitas, & vtilitas sacrę scripturæ.
Aug. epi. 119. c. 16.
Lib. 13. Confess. cap. 15.
Psal. 103.
Ber. in sermo. de prædestinatione.
Signum prædestinatiōis scripturas euoluere.
Ioan. 8.
Secundus fructus ad conseruanda Regna.
Greg. in com. in 4. lib. Reg. cap. 4.
Paralip. 2. c. 17.
Apoc. 22.
Spiritus s. procedens à Patre & Filio, quomodo à s. Ioanne describatur.
Dan. c. 7.

Spiritus sanctus, qui aeterna processione egreditur à Patre, & Filio. fluuius item, quoniam qui credit in me *ait Dominus*, flumina de ventre eius fluent aquae viuae, *splendidus autem, quoniam igneus, qui calefacit corda*. Ignem enim uenit mittere in terram, & quid vult nisi, vt ardeat? *tanquam verò crystallus, & aqueus, quòd charismata mentibus humanis infundat: De sede autem Dei, cum Spiritus sanctus non procedat motu temporali, sed aeterna, & quieta processione*. In medio Plateae, *hoc est Ecclesia*: Ex vtraque parte lignum vitae, *idest Diuinum verbum veteris, & noui Testamenti*. Afferens fructus duodecim *quos Apostolus enumerat scribens*. Fructus autem Spiritus est, Caritas, Gaudium, Pax, Patientia, Benignitas, Bonitas, Longanimitas, Mansuetudo, Fides, Modestia, Continentia, Castitas. Per menses singulos. *hoc est numquam exarescit lignum vitae*. Et folia ligni ad sanitatē Gentium. Sub vmbra enim eius gentes quietē, & sanitatē consequētur. A

Ioan. 7. Luc. 12. Gal. 5. Ioel. 2. B

Porrò Dignitatem hanc atque vtilitatem Diuinae Historiae monstrarunt alia ipsius Dei, ac Prophetarum testimonia, resq. ipsa, quibus ipsa referta est; deinde Patres omnes, vitaq. & gesta humanum & modum, & captum superantia eorum, qui ipsam diligenter, ac fideliter tractantes executioni mandarunt. C

Vide Bonau. in prolo. Breuiloquij.

Sapientia, quae in Diuinis Scripturis. Caput XXXIII.

S*Apientiam, quae in Diuinis Scripturis continetur, vnus ipse Augustinus modo pro omnibus enarret, qui ita inquit.* „
Quę tandem mens auida aeternitatis, vitae pręsentis bre „
uitate permota, contra huius Diuinae auctoritatis cul- „
men, lumenq. contendat? Quę disputationes, quę li- „
terę quorumlibet philosophorum, quę leges quarumli- „
bet

Augu. epist. 3. ad Volusianum.

A bet ciuitatum, duobus pręceptis, ex quibus Christus di-
,, cit totam legem, Prophetasq. pendere, vllo modo sunt
,, comparandæ, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde*
,, *tuo, ex tota anima tua, & ex tota mente tua, Et proximum*
,, *tuum tamquam te ipsum?* Hic Physica, quoniam omnes
,, omnium naturarum causę in Deo Creatore sunt: Hic
,, Ethica, quoniam uita bona, & honesta non aliunde for-
,, matur, quàm cùm ea, quę diligenda sunt, quemadmo-
,, dum diligenda sunt, diliguntur, hoc est, Deus, & proxi-
,, mus; Hic Logica, quoniam veritas, lumenq. animę ra-
,, tionalis, non nisi Deus est: Hic etiam laudabilis Reipu
B blicę salus: neque enim conditur, & custoditur optima
,, ciuitas, nisi fundamento, & uinculo fidei, firmęque con
,, cordię, cum bonum commune diligitur, quod summũ
,, ac verissimum Deus est; atque in illo inuicem sinceris-
,, simè se diligunt homines, cum propter illum se diligãt,
,, cui, quo animo diligant, occultare non possunt. Modus
,, autem ipse dicendi, quo sancta Scriptura contexitur,
,, quàm omnibus accessibilis, quamuis paucissimis pene-
,, trabilis, ea, quæ aperta continet, quasi amicus familiaris
,, sine fuco ad cor loquitur indoctorum, atque doctorum.
,, Ea uerò, quę in mysterijs occultat, nec ipsa eloquio su-
C perbo erigit, quò non audeat accedere mens tardiuscu-
,, la & inerudita, quasi pauper ad diuitem; sed inuitat om
,, nes humili sermone, vt non solum manifesta pascat, sed
,, etiam secreta exerceat ueritate, hoc in promptis, quod
,, in reconditis habens. Sed ne aperta fastidirentur, ea-
,, dem rursus operta desiderantur, desiderata quodammo
,, do renouantur, renouata suauiter intimantur: His salu-
,, briter, & praua corriguntur, & parua nutriuntur, & ma-
,, gna oblectantur ingenia. Ille huic doctrinę inimicus est
,, animus, qui uel errando eam nescit esse saluberrimam,
,, uel odit ęgrotando medicinam.

Matt. 22.
Ex duob. pręceptis quõ tota lex pendet.
Physica.
Ethica.
Logica.
Politica.

Modus discẽdi sacrã scripturam.

Quis inimicus sit scripturæ diuinæ.

A

Eloquentia, & Efficacitas Diuinę Scripturę quanta. Cap. XXXIV.

ELoquentiā corda conuertentem, & omnium oratorū vim excedentem ostendūt tum eadem, tum quæ diximus, vbi de Cicerone, & Græcis oratoribus locuti sumus. Nam & eodem loco egimus, quę Ecclesiasticis Rhetoricis suis viri sapientes hac de re tradiderunt.

Efficacitatem autem adhuc efficacius ipsa Mundi conuersio: tot adolescentum, & virginum agmina, qui spretis omnibus Mundi illecebris, vita, & sanguine profuso vim cælesti B *Regno intulere: tot populorum vna in fide conseruatio: tot Synodorum Catholicarum doctrina constantissima; vt mittam, quæ de verbo Dei possent augustissimè dici ex diuino codice, quo illud cum gladio pertingente ad diuisionem animæ ac medullarum*[a]*, cum securi*[b]*, semine*[c]*, fermento*[d]*, pluuia & imbre*[e]*, margarita*[f]*, igne, & lumine*[g] *comparatur, quæ alibi*[h] *nos fusius persecuti sumus refutantes Dauidis Chytræi hominis hæretici responsum, notasq; Diuini verbi, quibus verè dignoscitur, tractantes: Franciscus*[i] *item Turrianus eadē hac ingeniosè interpretatus est è Iacobo Apostolo,* dum sapientiam, quę de cęlo est, terrenæ, animali, diabolicę, *quæ* C *quidem est hæreticorum, & hominum, quos filios sæculi Dominus vocat,* opposuit, *Quin & Petrus*[k] *Canisius de verbo Dei præter ea, quæ Hosius Cardinalis Varmiensis scripserat, egit pressè, & appositè. At Cornelius Mussus fæcunda facundia diuitias Historiæ Diuinæ explicat ijs introductionibus, quas scripsit in suos de Diuina Historia libros*[l]*, quos eruditum quemque virum haud pœnitebit legiße.*

a Heb. 4.
b Matth. 3.
c Luc. 8.
d Matth. 13
e Deut. 32.
f Esa. 55.
g Marc. 7.
Luc. 2.
h De notis verbi Dei.
i De charactherib. diui. verbi
K In Præfat. ante vitā Io. Bapt.

Subli-

A

Sublimitas Diuinę Scriprurę. Cap.XXXV.

IPsa verò Ecclesiastica, in qua viuimus, & cœlestium Hierarchiarum descriptio, quæ in sacris literis continentur, Sublimitatem ipsarum Scripturarum arguit. Nam cùm res (inquit ferme sequentibus verbis Bonauentura) habeant esse in materia, vel natura, vel in anima, siue per notitiam acquisitam, siue per gloriam; vel in arte æterna; philosophia quidē agit de rebus, quatenut in anima, naturave sunt secundum notitiam naturaliter insitam, seu item acquisitam. At sacrarum literarum scientia fundata super Fidem, ac per Spiritum sanctum reuelata agit & de ijs, quæ spectant ad gratiā, ad gloriam, ad sapientiam æternam. Quamobrem cognitionem philosophicam ipsa sibi substernens, èque rerum naturis tantum sumens, quantum opus sit ad fabricandum speculum, per quod diuina oculis nostris quadantenus repræsententur, quasi erigit scalam, in cuius imo terram, in summo cœlū attingit, idque omnino per vnum illum Hierarcham IESVM Christum, qui non humanæ naturę assumptę ratione duntaxat est in Hierarchia Ecclesiastica Hierarcha, hoc est sacer Princeps, verum etiam in Angelica, estq. media persona in illo supercęlesti Throno Beatissimæ Trinitatis; ita vt per ipsum à summo capite Deo descendat vnctionis gratia, non modo in barbam, sed & in oram vestimenti, hoc est non solum in Hierusalem supernam, sed etiam vsque in militantem Ecclesiam. Atqui cùm in hac Mundi machina sublimitas quædam sit pulchritudinis, quæ rapit animos in Opificis laudem, & gloriam; multò verò maior sit in Ecclesia, quæ eximia sanctorum charismatum pulchritudine ornatur; maxima autem in Hierusalem superna, quæ viuis è lapidibus constructa, auro, & gemmis charitatis circumuestita est, ac fulgebit in perpetuas æternitates, certe supermaxima, & supereminentissima

B, C (margin letters)

In Prologo in Breuiloq.

sacra scriptura è rerum naturis sumit quantū opus est ad fabricandum speculum, quo diuina repræsententur.

Psal. 132

sublimitas pulchritudinis immensæ

A

Eloquentia, & Efficacitas Diuinę Scripturę quanta. Cap. XXXIV.

ELoquentiã corda conuertentem, & omnium oratorũ vim excedentem ostendũt tum eadem, tum quæ diximus, vbi de Cicerone, & Græcis oratoribus locuti sumus. Nam & eodem loco egimus, quę Ecclesiasticis Rhetoricis suis viri sapientes hac de re tradiderunt.

Efficacitatem autem adhuc efficacius ipsa Mundi conuersio: tot adolescentum, & virginum agmina, qui spretis omnibus Mundi illecebris, vita, & sanguine profuso vim cælesti B
Regno intulere: tot populorum vna in fide conseruatio: tot Synodorum Catholicarum doctrina constantissima; vt mittam, quæ de verbo Dei possent augustissimè dici ex diuino codice, quo illud cum gladio pertingente ad diuisionem animæ ac medullarum[a], *cum securi*[b], *semine*[c], *fermento*[d], *pluuia & imbre*[e], *margarita*[f], *igne, & lumine*[g] *comparatur, quæ alibi*[h] *nos fusius persecuti sumus refutantes Dauidis Chytræi hominis heretici responsum, notasq; Diuini verbi, quibus verè dignoscitur, tractantes: Franciscus*[i] *item Turrianus eadẽ hæc ingeniosè interpretatus est è Iacobo Apostolo,* dum sapientiam, quę de cęlo est, terrenæ, animali, diabolicę, *quæ* C
quidem est hæreticorum, & hominum, quos filios sæculi Dominus vocat, opposuit, *Quin & Petrus*[k] *Canisius de verbo Dei præter ea, quæ Hosius Cardinalis Varmiensis scripserat, egit pressè, & appositè. At Cornelius Mussus fæcunda facundia diuitias Historiæ Diuinæ explicat ijs introductionibus, quas scripsit in suos de Diuina Historia libros*[l], *quos eruditum quemque virum haud pœnitebit legisse.*

a Heb. 4.
b Matth. 3.
c Luc. 8.
d Matth 13
e Deut. 32.
f Esa. 55.
g Marc. 7. Luc. 2.
h De notis verbi Dei.
i De characterib. diui. verbi
K In Præfat. ante vitã Io. Bapt.

Subli-

A

Sublimitas Diuinę Scriprurę. Cap.XXXV.

In Prologo in breuiloq.

IPsa verò Ecclesiastica, in qua viuimus, & cœlestium Hierarchiarum descriptio, quæ in sacris literis continentur, Sublimitatem ipsarum Scripturarum arguit. Nam cùm res (inquit ferme sequentibus verbis Bonauentura) habeant esse in materia, vel natura, vel in anima, siue per notitiam acquisitam, siue per gloriam; vel in arte æterna; philosophia quidē agit de rebus, quatenus in anima, naturave sunt secundum notitiam naturaliter insitam, seu item acquisitam. At sacra-

B *rum literarum scientia fundata super Fidem, ac per Spiritum sanctum reuelata agit & de ijs, quæ spectant ad gratiā, ad gloriam, ad sapientiam æternam. Quamobrem cognitionem philosophicam ipsa sibi substernens, èque rerum naturis tantum sumens, quantum opus sit ad fabricandum speculum, per quod diuina oculis nostris quadantenus repræsententur, quasi erigit scalam, in cuius imo terram, in summo cœlū attingit, idque omnino per vnum illum Hierarcham IESVM Christum, qui non humanæ naturę assumptę ratione duntaxat est in Hierarchia Ecclesiastica Hierarcha, hoc est sacer Princeps, verum etiam in Angelica, estq. media persona in*

sacra scriptura è rerum naturis sumit quantū opus est ad fabricandum speculum, quo diuina repræsententur.

Psal.132

sublimitas pulchritudinis immensæ

C *illo supercęlesti Throno Beatissimæ Trinitatis; ita vt per ipsum à summo capite Deo descendat vnctionis gratia, non modo in barbam, sed & in oram vestimenti, hoc est non solum in Hierusalem supernam, sed etiam vsque in militantem Ecclesiam. Atqui cùm in hac Mundi machina sublimitas quædam sit pulchritudinis, quæ rapit animos in Opificis laudem, & gloriam; multò vero maior sit in Ecclesia, quæ eximia sanctorum charismatum pulchritudine ornatur; maxima autem in Hierusalem superna, quæ viuis è lapidibus constructa, auro, & gemmis charitatis circumuestita est, ac fulgebit in perpetuas æternitates, certe supermaxima, & supereminentissima*

tissima sublimitas venustatis, formæ, pulchritudinis, ornatus, est in summa illa, & Diuinissima Trinitate. Quamobrem Diuinæ Historiæ sublimissima est materia, cum mentes nouo spirituali gaudio continenter imbutas attollat altissimè, atque in Diuinorum spectaculorum obitus, & anagogias sensim inducat. A

Deus oīum scientiarum meta apud Aristot.

Quin etiam quæcumq. naturali via (vt loquar cum Scholis) siue à posteriori, siue à priori inuenere sagacissima ingenia, collineant omnia ad astruenda, quæ sublimiora sunt in Diuina Scriptura, veluti Axiomata. Quare & Aristot. coactus est in fine omnium tractationum, siue Physicarum, siue Moralium, siue Metaphysicarum asserere vnum primum Motorem, ac veram felicitatem sitam esse in contemplatione Diuinorum: vnum debere esse Principem, quod est Ens per se, à quo Mundus participatione pendeat, & ad quem idem ipse Mundus vniuersus, tamquam ad efficientem causam, referatur: quòd sanè ex ipsis propositionibus Aristotelis consequitur, licet ille non expresserit. Deum item esse Ens per essentiam quare & causam omnium entium, qui cum sit infinitus, & actus purus, perfectionesq. omnium rerum simpliciter contineat, est causa omnium causarum: cum autem summum, & perfectissimum Ens sit, summum quoque esse, ac perfectissimum agens necesse est, nulla vt re indigeat in agendo: omnia proinde producat; quare nec vlla eguerit materia; Porrò cùm omne agens habeat rationem obiectiuam, secundum quàm agere, ac per se aliquid possit producere: per se autem producere sit è non tali facere tale, Deus autem sit agens, fit, vt habeat rationem adæquatam, secundum quam possit agere: ea autem non est vlla ratio limitata, sed complectitur omne Ens, quare & causa est omnis entis. B C

Deus apud Arist. causa efficiens rer. omnium. 2. metaph. 4

Phys. lib. 1. Textu 76.

Aucto-

A

Auctoritas, & certitudo Diuinæ Scripturę. Caput XXXVI.

IAm de auctoritate & certitudine Scripturarum. Dixit „ Miserator tuus Dominus (*scriptum est ab Esaia*) Pau- „ percula tempestate conuulsa, absque ulla consolatione: „ ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo „ te in saphiris, & ponam iaspidem propugnacula tua, & „ portas tuas in lapides sculptos, & omnes terminos tuos „ in lapides desiderabiles. Vniuersos Filios tuos doctos à B Domino. *In quę verba inquit Chrysostomus.* Vides Fidei dignitatem, quòd non ab hominibus, neque per homines, sed per ipsum Deum ea imbuendi sunt homines.

Esa. 54.

Chrys. in Isa. cap. 6.

Adde; verum, & Catholicum id esse, vt teneamus, quod vbique, quod semper, quod ab omnibus creditũ est. Quod tum fit (*ait Vincentius Lyrinensis*) si sequamur Vniuersitatem totius per orbem Ecclesię, Antiquitatem Patrum, Consensionem, hoc est, Magistrorum, & penè omnium Sacerdotum definitiones & sententias. *At hęc omnia vberrimè concurrerunt ad perhibendam de Scripturis veritatem. Accedunt hostes ipsi Ethnici, quoniam quicquid veri* C *intulere ĩ sua scripta, id ex ipsis Scripturis suffurati sũt, quod & supra ostendimus: Ac Cyrillus contra Iulianum præter alios ex ijs verbis ostẽdit σοφὸς ἄλλος ἀπ᾽ ἄλλου, hoc est, sapiens alius ab alio. Deinde & eandem Scripturæ certitudinem fatentur alteri hostes Iudęi: Quos per totum Orbem dispersos voluit Deus, vt haberet tamquam testes Ecclesia, quòd Sacrę Literę à Christianis conficta non fuerint: salus autem ex ijsdem inimicis nostris, vel inuitis, tum contra illos, tum aduersus futuros hęreticos promeretur. Pręterea ex ipsis rerum euentis. Quęcumque enim in Scripturis prędicta sunt, vel sunt impleta, vel implebuntur. Quare Augustinus.* An uerò

Vinc. Lyrinē. Quidnam sit verè Catholicum.

scripturę certitudo vnde.

Cyrill cõm. Iulianum.
Cyril. cont. Iulianum
Iust apolog. 2 p Christianis.
Eus. vlt. li d. præp Euange
Theodoret. passim.

Aug. in Psal. 73. in illud Exurge Domine versus finẽ

rò, *inquit*, exhibuit nobis Deus omnia, quæ promisit, & de solo die Iudicij nos fefellit? Non erat Christus in terra, promisit, exhibuit. Non erat fusus sanguis preciosus, quo deletur chirographum mortis nostræ, promisit, exhibuit. Nondum resurrexerat caro in vitam æternam, promisit, exhibuit. Non crediderant gentes, promisit, exhibuit. Nondum hęretici in nomine Christi armati contra Christum militabant, prædixit, exhibuit. Nondum Idola gentium de terra ista deleta erant, prędixit, exhibuit. Ista omnia cum prędixisset, & exhibuisset, de solo die Iudicij mentitus est? Veniet omnino quomodo ista venerunt, quia, & ista antequam venirent, futura erant, & futura prius pręnunciata sunt, & postea uenerunt. Veniet fratres mei, nemo dicat non ueniet, aut ueniet, sed longe est quod veniet: sed tibi prope est, ut eas hinc. Sufficiat prima deceptio, si non potuimus primò permanere in pręcepto, saltem corrigamur exemplo. Nondum erat exemplum casus humani, quando dictum est ad Adam. *Morte morieris, si tetigeris*: & venit de transuerso serpens & dixit. *Non morte morieris*, Creditus est serpens, contemptus est Deus, tactum est vetitum, mortuus est homo, Nonne impletum est potius, quod minatus est Deus, quàm quod promiserat inimicus?

Iudicii dies futura certissime.

Genes.3

Consensus veteris & noui Testamenti idem comprobant. Cap.XXXVII.

Ezec.1.cap.

Accedit veteris, & noui Testamenti consensus, quem Propheta altissimo sensu rotam vocauit in rota. Nam cum Christianę disciplinæ demonstratio, quæ Scripturis *potissimum comprehẽditur, in spiritu, ac virtute (ait Origenes) sita sit, hoc est in Prophetijs, atque miraculis, fit vt facultatis.*

Orig. li 1. cõt. Celsum.

aut

A aut philosophiæ nullius certiora sint, quàm quæ è Scripturis argumenta ducuntur. Prænunciare enim occultissima cordium, quæve à libera hominum voluntate prodeunt, ac multorum sæculorum spatio fuere disiunctissima; quæ item attinent non tam ad vniuersum futurarum rerum statum, quàm ad ipsas futuras Regnorum administrationes, conuersiones & casus, atque ad singulorum hominum gesta, potissimum autem ad mysteria sanctæ Religionis nostræ, ita vt eorum nihil vmquam exciderit; sicuti non erat, nisi mentis perspicacissimæ, atque veracissimæ, ita nisi certissimæ esse historiæ non potuit. Idem de signis, atque miraculis dicendum est, quæ omni B ex parte, vt Diuinam vim, sic vtilitatem animarum, & corporum, ac ideo veritatem testantur. Nam magicis signis, eorumque scriptoribus propterea fides haud habenda est, quòd quemadmodum aduersus Celsum scripsit Origenes, prę stigiæ illæ ad vitiosas, aut inutiles res tendunt, idque fit Dæmonum inuocatione, horumque siue dierum obseruatione, & alijs eiusmodi commentis homines eludentibus. At, quæ Dei verbo miracula continentur, vnico sæpe momento, ac per modum imperij, quo Diuina super naturam potestas indicatur, atque ob ipsorum magnitudinem effecta declarant, quàm certa fuerit eorum historia. Quippe cogitationum reuela- C tio, mortuorum resurrectio, Orbis terrarum, & Regnorum ad pauperum vocem excussio, Dæmonum expulsio, hominum conuersio nil ingerunt audientium animis, quod potestatem, amorem, sapientiam, veritatem cælestem non spiret.

Vide V. orationes Chrysostomi aduersus Iudæos.

Miracula quęnam uera.

Orige. contra Celsum.

Arnobius, & Thomas cōtra gentes. Aug. li. 10 de Ciu Dei ca. 8. 10. Aug. li 22. de Ciu. Dei, c. 5. & 6.

Martyria, & Doctrinæ Christianæ soliditas idem adhuc astruunt. Cap. XXXVIII.

ACcessere martyria acerbissimis cruciatibus vbiq. atque omni (etiam hoc nouissimo) sæculo ob eamdem fidem Scripturarum perpessa. Doctrinaq. Christiana soliditas,

Martyria.

quam Doctrinam Diuina ipsa litera tradunt. Nil verò consonum rationi magis, vel in quo mens humana plus conquiescat, caro autem spiritui cedat, aut quòd animos arctiore cum Deo fędere constringat, atque idcirco nil certius potuit vmquam vel excogitari, vel dici, quàm quod de Deo, de hominis fine, de virtutibus prastantissimis, de malorum nostrorum origine, ac tamquam radice, de remedijs conuenientissimis ac saluberrimis, Diuina eadem narratur historia. Qua factum „ est (*inquit Augustinus*) vt cùm Mundus in Christum cre „ deret, hoc virtutis fuerit Diuinæ, non persuasionis hu- „ manæ, Legebantur enim (*ait*) præconia præcedentium „ Prophetarum, concurrebant ostenta virtutum, & persua B debatur veritas noua consuetudini, non contraria ratio- „ ni; donec orbis terrę, qui persequebatur furore, prose- „ queretur fide. *Quin & idem Augustinus, cùm Canonicam Scripturam Diuino spiritu conditam, atque ideò eminentissima auctoritatis esse assereret, sic inquit.* Hic prius per „ Prophetas, deinde per seipsum; postea per Apostolos, „ quantum satis esse iudicauit locutus, etiam Scripturam „ condidit, quæ Canonica nominatur, eminentissimæ au- „ ctoritatis, cui fidem habemus de his rebus, quas igno- „ rare non expedit, nec per nos ipsos nosse idonei sumus. „ Nam si ipsa sciri possunt testibus nobis, quæ remota nō C sunt à sensibus nostris, siue interioribus, siue etiam exte „ rioribus, vnde & præsentia nuncupantur, quòd ita ea di „ cimus esse præsentib. sicut prę oculis quę prę sto sunt ocu „ lis: profectò ea, quæ remota sunt à sensibus nostris, quo „ niam nostro testimonio scire non possumus, de his alios „ testes requirimus, eisq. credimus, qui viderunt, atq. ita „ de ceteris, quæ ad suum quemque sensum corporis per- „ tinent: ita de his, quæ animo, ac mente sentiuntur, quia „ & ipse rectissimè dicitur sensus, vnde & sententia voca- „ bulum accepit, hoc est de inuisibilibus, quæ à nostro „ sensu

Aug. li. 21. de ciu. Dei. c. 7

Aug. li. 11 de ciu. Dei. c. 3.

A sensu exteriore remota sunt, ijs nō oportet credere, qui
„ hæc in illo incorporeo lumine disposita didicerunt, vel
„ manentia contuentur. *Sic Augustinus.*

Diuinæ Scripturæ intentata destructio semper irrita. Cap. XXXIX.

AD hæc omnia accedit, quòd quantiscunque machinis concuti, falsari, extingui ab Gentibus, à Iudæis, ab Hæreticis Diuina Scriptura procurata est, stetit tamen immobilis, & effloruit magis, atque victrix extulit caput. Qua in
B *re cum Patrum, ac veterum Synodorum, tum admirabilis Catholicorum scriptorum, & Pontificum, ac Synodi Tridentinæ diligentia hoc seculo emicuit, melioribus Bibliorum editionibus propugnandis; emendatissimis edendis; falsatis, vti iā monstratum est, explodendis. Quamobrem ex animo gratias agentes DEO cantemus Domino. FVNDAMENTA EIVS IN MONTIBVS SANCTIS. DOMINVS ENIM NARRAVIT IN SCRIPTVRIS POPVLORVM, ET PRINCIPVM HORVM, QVI FVERVNT IN EA. TVRRIS QVIPPE DAVID EST; ET MILLE CLYPEI PENDENT EX EA; OMNIS ARMATVRA*
C *FORTIVM. EI OMNIS HONOR, ET GLORIA. AMEN.*

Psal 86
Cant 4.
Vide Canum li.2 c.2.locor. cōmun & Augu de cōsensu Euange.li 2. c.12

Scripturæ Sacræ finis. Cap. XL.

CEterum Diuinæ huius Doctrinæ, quæ tam Certa, Sublimis, Efficax, Sapiens, Vtilis, Digna, & Necessaria est, finis (vt diximus) est CHRISTVS, qui[a] & legis est finis, quē vetis ipse CHRISTVS Iudæos hortabatur,[b] ut in Scripturis scrutarentur perhibentibus testimonium de se, atque in quibus ipsi putabant vitam sese habere. Sic Patres, quòd viderent

Christus est finis scripturarum oīum.
a Rom 10.
b Ioan. 5.

Chrys. to. 2. in marc. hom. 10. in illa verba. Amen dico vobis.

rent per Synagoga miserrimas reliquias fieri, vt qui legerent A
Scripturas, hi à CHRISTO auerterentur, conclamarunt vnanimes in hunc modum: CHRYSOSTOMVS, Ego(*inquiēs*) omne quod intelligo in Scriptura, sine CHRISTO, & Spiritu sancto, & sine Patre nolo intelligere. *Et,* Nisi intellexero(*subdit*) in TRINITATE, quæ me saluauit, non potest mihi esse dulce quod intelligo. *HIERONYMVS docens Scripturam Sacram intelligi non posse absque interprete demonstrante CHRISTVM, qui in ea latet. AVGVSTINVS.* antequam peruenias(*aiens*) ad Christum, ne presumas te intellexisse. Quicquid enim (*dicat alibi*) Scripturarum est: CHRISTVM sonat, sed si aures inueniat. B *Sic verò claudit librum de prædestinatione, & gratia; vt scribat* CHRISTO omnium ora Prophetarum militasse. *Ac de vnitate Ecclesiæ, & alibi agens aduersus Pelagianos plurib. probat, Legē, Prophetas, Psalmos de CHRISTO locutus fuisse. Atqui cùm passim Scripturæ, quasi certatim operā dent, vt pulcherrimis epithetis CHRISTVM omnium Vitam, Principium, Medium, Finem indicent, Portam item, Viam, Pastorem, Ouem, Leonem. Sacerdotem, Sacrificium, Vitem, Regem à Deo constitutum, Faciem Dei, & Imaginem, seu Characterem ipsius, Petram, Lucernā, Orientem, Patrem futuri sæculi, Principem Pacis, Salutem, Vitā,* C *Veritatem, Magni Consilij Angelum, multisq. alijs nominibus vocent, GERMEN quoque ac Fructum dicunt, vt quēadmodum radix, truncus, rami, folia, flores dirigūtur in fructum, tamquā in finem: sic intelligeremus, quicquid in Mundo, vel in Scripturis continetur, referendum esse in CHRISTVM, quem merito Vnicum, ac Diuinum fructum, Partumque communem, & generalem omnium rerum nominare possumus; ac Paulo gratias agere* Deo & Patri, qui di- „
gnos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, „
qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in „

Hiero. to. 3. in epist. ad Paulinum.

August. initio. Ps. 96. & lo. 9. in epist. Ioan. tra. 2. & li. 1. ca 9. de vnit. Eccl. & lib. 1. cont. Pelag. de peccat. merit. & remiss.

CRISTI in scripturis nomina.
Esa. 4.
Hierem. 33
Zac. 4. & 6.
CHRISTVS GERMEN.
Colos. 1.

A Regnum filij dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem, & remissionem peccatorũ, qui est Imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ: quoniam in ipso condita sunt vniuersa in cœlis, & in terra, visibilia, & inuisibilia, siue Throni, siue Dominationes, siue Principatus, siue Potestates: omnia enim (*inquit*) per ipsum, & in ipso creata sunt: & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant. Et ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principiũ, primogenitus ex mortuis: vt sit in omnibus ipse primatum tenens: quia in ipso cõplacuit omnẽ plenitudinem Diuinitatis inhabitare, & per eum recon-
B ciliare omnia in ipsum pacificans per sanguinem Crucis eius, siue quæ in terris, siue quę in cœlis sunt.

Profunditas, & obscuritas Sacræ Scripturæ; proinde intensissimè, ut inquit Augustinus ei esse studum. Cap. XLI.

CVm tanta, quam diximus, Scripturarum sublimitate PROFVNDITAS quoque, & OBSCVRITAS coniungitur. Mira (*inquit Augustinus*) eloquiorum tuorũ profunditas est: quorum ecce ante nos superficies blandiẽs
C paruulis, sed mira profunditas Deus meus, mira profunditas. Horror est intendere in eam: horror honoris, & tremor amoris. *Propterea & mari, quòd in ea magna sint culmina sententiarum, & cumuli sensuum: & vastæ syluæ similem facit Gregorius Magnus,* Vir enim (*ait*) iu alto situs, dum extrema collium, dum arborum celsa in quadam æqualitate sibi cõuenientia respicit, non attendit quàm magnæ valles, quã distinctæ planicies in medio lateant; sed si perambulare, quòd ei bene videtur, cœperit, repente cognoscit. *Neque verò eadem est obscuritas, & profunditas: quod rectè Iosephus Acosta obseruauit,* Obscu-

Aug lib. 12. conf. c. 14.

Grego. ho 6 in Ezech. & in proœ. in li. Regum.

Ioseph. Acosta libris de Christo reuelato.

Obscurum, *inquit*, sępe in Philosopho, aut Poeta sermonem agnoscimus, cum quæ illius mens fuerit ex dubijs, aut figuratis, aut concisis verbis, vix coniectamus. At vbi ad sensum illius penetratum fuerit, apparet sæpe, nil præclari sensisse, interdum item leues, aut falsas opiniones esse secutum. Diuina verò Scriptura habet vtrumque, interdum etiam, ut ubi facillimis & apertis uerbis vtitur, profundissima sit. Equidem obscuritas ad signa potius, profunditas autem ad sensum refereda est. A

Causę profunditatis, & obscuritatis in Diuina Scriptura. Cap. XLII. B

Aug to 6. lib. de util. cred. cap 6.

Causas si quis requirat profunditatis, Augustinum audiat. Quicquid est (*inquit*) mihi crede, in Scripturis illis altum, & Diuinum est: inest omnino ueritas, & reficiendis, instaurandisq. animis accommodatissima disciplina: & planè ita modificata, ut nemo inde haurire non possit, quod sibi satis est, si modo ad hauriendum deuotè, ac piè, ut uera religio poscit, accedat. Quod ut tibi probem, multis rationibus, & longiore oratione opus est: Agendum enim tecum prius est, ut Auctores ipsos non oderis, deinde ut ames: & hoc agendum quouis alio modo potius, quàm exponendis eorum sententijs, & literis. *Hæc Augustinus.* C

Diony. cap 2. myst. Theolo. & cap 2. cal. hier.

Obscuritatis autem causarum ea prima, quam D. Dionysius affert Areopag. Ad perlucidam, *inquit*, lucidissimamque caliginem admitti oramus, ut per uisus, scientięq. priuationem uidere, ac scire eum, qui aspectũ omnem, scientiamq. transcendit (& hoc ipsum non uidere, ac nõ scire est ueraciter uidere, & scire) & eum etiam, qui substantia superior est, supersubstãtialiter ex omnium, quæ sunt, ablatione celebrare possimus. Veluti qui natiuam

effi-

A effigiem ex quauis materia faciunt omnia, quæ impedi-
„ re possint liquidum latentis decoris intuitum, ipsamq;
„ in se ipsa pulchritudinem occultam sola sublatione pen-
dentes. *Sic Dionysius. Nimirum, quoniam puteus altus est, quæstionesq. maximæ insunt in Scripturis non tam natura sua obscuræ, quàm oculorum nostrorum acie infirma, qui caligamus ad lucidissimam solis rotam.*

Deũ cognosci per negationes potiꝰ, quã per affirmationes.

Alteram verò causam addit cũ Tertulliano Euthymius è figuris deprompiam, quibus CHRISTI & eius actionum, ac gratiæ prænunciatio erat tegenda. Omnia quippe hæc (*ait*) quæ ad Gentium vocationem pertinere videban-
B tur, Prophetæ de industria obscurè admodum pertracta-runt; ne si Iudæorum gens futuram primogeniti Israelis ruinam, & Gentium vocationem cognouisset, sacros libros, vbi hæc prædicta sunt, omnes igni tradere, atq. eorum memoriam delere studuisset. *Videlicet DEVS prænouerat Iudæorum duritiem, atque inuidiam.* Neque audisti (*ait Esaias*) neque cognouisti, neque ex tũc aperta est auris tua: scio enim, quia præuaricans præuaricaberis, & transgressorem ex vtero vocaui te. *Quin & Paulus Incarnationis mysterium ita fuisse inquit absconditum, vt dixerit.* Cuius (*Ecclesiæ*) factus sum ego Minister, vt adim-
C pleam Verbum DEI, mysterium quod absconditũ fuit à sæculis & generationibus, & nunc manifestatum est sanctis eius. *Tertia obscuritatis est causa; Quòd* omnis prophetia (*inquit Irenæus*) priusquam habeat efficaciã, ænigmata, & ambiguitas sunt in hominibus: cùm autem uenerit tempus, & euenit quod prophetatum est, tunc prophetiæ habent liquidam, & certam expositionem: quamobrem & in Daniele scriptum est. Muni sermones, & signa librum vsque ad tempus consummationis, quoadvsque discant multi, & impleatur cognitio. *Sic igitur Thesaurus in agro absconditus, & Cruce*

Tertull. lib. adu. Marcionem.

Euthy in pref. in Psal.

Vide Hiero in epi. ad Ephes. 4. cap.

Esa. 48.

Coloss. 3

Iren. li. 4. c. 43

Dan. 12

CHRI-

CHRISTI, & tempore reuelandus fuerat. Sed & Hieronymus cum Philippo presbytero quartam adiecit causam dicẽs, hinc vel maximè Prophetas esse obscuros, quòd dum repente aliud agitur, ad aliud persona mutatur. P*aulum autem scripsisse pleraque difficilia intellectu, tum quòd non omnia omnibus patere volebat, ac properans ad insinuandum Euangelium curam non habebat perspicuitatis, tum quòd non quærens ornamenta sermonis (vt scripsit Origenes [a]) noluit incedere in sublimibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus. Itaque quod de eo Hieronymus [b] inquit.* Non iuxta humilitatem Paulus, sed verè dixerat, etsi imperitus sermone, non tamen scientia, Hebræus ex Hebræis, iuxta legem Phariseus profundos sensus Grçco sermone non explicat, & quod cogitat in verba vix promit.

Hieronym. in Naum. Philip. presby. 2. comment. in c. 21. Iob. 1. Pet. 3.

a Orig. lib. 6. epist. ad Ro.
b Hiero. in epi. ad Titũ. in c. 1
2. Corin 11. Philip. 3
Vide clemen. Alex. strob 6. & Hieron. in prolo. quos in prophetas scripsit.

A
B

Causæ aliæ obscuritatis D. Scripturæ. Cap. XLIII.

E*T hæc tamen omnia sapientissimè facta sunt, vt prouocemur ad intelligentiam (ait idem cum Theophylacto [c] Hieronymus) [d] & illud, quod in Euangelio dicitur:* Petite [e], & accipietis; quęrite, & inuenietis; pulsate, & aperietur vobis. *Et vt varietas locutionis fastidium tolleret, dicit Augustinus [f]; quandoquidem vniformia (ait Theodoretus) satietatem pariunt. Et (quod scripsit Gregor. [h]) vt dispensante mirabiliter Deo, multipliciter exponeretur, quod in sacra eloquio obscurè dicitur. Neve (inquit Augustinus [i]) mysteria vilescerent, sed vt quæsita exercerent, aperta pascerent. Cùm & idem hoc factum esse, testetur alibi, non minus ad edomandam labore superbiam, quàm ad intellectum è fastidio reuocandum. Sic enim in locis (ait) apertioribus Spiritus sanctus fami occurrit; in obscurioribus fastidia detergit. Vt ea, quę per parabolas dicuntur tenacius memoriæ hęreant, id quod non solum Hieron. [k] sed & Chrysostomus [l] dixit: nec verò*

C

c Hier. li. 7. in Es. c. 18.
d Theophilac. Luc 8.
e Matt. 7.
f Aug in pref. in Psal. 140.
g Theodoret. serm 2. de prouidens.
h Greg. ho. 10. in Ezech.
i In præfat. in Psal. 140. in lib 2. de doctr. Christ c 6
K Hieron. in Matthæi 8.
l Chrys. ho. 45 in Matt.
l Chrys li 45. in Matt.

Sancta

A *sancta* [a] *darentur canibus, & margarita porcis, neque profanis* [b] *cœlestia paterent; preterquam quòd ad infirmitatem, & captum audientium se accommodat Diuina Scriptura, vt contra Iulianum Augustum scripsit Cyrillus,* [c] *atque ex Augustino ad Volusianum ostendimus supra: Denique, vt hæretici cęci fierent, aientes Scripturas esse faciles, atque omnibus peruias, quem errorem à plurimis Theologis, & à Petro ipso Apostolo confutatum Robertus Card. Bellarm.* [d] *lib. 3. de Verbi Dei interpretatione, Tomo primo, abundè explosit. Quin & Laurentius à Villauicentio agit, vnde in libris sacris existat obscuritas, quove ordine amouenda sit, cùm antea causas*
B *difficultatum existere docuisset, ex argumenti ignoratione; ex mendo Scripturę; è distinctione non in loca facta; ex pronunciationis habitu minus accommodo; ex vna dictione, dū videlicet ignoratur significatio eius, aut propria, & natiua, vel translata, & per tropum contingens: ex pluribus dictionibus, quæ euenit propter Hebraicam constructionē, siue phrasim, siue schema aliquod latens; Ex totius item sententiæ habitu, quæ ex figurato sermone, & rerum ignoratione vel minus attenta earum consideratione, & ex inscientia consuetudinis Scripturarum; Quæ quidem consuetudo alia est obseruāda in vniuersis libris sacris, alia in quibusdam libris*
C *peculiaribus; Ex Dei etiam voluntate, qua non nisi paruulis sua mysteria aliquando vult reuelare.*

a Hieron. in c. 3. Nahum.
b Dionys. c. 2. cal. hierarch.
c Cyril. lib. 1. cont. Iulianū.
Laur. à Villauic. c. 3. lib. 2. de ratione studij Theologici
d 2. Pet. 3
e lib. 3. de verbo Dei c. 1. & 2.

Sensus Scripturæ multiplex, Canones, & Scriptores ad eum assequendum. Cap. XLIV.

QVoniam ergo Diuina Historia recessus abditos, nec ipsius, sicut reliquarum Historiarum humanarum, superficie tenus pendendus est sensus, id primò statuendum est, hunc esse multiplicem, Literalem primò, siue Historicum: & Spiritualem, siue Mysticum: qui omnes petendi sunt è sinu

2. Tim. 3.
Vnde sacræ Scripturæ sēsus petendus est.

Ecclesia, quę firmamentum est, & columna veritatis. *De his sensibus cùm plurimi egerint, ne in immensum procedat oratio; è Patribus aliqua, ex recentioribus reliqua; mox paucos afferam, qui vel antiquitus, vel hoc sæculo Diuinam Scripturam secundum literalem sensum, qui omnium sensuum est solidum fundamentum, interpretati esse rectius existimantur, si primum Gregorij Magni pulcherrimam hac de re sententiam posuero.* Quamuis, *inquit*, omnem scientiam, atque doctrinam Scriptura Sacra sine aliqua comparatione transcendat, vt taceam, quòd vera prædicat, quòd ad cœlestem Patriam vocat: quòd à terrenis desiderijs, ad superna amplectenda cor legentis immutat: quòd dictis obscurioribus exercet fortes: & paruulis humili sermone blanditur: quod nec sic clausa est, ut paueſci debeat, nec sic patet, vt vilescat: quòd vsu fastidium tollit, & tantò amplius diligitur, quantò amplius meditatur: quòd legentis animũ humilibus verbis adiuuat, sublimibus sensibus leuat: quòd aliquo modo cum legentibus crescit: quòd à rudibus lectoribus, quasi recognoscitur, & tamen doctis semper noua reperitur: vt ergo de rerum pondere taceam, scientias tamen omnes, atque doctrinas. ipso etiam locutionis suæ more transcendit: quia vno eodemque sermone dum narrat textum, prodit mysterium, & sic scit præterita dicere, ut eo ipso nouerit futura predicare, & non immutato dicendi ordine, eisdẽ ipsis sermonibus nouit & anteacta describere, & agenda nunciare, sicut hęc eadem Beato Iob uerba sunt, qui dum sua dicit, nostra prędicit, dumq. lamenta propria per sermonem indicat, Sanctę Ecclesię causas per intellectum sonat. Ait enim. *Qui me audiebant, expectabant sententiam, & intenti tacebant ad consilium meum. Sic Gregorius.*

Greg. in li. 20. moral c. 1.

Diuinæ Scripturæ Encomium.

Iob 29.

A B C

Tycho-

A

Tychonij volumen Isagogicum ad Sacras Literas. Caput XLV.

TYchonij igitur Afri, (cuius Augustinus nonnullas expositiones Cypriani expositionibus prætulit) Isagogicum volumen habemus, quo septem mysticas regulas ad occultam Scripturarum intelligentiam eruendam edocuit, Primam de Domino, & eius corpore. Secundam de Domini corpore bipertito. Tertiam de promissis, & lege, siue de spiritu, & litera. Quartam de specie, & genere, seu de parte, ac toto. Aug. de retract. lib. 2.
B *Quintam de temporibus. Sextam de Recapitulatione. Septimam de Diabolo, & eius corpore. Quas quidem Regulas, etsi Augustinus[a], Cassiodorus[b], Isidorus[c], valde laudarunt, earumque vsum ostenderunt, sedulò nihilominus examinant; Quippe Tychonius, licet aduersus Donatistas Hæreticos acirrimè scripserit, essetque in Diuinis, & humanis literis valde eruditus, non abfuit tamen omnino ab aliquibus Donatistarum erroribus.*

a Lib. 3. de doctr. Christ. b Præf. comm. in Psal. c Lib. 1. de summo Bono.

Sanctorum Patrum Canones ad Diuinam Scripturam, quinam nostro sęculo collegerit. Caput XLVI.

C

PAtres autem, tum Græci, tum Latini non vno, & eodem loco materiam hanc sunt persecuti; sed vt sese dabat occasio, Canones quosdam, vel Regulas ad varios Scripturarum sensus eliciendos tradebant. Quas quoniam Martinus Martinius lib. 7. Hipotyposeon capite 1. collegit, sat fuerit, & Auctorem ac locum paucis inde depromptis indicasse. Eò enim laborauit, vt extrema illa duo canerentur, tum ne putemus eos, qui literalem sensum inquirunt, à Christiana Religione ad Iudaismum deficere, si ea, qua decet ratione id faciant: Quæ duo cauenda in scripturis.

M 2 tum

tum ne mysticis sensibus præter id, quod par est, addicamur. A
Origenes enim (ait Hieronymus[a] *) ingenij sui acumina puta-bat esse sacramenta. Et allegoricas expositiones (inquit Euthymius*[b] *) persæpe afferre docti omittunt quòd hi sensus facile destruuntur, & quia multis grati non sunt. Quin & propterea errauit Origenes*[c]*, quòd quæ accipienda erant simpliciter, & propriè, accepisset quæ figuratè*[d] *fuerant accipienda. Papias, Iustinus, Irenæus, Tertullianus, Lactantius, et alij, ac quæ dicuntur in Apocalypsi*[e]*, de Hierusalem, & mille annis, quibus signandi sunt Sancti cum Christo, hæc in terris implenda, sunt opinati.*

Ad Martini laborem quòd attinet, postquam è Græcis, & B *Latinis exposuit quid sit Parabola, Prouerbium, Paræmia, Allegoria, Aenigma, Diuinamque Scripturam ostendit quattuor ad summum sensus posse admittere, non quidem omnes simul, sed iuxta locorum, & tempore opportunitatem, pergit de ijsdem sensibus Scripturarum afferre, quæ viri sancti tradidere ex Origene*[f]*, ex quo Hieronymus*[g]*, sua pleraque hac de re desumpsit, ex Augustino*[h]*, & alijs. Regulas porrò centum ex ijsdem nono, & decimo suarum Hypotyposeon libris adtexuit, quæ huc faciunt: Quas hortor in Domino, vt Scripturarum studiosi perlegant, atque aliquem in ordine in pro suorum studiorum ratione redigant. Quantum enim illud* C *est, quod Hieronymus inquit?* Necessarium est Scripturę (*ait*) operam dare, et sensum Prophetæ, aut Apostoli calere volentibus intelligere cur scripserint: qua sententiam suam ratione firmauerint: Quid habeant in vetere lege proprium Idumęi, Moabitę, Ammonitę, Tyrij, Philisthijm, Aegyptij, et Assyrij: Quid rursum in nouo Testamento Romani, Corinthij, Galatę, Philippẽses, Thessalonicẽses, Colossenses, Hebręi, et Ephesij. Necesse est enim iuxta diuersitatem locorum, et temporum, et hominum, quibus scriptę sunt Epistolę, et li-

bri

a Hierony. in præfa. ad Amabilem in decẽ visiones Isaię.
b Euthym. in Ps. 150.
c Hier. ad Pãmachium, de erroribus Io. Hierosol.
d Hier. præfa. lib. 18. in Esa. & in c. 36. Ezechiel. Aug. li. 20. de ciu. Dei c. 7.
e Apoc. ca. 20.
f Orig. lib. 4. Peri. Archon. c. 2
g Hiero q. 11. ad Hedibiam, & in Amos c. 4
h Aug. de vtil. cred c. 3. & super Gen. ca. 2. in imperf.
i Hiero. li. com. Epi. ad Eph.

A bri diuersas causas, & argumenta, & origines habeant; *& quæ sequuntur. Rursus quanti momenti alterum illud eiusdem Hieronymi est? cum inquit.* Multa dicuntur in Scripturis iuxta opinionem illius temporis, quo gesta referuntur, non iuxta quod rei veritas continebat, vt in Ieremia: *Tulit Ananias Propheta catenam de collo Ieremię*; & erat pseudopropheta. *denique & Ioseph in Euangelio Pater Domini* vocatur; at ipsa Maria, quæ sciebat se Dei spiritu concepisse, & responderat Angelo: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Loquitur ad Filium: *Fili quid fecisti nobis sic? ecce ego, & Pater tuus dolentes quę-* Hieron. in Ierem. c. 28 Hier. 28 Luc. 2. Luc. 1.

B *rebamus te. Quanti iterum illud, quod Eucherius, & Theodoretus monent.* Prædicere (*ait ille*) solet Dominus sine dubio futurum, quod admonendo dicit. Sic dicitur ad Abimelech: *Ecce tu morte morieris; & tamen mortuus non est, nec Deus mentitus est. Theodoretus autem.* Non eò (*inquit*) Deus pœnas minatur, vt ijs, quibus minatur, inferat, sed vt metu perterrefactos ad resipiscentiam vocet, & cum nequitia, quam committunt, eos liberauerit, eis salutem afferat; non enim minatus fuisset, si punire vellet. *Sic ille. Quare è paucis istis intelligant cordati, quanti ponderis futura sint, quæ centum Regulis ijs, quas diximus* Luc 2. Eucher. lib. 2. in Genes. c. 31 Gen. 20. Theodoret. in præf. 12. prophet.

C *à Martino Martinio collectas, continentur.*

Sanctis Pagnini Isagoge & Hieronymi Laureti lib. duo ad sacras Literas intelligendas quinam. Caput XLVII.

S*Anctes item Pagnines Tychonium, & Augustinum imitatus vberem ad sacras Literas Isagogem confecit, in qua ex antiquis Patribus Regulas nobis reliquit de exponendis obscuris phrasibus, figuratis lectionibus, & mysticis Diuinarum Scripturarum sensibus. Neque verò hoc labore contentus,* Pagnini Isagoge.

tus, alterum quoque edidit Opus in duo de viginti libris distributum, quos Isagogas ad mysticos Sacræ Scripturæ sensus intelligendos inscripsit, iuxta Alphabeti seriem de sensibus mysticis, & spiritualibus sacrarum dictionum tractans, atq. vniuersam pene Scripturam, occasione hac mysticè exponens. A

Sylua Allegoriarum quæ anno 1575. apud Gasparem Bindonii Venetijs edita fuerat Parisijs excusa fuit apud Sonium anno 1584.

At quoniam idem ipse Sanctes Pagninus ijs libris eadem præstitisse videri posset, quæ Hieronymus Lauretus Cornariensis sua Allegoriarum sylua complexus est; ideo quid inter vtriusque labores intersit, dicendum est, si prius quid initiò hic tractet exposuero.

Aperuit enim & statuit Lauretus in primis aditum, qui ferret commodè in syluam ipsam Allegoriarum, in que agit de varijs Scripturæ sensibus. Nam vbi attigit, quæ ad vtilitatem Allegoriarum pertinent, mox disserit: Quid sit sensus literalis. Quid sensus spiritualis. Quid typus, & figura. Quæ figurata locutio. Quatenus extendenda sit Allegoria. Quæ sit optima Allegoria. Quando vna res typus sit plurium. Quomodo triplex sit sensus spiritualis. Quodnam discrimen sit inter typum, & Allegoriam secundum aliquos. Quid Parabola, quidve hæc per locum à similibus, aut dissimilibus. Quæ discretio Parabolæ, & Allegoriæ. Quid sit sensus literalis Parabolæ. Quatenus explicanda Parabola. B C

Atqui Alphabeticum quidem seruauit ordinem, sed Religiosæ suæ familiæ negotijs distentus, quòdq. operis moles superabat vnius hominis vires, in singulis dictionibus, quæ allegorijs abundant, ea collegit, quæ primò occurrerant. Quamobrem sæpe, quæ priorem locum postulabant, sunt sortita posteriorem; cùm tamen interdum (licet non perpetuò) curauerit, vt quæ de Deo dicerentur, hęc principem locum obtinerent: mox quæ de Angelis, quæ de Bonis, & Virtutibus, quę de Dæmonibus, de Hæreticis, de Malis, & Vitijs, ea sequentibus

A *sedibus locarentur. In quibus omnibus cùm citat locum, cui non addat Allegoriam, id eo consilio fecit, vt intelligeretur, existimasse quidem sese ibi latere Allegoriam; sed cùm eam apud vllum Auctorem haud comperisset, noluisse è proprio capite fingere, sed exercendis legentium ingenijs relinquere: quam tamen ipsi fortasse essent inuenturi.* NOTA.

De discrimine autem inter Isagogem Sanctis Pagnini ad mysticos sensus Sacræ Scripturæ, & eiusdem Laureti syluam Allegoriarum hoc dici potest. Discrimē inter Isagogen Pagnini, & syluam Allegoriarum.

Pagninus fœcundiora ceteris omissis vocabula selegit. Lauretus omnia conatus est amplecti, in quibus aliquid Alle- B *goria posset è quolibet alicuius notæ Auctore inueniri; Pagninus citat vberius Patres, afferens ipsamet verba, vt vel vnius auctoritas totam impleat paginam. Lauretus ad marginem notat loca, ne plus iusto volumen excresceret. Pagninus sola tractat mystica. Lauretus etiam complura, quæ spectant ad sensum literalem, phrasesq́, & varias vocum explicat acceptiones: Vt hic Allegoriarum liber, Commentarij, atque Indicis locum habere possit in Sacram Scripturam, & Patres præcipuos.*

Carolus autem Borromæus Cardinalis vir Sanctus, cum huius Syluæ vsum cuperet faciliorem, ac fructuosiorem, statuerat, rerum, quæ vocibus Allegoricis designabantur, ac pri- C *mò ponuntur, vocabula præponere: quē laborem fortasse pius aliquis & doctus suscipiet, Allegoriasq; ipsas meliore ordine disponet, vt Reipublicæ literariæ in proximorum salutem commodet.* Quid Borromæus Card. cogitarat de sylua Allegoriarum.

Antiquiorum aliquot, & recentiorum Scripta quænam ad mysticos D. Scripturæ sensus eruendos. Caput XLVIII.

A*C ex antiquioribus quidem extant Scripta de schematibus, & tropis, hoc est figuris, & modis locutionū Sacræ* Aug.to.3.li.7 de locutionib. Scripturæ.

Isidorus. Hugo de s.Victore. Petrus Berthorius. Io.Gerson. a Can lib. 2. de Locis. Theol ca.6 7. & 8 & lib.4. 5. & 6. b Lib.2 ca.3. de dog Eccles. c Lib 3. de uerbo Dei,c.3.& 4. d Praf in Ps.

cræ Scripturę, quàm antea rem Augustinus pertractauerat: A
Isidori item, & Hugonis de S.Victore Allegorię in vtrumq. Testamentũ: Reductoriũ quoq. morale in Biblia Petri Berthorij, quemadmodũ & Richardus de s.Victore de difficultatibus egit Scripturæ, ac Ioannes Gerson de sensu literali eiusdem sanctę Scripturę tomo primo, & alij, sed hoc nostro sęculo Melchior [a] Canus, Driedo [b] de Ecclesiasticis dogmatibus & reliqui, ac potissimum [c] Bellarminus qui eos omnes perlegit, Deinde [d] Cornelius Iansenius, qui rationem tradit versandi solidè, (vt ipsemet ait) ac feliciter in mysticis Scripturarum, & pręsertim Psalmorum sensibus.

NOTA.

Ac sanè, vt paucis multa perstringã Patrum via est insistenda, qui aliter cum populis, aliter aduersus hęreticos, aut alios infideles agunt, cum diuina tractant eloquia: vt non facile eosdem esse agnoueris, si legeris Hieronymum contra Iouinianum, & Vigilantium: Augustinum contra Iulianum, Cælestinum, Faustum, & eiusmodi alios: Bernardum contra Abaylardum, aut Gilbertum Porretanum, scribentes: vel si eosdem hortationibus, epistolis, sermonibus Catholicos ad pietatem excitantes audieris. nimirum (quod Iosephus Acosta prudenter vidit) Bernardus aliàs Scripturarum concinnationibus diffluens, cum Abaylardi errores insequitur, aut Gilberti Porretani, longe alio stylo Scripturas citat, ne latũ quidem vnguem à genuino illarum sensu recedens. seria enim sunt hæc, quę Fidem tangunt, neque admittunt spatiandi licentiam, quam minimè respuit fide bene fundata deuotio, aut etiam liberalis eruditio. B C

Ioseph. Acosta lib.3. de Christo reuelato, cap.8.

Benedictus Arię liber de Arcano sermo.

Ceterum quæ Benedictus Arias Montanus in Apparatus sui eo libro, quem Ioseph, siue de Arcano sermone inscripsit. huc spectant. neque enim tam verborum interpretationes, quàm rerum proprietates, naturam, & vim ibidem se indicasse scribit, atque vltra vndecim mille sacrę Scripturę loca apertè se explicasse profitetur, ad quę cetera quęcumq. eius-

dem

A *dem generis fuerint, referri queant. Nimirum agit primò de diuisione rerum, tam quæ sunt, quàm quę insunt, vel adsunt, ex quibus arcanus instituitur sermo, ac symbola petuntur: mox de tempore, ac duratione: deinceps de symbolorum, siue Arcani sermonis tractatione, & vsu: denique de quibusdam animaduersionibus ad Arcani sermonis rationem tractãdam opportunis. Tum verò ipsam rem agreditur, de Deo, & Arcanis eius nominibus, de Angelis, ac reliquis rebus edisserens.* Vndecim mille Sacræ Scripturæ loca vbinam explicantur.

Ratio multiplex Sacra volumina explicandi è Sixto B Senensi. Cap. XLIX.

POteram autem ante istos Auctores rationẽ exponendi Sacra volumina è Sixto Senensi multiplicem ostendere: At visum est satius, eam hunc reseruare in locum, vt esset eorũ, quæ dicta, vel indicanda sunt, quasi compendiũ, & iudicium. Tertio igitur libro suę Bibliothecę Artem hanc vniuersam in tres distribuit partes DEFINITIVAM: quę Diuinę Scripturę sensus, & expositiones describit: sunt autem (*inquit*) sensus duo: videlicet Literalis, qui duplex est, Proprius, & Metaphoricus. Mysticus, qui triplex, Moralis. Allegori- Definitiva Pars.
C cus, Anagogicus. Expositionũ itẽ genera sunt duo: nempe Vniuersale, quod est quadruplex. Historicum, Morale, Allegoricum, Anagogicum; Particulare, quod est triplex. Elementare, Physicum, Propheticum. INVENTIVAM: quæ iam descriptos Diuinæ Scripturæ sensus inquirere, & inuenire docet: cuius species sunt Tropica, Topica, Chronologica, Physica, Mathematica, Ethica. DISPOSITIVAM, siue Methodicam, quæ inuentas sensuũ expositiones in varias redigit Methodos, quarum pręcipuę sunt sequentes; TRANSLATIO quæ fuit Tetrapla, Ex. pla, Octapla. STIGMATICA, Inventiva. Dispositiva, siue methodica.

cræ Scripturę, quàm antea rem Augustinus pertractauerat: A
Isidori item, & Hugonis de S. Victore Allegorię in vtrumq. Testamentũ: Reductoriũ quoq. morale in Biblia Petri Berthorij, quemadmodũ & Richardus de s. Victore de difficultatibus egit Scripturæ, ac Ioannes Gerson de sensu literali eiusdem sanctę Scripturę tomo primo, & alij, sed hoc nostro sęculo Melchior [a] *Canus, Driedo* [b] *de Ecclesiasticis dogmatibus & reliqui, ac potissimum* [c] *Bellarminus qui eos omnes perlegit, Deinde* [d] *Cornelius Iansenius, qui rationem tradit versandi solidè, (vt ipsemet ait) ac feliciter in mysticis Scripturarum, & prę sertim Psalmorum sensibus.*

Isidorus. Hugo de s. Victore. Petrus Berthorius. Io. Gerson. a Can lib. 2. de Locis. Theol ca. 6 7. & 8 & lib. 4. 5. & 6. b Lib. 2 ca. 3. de dog. Eccles. c Lib. 3. de uerbo Dei, c. 3. & 4. d Praf in Ps.

Ac sanè, vt paucis multa perstringã Patrum via est insistenda, qui aliter cum populis, aliter aduersus hęreticos, aut alios infideles agunt, cum diuina tractant eloquia: vt non facile eosdem esse agnoueris, si legeris Hieronymum contra Iouinianum, & Vigilantium: Augustinum contra Iulianum, Cœlestinum, Faustum, & eiusmodi alios: Bernardum contra Abaylardum, aut Gilbertum Porretanum, scribentes: vel si eosdem hortationibus, epistolis, sermonibus Catholicos ad pietatem excitantes audieris. nimirum (quod Iosephus Acosta prudenter vidit) Bernardus aliàs Scripturarum concinnationibus diffluens, cum Abaylardi errores insequitur, aut Gilberti Porretani, longe alio stylo Scripturas citat, ne latũ quidem vnguem à genuino illarum sensu recedens. seria enim sunt hæc, quę Fidem tangunt, neque admittunt spatiandi licentiam, quam minimè respuit fide bene fundata deuotio, aut etiam liberalis eruditio. B C

NOTA.

Ioseph. Acosta lib. 3. de Christo reuelato, cap. 8.

Ceterum quæ Benedictus Arias Montanus in Apparatus sui eo libro, quem Ioseph, siue de Arcano sermone inscripsit. huc spectant. neque enim tam verborum interpretationes, quàm rerum proprietates, naturam, & vim ibidem se indicasse scribit, atque vltra vndecim mille sacrę Scripturę loca apertè se explicasse profitetur, ad quę cetera quęcumq. eiusdim

Benedictus Arię liber de Arcano sermo.

A *dem generis fuerint, referri queant. Nimirum agit primò de diuisione rerum, tam quæ sunt, quàm quę insunt, vel adsunt, ex quibus arcanus instituitur sermo, ac symbola petuntur: mox de tempore, ac duratione: deinceps de symbolorum, siue Arcani sermonis tractatione, & vsu: denique de quibusdam animaduersionibus ad Arcani sermonis rationem tractādam opportunis. Tum verò ipsam rem agreditur, de Deo, & Arcanis eius nominibus, de Angelis, ac reliquis rebus edisserens.*

Vndecim mille Sacræ Scripturæ loca vbinam explicantur.

Ratio multiplex Sacra volumina explicandi è Sixto B Senensi. Cap. XLIX.

POteram autem ante istos Auctores rationē exponendi Sacra volumina è Sixto Senensi multiplicem ostendere: At visum est satius, eam hunc reseruare in locum, vt esset eorū, quæ dicta, vel indicanda sunt, quasi compendiū, & iudicium. Tertio igitur libro suę Bibliothecę Artem hanc vniuersam in tres distribuit partes DEFINITIVAM: quę Diuinę Scripturę sensus, & expositiones describit: sunt autem (*inquit*) sensus duo: videlicet Literalis, qui duplex est, Proprius, & Metaphoricus. Mysticus, qui triplex, Moralis. Allegori-C cus, Anagogicus. Expositionū itē genera sunt duo: nempe Vniuersale, quod est quadruplex. Historicum, Morale, Allegoricum, Anagogicum; Particulare, quod est triplex. Elementare, Physicum, Propheticum. INVENTIVAM: quæ iam descriptos Diuinæ Scripturæ sensus inquirere, & inuenire docet: cuius species sunt Tropica, Topica, Chronologica, Physica, Mathematica, Ethica. DISPOSITIVAM, siue Methodicam, quæ inuentas sensuū expositiones in varias redigit Methodos, quarum pręcipuę sunt sequentes; TRANSLATIO quæ fuit Tetrapla, Ex. pla, Octapla. STIGMATICA,

Definitiva Pars.

Inventiva.

Dispositiva, siue methodica.

SYLLABICA PARTITIO, vel diuidens, vel colligens. EPITOME, EGLOGE, quæ est vel speculum, siue loci communes sine expositione, vel cũ expositione; siue Harmonia literalis, vel numeralis. NOTARIACA PARAPHRASIS, pressior, vel latior. LEXICE ADNOTATIO marginalis, siue interlinearis. COMMENTATIO; SCIOGRAPHICA: TABELLARIA. ENARRATIO, vel Homilia, uel Declamatio. COLLATIO; siue continuata, siue interrupta. MEDITATIO. POEMA Carmineum vel Prosocarmineum. EPISTOLA: INQVISITIO, siue Problema, uel Quæstio, siue Disputatio. COACERVATIO sensuum, vel locorum communium. AGIOGRAPHICA, siue Ecclesiastica, quæ est Anonyma, uel Proonyma; siue Ethnica, quæ est catena, uel cento. SCHOLASTICA, quæ est vetus, uel noua. NOVA autem Concordantiaria, Dictionaria, Historica, Postillaris, Quęstionaria, Lecturalis. Compendiaria, & hęc Prosaica, uel Metrica, quæ est uel Vniuersalis, uel Particularis, ac quędam Columnaris, uel Arborea. METRICA porrò est, uel Carminea, uel Prosocarminea; hę autem tum Rythmica, tũ Leonina, uel Monorythmica, uel Aequilitera, hęc uerò simplex, uel Picturata. Sunt item Sermonaria, Meditatiua, & hęc demissa, uel sublimis. Post Scholasticam est PANDESIACA. *De quibus singillatim toto eodem tertio libro suæ Bibliothecę agit idem Sixtus Senensis: de quo tamen Gabriel Vasquez aliquid expendit in primo suorum Commentariorum tomo in B. Thomæ Summam, cum de sensibus Diuinę Scripturę agit.*

Qui-

A

Quibus ducibus literalem sensum D. Scripturæ assequi possimus. Cap. L.

IAm verò quoniam præcipua cura debet in Diuina Historia esse literalis sensus, qui est tanquam ipsa veritatis basis, ideo paucissimos è multis afferemus, qui videntur eum rectè assecuti, si prius, quid de quibusdam antiquis senserit Sixtus Senensis dixerimus. Is enim, quo valebat ingenio, paucis versibus quorundam nomina complexus est hunc in modum.

B Historiam Hebręis, & Græcis fontibus haustam.
Hieronymo disces duce.
Allegorias, Anagogenq; recludent
Origenes, Ambrosius.
Exponent sensus formandis moribus aptos,
Chrysostomus, Gregorius.
In dubijs, altaq; locis caligine mersis
Aurelius lucem feret.
At breuis, & facilis non est spernenda tyroni
Lyrensis expositio.

Nos de nostri sæculi Scriptoribus hæc dici posse credimus.

C *Quæ Adami Sasbouth nomine circunferuntur commentaria in quasdam Pauli Apostoli Epistolas, quæ quidem Ioanni Hasselensi eius præceptori tribuuntur, qualem deceat esse literalis sensus interpretem, apprimè ostendunt. Quæ verò in Isaiam, eiusdem Adami nomine scripta sunt, sapiunt quidem ingenium, atque iudicium; veruntamen hæc ad priora illa non accedere, viri sentiunt eruditi. Forerius autem in eundem Isaiam est optimus.*

Cornelius item Iansenius in omnibus, quæ scripsit, præsertim in concordiam Euangelicam, & in Prouerbia, vt etiam Psalmos, se magno valentem iudicio, vti & eruditum ostendit: In Bibliotheca sacra.

dit:id quod testati sunt,qui illius harmoniæ subscripsere,dicentes. Commentarios eius in Concordiam Euangelicam tum pietate,ac maturo iudicio, tum eruditione scriptos eius propria manu futuros vtilissimos. *Verumenimvero negandum non est(vt omnes nō oĩa possumus) quędam in hoc Opere à viris doctis non probari,quæ tamen facili negocio,vel demi,vel addi possent,cōcedentibus ijs,ad quos id muneris spectat. Ea sunt quæcunque ad Erasmum(quem sæpe appellat honorificè)pertinent: qui si quid veri dixit, id (sicut alibi scripsimus) primò ex Ecclesia Catholica accepit, cui sua reddēda sunt:quæ verò de suo sæpe adiecit,in plerisq. lapsus est,vti in* Apparatu *Sacro monstrauimus. Porrò desiderantur in Iansenio citationes Patrū,è quibus multa apposité deprompsit. Digressiones minutiores,aut longiores, qui cupiunt breuiores,suas habent caussas. In ea quæ differuerat in sextum Ioannis Euangelij caput,non defuit, qui librū scripsit,Didacus Castillus,quem librum nouissimè edidit Romæ. At Franciscus Toletus Societatis nostræ,qui postea fuit Cardinalis in Ioannem scribens,ea præstitit,quæ in Iansenio desiderabātur,explicationibus enim primò, mox adnotationibus vix quidquam omisit,quod non fuerit dilucidè, breuiter, & quidem ad literam,expositum, cum & si quid aduersus Iansenium poterat dicere,id suppresso eius nomine modestè fecit. Eiusdem autem Toleti duos Tomos in Euangelium Lucæ expectamus eadem ratione conscriptos: At & Genebrardus Psalmorum literalē sensum est maximè assecutus: Quod deinceps potissimum præstitit in Euangelia Ioan. Maldonatus noster, Franciscus Ribera,in duodecim minores Prophetas,et in Apocalypsim;in quam item optimè ac nouissimè scripsit Blasius Vigas,è nostris,& in Vniuersam Scripturam pressè Emanuel Sà, Vti in Tobiam,Iudith, Esther, Machabæos, Nicolaus Serarius,& alij,de quibus egimus suis locis Apparatus nostri sacri.*

Quæ in Iansenio obseruanda sunt.

Ha-

A Habituum, & gestuum siue Actionum obseruatio, quæ in Diuina Historia notantur, vtilis ad scripturas intelligendas. Cap. L I.

SEnsus & proprietates verborum, quæ sunt in sacris Eloquijs, qua ratione, atque vnde peti possint, diximus. Restat Actio, qua habitus, gestus, situs, affectiones corporum, & animorum designantur. Quæ quidem actio, si penè principem in arte dicendi tenuit locum apud Ethnicos, certè pernecessaria est obseruatu in Diuinis Scripturis: vbi freqũes, ac quidem non tam prudenti hominum iudicio, quàm Spiritus sancti afflatu adhibita, facit, vt exactior sententia, & significatio rerum percipiatur. B *Altius nimirum hæret in animis quod spectamus, quàm quod tantummodo audimus: Quin etiam quod propter distantiam loci, vel populi strepitum, ac multitudinem, ad aures nostras peruenire nõ potest, id si qua actione proponitur, illico, & quasi vnico prospectu nobiscum asportamus. Quòd sanè ijs accidit, qui populo clamante, Pilatum manus ad testandam animi innocentiam lauantem conspexere.*

Huius ergo actionis, quæ passim in Vetere, ac Nouo Testamento cernitur, Benedictus Arias Montanus Tractationem magno iudicio confecit, quæ dicitur liber Ieremiæ, cuius materiam prælegisse expediet. C *At & multa deinceps attigit Alphonsus Salmeron in suis Prolegominis, cum denique pleraque accuratè Hieronymus Pratus, & Ioan. Baptista Villalpandus suis in Ezechielem Commentarijs sint persecuti.*

Partitio Librorum Sacrę Scripturæ, Vnde. Caput LII.

PArtitiones Historiæ veteris Diuinæ Sixtus Senensis varias affert ex Hebræorum supputationibus, iuxta literas, *Initio prioris libri suæ Bibliothecæ sanctæ.*

a Luc. 24.
Li. 24. de fide Orthod.
In suis carminibus.
Hiero. in praef. lib Reg.
Isido lib. 6. Etymolog.
Hiero. in praef. lib Reg & Danielis.
Georg. Ederus lib sua Oeconomia initio primi libri.
Li 6. de recta in Deum fide, cap. 3.
Lib. 2. de doct. Chr. c. 8
Trid. Concil. Sess. 4.
Vide item IVNII LVNIVM de partibus Diuinae Legis.

ras,[a] vel characteres eorum Alphabeti: Ex Domini item distributione, in Legem, Prophetas, & Psalmos: ex Damasceno, in Legalem, Agiographa, Carmineam, Propheticam, & praeter haec, Binarium vnum: ex Gregorio Nazianzeno, in libros Historicos, & Propheticos: ex antiquis Iudaeis, in Legalia, Prophetica, & Agiographa: ex priscis Latinis, in Legalem, Propheticam, Agiographam: Ex recentioribus Iudaeis, in Legem, Prophetas priores, Prophetas posteriores, & in Scripturas, hoc est sancta scripta: ex recentioribus Latinis in Legalem, Paraeneticam, Propheticam. A

Affert Georgius Ederus alias ex Hebraeis addentibus quidem illam, quam diximus Agiographam, sed qui eam Apocrypham nominarunt, hoc est in certa scripta, quae tamen sunt in Canone Diuinarum scripturarum: E Michaele Medina, in quattuor ordines, siue acies. Ex Hebraeo, & Ecclesiastico Canone, ac simul è quibusdam Synodis, in Legem, Prophetas, Agiographa, libros Ecclesiasticos: ex Augustino, in Historiam continuam, & discretam, siue promiscuam; Et in Prophetas impropriè ac propriè: Hanc autem in maiores, & Minores: ex Petro *Aureolo, in* Politica, *Chronica* Poetica, *Hymnidica, Dialectica, Oratoria, seu* Prophetica, *Ethica, siue Moralia.* B

Hasce igitur partitiones, quae denique omnes redigendae sunt ad eos libros, quos in Canone ab Ecclesia Catholica agnoscimus, quosque Tridentina Synodus ostendit, poterit, qui voluerit, inspicere in eiusdem Sixti Bibliotheca, & in Ederi Oeconomia initio primi libri: Qui & postea versus finem secundi libri, Tabulam aliam ex Dionysio S. Areopagit, a & ex Dionysio Carthusiano, talem confecit. Quae summam totius Diuinae Historiae continet. Sic verò habet. C

Rerum

A

Tota Scriptura (inquit Dionys. Areopag.) Canonica, & Agiographa, describit, vel

B

Rerum à Deo Creatarum. Substantiam, Ordinationem, Gubernationem, Quod fit (inquit) Dionys. Carthus. pręsertim in Genesi. Exodo, & alijs libris Moysis.

Legalem Hierarchiam, idest, Principatum Israelitic[æ] plebis sub lege. Quod pręcipuè fit in libro Numerorum.

Diuini populi hęreditatum distributiones, & habitationes: Quod fit potissimum in Iosue libro: vbi describitur quemadmodum Terra promissionis fuit sorte diuisa. & distributa in hęreditatem XII. Tribuum, quæ tunc deditæ erant cultui veri Dei. Ca. 3. de eccl. Hierarch.

Gubernationem. Iudicium; de quibus agitur in libro Iudicum, Regum sapientum, de quibus in libris Regum.

Intelligentiam Sacerdotum Diuinorū: Vt fuerunt Esdras scriba velox, & Hieremias, & Machabæi: De quibus in libris Esdræ, & Machabæorum.

C

Gesta antiquorum virorum in multis et varijs anxietatibus, Iob videlicet, & Tobię, vt patet in libris eorum.

Immutabilem in patiētia philosophiam, qua sancti illi viri in rebus aduersis fuerant vsi.

Actionum sapientes Synagogas, id est congregationes fideles in actibus strenuas.

Diuinorum amorum Cantica, videlicet Cantica Canticorum.

Diui-

Diuinas Imagines, ideſt perſonas ſeu ty-pos ſpirituales ſponſi ac ſponſæ, ſicut item in Canticis. A

Futurorum Propheticas *prædictiones, id eſt vaticinia* Prophetarum, *tam quattuor Maiorum, quàm duodecim Minorũ. Vide Dionyſium Carthuſianum in capit. 3. Eccleſiaſt. Hierarchia Dionyſii Areopagita.*

Regionis Palęſtinę, Ciuitatis Hieroſolymæ, & Templi Salomonis notitia neceſſaria. Quive de ijs exactius ſcripſerint. Cap. XLIII. B

ET magnum quoque, vt hiſtorijs omnibus, ſic potiſſimum Diuinę, pręſidium affert locorum notitia, ſeu inſpectio, in quibus res geſtę ſunt, marium, fluminum, portuum, oppidorum, arcium, Ciuitatum, agrorum, ædificiorum; quemadmodum item deſtructiones urbium, inundationes aquarũ, tranſmigrationes populorum ad hanc ipſam cognitionem pertinent. Cumq. Scripturę Sanctę non ſolum de his infimis, verum etiam de ſupremis, & generalibus ipſius Mundi regionibus cœlo, & terra, vel ipſo in Hiſtorię initio agãt, altius ipſa Mundi machina pernoſcenda eſt; nimirum, quantũ huic negotio ſit ſatis. Iam verò poſt generalem totius Orbis animo perceptam cognitionem, Palęſtinę *delineatio, locorumq. nomina quam aptiſſimè poſita, ſpectanda ſunt; futura deinceps rebus & memorię mandandis, & intelligendis, ac facilè explicandis vtiliſſima.* C

Cosmographiae cognitio sacræ Scripturæ neceſſaria.

Et Hieronymus quidem meminit libri de locorum Terræ Sancta deſcriptione, quem Euſebius Cęſarienſis inſcripſerat τοπογραφίας τῆς ἁγίας γῆς *: in quo etiam diſtinctionem duo-*

A *decim Tribuum, cum singulis earum oppidis, & Vrbis Hierosolymae, eiusque Templi vniuersam structuram Geographica Tabula depinxit, adiecta breui explanatione, quae singulas totius picturae partes explicaret. Hic verò liber interijt, cùm adhuc extet superstes eiusdem Eusebij De locis Hebraicis liber vnus, in quo omnium montium syluarum, fluminum, vrbium, oppidorum, viculorum, aliorumque locorum in Sacris Literis nominatorum vocabula congregauit, & literarum ordine disposuit, atque exposuit: Quod opus ab Interprete malè versum, Hieronymus iterum Latinum fecit, resectis nonnullis, quae non satis memoria digna iudicauit; adiecta etiã Operi praefatione.* B *Sed & citra Iordanem fluuium vnus, ac viginti viri Iudaei à Iosue missi, Palaestinae Chorographiam exploratam, & in librum redactam attulere: Qua diligenter inspecta, Iosue regionem eam septem Tribubus sorte distribuit.*

Praefa. in lib. Euseb de locis Hebraicis.

Iosue 18.

Ad ea verò, quae de Palaestina habentur in Biblijs accedũt, quae scripta reliquerunt Iosephus, Beda, & Brochardus Monachus vberrimè, atque alij, qui eam lustrarunt, Petrus Belonius in obseruationibus: Andreas Theuetus in sua Cosmographia Orientali; Iudocus à Ghistele; Bartholomaeus à Saliniaco: Benedictus Arias Montanus libello, Chaleb inscripto, C *in suo Apparatu Biblico: Quibus adiungi potest Georgij Agricolae, & Hammonij Itinerarium B. Mariae. Huius autem regionis, siue potius orbis vrbem olim primariam Hierosolymam accuratè tanquã oculatus testis descripsit Iosephus. Sed & multa sunt in priore tomo Annalium Ecclesiasticorum Caesaris Baronij, quae isthuc pertinent: Cum etiam Abramus Ortelius in suo Theatro Orbis Terrarum Tabulam descriptionis eiusdem Palaestinae posuerit, quam Titelmanus Stella delineauerat,*

Ioseph. lib. 3. de bello Iudaico.
Brochardus monachus.
Petrus Bellonius.
Andr. Theuetus.
Iudocus à Ghistele.
Barthol. à Salinaco.
Bened. Agric.
Georg. Agric.
Hamonij itinerariũ B. Mariae
Iosep de bello Iud. li. 6 e 6.
Caes. Baron.
Abramus Ortelius.

Sed quidquid isti scripserint, certè legendi iam sunt ante omnes, Io. Baptista Villalpandi Theologi nostri labores tam

in Apparatu ad ipsam Vrbem Hierusalem, quàm ad Templi Salomonis extructionem, quem reliqua, quæ ab ipso accuratissimè adiecta sunt: Cum & ipsius Hierosolymæ delineationem, in qua insigniter errarunt Adrichonius, & alij, subijcias oculis, quæ verior omnibus agnita est. Is autem Villalpandi Apparatus extat in Hieronymi Pradi, & ipsiusmet Villalpandi Commentarijs Romæ editis. A

Theatrum Terræ Sanctæ confectum à Christiano Adricomio, quale, & vnde. Caput LIV.

Adricomius. E*T Christianus quidem Adricomius Delphensis, librum ex Officina BirKmanica Coloniæ Agrippinæ emisit, quẽ inscripsit, Theatrum Terræ Sanctæ, ac Biblicarum Historiarum, cum Tabulis Geographicis ære expressis, & Chronicon generale breuissimum ad nostra vsque tempora; ac denique Chronicon alterum vtriusque Testamenti Historias ab ipso Mundi initio per Patriarchas, Iudices, Reges, Prophetas, Machabæos, Dominum nostrum Iesum Christum, & Apostolos deductum ad mortem vsque Ioannis Euangelistæ Apostolorum postremi, adnotatis temporum rationibus, quæ ipse Adricomius diligentia patuit: Quin etiam adiecit eorum Auctorum Catalogum, quibus vsus est in describenda Terra Sãcta & Chronico: Quos huc inserere præstat (omissis aliquibus haud sine causa) quando post tot aliorum labores, quid adhuc restet, quod vtilius assequi possimus, denique dicendum erit.* B C

Scriptores de Palæstina. *Varia igitur Adricomius scribit se perlegisse Bibliorum exemplaria, & antiquos Historiographos Græcos, Latinos, Iudæos, qui hac de re egerint: Iacobum item de Vitriaco Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Legatum in Terra Sancta: Fretellum Archidiaconum* Antiochenum: *Iacobum Pantaleonem: Gallum Patriarcham Hierosolymitanum. Brochardum: Ioannem*

A nem Mandeuille, siue Monteuillanum: Ioannem Huls: Rodulphum Lansgium Canonicum Monasteriensem: Bernardum de Breidenbach: Gerardum Kuynretorff Campensem: Petrum Aenholt Priorem in Volzende: Edonem Rombes Consulem in Sneech: Ioannem Scoxel Canonicum Vltraiectinum: Ioannem Heuterum Prętorem Delphensem: Bartholomaeum à Saliniaco Sanctæ Sedis Apostolicę Protonotarium: Ioannem Pascha Carmelitam Mechliniensem: Gulielmum Tyrium siue Tyrensem Archiepiscopum, Regni Hierosolymitani Cancellarium, & Lateranensis Concilij Scribam: Hermanum Borculoo: Bonauenturā de Mirica Louaniensem Mi-
B noritam: Gerardum Ioannem: Petrum Appianum: Michaelem Aitzing: Georgium Bruijn Decanum ad gradus D. Mariæ Coloniæ: Fabium Licinium Venetum: Laurentium Surium: Petrum Calentium: Ioannem Godscalcum Iserman Delphensem: Godofredum Delphensem: Baptistam van der Muelen Mechliniensem: Petrum Lichtestein: Antonium de Angelis Minoritam, pręter omniū pene meliores Chronologias, seu Cronographias, Concilia, Onuphrij Commentaria fastorum, Cornelij Ianseni Concordiam Euangelicam, & alios.

At, etsi ex tanto Adricomij, labore vberes fructus percipi possunt, ipse tamen, ac qui eum praecessere alij in Hierosolymę,
C ac Salomonici Templi rectissima delineatione consecuti non existimantur, quod cupiebant. Quin & Adricomius in Chronico duplici conscribendo adhibuit (vbi Scripturā defecisse putauit) Philonem, ac Berosum Annij, quos (inquit) doctissimi quique magno stomacho proscindunt, qui tamen ipsi (subdit) quando commodum est, lubenter eum sequuntur. Ego vero noluissem, vt in Opere ceteroquin bono, vel horum vel praesertim aliorum, quos meritò Sancta Romana, vel explosit, vel suspectos habuit Ecclesia, rationem tantam habuisset. *Cautio in Adrichemio.*

A

Verior Palęstinæ descriptio vnde. Cap. LV.

Galarsa li. 6. Euang instit. Arias in Appa ratu ad literas Sacras.

CVm autem inter alios viros celebres Palęstinę, Phęnicis, ac terminos totius Terræ promissionis nobis reliquerit Petrus Garsia Galarsa Episcopus Cauriensis: certè hic omnino est perlegendus, hic enim, cùm sibi proposuisset de ijs tantummodo locis agere, quæ Dominus IESVS sua præsentia illustrauit, quæ sunt in Palæstina, *et* Phęnicia, *vtilissimam narrationem edidit:* Magna namque Syria (*inquit*) à Septentrione Isæis montibus Ciliciæ: ab Oriente, Assyria, Babylonia, & Chaldæa: ab Austro, Arabia deserta, Petręa, & Aegypto: ab Occidente, mari magno concluditur. Plures autem Prouincias complectitur, Cappadociam vtramque, siue Aramæam inter Pontum, & Taurum montem, vnde Aramæi: Mesopotamiam inter Tygrim, & Euphratem, vnde ortus Abraham: Syriam Damasci; vbi campus Damascenus, & Terra Hus, vbi ortus Iob: Syriam Antiochię, vbi Petrus primam Sedem posuit, & primùm Christiani vocati sunt: Phœniciam, seu geminam Galilęam superiorem, & inferiorem, & Palæstinam, quæ Samariam, & Iudæam continet. De his ergo (*ait*) quattuor Iudęa, Samaria, vtraque Galilęa dicendum est. Quę à Septentrione à radicibus montis Antilibani, unde Iordanes oritur, in Meridiē, in Bersabeā, & Aegyptum, longitudine, centum sexaginta sex milliaribus distenduntur, latitudine maxima, milliaribus septuaginta, ab Occasu mari magno, versus verò Ortum ad Iordanem. Itaque prętermissis regionibus vltra Iordanem sitis, residuum terrę promissionis cingitur ab Occasu, mari magno; à Septentrionibus, Antilibano; ab Ortu Iordane: à Meridie, Maiona fluuio.

magnæ syrię descriptio. Gen. 11. Iob 1.

B

Act. 13.

C

Hac cùm dixisset, agit de quattuor terminis terræ, qui sunt

A sunt Mare, Libanus, Iordanes, Maiona. Deinde de Iudęa, & Oppidis illius, quę sunt pręcipuè Hierusalem, Bethleē, Thecua, Rhamah, Mambre, Hebron, Montana Iudęa, Maiona, fluuius, Bersabee, & Gazar. Postea de Philisthaea Prouincia, in qua sunt Ioppe, Arimathęa, Emaus, Bethel, Bethania, Bethphage, Desertum Hierusalem, Esseni, Hiericho, Mare mortuum, Engaddi. Prętereà de Samaria Prouincia, quę est media inter Iudęam, & Galilaeas; in qua quidem Samaria, sunt haec loca, Sichen, vel Sichar Tasuc fons, Enon, & Salin, Samaria, seu Sebaste, Ephra, Gelboe montes, & torrens Cyson. Mōs Hermon triplex. Cęsaręa Palęstinę, quę prius Turris Stratonis, Antipatris, quę & Capharsalama; Sarma; Lida proppe

Iudææ oppida præcipua.

B Ioppem, qui est terminus Samarię, atque Iudęę. Post hęc agit de Galilęa inferiore, & locis eius, qui fuere lacus Genesareth, Tarichen, Tyberias, Magdalum, Bethsaida, Capharnaum metropolis Galilaę, Thabor, Hermon, Naim, Sumna, Dothain, Bethulia sub Isachar, Nazareth, Sephorō, Bethleem, Cana sub Zabulon. Deinde de superiore Galilęa, in qua Nephtalim, Nahason, Cęsarea, Philippi, Ior, & Dan fontes. Sidon, Sarepta, puteus aquarum viuentium, Ptolemais, Carmelus: denique de Monte Galaad, & oppidis vltra Iordanem sitis, in quę Christus diuertit.

C

Templi Salomonici absolutior notitia, unde. Caput LVI.

AD Templi autem Salomonici absolutam notitiam, eiusque mysteria. (cùm in Diuinis operibus hic sit ordo cōstitutus, vt illa primùm ex eo, quod in se habēt, mysterio, mox ab arte, quę in ijs eminet, ac postremo ex vero eorum, quibus describuntur, vi & vsu cognoscantur) pertinent maximè, quęcunque de Arca à Noe ędificata, de Tabernaculo à Mose erecto, deq. ijs ædificijs, quę à Salomone sunt instituta, habemus

Ariæ liber de Sacris Fabricis,& de sacris vestimétis, & ornamentis Templi.

bemus in Diuino Codice. Ac quidem Benedictus Arias in suo Apparatu exemplar, siue Librum inscripsit de Sacris Fabricis, in quo de Arca fabrica, & forma; de Tabernaculo; de Templi fabrica, & structura; de Templo secundo; de ceteris Salomonis ædificijs egit. Quemadmodum, & alterum librum eodem in Apparatu edidit, qui inscriptus Aaron, continet, quę ad sancta vestimenta, & ornamenta ipsius Templi spectabāt. Ex horum enim cognitione (quod epistola ad Hebręos Paulus, & Ioannes in Apocalypsi indicarunt) magna panduntur mysteria. Itaque & de lapidibus pretiosis, qui erant in Rationali, ibidem egit Arias; cùm hanc materiam tractassent antea Epiphanius, & Isidorus Hispalensis, prçter eos, qui generatim de gemmis, & fossilibus scripsere, quorum mentio facta est, vbi de Naturali Historia locuti sumus. Et Franciscus quidem Ribera noster, qui scripsit nouissimè in Apocalypsim suppeditat, quod huc facit. Iam verò de sathis, mensuris, ponderibus, quę huc pertinebant, non omisit idem Arias agere: sed & hęc omnia cernentur in eorundem Hieronymi Prati, & Io. Baptistę Villalpandi Commentarijs in Ezechielem, qui sudant sub prelo, cum & Villalpandi industria in numismatibus, & alijs eiusmodi vestigandis, vti & in delineatione Templi Salomonici, atque Hierosolyma, & aliarum Iudęę partium fuerit omnium accuratissimus: quamuis & Ribera noster libro peculiari in caput sextum libri tertij Regum egerit diligenter de fabrica Templi, cui libro alterum adiecit de Sacerdotibus, & vestibus Sacerdotalibus, & sacrificijs, & festis diebus.

A

De lapidib⁹ pretiosis.

B

Frãciscus Ribera.

Hieronymus à Prato.

Arias de sathis, mensuris, ponderibus.

Theophrast⁹. Plinius. Dioscorides. Georg. Agrico. & alij.

C

Lib. excusus apud Iũctas Lugduni, & Antuerpię apud Bellerũ.

Reipublicæ Iudęorum status prçnoscendus: & vnde. Cap. LVII.

At interiorem quoque notitiam assequetur Diuinę veteris Testamenti Historia, qui in primis Rempublicam He-

A *Hebræorum sibi ob oculos ponet; Religionem nempe, & Ciuitatem; in quas tota eius ratio diuiditur; Ad Religionem spectant, quæcumque de forma Reipublicæ, de locis, diebus, ritibus, personis sacris. Ad Ciuitatem, quæ de consilijs, de iudicijs, de magistratibus, in vetere Testamento sunt scripta. Rempublicam porrò istam, præter id, quod est in ipsa Diuina Historia, Iosephus, & Tostatus, & alij; sed & postea Carolus Sigonius primus octo libris disposuit, qua & multò clarius pleraq. lector perspiciet, ac liquidiore illius doctrina haustu cōcepte visceribus cælestis scietia sitim sedabit, & deniq. multò felicius arcana, quæ Sacris literis continentur, mysteria venaturi sunt, qui faces huiusmodi secum abditis eorum latebris perscrutandis prætulerint. Mysteria verò intelligimus, cælestem atque æternam vitam, quam Augustinus hac prænotatam Republica docuit, asserens populum Hebræum in vnam esse Rempublicam congregatum, quæ æternæ vitæ ageret Sacramentum:* Omnes enim (*inquit*) Prophetię, omnia pręcepta vitę, Sacra demum Sacerdotia, cęremonię, dies festi significata & pręnūciata sunt, quępropter ęternam vitam fidelium, in Christo, & impleta credimus, & impleri cernimus, & implenda confidimus. *Ceterum, quid in Sigonij dictione obseruatum sit, præsertim in*

Sigonii libri de Repub. & ciuit. & iure Hebræorū. Lib. 7. in fine.

B

C *Commentarijs ad Seuerum Sulpitium, atque alibi, id in quarto Bibliotheca Selecta libro attigimus. Cum autem Rempublicam Hebræorum appellauit insignem Christianæ Ecclesiæ formam, non defuit, qui hoc improbauerit; formā enim hoc loco putauit à Sigonio exemplar, vel imaginem significari, ad cuius imitationem res aliqua effingitur, vel exprimitur (ideam siue εἰκόνα Græci appellarunt) Quamobrem effici, Sigonium non animaduertisse inde sequi, vt nihil Ecclesia esse posset, quod non fuerit ex Hebræorum imitatione traductū: adeo, vt quidquid inde petitum non fuerit, tamquam minus exactè ad exemplar compositum, aut tamquam adulterinum*

ab

A (*inquit*) quoniam Sacræ illius functionis ordo eſt, vt alij purgentur; alij purgent; & alijs myſterijs imbuātur, atque illuminentur doctrina ſalutari; alij id opus exequantur: ad perfectum alij adducantur; perficiant alij.

Nicolaus verò Sanderus cùm de Monarchia Eccleſiaſtica librum ſcripſiſſet, rem totam oculis ſubiecit, perq. ſequentia ſæcula, vſque ad hoc ſextumdecimum à Chriſto Domino ſeriem ordinis, & Republicæ Eccleſiaſticæ conſtantem duxit ſub Pontificibus Maximis, qui Petro ſucceſſere in hac viſibili Eccleſia.

Gilbertus Genebrardus cauſam afferens, cur per Pontifices B *Romanos ſuam deduxerit Chronographiam, ex Paulo, Ireneo, Tertulliano, Auguſtino, Optato, & alijs, eundem, qui nūc eſt, Eccleſiæ ſtatum demonſtrat.*

Paul. Eph.4. Ire li 3. ca.3. Tertul. de pręſcrip. adaerſ. haret.

Robertus Card. Bellarminus cum tertiam generalem Controuerſiam abſoluiſſet de Pontifice Maximo, eiusq. Auctoritate à Chriſto collata; quartam de Concilijs, & Eccleſia Militante; quintam de membris Eccleſiæ Militantis, Clericis, Monachis, Laicis, ſic agit, vt vniuerſa Chriſtianæ Reipub. typum explicet, atque ab hæreticis totius ordinis turbatoribus vindicet.

Aug. cont. epi. Adimāti. c.4. Pſ. cont. partē Donat c.7. Optat lib. 2. cont. Parme. Bellar. Card. Tomo 1.

Cæſar Card. Baronius pręfatione in priorem Annalium C *ſuorum Tomum, Synagogæ interitum, & Eccleſiæ ortum explicatè tradit Euangelicæ Oeconomiæ intelligendæ percommodum, quanquam deinceps ex omnibus Tomis ſuorum Annalium Eccleſiæ Catholicæ forma conſpici poteſt, qui niſi à Theologię huius poſitiuæ candidatis prælegi poſſint, quòd ingens eorum ſit moles, ſaltem percurriſſe debebunt eorum Epitomen à Ioanne Gabriele Biſciola noſtro emiſſam.*

Cæſ. Card. Baron.

Thomas Bozius Opere de Signis Eccleſiæ id ipſum fecit, cum aſſerit Eccleſiæ eſſe vnum ſpiritum per Chriſma, vnum corpus per Euchariſtiam, vnum Regnum per ordinis Sacramentum cum Deo, ex qua triplici coniunctione deducit cen-

Thomas Bozius Vide primum & 2. & 5. caput primi liber Tom. 1.

tum signa, è quibus apertissimum sit, quænam sit Ecclesia, & & (vt ille inquit) quanta ipsius Diuinitas. A

Nos aduersus Dauidem Chytraum, qui simulatè ad Synodos quattuor priores generales prouocauerat contra nos scribens, Ecclesiæ Catholicæ faciem, ac formam expressimus ex ijsdem Synodis. Itaque ibi tum diximus.

Vide Auctoris Refutationem cont. Dauid. Chytraii. c. 2. Aug. in epi. ad Rom. initio.

Cùm Ecclesia (*vt inquit Augustinus*) conuocatio sit Fidelium vno cultu, unaq. fide inter se iunctorum, unitas illa cultus, & Fidei sic erat sedulo retinenda, ut quisquis hanc scindere niteretur, intelligeret non minore sapientia Christum in Ecclesia instituenda, quàm uirtute in conseruanda usum fuisse. Is enim sapiens Architectus fundamentum seipsum immobile posuit, atq. lapides reliquos disposuit, ut nunquam ædificatio illa collaberetur; si quis autem eam uellet labefactare, prior caderet, ac rueret præceps: at ædificatio staret immota. B

Atqui ad cõstantem huius ædificij ordinem, ac quasi exemplar agnoscendum, nihil potius erat, quàm ut eius partes innotescerent, quibus aggregatum hoc, quod Ecclesiam dicimus, definitur: cuius obliuio cùm per Christianorum peccata quodammodo caperet hominũ mentes, Diuina Prouidentia fecit, ut generales Synodi interdum cogerentur, in quibus ipsa propemodùm Ecclesiæ facies, atque Christiani Regni ordinatissima forma, ex aduersa hęresum confusione clarior appareret. C

Ad eam verò Ecclesiam, siqui à fide excidissent, iterum auidius accurrerent, aut qui eam coluissent, colerent adhuc ardentius, & uenerarentur.

Epito-

A

Epitome Historiæ Sacræ unde petenda, qua deinceps ad Scripturam vniuersam quasi filo quodam rectè adducamur. Cap. LIX.

Res autem à Mundi exordio Sacris Literis editas breuiter, & cum distinctione temporum vel vsq. ad Christi Domini aduentum, & ad eius Ecclesiæ initia, vel item ad sui memoriam carptim plerique attigere: vt quæ prius ex ipsis Diuini Codicis fontibus hauserant, in eiusmodi quasi compendio recognoscerent: aut hoc prælecto, sancto illi Scripturarum operi sese rectius addicerent. B

Ac Diuina quidem bonitas ad sui Templi structuram, quidquid à quocunque ex animo offertur, accipit libenter: nec permittit irritos esse labores qualescunque, præsertim qui ad eiusmodi verè sacrosanctum negotium pertinent. Quare quidquid hoc de genere vidimus, id posse vsui esse, non est dubitandum.

Ex Antiquis Sulpitius Seuerus extitit, qui hoc vtiliter præstitit, libris, quos inscripsit de Sacra Historia, duobus: Quibus tamen vir pius lectores præmonet, vt cùm ex ipsis fontibus rerum Mysteria Diuinarum hauserint, inde agnoscant demum, quæ mente præceperint. C

Sulpicii Seueri libri de sacra Historia quales.

Cùm autem Victor Viselinus, & ante hunc Petrus Galesinius, atque Ioannes Fileau Iurisconsultus, qui Gallicè eundem Sulpitium verterat, Notas ad eundem edidissent, (præsertim priores duos Auctores) Carolus Sigonius Commentarium addidit: adiuncto de temporibus Hebræorum Catalogo: quemadmodum in Sacro Apparatu planius scripsimus.

At inter Græcos Gregorius Nazianzens aliquid hoc de genere, sed breuissimè, idq. carmine effecit: Nicephorus item Callistus Xanthopulus Iambis trimetris Sacræ Scripturæ Compendiariam Synopsim: Et Cyrus Theodorus Prodromus Græ-

ca tetrasticha in Pentateuchum, in libros Iosue, Iudicum, & Regum: In quattuor Euangelia, & in Acta Apostolorum, posteris reliquerunt. A

Richardus de S. Victore. Petrus Berthorius. Io. castellensis. Guido Ferrariensis. Sanctes Pagninus.

Sed & postea è Latinis, qui propiores nostris fuere temporibus Richardus de Sancto Victore, Petrus Aureolus, Petrus Berthorius, Ioannes Castellensis Breuiarium quisque Bibliorum scripsere: ne quid dicam de Guidone, seu Guido Ferrariensi Sacerdote, qui carmine facili Margaritam super vtrumque Testamentum inscriptam edidit. In omnes verò Testamenti veteris libros Historicos Sanctes Pagninus compendia per argumenta capitum Biblijs suis præfixit. Accessit Georgius Ederus, qui non tam compendiū, quàm vberem Oeconomiam edidit vtriusq; Testamenti per Tabulas distinctam. Sed è Gilberti Genebrardi *tum Chronographia, de qua non ita multo post agendum erit, tum libello cui titulus est Nota † chronica, siue ad Chronologiam, & Historiam vniuersam Methodus, facile tota Sacræ Historiæ series (licet breuior) incurret in oculos.* B

† Parisiis apud Aegidiū Gobinum anno 1584.

Rerum gestarum, quas Diuina refert Historia, difficiles nodi. Cap. LX.

AT quoniam difficiles rerum gestarum nodi in vetere, ac nouo Testamento occurrunt, ideo quinam hi præcipui esse videantur, atque vnde petenda sit eorum solutio, dicam paucis, si prius illud attulero; Diuinam historiam, etsi plena veritatis, atque auctoritatis est, admittere tamen historias (vti & disciplinas) alias; eatenus præsertim, quatenus qui in ea prænunciati sunt Regnorum euentus, aut reliquarum rerum status, aut etiam Synagogę interitus, hi deinceps ab Ethnicis quoque enarrati, fidem veritati astruunt; quemadmodum item res ipsę consecutę cœlestis eloquij firmitatem maximè ostenderunt. Digniora fide *(inquit Basilius)* C

Historia humana necessaria.

testi-

A testimonia sunt, quæ proficiscuntur ab hostibus, *& alibi*, *χρὴ πολλάκις ἡμᾶς, καὶ παρὰ τῶν ἀλλοτρίων τῆς πίστεως εὐτονίαν τινὰ προσλαμβάνειν εἰς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἐπίδειξιν hoc est*: Plerunque *(ait)* nobis ab alienis petendus est quidam vigor ad bonorum operum demonstrationem: *sicuti autem vitis clauiculis sustentantur, sic fides externas disciplinas adhibet, vt in animos facilius influat.*

Basil. hom. de humana Christi generatione: & Hom. 5. exaomeron.

Ac nodi quidem sunt, quales de Terrestri Paradiso: de Gigantibus, atque eorum ortu: de Enoch viri & de Heliæ translatione: de Adami sepultura: de Melchisedech: de Assur, qui Genesis decimo capite Niniuen condidisse dicitur: de ædificatione Babylonis, cuius non vnus, & idem conditor memoratur: de Iacob Patriarchæ benedictionibus: de annis, quibus demoratus est Israelis populus in Aegypto: de Iudith, quæ Holoferni caput amputauit: de Hester, quæ nupsit Assuero Regi: de Iob: de Sybillarum numero, & oraculis: de captiuitate Babylonica: de instauratione Templi, atque Hebdomadibus Danielis, vnde nam inchoandæ, ac quousque producendæ sint: sicuti & de Regnis, quæ Angelus ei futura prædixit: de Chaldæis Regibus, nempè Sennacherib, Salmanassar, Nabuchodonosor, & reliquis, quorum opes immensæ prædicantur in Biblijs: de edicto Cæsaris Augusti sub diem Natalem Christi Domini; exierit ne illud præside Syriæ Cirino, an Quinctilio Varo, vt quidam maluerunt: quoto anno vitæ Christus Dominus diem obijt: quinam fuerint ij, quorum mentio fit in Euangelio, erga quos ingentia contulit beneficia Dominus: sederitne Petrus Romæ vigintiquinque annos, vt nostri Patres tradidere; numve id Sacris Biblijs, Consulumque chronologiæ repugnet. Ac quæ sunt huiusmodi alia.

Nodi historici in Diuina scriptura.

Luc. 2.

Vnde

Vnde horum nodorum solutio. Cap. LXI.

VNde autem peti istorum solutio possit, dicam. Prȩter antiquos Patres, atque Chronographos, factum est, vt hoc sæculo humana, & Ecclesiastica mirificè reuiuisceret Historia. Quas enim vnà cum Diuina hæretici enixè obscurauerant, reliqui verò superioribus proximis sæculis minus integras edi curauerant, has omnes Catholici viri doctissimi (quę Deo sit laus) quasi rediuiuas nouissimè nobis tradidere. Et Hieronymus quidem†, Ad intelligendum (*inquit*) Scripturas, præcipuè extremas partes Danielis, multiplex Græcorum, & Latinorum Historia necessaria est. Suctorij videlicet, Callinici. Diodori, Hieronymi, Polybij, Possidonij, Iosephi, nostriq. Liuij, & Pompeij Trogi, atque Iustini; qui omnes extremę visionis, quę Danieli apparuit, narrant historiam: & post Alexandrum, vsque ad Cæsarem Augustum Syrię, & Aegypti, idest Seleuci, Antiochi, & Ptolemęorum bella describunt. *Idem verò de Humana quoque Historia Augustinus inquit* *.

† *Hierony. in præf. in Comment. in Dan.*

* *Aug. li. 2. de doctr. Christ. cap. 28.*

At nostro hoc sæculo Gilbertus Genebrardus, ea, cuius facta mentio est, Chronographia; deinde Melchior Canus vndecimi libri, præcipuè tertio, & quinto capitibus; Iansenius in Euangelicam Harmoniam: Franciscus Toletus Societatis nostræ Theologus postea Card. in Euãgelium; Robertus Card. Bellarminus, ubi de auctoritate Canonicorum librorum agit; atque in primis Benedictus Pererius Commentarijs in Genesim, & Danielem, magnam istorum nodorum partem soluũt. Pererius enim mirum est, quantam vniuersæ Historiæ lucem attulerit: quod qui eius in Danielem scripta perlegerint, facile intelligent: Sed & quæ ad noui Testamenti historicos nodos attinent, Cæsar Card. Baronius suis Annalibus diligẽtissimè expendit: priore præsertim Tomo, qui Romæ secundò est editus:

Perer. in Gen. & Danielem.

A *editus: Secunda enim haec editio Romana priori praestat. Sed & ante Baronium, Martinus Martinius, is, à quo diximus fuisse libros Hypotyposeon conscriptos, libro primo, capite decimotertio, cùm de vtilitate Historiae ad Scripturas intelligendas ageret, pleraque ex ea promit, quae potissimum ad noui Testamenti gesta liquidius cognoscenda pertinent. Quale illud. Quis fuerit, cui Dominus dixit:* Relinque mortuos sepelire mortuos suos[a]. *Qua aetate Lazarus fuerit excitatus à mortuis: ac quandiu postea vixerit*[b]. *Quoto anno Ioseph Beatissimae Virginis coniunx eam in vxorem duxerit*[c]. *quamdiu fuerit Dominus in Aegypto. Vnde nam*
B *illud Tribuni ad* Paulum *in Actis Apostolorum*. Nonne tu es Aegyptius, qui ante hos dies tumultum concitasti, & eduxisti in desertum quattuor millia uirorum sicariorum[d]? *Vnde. Quòd Dominus resurgens primò apparuerit Matri*. [e] *Ecquid Dominus digito scribebat in terra*[f] *Quanā descriptio facta fuerit* Pręside Syrię Cirino[g]. *Quoto aetatis anno Christus diem obierit*[h]. *Num* Paulus *profectus sit in Hispaniam, quod ille fore scripsit ad Romanos*[i] *In his autem Martinus Martinius interserit quaestionem illā, Num Samuel fuerit tantum Leuita, vt inquit Hieronymus*, [k] *vel item Sacerdos, quod Nazianzeno placuit*[l].

C Porro *de Regnis Sycioniorum, Argiuorum, Atheniensium, Aegyptiorum, Medorum: de Monarchia* Persarum; *de Dynastys Assyriorum, quas aliquis Diluuio antiquiores fecit, Pererius autem secundo Tomo in Genesim posteriores fuisse defendit, agendum alibi est*, [m] *ac proinde inde series, notitiaq; ipsorum liquidior haurienda.*

Ea enim omnia ad Diuinam Scripturam intelligendam plurimum pertinent. Quod & praeter Graecos Augustinus, [n] *& Orosius* [o] *monstrarunt.*

Iosephi

a Vide Clem. Alex. Strom. 3. & Tertull. lib. de Baptis. Matth. 8.
b Epiph. li. 2. de haeres. Manic. & li. 3. de haere. Antidicomarianorum.
c Hiero. aduersus Heluidiū.
d Euseb. li. 2. ca. 21. Ioseph. lib. 20. de antiq. c. 6.
Act. 21.
e Niceph. li. 1. hist. c. 32. et 33
f Hiero. lib. 2. cont. Pelag.
g Ioseph. li. 18. Ant. c. 1.
Luc. 2. & Act. 4.
g Ignat. in ep. ad Trall.
Epiph. li. haeres. Antidicomarianorum.
Orig. hom. diuersorum loc.
i Hiero. ī Esa. c. 11. & in Amos c. 5. Epip. li. 1. cont. haere. in haeres. Arpocratis.
K Hier. in ep. ad Principiū, & cont. Vigilantium.
l Greg. Naz. ī Apologet.
m Li. de hu. hi.
n Aug. in li. de ciu. Dei pasti.
o Pau. Orosi'

A

Iosephi Iudęi Historię haud integra fides habenda. Caput LXII.

Hieron. in cat.

ATqui de Iosepho Iudęo dicendum est fusius in Sacro Apparatu, quandoquidem & à Hieronymo connumeratus est inter Scriptores Ecclesiasticos eas ob causas, quas ibi afferemus. Verumtamen cùm Diuinę historiæ eius lectio non minimũ conferat, paucis scribam, quę in eo sunt obseruanda. Primò licet se nihil adiecturum Diuinis libris prætermissurumve dicat in Proœmio[a] *Antiquitatum (quas quidem constat post bellum Iudaicum scripsisse*[b]*) multa tamen adÿcit: quędam etiam videtur consultò omittere: Vt de Iuda ad Thamar. Gen. 38. De Aegyptio à Moyse caso. Exod. 2. De adoratione Vituli Exo. 32. & aliaple raque: Quadam item frigidius narrat Gen. 27. Tacet dolum filiorum Iacob. Gen. 34. Parum item fidelis à nonnullis habetur, quòd & ex eo conÿciunt, quòd supputatio, quam ab Adamo facit*[c] *vsque ad Diluuÿ tempus, diuersa sit, non solum à veritate Hebraica, verum etiam ab Editione Septuaginta Interpretum: neque admittunt, quod mendum in codicem irrepserit, cùm exemplaria omnia in hoc conueniant. Notatur etiam, quòd nouem Herodis annos prætermiserit; De Pilato secus quàm Philo, & rei veritas postulet, scripserit: In temporibus descriptionis Quirini; Vari; exilÿ Archelai: Coponÿ Procuratoris: Pontificatus Ananiæ: in Numero Legatorum ad Caium: Fastis Consularibus: in historia Herodiadis: in causa excidÿ Hierosolymitani, quam potius Iacobi neci, quàm morti Christo Domino illatæ tribuit, lapsus est, vt in nonnullis item aliÿs. Videat studiosus quæ Egesippus*[d] *libro tertio capite quinto; Cæsar Card. Baronius*[e]*, tomo primo Ecclesiasticorum Annalium de eo scripsit.*

B

C

a In Proœm. antiq. post medium. Versu. Quia verò, & li. 10. c. 12. ĩ fi.
b In Proœm. Antiq. & lib. 1. ca. 19.
c Lib. 1. antiq. c. 5. ante med. ver. Et vsque ad hoc tẽpus.
d Egesippus libro 3. ca. 5. de excidio Hierosol.
Lapsus aliq Iosephi de temporibus.
e Cæs. Baron. To. 1. Annal. Eccl.

Ad reliqua Iosephi quę attinent, ea magnum habent momen-

A *mentum ad Diuinam Historiam planius percipiendam: ad gentium errores confutandos*[a]*, ad pietatem hauriendam, siue cum de Dei nomine*[b]*, de mandatis*[c]*, etiam contra Epicureos*[d]*, siue cum de Moyse populum, & de Samuele Saulem alloquentibus agit*[e]*; ad veram item antiquitatem rerum gestarum vel prædictarum enarrandam, cum de Beroso,*[f] *Megasthene*[g]*, & alijs, ac de Sybilla*[h] *scripsit.*

a Ioseph. cont. Apionem.
b lib. 2. antiq. cap. 12.
c lib. 3. Antiq. cap. 6.
d li. 10. antiq. cap. 14. versus finem.
e li. Antiq. 6. cap. 9.
f lib. 1. cap. 5.
g lib. 1. c 8. in medio, & c. 15. versus fin. & li. 10. ca. 12. in fin. & 13. post principium.
h Li. 1. Antiq. c. 9. in fin.

Necessaria vera temporum notitia ad Scripturas. Caput LXIII.

B *QVod ab Antiquis dictum est, apud quos temporum notatio non cohæret, apud hos nec veritatis, neque historicæ fidei rationem vllam posse constare; Hoc cùm verissimum sit sit in reliquis, certè multò verius est in Diuina Historia.*

Quãti sit momenti in historia temporum ratio.

Quippe tempus (quod ipsi quoque Stoici docebant) norma rerum est, atque custodia. Cùm enim sit veritatis quasi pater, & index, sanè rerum gestarum memoriam, ac diuturnitatem posteritati conseruat. Nec verò hæc tantùm conseruat, verum etiam Mundi originem, & promissiones de Christo Domino, atque de æterna Beatitudine, ac deinceps consilij ipsius constantiam, quasi digito ostenaens, facit, vt ex tem- C *porum obseruatione, atque editarum rerum serie, perpetua Diuinæ Sapientiæ, quæ tantum opus ante sæcula apparauerat, argumenta nobis innotescant, & stimulos addant ad credendum, sperandum, diligendum Deum. Quæ, qui non attendũt, aut ex alijs potius, quàm ex Diuina putant Historia posse cognosci, vix vmquam quidquam solidum aut certum eliciũt; fitque necessariò, vt rerum, haud cognita origine, ea quæ ad finem spectant, & finis ipse ignorentur. Hoc autem ignorato, ecquò perget mens auida scientiæ, incerta itineris, fluctuãs vbique, ac denique scopulis illidens, nunquam portui appellens? Accedit, quòd cognita ratione temporum, quibus Re-*

Rerũ humanarum incõstantia.

gna & Imperia stetere, ac tandem conciderunt, cernimus simul esse tandem in tota rerum natura, quod temporis vetustate non exedatur. Neque verò huic rei remedium ab humana prudentia vllum potest adhiberi: quandoquidem tota hac Adami progenies fluxa est, & fragilis, nullaque omnino in tempore est perpetuitas. Quo circa dolẽdum est, huc prius, quàm aliò ingenia initio non confugisse: neque enim olim in vniuerso Terræ ambitu natio vlla fuit, excepta vna Israelitica, nempe Diuinis oraculis edocta, quæ veras antiquorum rationes tenuerit, easque in medium protulerit: prẹterquàm quòd si quid ab Ethnicis auctoribus, rerum suarum texendis narrationibus, & demonstranda temporis ratione aliquid B *prẹstitum est (quod tamen non vsq. adeo erat firmum ac certum,) iam vix quidquam superest: cum apud Grẹcos Thalli, Castoris, Phlegontis, Eratosthenis Canones euanuerint; Apud Romanos autem hoc infeliciter cesserit, qui rationem hanc temporum serius amplexi sunt; Inter hos verò, qui antiquam Chronologiam texuerunt, Eusebius, (quamuis è Græcorum, ac prẹsertim Africani monumentis multa deprompserit, egregieq. nobis conseruauerit) siue ob temporum iniuriã, siue ob Amanuensium errores, aut aliud, haud plenè satisfaciat: Ex recentioribus autem Chronologis, vix vnquam è sexcentis, qui hac de re scripserint, alter consentiat cum altero:* C *Qui autem fictitios Berosum, Metasthenem, Catonem, & Philonem, ac nescio quos alios secuti sunt, qui tantum octoginta ante annos, caput nescio è quibus sepulchris exeruerunt; toto errauere cælo in pluribus; cùm nouos Reges in Perside Assueros, & Priscos, & Longimanos, & Pios, ac duos Cyros, & nescio quẹ alia somnia Viterbiensis Anny, vti alibi ostẽdimus, produxerint in medium: Ipse deniq. Iosephus Scaliger, cùm eo libro, quem De emendatione temporum non ita pridem Lutetiẹ Parisiorum edidit, conatus sit omni contentione, ac vi ingeny, certam rationem Chronographię afferre, nequiuerit*

Iosephus scaliger multũ peccauit in temporum emendatione.

tamen

A tamen assequi cuncta, quin etiam in hac ipsa re errauerit haud leuiter, quod & in alijs fecit; quemadmodum in Refutatione aduersus Dauidem Chytreum ante quinquenniũ nos, postea verò Benedictus Pererius edens Commentaria in Danielem, denique aptissimè Christophorus Clauius, Theologus, & Mathematicus Societatis nostræ, indicarunt: Propterea satis fuerit nunc, recensere eos qui propius ad veritatem accesserunt, si prius eiusdem Pererij Philosophi ac Theologi è nostris, aliqua ex ipsius in Danielem Commentarijs, mox è Panthagato, Onuphrio Panuino, Antonio Contio, Benedicto Aria Montano, Petro Garsia, Gilberto Genebrardo attulerimus:

B Nempe non vsquequaque veram esse Hebræorum Chronologiam eam, quam Rabbini ex Thalmudicis scriptis mendosissimam, suoq; ex arbitrio confictam in explanandis Sacris literis, quamq; nonnulli è Christianis (velut Nicolaus Lyranus) amplexi sunt. Errori ansam præbuisse putant aliqui, non solum quòd externorum historias, ad quas plerumq; Diuina Historia respicit, verùm etiam quòd alia plurima ignorauerint: sicuti alibi dicendum est.

Hebræi sunt historiarum omniũ præterquam suæ ignorantissimi.

In c. 1. lib. Esdræ, & lib. Esther, & super 9. c. Danielis.

Hebræi vnde putant tempora, & cur errent in Chronographia. Caput LXIV.

C

Porrò solent Hebræi putare tempora, vel vsque à creatione Mundi; vel ab egressione Hebræi populi ex Aegypto; vel ab ædificatione primi Templi Salomonis; vel à solutione captiuitatis Babylonicæ, & reditu in Patriam; vel ab instauratione secundi Templi, aut Vrbis refectione; vel per annos Principum, quorum imperio subiecti erant (quò pertinent anni Regni Græcorum, sæpe in libris Machabæorum vsurpati) vel etiam per Iubilæos, quorum vnusquisque quinquaginta annos continebat: Ad quæ adijci posset computatio per hebdomadas Danielis. Sed & in his penè omnibus ab ijs erratum

Perer. in c. 11. Dan. *est:* Principiò (*inquit Pererius*) illud Hebræi pro vero, A certoq. habent, nec plures Reges, neque plures singulorum Regum annos fuisse in Monarchia aliqua, vel Regno, quàm qui in Sacris literis memorantur: Quò fit, vt Balthasarem vltimum Chaldęorum Regem tribus tantum annis regnasse affirment; quia in Scriptura, hoc est apud Danielem, de Regno eius non vltra tertiũ annum mentio fiat. (Cap. 8) Cyro quoque primo Persarum Regi tres dumtaxat imperij annos assignant, quòd Daniel tertium annum eius Regis nominet. (Cap. 10.) Similiter Darium, cuius principatu Templum Hierosolymitanum refectũ est, sex modo annis regnasse perhibent; quòd eorũ meminerit Esdras, nec ultra memoret Scriptura, B (1. Esd. c. 6.) Denique Monarchiam Persarum non nisi quattuor Reges vsq. ad Alexandrum Magnum tenuisse arbitrantur; hoc est Cyrum, Cambysem, Assuerum, & Darium: propterea quod scriptum est apud Danielem, tres Reges post Cyrum in Perside regnaturos: (Cap. 11. Hier. in 7. & 11. cap. Dan.) quam opinionem etiã Hieronymus tetigit. *Verum enimuero hæc Hebræorum sententia recedit à vero, nec sibi constat. Nec enim propterea negandum est, plures fuisse Reges in Monarchia aliqua, vel Regno, aut eos pluribus annis regnasse, quòd de pluribus Diuina Scriptura mentionem non faciat. Nam eadem Sacra* C *Scriptura, profanam Historiam & Chronologiam, haud simpliciter & absolutè tractat, sed quatenus ad Historias sacras pertinet. Sic igitur Hieronymus.* Scripturæ (*inquit*) sanctę propositum est, non externam absque Iudęis historiam texere; (Super cap. 11. Dan.) sed eam, quę Israelis populo copulata est. Quò fit, ut historias Gentilium, nec plenè, nec ordinatè tradat. non enim curæ fuit spiritui prophetali, historię ordinem sequi, sed pręclara quęque perstringere. *Hæc ille.*

Mira quoque cernitur Hebræorum inconstantia. Neque

enim

A enim, si constarent sibi, tribuerent Dario Medo duos Imperij annos; cum Scriptura apud Danielem, vnius tantùm anni meminerit: nec Regi Euilmedorach assignarent viginti tres annos, cùm ex ipsa Scriptura, plures uno anno colligi nequeat: nec affirmarent, maritum Esther Regem Assuerum regnasse quatuordecim annis; cùm liber Esther, anni duntaxat duodecimi memoriam habeat. Quid plura? Darium, sub quo ædificatio Templi absoluta est, sex annis regnasse, dicunt Hebræi, eumq. faciunt vltimum Regem Persarum: At verò Esdras & Nehemias Regem Persarum laudant Artaxerxem, eiusq; trigesimum secundum Regni annum memorant;
B quem post fabricam Templi consummatam regnasse ex historijs Esdræ, & Nehemiæ manifestum est. Ceterum vt isti in hac impegerunt, sic fecere in Theologia, & Philosophia. Ac dissimilis tamen istorum Iosephus fuit, vir eiusdē tamen gentis ac Religionis. Is nanque in omni Latinorum & Græcorum Scriptorum genere versatus, omnem Gentilium Historiam, & Chronologiam excussit, & perdidicit: ideoq; ab istorum Hebræorum ineptijs remotissimus fuit. Et illi ipsi quidem errores, tam de Persarum, quàm de alijs antiquis Regibus ex parte cernuntur in eorum Seder Olam, hoc est Chronographia, quam Genebrardus ex Hebræa Latinam fecit.

Hebræorum inconstantia ĩ chronographia. Cap. 6.

Esth. 3.

2. Esd. c. 5.

Ioseph' omnium historiarum peritissimus.

C

Chronologia secundum Regum seriem non omnino certa. Caput LXV.

ALtera Chronographia, multis, bonisq. Scriptoribus probata, ea est, quæ describit continuam seriem, atque ordinem recenset omnium Regum, atq. cuiusq; Monarchiæ, & Regni, singulorumq; Regum annos, quibus Imperium tenuere. Ac tamen hæc non omnino certa est. Primum, quòd vbi multitudo est, atque varietas, ibi sæpe confusio & error accidit. At quum in quauis Monarchia multi fuerint Reges

&

& multos quisque eorum annos regnauerit, perdifficile est, omnes annos omnium Regum ita colligere, nihil vt desit, aut redundet. Hoc autem eò difficilius est in disputatione de Septuaginta hebdomadibus, quòd tempus hoc tres maximas Monarchias, Persicam, Græcam, & Romanam, & triginta circiter Regum annos complectitur. Deinde notatio temporum, quæ fit per annos Regum, non rarò occasionem errãdi præbet. Nonnunquam enim Scriptores in Regibus enumerandis, non omnes percensent, sed prætermissis obscurioribus, insigniores tantum commemorant. Interdum Reges duntaxat legitimos describunt, qui legitima vel successione, vel electione imperium tenuerunt; alijs, qui Tyrannicè in Regnum inuaserunt, prætermissis. Vsu quoque venit, vt Regum tantummodo tempora describantur, tacitis Interregnis, quæ inter prioris Regis mortem, & posterioris creationem intercesserunt. Ad extremum primus & extremus cuiusq; Regis in Imperio annus, si quidem ille completus non fuerit, à quibusdam memoratur, ab alijs reticetur. Atque hæc fuit causa, cur Tertullianus, & Clemens Alexandrinus, atque alij obscuriores Auctores, in tractatione septuaginta hebdomadum, longè à vero aberrauerint.

Chronologia ex obseruatione Olympiadum, quænam. Cap. LXVI.

POstremam Chronologiam, omnium laudatissimam, certissimam, atque optimis Auctoribus vsitatissimam Pererius esse eam, inquit, quæ Olympiadum obseruatione constat. Nomen autem Olympias accepit ab Olympiacis Ludis, qui Ioui illi Olympio, maxima totius Græciæ celebritate, quinto quoque anno in Elide agebantur: vt spatium quattuor annorum inter Ludos Olympicos, & alteros proximè sequentes interiectum, Olympias à Chronologis appellata sit. Vsus autem Olym-

A *Olympiadum induci cœpit in temporum putationem viginti quattuor annis ante Romam conditam, qui fuit octauus annus Regni Achaz Regis Iudæ. Ratio verò Olympiadum propterea in Chronologiam adscita est, quia cum spatiū quattuor illorum annorum breue esset, atque inuariabile, & propter celebritatem Ludorum Olympicorum cunctis ferè gentibus notum, ideoq́ nullius propemodum erroris capax, visum est fore notatu facillimum. Quamobrem diligentissimè quique Scriptores, tam Græci, quàm Latini (idem ait Pererius) limatissimam describere studentes rationem temporum hac maximè Chronologia vsi sunt. Marcus quidem Varro apud* Lib. de natu. Deorū Rom.
B *Censorinum, tria totius æui distinxit tempora: Vnum ante Diluuium; quod quantum fuerit, neminem mortalium scire existimauit: Alterum post Diluuium, vsque ad primam Olympiadem, quod ipse* μυθικόν, *hoc est fabulosum, appellauit. Cùm enim Scriptores, in digerendis, & declarandis illis temporibus, nullam sequerentur certam rationem Chronologiæ, innumerabiles fabulas miscentes, incertam reddiderunt eorum temporum historiam. Tertium tempus Varro deducit, à prima Olympiade, ad suam vsq, ætatē quod vocat* ἱστορικόν, *quasi certum, & verum.*

Nam quia res eius temporis, propter vsum Olympiadum,
C *testatis literarum monumentis consignabantur, propterea veram esse eius temporis historiam, existimare conuenit. Iulius Africanus, apud Eusebium ita scripsit.* Vsque ad Olympiades nihil exploratum in Historia Græcorum inuenitur, sed omnia sunt confusis scripta temporibus: post Olympiades autem, quoniam quadriennio diligentissimè omnia notabantur, nulla penitus confusio temporum apparet. *Augustinus, obseruationem Olympiadum ad multas quæstiones Sacras, & Ecclesiasticas explanandas conferre plurimum censet.*

Iul. African. lib. 3. Ann. apud Euseb. in chronol & li. 10. de Præp. Euang.
Aug. lib. 2. de doctr. Christ. cap. 28.

Hæc quidem magna ex parte Pererius & alij; cum quibus

tamen

Vide Apparatum Sacrũ Auctoris in verbo, Iosephus Iudæ'.

tamen non omnino sentimus in Iosephi Historici commendatione; quòd hic in suorum temporum Chronologia errauerit; quemadmodum & dictum est, ac liquidius dicetur. At præter Africanum, Eusebium, Sulpitium, Seuerum, Orosium, & alios plurimos, cùm quidam habeantur hac in re celebriores (licet inter sese dissenserint,) expedit, vt de ijs aliquid dicamus. Sic enim (spero) liquebit, cuiusnam Chronologia veritati sit propior. A

Chronologia ex Solis, Lunæque motu, & cursu. Caput LXVII.

Octauius Pāthagat. chronographus qualis.

B

PRimus fuit Octauius Panthagatus Pacatus Brixiensis, cognomento Pater, de quo viro à me olim cognito, Onuphrius Panuinus Epistola ad Metellum Sequanum Iurisconsultum missa, hæc inquit: Ille quoque Chronicon multis admodum ab hinc annis, eadem, quà postea fecit Mercator, ratione sibi conscripserat, tempora correxerat, & ingeniosè, & eruditè, incredibiliq. cum diligentia, Quā enim omnes historias tenuerit, haud ignoras. Ex eo Chronico, multa (cur enim hoc, vel negem ingratus, vel dissimulem?) hausi, primumque temporum restitutionem didici. Infinita alia propè ab eo viro accepi. C Nam apud eum fui frequens. *Hæc Onuphrius.*

Gerard. Mercator qualis.

Alter fuit Gerardus Mercator, de quo idem ipsi Metello Onuphrius sic scripsit, vt eum nō tam in Chronici ratione, quàm in fide Catholica nobiscum sentire percuperet, à qua (quod dolendum est) fuit alienus. Nam & propterea eius Chronographia tanquam hominis Martino Luthero nimiū addicti, à sancta Sede Apostolica prohibita est. Ceterum cum Onuphrius dixisset sibi penè omnia, quæ ad rationem temporum attinerent, esse expedita, & certa, adiecit, se quoque (antequam nosset Mercatorem) ad calculum annos ex

Solis,

A *Solis, Lunæq; motu, ac cursu reuocasse: quorum Planetarũ multa deliquia, ea præsertim, quæ ante Christum acciderunt, temporibus diligentius expendendis collegerat. Quod cùm item Mercator fecisset, qui & Onuphrium haud semel citat, putasset autem ex Ecclypsibus, & Astronomicis obseruationibus sese exactissimam temporum demonstrationem concinnasse, quibus verbis suam Chronologiam prænotauit; non tamen adeo commoda euadit signandis tẽporibus illa deliquiorum in cælestibus Astris obseruatio, vti existimabat: quando quidem, quæ inter Eccl ypses intercidunt tempora, non sinunt iustissimam eorum summam subducere. Id quod etiam di-*

Mercatoris Chronolog. in quo deficiat.

B *ctum sit de Chronico, siue supputatione Temporum Martini Beroaldi, qui eandem Ecclypsium, quam Mercater, institit viam. Summam autem Annorum Beroaldus ab Orbe condito vsque ad Christi Domini Natalem diem facit* 3928.

At verò cum Lutherum, & alios eiusdem furfuris potius quàm farinæ in sua Chronologia nominet, atque ex Funccio, Ioanne Sleidano, & alijs huiusmodi, interdum Historias afferat, & in Nouo Testamento recitando potius hæreticorum, quàm vulgata editione vtatur, intelligi potest, si permittenda sit eiusmodi Chronographiæ lectio, purgandam omnino esse, atque istam inde rubiginem esse detergendam.

C

Aliorum trium recentiorum Chronologiæ quænam. Caput LXVIII.

ACcessit Melchior Canus, qui vndecimo libro Locorum communium, in nono argumento excutiendo, multa de ratione temporum, siue ad Diuinam, siue ad Humanam Historiam pertinentia tractat capite quinto, vsque ad finem. Qui quoniam vnicuique extat ad manus, longior verò fieret hæc narratio, si huc insereretur, eò remittimus Lectorem.

Melchioris Cani Chronologia.

Præterea Benedictus Arias Montanus, Codice, quem Da-

R *nielem,*

Ariæ Monta ni temporũ descriptio.

nicleni, siue de Saculis inscriptum, adiungi curauit Biblijs A *Regijs: In cuius codicis fronte pollicetur magnum Opus (quod nondum peruenit ad manus meas) in quo historiarum in specie, circa tempora repugnantiæ, apertissima (inquit) explicatione dirimantur. Eo igitur, post præfationem, vbi Mundi conditi initium fuisse Autumni tempore, ex obseruata sacrorum librorum sententia, Annumq; licet multiplicem, & alijs, atque alijs gentibus varium, eum tamen, qui rebus Mundi constituendis comparatus est, duodecim mensibus constitisse, ostendit; rationes temporum sic explicat, vt ab Orbe condito, vsque ad septuagesimum superioris sæculi annum hoc est ad 1570 non fluxerint plures, quàm sex anni, & triginta, &* B

Anni Mundi quot iuxta Ariam.

trecenti supra quinquies mille. Cæterum, *ait*, in reliquis annis numerandis, vsque ad Templi secundi, & Hierosolymorum vastationem, non satis nostræ cum aliorum rationibus conuenit supputationi. Namque in ijs temporibus adnotandis, quæ post transmigrationem Babylonicam ad Machabæorum Regnum vsque fluxerunt, nonnihil variant Auctores. Sunt qui per Sacerdotum, & Præfectorum tempora enumerantes, trecentos & septuaginta quattuor faciunt annos: Deinde addunt centum Machabæorum Regni: & centum & septem Herodum, vsque ad Hierosolymitanum excidium: Qui supe C riori summæ additi notant annos ter mille nongentos octoginta, à Mundi initio, vsque ad illud excidium. Auctor verò qui breuiora chronica Hebræis conscripsit, aliam rationem sequutus, ter mille octingentos quadraginta vnum annos, à Mundi initio, vsque ad Templum à Tito vastatum, ponit, illis nominibus: A Mundi initio, vsq. ad Babylonicam captiuitatem, annos nobiscum numerat ter mille trecentos, triginta octo: Exilij Babylonici, septuaginta: Regni Medorum, quinquaginta duos: Græcorum Regni, centum septuaginta quinque:

Macha-

A Machabęis tribuit annos cētum & tres: Herodibus totidem. Horum summa est, tria millia octingenti quadraginta vnum. *Hac Arias.*

At Antonius Contius Iurisconsultus, qui professus Biturigis Iurisprudentiam, cùm existimasset sese Chronologiam inuenisse certissimam, quamvè (*inquit*) ex Eusebio Orosius, ex his verò Beda, & tota tandem Latina Ecclesia amplexa est, secundum quā (*ait*) Christus dicitur natus anno Mundi 5199. *hāc aliqui Codici Iustiniani, edito Antuerpiæ à Christophoro Plantino, anno huius sæculi septuagesimo quinto, adiecerunt: Quam quidem idem Contius vberius tractauit ijs in scholijs, quæ scripsit in Tripertitam Chronographiam Nicephori: de quo vide in voce*, Nicephorus, *in nostro Sacro Apparatu.*

Contij Chronographia qualis.

Garsiæ Galarzæ, Alexandri Sculteti, & Genebrardi Chronologiæ quænam. Cap. LXIX.

P*Reter istos fuit Garsias Galarza Episcopus Cauriensis, qui Euangelicarum Institutionum tertio, ac sequentibus libri septimi capitibus de Annorum mensura, initio, & varia supputandi ratione secundum Hebraicam veritatem, &* C *secundum Septuaginta Interpretes agens, deinceps Chronologiam, ex Hebraica veritate deducit; quàm sanè expediet in eo Auctore perspicere, viro doctrina & pietate præstanti. Inter alia enim discrimen ostendit, quod inter Græcos, & Latinos enatum est de numero annorum ab Adamo vsque ad Diluuium. Græci enim sequuti Septuaginta Interpretes ab Adamo vsque ad ortum Abrahæ, numerant bis mille ducentos quadraginta duos annos. At Hebræi mille sexcentos quinquaginta sex, ex cap. 5. & 7. Geneseos. quos quidem Hebræos sequuti sunt Latini, Hieronymus, Augustinus, Beda, Philo, Iosephus, Driedo, Io. Lucidus, Cælius Lusitanus, Augustinus*

Garzias Galarza insignis Chronographus.

Varietas Annorū ex 70. Interpretatione & aliorum vnde orta.

Eugubinus, & ferè omnes Latini Patres. Quoniam verò Se- rò Septuaginta Interpretes rationem Aegyptiorum supputandi annos inieru͂t, non autem Hebręorum, factum est (inquit Galarza) vt ortum sit discrimen inter Græcos, qui Editionem Septuaginta sequuti sunt, & Latinos, qui vulgatam ex Hebræis fuerãt amplexi. ipse autem Galarza, fere quattuor mille annos à Mundi creatione ad Christi natiuitatem supputat in fine capitis octaui, lib. 7. A

Alexãd. Scultetus quam Chronographiam scripserit.

Alexander quoque Sculterus Prutenus, & olim Canonicus Varmiensis, qui Chronographiam, siue Annales omnium fere Regum, Principum & Potentatuum ab Orbe condito vsque ad annum Domini 1541. confecit, Romæq; edidit; quæ quidem acre viri iudicium, atque diligentiam ostendit, neq. est in secundis habenda. Is autem ab initio Mundi vsque ad natum Christum colligit annos 3959. B

Genebrard.

Postremus fuit omnium Gilbertus Genebrardus, cuius nomine Chronographiæ libri quattuor auctiores emissi, anno huius sæculi octogesimoquinto, ac denique vberiores anno millesimo sexcentesimo Parisiis prodierunt. Hic verò existimat nullam esse aptiorem methodum ad annosam antiquitatem animo complectendam; quàm si vniuersum Chronographiæ corpus in certas ætates, ac sæcula distinguatur, quæ nec nimis sunt contracta, nec nimis prolixa, atque hic exerceatur, quod Rhetores præcipiunt; nimirum in perspicuitate tenendam esse partitionem, quæ nec sit minutior, nec amplior. Quę cum Genebrardus pluribus fuisset persecutus, legit, quid sentiret de Olympiadibus, aliarum ætatum, siue supputationum principijs haud satis cognitis: ac de Chronologorum, & profanorum, & sacrorum scrupulis. Demum suam Chronographiam tutatus errorum causas in alijs ostendit: Itaque & respondet Antonio Contio, solidasq; affert rationes, cur veteres, & recentiores in putatione temporu͂ hactenus sint lapsi: quas qdẽ su͂matim ad libru͂ nostru͂ de Historia humana retulimus. C

Quam-

A *Quamobrem, vt dicam, quod sentio (quando, & qui mecũ sentiunt, habeo viros optimos) Genebrardi Chronologiam ex ijs, quæ hactenus fuerunt euulgatæ, integriorem puto, atque absolutiorem; licet viri aliqui pij desiderassent, minorem Rabbinorum Iudæorum in priore veteris Testamenti Chronologia, in secunda verò noui Testamenti, nullam quorundam hæreticorum fieri mentionem. Ac tamen Genebrardus hosce plerumque citat, non tam vt eis auctoritatem arroget, quàm vt ex eorum testimonio conuincantur. Hoc verò liquet, si cui placeat legere, quæ de Ioannis Sleidani mendacijs commemorat. Certè nos mallemus, bonos omnes Auctores, ab istorum omnino citatione supersedere, nisi vbi suis seipsi telis cõ-*
B *fodiunt. Cæterum in ijs, quę de rebus huius sæculi postremis Genebrardus adiecit, ad gesta nostræ ætatis pertinentibus, non dubito, quin, si ea liquidius cognouisset, eadem vir veritatis studiosissimus, certius enarrasset; sed hæc aliò pertinent.* Vide Commẽtarios Auctoris de Moscouia.

Chronologiam expensam à postremo istorum omnium Ioanne Azorio plura complecti, quibus non pauci nodi enodantur, & aliorum quęstiones explicantur. Cap.LXX.

C *AT hæc nostra Bibliotheca Selecta tertio iam erat excusa Romæ, Venetijs, atq. Coloniæ Agrippinæ cũ Ioãnis Azorij Lorcitani Theologi è nostris Institutiones morales perlegimus, quę Romę, atque Venetijs prodierunt. In earum igitur libro sexto primi Tomi Vir acris iudicij, & summè doctus Chronologiæ nodos sic enodat, ut quid senserit exponens, aliorum, qui se præcesserant, legendorum laborem eximat. Omnino autem quæ affert prælegenda sunt, quæ simul vberem totius D.Scripturæ veteris Testamenti copiam breui compendio commonstrat. Quicquid enim in prima ætate ab Adamo vsque ad Diluuium. In secunda, à Diluuio vsque ad ortum*

tum Abrahę: In tertia, ab eiusdem ortu vsque ad exitum Hebręorum ex Aegypto sub Moyse: In quarta, ab hoc exitu vsq. ad Templum Salomonis inchoatum: In quinta, à Templo vsque ad ipsius excidium: In sexta, ab eius excidio vsque ad Christi Domini aduentum, & quoto quidque tempore accidit, sic ponit ob oculos, vt vix deerrare crediderim, qui eiusdem Azorij sententię acquieuerint. A

Concordiæ, siue Harmoniæ veteris, & noui Testamenti, Notitia perutilis, & vnde. Caput LXXI. B

CONsensum etiam veteris Testamẽti, & noui constat plurimum vtilitatis afferre ad solidam Scripturę sacrę cognitionem hauriendam: ad Catholicos in Fide ac pietate roborandos: ad Iudęos conuincendos, atque ad discordes Philosophorum sectas in vnam Religionem adducendas. Quę omnia designarunt, vel comprobarunt Rota in Rota Ezechieli ostensa: Boni Scribę, siue Theologi commendatio, qui nouit proferre vetera, & noua de thesauro Diuinę Scripturę: Pauli dictum de vetere Testamento, quod in Christo euacuabatur, hoc est aperiebatur; & prodebatur: Apostolorum omniũ mos in tradenda Messia veritate: Patrum sedula diligentia in hostibus Fidei hac ratione confutandis. Sic Iustinus Martyr cum Triphone colloquens: Cyprianus scribẽs aduersus Iudęos: Eusebius decem libris de Euangelica Demonstratione: Prosper Aquitanicus de Diuinis prędictionibus: Augustinus de Ciuitate Dei decimo septimo, ac decimooctauo, & aduersus Faustum: Paterius tribus libris testimoniorum in vtrumque Testamentum, quę in Moralibus Gregorij exponũtur: Et quicunque contra Iudęos, siue prisci, seu recentiores aliquid edidere. C

Ezech. 1

Matth 13.

1.Cor 3

Act 17.& 18. Pau.ad Hebr. Iustin. Mart. dialo aduers. Tryph Cypr. cont. Iudæos. Euseb lib. 10. de demonstr. Euang. Prosp. Aqu. li de Diu. prę dict. Augu de ciui. Dei Paterius.

Qui omnes Diuinam istam veteris vnà cum nouo Testamento

A *mento Harmoniam aduersus Fidei hostes admonēt tanquam firmissimam machinam, cuius in profanis sectis, aut gentium superstitionibus nullum apparuit vnquam vestigium, quo suā possent impietatem obtrudere. Extant etiam apud nos, si non antiquissimi, certè antiqui, Anastasius Abbas, & Theophanes Græci Auctores manuscripti, atque à Francisco Turriano Latinitate donati, qui postea editi: quorum vterque (fusius autem Theophanes) de Simphonia vtriusque Diuini Codicis egerunt. At de Harmonia Euangelica, notum est, quid Augustinus scripserit libris quattuor de consensu Euangelistarum; quidve de ea, qua aliquibus videri posset Diaphonia: deque Euangelicis concordantijs Ioannes Gerson Tomo suorum operum primo: ne quid dicam, quod Hammonius Alexandrinus, Isidorus, & antea Hieronymus (sed post Eusebiū) de Canonibus Euangeliorum scripsere. Quamquam (quod huc attinet) Iansenij Labor de Concordia Euangelica superat etiam è veteribus multos.*

Anastas. Abbas.

Theophanes de Symphonia

Augu. to. 4. de consen. Euan.

B Io. Gerson de Euange. Concordantijs.

Hammonius

Isidorus.

Hieronymus.

Eusebius.

Iansenius.

Iam cui non fuerit otium versare omnes, quos hac de re diximus, is, si sequentium alterutrum sumat in manibus, quē euoluat, voti erit sat compos. Alter est Antonius Marinarius Carmelita Cantapetrensis, qui tres libros inscripsit de consonantijs IESV, & Prophetarum, vberes, eruditos, ac certè perutiles. Alter Iosephus Acosta, Opere de CHRISTO reuelato.

ANTONIVS MARINAR.

IOSEPHVS Acosta de Christo reuelato librum scripsit.

C

Eadem notitia vnde auctior. Cap. LXXII.

Porrò quæ ex consensu veteris, & noui Testamenti vtilitas capitur, fructu adhuc vberiore cumulatur ex notitia nominum Diuinorum, de quibus agens S. Dionysius Areopagita, cum dixisset à Deo radium intelligentiæ suæ vnicuique pro captu cuiusque communicari, ostendit, debere nos, qui immensam Diuinam illam lucem comprehendere nō possumus, ad

DE NOMINIBVS CHRISTI.

Dion. de Diu. nominibus.

Sydera oculis nostris accómodata

ad sacras literas, tanquam ad cælos, mentis aciem flectere. In quibus literis nomina sunt, cognomentaq; Diuina tradita Diuinitus, veluti sydera oculis nostris accommodata, ex quibus multa de Deo cognoscimus, eumque ritè laudamus. Hac igitur causa fuit, cur & veteres, & qui subsequnti sunt Theologi, eandem de Diuinis nominibus, & attributis tractationem sedulò sunt persequuti. Quæ Attributa à Scholasticis præcipuè à D. Thoma, diligentissimè tractata cùm reliquis in locis, tum in Summa, & in primo libro contra Gentiles, satis norunt eruditi ab ijs esse petenda. At quoniam alij quoque hoc sæculo in ea re sic laborarunt, vt Nomina Diuina (Christi præsertim Domini) colligerent, ac, quatenus humanis mentibus licet, explicarẽt; ideo três, quattuorvè (summũ) adscribam, qui leuare animos sollicitudine alia conquirendi poterunt.

Vide Franciscum Sylu. *Ferrar. in* 1. *Thomæ lib.* 1. *cont. Gentiles.*

A

B

Martin lib. 2. *Hypotypo. c.* 1. 2. 3. & 4.

Bellarm. to. 1. *cõtrou.* 2. *lib.* 1. 2. 3. 4.

Benedictus Arias.

Ac primò è Patribus, & vniuersa penè Græcorum, & Latinorum antiquitate Martinus complura huc attulit. Nam cùm fusè tradidisset, quid obseruatum fuerit in rectà impositione propriorum Nominum, cùm in Diuinis literis alicui imponuntur; mox sequentibus capitibus egit de Deo, & Diuinis Nominibus fusissimè: De Christi item Redemptoris nominibus, siue quæ ad Diuinam, seu quæ ad Humanam naturam assumptam pertinent. Denique quid significent nomina, quæ de Deo dicuntur, cùm ex humanis rebus, & ex affectionibus nostris sunt desumpta. C

Robertus Card. Bellarminus, cùm secundam generalem Controuersiam in quinque partes distribuisset, Primam De Diuinitate Christi. Secundam de distinctione Personali à Patre, & Spiritu sancto. Tertiam de carne, siue Incarnatione Domini. Quartam de anima eiusdem. Quintam de Officio Mediatoris; multa, quæ faciunt ad id, de quo agimus attulit.

Et Benedictus quidem Arias Montanus in suo Apparatu

ad

A *ad literarum sacrarum instructionem, aliqua eo in libro persequutus est, qui de Arcano sermone, siue Ioseph est inscriptus.*

Veruntamen quæ ad ipsum Christum tanquam hominem attinent, Ludouicus Leo Augustinianus Theologus lingua Hispanica, & perelegāti, vt sensu erudito ac profundo, interpretatus est; Postrema tamen, quam ipsi legimus, editio auctor est, quippe cui tertius fuit liber adiunctus de Nominibus FILII, DILECTI, IESVS. Nam duobus superioribus libris de alijs nominibus egerat. GERMINE[a]*, FACIE*[b]*, VIA*[c]*, PASTORE*[d]*, MONTE*[e]*, PATRE*[f] *futuri sæculi: BRA-*
B *CHIO*[g]*, REGE*[h]*, PRINCIPE*[i] *PACIS, SPONSO*[k]*; Quanquam & in Cantico Canticorum, quæ quidem ipsemet Ludouicus Leo Latinis commentarijs explanauit, multa appositè in hanc rem dixit.*

Vide tertiam Ludo. Leonis editioné Salman. euulgatā anno 1587 apud Guhelmū Forguel. *Vide Henric. Susonem de nomine Iesu.*
a *Esa. 4. Hierem. 33. Zac. 3. & 6.*
b *Ps. 88 et 94*
c *Esa 45. et 64. Ps 68. & 15.*
d *Esa. 35. Io 14*
d *Io 11. Hebr. 13. 1. Petr 5.*
e *Ps. 67. Esa. 2. Dan 2.*
f *Esa 9.*
g *Ps 70. Esa. 52 & 53. Luca 3.*
h *Psal 2. Esa. 60. & 65. Miche 4.*
K *Eph. 5. Io. 14. Rom. 13. 1. Cor. 3*

Et sanè ad hæc nomina, siue cognomina, pleraque alia referuntur, quæ in Scripturis extant. Ac tamen adhuc pauca hæc in gratiam studiosorum adijcimus; Videlicet, non Positiuæ solum, atque Scholasticæ, verum etiam Controuersa cum Iudæis, & Hæreticis Theologia profuturum, si hæc omnia ad septem officia, quibus aut functus est, aut partim etiamnū fungitur Dominus, redigantur. Quibus enim, dum in Mun-
C *do vixit, est functus, ea fuere quinque, PROPHETAE, SACERDOTIS, REGIS, DOCTORIS, REDEMPTORIS. Iam vero in cælis præstat officium ADVOCATI, atque IVDICIS: præstiturus posteà hoc ipsum quod Iudicis est, in extremo Iudicij die plenissimè.*

Notitia Gentilium, à quibus prænunciatus est Christus vtilis. Cap. LXXIII.

AT præter hæc, quibus Christus Dominus fuit prænunciatus, Aliorum quoque, qui in Christum haud credi-

Psalm. 88. Num. 22.

dere fuere prædictiones, hoc est, Balaami; Magorum: Caiphæ, siue similium: quibus omnibus vsus est ille, cuius sunt Cæli, & Terra, quiq. etiam per Balaami Asinam pronunciare potuit veritatem. A

a Petr. Crin. lib. 2. de hone sta. disc. p c 1 b Cic lib 1 & 2. de Diuin.

Iam de Sybillis egerunt Plato, Iamblicus, Porphyrius, & ceteri Academici, quorum hac de re doctrinam scripsit [a] *Petrus Crinitus.* [b] *Egit Cicero, Plinius, & ante hos Varro in libris rerum Diuinarum ad Cæsarem: deinde item Cornelius Tacitus, Solinus, Fenestella, Martianus Capella, Virgilius, Seruius, & alij.*

Græci autem, præter Platonicos, Diodorus Siculus, Strabo, Suidas, Aelianus de varia Historia. Sed è Christianis, & priscis Patribus Græcis, Eusebius, Iustinus, Clemens Alexandrinus, Stratonicus Cumanus, Theophilus ad Autolycum: *Ex Latinis autem Lactantius, Hieronymus,* Augustinus: *Nostro quoque tempore Sixtus Senensis, Petrus Messia, Petrus Garsia Galarza, alijq́; complures.* B

c Hiero. lib. 5. cont. Iouin. Ruf. li. 5. hist. Eccl. Lactan. lib. 1. Diuin inst. Aug. lib. 18. de Ciu. Dei. cap. 23. Iust. martyr. adm. Gentes.

Has antè Sybillas Dei afflatu vaticinatas fuisse bona pars eorundem [c] *Patrum asseruit. Et earum Oracula Paulus* A*postolus gentes hortabatur, vt legerent, sicuti Clemens* Ale*xandrinus scriptum reliquit sexto Stromatum libro.* Libros Græcos (*aiebat* Ap*ostolus*) sumite, & Sybillas agnoscite, quomodo vnum Deum significent, & ea quæ futura, & inuenietis in eis Filiū Dei clarius & apertius scriptum. *Carmina verò ipsa Sybillarum aliquot legi possunt in Sixti Senensis Bibliotheca sancta, & in alijs, tum Græca, tum Latinè facta. Sed & Petrus Garsias Galarza ita hanc rem totam tractauit, vt decem Sybillarum carmina cum Prophetijs Sacræ Scripturę cōferens, mirabilem earum cum istis harmoniam ostendat. Sed & vide poeticam nostram in secundo huius Operis tomo, & vero* Appa*ratum nostrum sacrum in verbo Sybillæ.* C

Ad

A

Ad Psalmos Dauidis intelligendos Lux. Caput LXXIV.

Post veteris, & noui Testamenti Harmoniam, ipsa Dauidis Psalmorum tractatio mirificè ad vniuersam Scriptura Sacra notitiam facit. Qui quoniam non solum in Ecclesia publicè, verum etiam à plurimis priuatim quotidie recitantur, curandum esset, vt quadam de ijs penè ab omnibus generatim ac breuiter pranoscerentur, quibus facilius ad eos intelligendos, ac meditandos institui possent.

B *Scripsere autem in Psalteriam plerique Patres, amplexi, vel corpus vniuersum, vel partem ipsius: Sed & sequentibus saculis, mirum est, quàm Deus calefecerit corda piorum Theologorum, vt & ipsi canenti Dauidi quodammodo accinerent, se ipsos, & populum ad Diuinas laudes varijs earum interpretationibus excitantes. At nostro hoc saculo inter alios prodiere Commentarij Gilberti Genebrardi, qui literalem sensum ex Diuino Psalte elicuit, Deinde eodem pene tempore Paraphrasim potius, quam Commentarium Cornelius Iansenius emisit. Accessere Gregorio XIII. Pontifice Maximo hortante, Ioannis Baptista Folengij Mantuani Mona-*
C *chi Cassinatis, recusa Roma Commentaria diligentius emendata. PARTITIONEM interim Psalmorum Folengius ita distribuit.*

Io Bap. Folengius Mantuanus Roma editus emẽdatior

In Psalmorum libro, aut laudatur Deus, aut ad eum laudandum fiunt adhortationes, in quibus tum erga alios, tum potissimum erga Israelitas beneficia commemorantur, vt Psal. 8. 29. 33. 47. 48. 65. 66. 76. 81. 92. 93. 95. 97. 98. 100. 103. 105. 106. 107. 111. 113. 114. 115. 117. 119. 134. 135. 136 138. 145. 146. 147. 148. 149. 150, Aut oratur, vt in Psal. 16. 26. 43 67 84. 90. 126. In morbo 6 38. 39. 88. Pro peccatorum autem venia, & expiatione. 19. 25. 57. 130. Auxilium petitur contra aduersarios, & im-

Diuisio Psalmorum 1585.
Laudationes
Prçcationes.

probos potissimum, in quo insunt querelæ, & imprecationes. A
3.5.6.7.8.10.12.13.17.27.28.31.35.36.40-42.54.55.56.57.
58.59.60.61.64.69.70.71.74.79.80.83.85.86.89.94.102.108.109.
Gratiarũ Actiones. 123.140.141.142.143.144. Aut aguntur Deo gratiæ, in quo inest & laudatio. 18.21.30 31.34.40.66.77.116.118.124. Aut
Faustæ. Precationes. est fausta precatio, vel omen. 20.72 122. Aut sunt in improbos
Inuectiones. inuectiones cum precibus coniuncta. 5.7.10.12.35.36.40.
Præceptiões. 52.53.55.58.109,120.135. Aut docetur aliquid, & ad re
Prædictiões. ctè viuendum traduntur præcepta. 1.2.4.11.15.19.23.24.
Alia diuisio Psalmorum. 32.34.37.41.45.46.49.50.62.63.78.82.91.95.97.99.
101.112.119.121.125.127.128.129.131.132.133.137.
139.141. Insunt & de Christo oracula, 2.14.16.17.22.24. B
50.53.68.75.82.85.86.94.97.98.110. Et de Ecclesia. 51.
87. Atque hæc plerunque inter se mixta sunt. Hæc quidem
Folengius.

Villauicẽtius Sed & Villauicentius libro de recto Theologiæ studio efformando, ad sex ordines ita Psalmos omnes redegit, vt quidam sint simpliciter didactici, & parænetici, qui videlicet docent, quid iuxta Legem, ac voluntatem Dei sit expetendum, vel fugiendum: commendant virtutes, damnant vitia, & de finibus bonorum excellenter disserunt.

Cuius generis sunt. 1.11.14.15.32.36.49.50.51.62.
73.77.78.84.90.99.101.119.127.130.131.133.134. C
Quidã cõtineant oracula, & prædictiones de Christo, de Ecclesia, de diuerso Ecclesiæ, & Sanctorum statu, de persequutionibus, & in his piorum liberatione, impiorum vero interitu. Huc pertinent Psalmi 2.8.9.14.16.19.21.22.24.29. 40. 41. 45. 47.53.59.67.68.72.87.89.93.95.96.97.98.100.113.117.145. Quidam sunt precatorij, in quibus nimirum Propheta, vel sancti quicunque implorant Dei misericordiam, petunt remitti peccata, liberari à periculis, Ecclesiam cõseruari. Eiusmodi sunt.
3.5.6.7.10.12.13.17.20.25.26.28.31.35.38.39.42.
43 44.54.55.56.57.61.63.64.69.70.71.74.79.80.81.

A 83.85.86.88.94.102.119.120.123.132.133.140.141.
142.143. *Alij sunt cõsolatorij, cõcionãtes de pœnitẽtia, de expectanda certa piorũ liberatione, de promissionib. bonitate, iustitia, iudicio Dei, de impiorum secuturo excidio.* Ad hunc *ordinem referuntur* Psalmi 4.31.37.39.52.58.68.75.77.
82.84.91.92.112.119.121.128. *Nonnulli sunt* ἐυχαριστικοὶ, *quibus videlicet post liberationem piorum è varijs periculis, post attritos hostes impios, post accepta beneficia, & auersa mala, aguntur Deo gratiæ. Hi sunt.* 18.23.27.30.31.33.
34.46.48 60.65.66.76.103. 104. 105 106. 107. 108.
111.114.115.116.118.119.122.124.125. 126. 129.
B 135.136.138.139.144.145.146.147.148.149. 150.
Postremo aliqui sunt mixti, quandoquidem constant partim precationibus, partim consolationibus, partim gratiarum actionibus, partim prædicationibus, partim denique doctrina, atque exhortationibus. Huiusmodi iudicantur plerique, vtpotè quorum numeros videas ad diuersos ordines haberi descriptos, vti materia in illis comprehensa poscere videbatur. Hæc de Psalmorum *argumentis.*

Hæretici Psalmis Dauidicis vsi ad findendam Ecclesiam. Cap. LXXV.

C

QVoniam verò Hæretici penè omnes, Psalmis *Dauidis tanquam cuneo ad findendam Ecclesiæ vnitatem (vti & reliquis Scripturis) abusi sunt; Theodorus autem Beza Magistrum suum Caluinum imitatus, carpit superiorum omniũ Patrum Diuinas Interpretationes, vt ad sese vnum tanquam fidissimum omnium Interpretem, gloriam deriuet, (licet denique & Caluinum ipsum ea in re mordeat, & priorem suã versionem cùm multis locis immutasset, tanquam initio malè ab se factam, rideat eos, qui vt eam retinerent, flammis cõburi in Ecclesia Catholica voluerunt) propterea, & Genebrardus*

brardus, & Sixtus Senensis, & Card. Bellarminus legi vtilissime possunt, quibus locis istos oppugnant, veramq; vna in Ecclesia Catholicam versionem stetisse demonstrant: Genebrardus quidem in suis Commentarijs; Sixtus Octauo libro suæ Bibliotheca, Bellarminus autem Card. Tomi primi libro 2. capite decimotertio, quo defenduntur loca, quæ in Psalmis malè reddita fuisse à Latino Interprete Caluinus contendebat. A

Theodor⁹ Beza linguę sanctæ ignarus.

Atqui & illud addendum, Theodorum Bezam veritate coactum agnouisse, sese nihil Hebraicè scire, dum scribit, neque se è fonte Hebrææ linguæ hausisse, quæ verterat, atq. Henrici Mollesi versionem sectatum fuisse. Quare si quid Hebraica lingua balbutit, id (vti Genebrardus inquit) mutuauit, à dictatis quorundam esurientium Grammaticulorum, qui Genouæ docebāt, egentes & ipsi doctoribus. Sed & ex his omnibus perspici potest, quanta laborarunt insania, qui ex versione Bezæ & ipsi versiones in maternas linguas fecerūt. B

Numerus, & Ordo Psalmorum. Caput LXXVI.

Lib. Psalmor. in quinq lib. diuisus secundū Hebræos. Vide Genebr. Act. 1.

VNus autem est liber Psalmorum, licet apud Hebræos in quinque libros sit distributus; quæ quidem potius est subdistinctio. Aliàs enim libri Scripturæ non responderent numero literarum Hebraicarum, vt ipsorum Hebræorum, postulat Canon. Sed & id docent Doctores: atque in Actis Apostolorum dicitur. Scriptum est in libro Psalmorum. C

Porrò continet hic liber centum quinquaginta hoc est, ter quinquaginta Psalmos, ob mysticam huius numeri rationem, vt inquiunt Hieronymus, Remigius, Augustinus, Magister Sententiarum; vt verò ait Chrysostomus, in honorem S. TRINITATIS. Rupertus autem: vt fidei, spei, & charitatis prædicet Iubilæum, ad quas virtutes reuocat omnes Psalmos. Thomas item ob triplicem statum populi fidelis, scilicet Pœ-

tentia::

A *nitentia, & hac quinquagena terminatur* Psalmo *Pœnitentiali,* Miserere mei Deus. *Iustitia, & hac finitur* Psalmo *centesimo,* Misericordiam, & iudicium. *Gloria, qua desinit in* Psalmum: Omnis spiritus laudet Dominum.

Atqui ordo Psalmorum *secundum res gestas haud seruatur, quod omnes fatentur, Quare (quod sentiunt aliqui) quoniam perierat liber in captiuitate Babylonis, deinde non totus simul, sed dispersus repertus est: eo ordine* Psalmi *sunt, vel ab Esdra, vel ab Ezechia dispositi, quo sunt antea, vel postea inuenti.* Ordo in Psalmis cur nō seruetur. Chrysost. in 2. proœm.

Sic Chrysostomus, & Euthymius, qui scilicet Diuina Insti- B *tutione, & ratione mysterium id factum iudicant.* At *Hilarius existimauit propter mysterium vita humana. Beda verò inquit, Esdram de industria ordinem historiæ non sequutum, vt in his mysterium potius spectandum sciremus.* Augustinus *hanc ordinis varietatem Sancto Spiritui relinquendam censet.*

Materia Psalmorum quænam. Cap. LXXVII.

ET *verò materia huius libri est vniuersalis totius Theologiæ, quemadmodū inquit Thomas Dionysium explicās,* C *qui ait,* Diuinarum Odarum *(idest* Psalmorum*)* esse Sacrā Scripturam intendere, & Sacras, & Diuinas operationes vniuersas decantare: *Et Athanasius:* Complectitur *(ait)* per modum Cantici, & laudis Diuinæ quicquid in tota reliqua Scriptura sparsum reperitur. *Sic item Augustinus & Chrysostomus.*

Chrysostomus autem dicit Psalmorum *argumentum esse* CHRISTVM *Deū & hominem; Hilarius, Christi mysteria; Cassiodorus Christum integrum; scilicet caput, & membra, vel Ecclesiam. Remigius ponit hominem deiectum in miserias per peccatum, nec inde valentem resurgere, nisi per* Aug. epist ad Marcellinum.

Dei

Dei Misericordiam. Euthymius ad decem capita reuocat. Ego quidem hæc vniuersa in Psalmis *tractari dico, at præcipuè: quæ spectant ad Christum, & Ecclesiam. De singulis verò ijdem Auctores copiosius disserunt, qui & P*salmorum *diuisionem haud eandem tradunt: quippe qui diuidi possint pro ratione triplicis status, vt ait Thomas, Titulorum, Variorum animæ affectuum, & effectuum, quos de tota Scriptura exponit Apostolus inquiens:* Omnis Scriptura Diuinitus inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum: *Vt Chrysostomus, & Augustinus inquiunt. Lege Athanasium.* A

2. Tim. 2.
Chrysost in 2. proœm.
Liber Psalmorum et Propheticus
Driedo lib. I. de Catal. sac. Script. c. 1.

Cum autem multi sint Psalmi, *quibus res gestæ commemorantur, plerique autem ad mores & vitam pertineant; tamē (contra Hebræos) hic liber attinet ad eam Scripturæ partem, quæ in prophetia ponitur, vt Cassiodorus, Rupertus, & alij testantur.* B

Sic Thomas: qua de re vide Driedonem. Quin & ipsi Hebræi coguntur hoc sensu varios Psalmos *interpretari, vt* Psal*mum secundum, vigesimum primum, & alios.*

Metricè scripti Psalmi, Ipsorum commendatio, Versio, obscuritas. Cap. LXXVIII.

C

S*Cripti porrò fuere metricè* Psalmi, *quod Hieronymus, Chrysostomus, Beda, alijque fatentur.* In primis (*ait Athanasius*) vt homines totis viribus Dominum adament, & ad vocis concentum rectum etiam concentum affectuū reddant. *Deinde* (*inquit* A*ugustinus*) quoniam Spiritus sanctus videns obluctantem, ac resistentem ad virtutis viam hominem, & ad delectationes huius vitæ magis esse procliuem, quam propensum ad rectum iter virtutis: delectabilibus modulis cantilenæ vim suæ doctrinæ permiscuit: vt dum suauitate carminis mulcetur auditus,

A ditus, diuini sermonis pariter vtilitas inseratur. *Theodoretus, & Chrysostomus.* *Chrysost. in Psalm. 42.*

Iam de laudibus Psalmorum vide præter alios fusè Athanasium, Augustinum, Chrysostomum, Cassiodorum, & Euthymium. De varijs autem translationibus Euthymius, Thomas, Augustinus, Eugubinus, Driedo agunt, præter illa, quæ ex varijs lectionibus posita sunt in postrema versione Latina LXX. Interpretum, Romæ edita, quævè Gulielmus Sirletus Cardinalis collegit, & contulit cum antiquissimis codicibus; quæ quidem ad finem Sacri Apparatus Benedicti Ariæ Montani excusa sunt. *Dried. li. 2. c. 1. de catalo. script.*

B *Obscuritas uerò Psalmorum ex ijsdem oritur causis, è quibus Scriptura vniuersa obscuritatem ortam diximus supra, vbi De profunditate Scripturæ actum est.*

Auctor Psalmorum quis. Cap. LXXIX.

Restat dicendum de Auctore Psalmorum. Et quidem Hieronymus, Hilarius, ac recentiores Interpretes aiũt, non ipsum solum Dauidem Auctorem esse, sed eos, quorum nomina gerunt ipsi tituli Psalmorum; Rectius tamen liber Psalmorum dicitur, quàm Dauidis, vt Hilarius sentit; Vel *Auctor Psalmorum quis*
C *quoniam, si Psalmi Dauidis dicantur, id fit à maiore parte, quòdque primus fuerit, ac præcipuus auctor, qui Psalmista diceretur, vt inquiunt Augustinus Eugubinus, & Lyranus. At solum Dauidem Auctorem fuisse putant Origenes, Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus, Cassiodorus, Remigius, Beda, Euthymius, Theodoretus, Driedo. Rationes hæ sunt, quòd Psalmi nomine Dauidis citati inueniuntur, à quibus tamen Titulus Dauidis abest, qualis est* Psalmus *centesimus quartus, & nonagesimus quintus, qui, cùm careant titulo, in libro tamen Paralipomen ipsi Dauidi tribuuntur. Psalmi item quidam in titulis habent nomina aliorum, ac tamen* *Dried. lib. 1. c. 3. de cat. lo. script.* *1. Paralip. capit. 16.*

Matth.13.

sunt Dauidis; Psalmus etiam septuagesimus septimus inscribitur, Intellectus Asaph, ac tamen apud Matthaeum nomine Dauidis citatur: vocat enim ibi Prophetam Euangelista. A

Chrysost in prooem. 1.

Atqui (ait Chrysostomus) nullus dicere valet, vbinam Dominus, uel Apostolus aliquis Psalmos alterius, quã Dauidis meminerit. *Quare & Psalmista nomen obtinuit. Addit Euthymius; Quoniam qui seu Cantica, siue* P*salmi inscribuntur Moysi & Salomonis, nusquã alibi de ijs fit mentio, quamuis alia eorum scripta commemorentur. Quoniam item, (vt Cassiodorus inquit) Ecclesiae vsus habet, vt dicantur solùm Dauidis. Nos verò cum Theodoreto dicamus, non multam hac de re litem esse faciendam; ecquid enim refert siue Dauidis sint omnes, siue aliorum aliqui: cùm constet Diuini Spiritus afflatu omnes fuisse conscriptos? Vincat plurium sententia (ait)* Plures *enim Scriptores Dauidis esse asserunt. Cum ergo reperiantur aliorum nominibus Tituli: id fit partim, vel propter mysterium, vt Remigius inquit, vel quia nomina illa intellectus rerum congruos indicare noscuntur, vt Cassiodorus, Beda, Remigius dicunt, vel quod illi similem materiam tractarunt, qualis in* P*salmo illa tractatur, vt de Moyse, Zacharia, & alijs: vel quoniam ijs cura erat pulsandi, & concinẽdi illum* P*salmum, vt Chrysostomus, Euthymius, Cassiodorus, Iacobus de Valentia scribunt: canebant enim illi hymnos (aiunt) & carmina, quae fecerat Dauid.* B C

Psalmi oẽs Auctores Spiritu sancto sunt editi.

Beda in ps. 49

Iac. de Val. 2. par. 7.

Placet item illorum sententia, quae habet; Dauidem multos quidem ipsum composuisse, aliorum verò argumentum alijs tradidisse, quod Cantico exprimerent. De Hieronymo autem dicunt eum locutum fuisse secundum sententiam Hebraeorum; Nam alibi ipse citat saepe nomine Dauidis Psalmos, qui aliorum Auctorum titulum praeferunt.

Ceterum Psalmi nomen liquet Latinum fuisse & vsu tritum ex Graeco, à verbo ψάλλειν *quod est canere; Hebraica autem dicitur* Mizmor *à radice* Zamar.

Iam

A Iam verò Psalmi, siue carminis hoc genus, quod simul cum Psalterij instrumento suaui voce profertur, vt aiunt Chrysostomus, & Euthymius. antiquissimum est: nec iam constat, qua ratione incedat, solùm videtur liberum quoddam genus Carminis fuisse, quali in vernaculis linguis vtimur, nempe numero quoddam syllabarum cadentium contentum: Quapropter cum Hieronymus scribit Iob, & Psalmos dactylo, spondæoque decurrere, & cum Augustinus, alijq. similia dicunt; non sunt præcisè intelligenda, sed quia simile quiddam imitatur carmen Hebræum. Canticum autem est mox musica, cum harmonia prolata, Psalmo antiquius, ait Euthymius: B Remigius autem ait, esse laudem Dei metricè conscriptam. Confessio autem amplum est testimonium, quo bona, quæ accepimus, aut mala, quæ commisimus, fatemur, vt habet Euthymius, vbi duplicem Confessionem complectitur. At Chrysostomus, Est, inquit, eius qui laudatur amplificatio. Sed Canticum Psalmi est, cum prius sonat instrumentum, & consequitur vox: Verum Psalmus Cantici contrario se habet modo; sic Chrysostomus, Hilarius, Euthymius. Denique Diapsalma, quod Hebraicè Sela dicitur: quod septuaginta tribus vicibus in Psalterio occurrit; significat, ut ait Euthymius, mutationem sententiæ, aut cantus, aut pausam pulsationis, aut il- C luminationem Diuini spiritus, quæ tamen canentibus apparebat; simili modo Hilarius, Augustinus, Chrysostomus; Hieronymus verò (& refert idem Cassiodorus) dicit significare semper, vel est idem, quod ueritas, vel fiat, vt Augustinus in quartum Psalmum notat. Sed est legendus Franciscus Ribera noster in tertium caput AbacuK.

vide de voce Sela Franciscum Riberã in tertium caput AbacuK. num. 18.

De Titulis Psalmorum, qui plura mysticè desiderat, ipsos Auctores legat, præsertim Athanasium, qui de industria hos explicat; Gregorium Nissenum, Hieronymum, Augustinum, Bedam, Rupertum, Driedonem.

Hieron. epi. ad Marcel. in epi. cuius initiũ e. Quæ acceperis Dried. li 3. c. 2 de reg & dogm script. in communi.

Admonitio breuis de ratione Diuinæ Scripturæ explicandæ. Cap. LXXX. A

Ratio Sacræ Scripturæ explicandæ.

Ex ijs, quæ secundo hoc libro dicta sunt, si quis rationem Sacræ Scripturæ explicandæ cupiat adhuc nosse breuissimè, hæc habeat. In primis post Sacræ Scripturæ necessitatem, dignitatem, certitudinem, partitionem ostensam, verus, ac literalis sensus esset inuestigandus & exponendus, adhibitis Codicibus Hebraicis, Græcis, & veterum Patrum monimentis, vnà cum vulgata editione. Deinde loca omnia notanda, è quibus præcipua fidei Catholicæ dogmata, robur, ac firmitatem accipiunt. B

Præterea, quæcunque aduersus hæreticos Catholici solent afferre, ad quam controuersiam pertinerent, indicanda; pro viribus item ostendendum ea loca verè pro Catholicis facere, nec ab hæreticis eludi posse. Loca verò omnia, quæ contra Catholicos hæretici proferunt, monstranda, atque accuratè docendum, nihil ea aduersus Catholicos facere. Breuitati autem studendum, locis perspicuis, atque facilibus omissis. Rabbini cautissimè tractandi (si modo non sint prohibiti) cautius verò discipulis proponendi. Demum sensus morales, atque ea, quæ ad Conciones attinent, breuiter adnotanda, nimirum potius Auctorum loca, vbi tractantur, ostendenda, quàm in ijs esset prolixè immorandum. C

Elenchus Interpretum; atque eorum qui Glossas, uel Paraphrases, aut Concordantias in omnes Scripturæ Sacræ libros edidere: Quorum usus, & emendationes ab Auctore fusius postea ostenduntur in Apparatu Sacro. Caput LXXXI.

Quæ fuit antiquis Patribus Gennadio, Hieronymo, & alijs, cura, in Catalogum redigendi eos, qui Diuinæ fuerunt

A runt Historiæ Interpretes: eadem stimulos addidit hoc sęculo viris eruditis, vt idem eò magis efficerēt, quod diligentius Satanas per hęreticos satagebat, vt eorundem Interpretum memoria extingueretur. Sixtus autem Senensis cum quartum suę Bibliothecæ librum huic rei addixisset, adiunxit quasi Nomenclationem eorum, quos ad suam vsque ętatem viderat operam sacris eloquijs exponendis pręstitisse. Sed cùm viro illo hinc (vt sperandum est) ad cœlum euocato, non defuissent (quod initio in Idea nostrę Bibliothecę diximus) qui vel Interpretes antiquiores eduxissent in lucem: qui verò ab Hęreticis, vel ab hominibus imperitis fuerant varijs errori-
B bus & maculis aspersi, hosce emaculassent: Alij suos ipsorum labores in hoc genus scribendi contulissent, quorum hoc pręcipuè secundo Operis nostri in libro mentionem aliquam fecimus, propterea visum est expedire, vt Sixti Catalogum huc adtexeremus aliquanto vberiorem, quem suo quasi iure, tanquam necessariam Appendicem requirebat hic locus. Admonemus interim lectorem, ne cito cuilibet istorum Auctorum admoueat manum. Sed è Bibliothecis nostris, tum hac Selecta tum Sacro nostro Apparatu (qui iam Venetijs editus, ac Colonię Agrippinę multo auctior est recusus) dispiciat, quinam expurgati sint, qui illustrati Scholijs, aut Notis: qui ma-
C iore solertia recusi: hęc enim quantùm per ingentem negotij molem, viresq. exiguas nostras Dominus Iesus mihi concessit, curaui, ne quis desideraret: id quod vel in Selecta Index Auctorum, vel in Sacro Apparatu Alphabetica series indicabunt. Ac quoniam primus iam Tomus Romę prodijt anno 1607. à Mag. Sacri Palatij Apostolici De ratione plurium Auctorum expurgandorū, inter quos Benedictus Arias Montanus, & alij sunt recensiti, ideo inde in primis adhibenda est ijs expurgatio, quorum nonnulli in Catalogo sequenti connumerantur.

EO-

DE STVDIO EORVM QVI IN VETVS Testamentum scripserunt, Catalogus.

AQuila.
Eusebius Cæsariensis.
Emanuel Sà Societatis Iesu.
Franciscus Vatablus, sed qui emendatus est in Hispanijs.
Hesychius Monachus.
Iosephus Hierosolymitanus.
Iustus Tiberinus.
Lucianus.
Matthæus Doringus.
Paulus Burgensis.
Patrophilus.
Septuaginta duo Interpretes.
Sophronius.
Symmachus.
Theodotion.

Eorum qui in vtrunque Testamentum scripserunt, Catalogus.

Albertus Magnus.
Alexander Hales.
Apollinaris iunior.
Anselmus Laudunensis.
Augustinus Nebiensis.
Aurelius Augustinus.
Bartholomæus Vrbinas.
Beda.
Benedictus Arias Montanus, sed quod fit expurgatus.
Emanuel Sà.
Dionysius Cartusianus.
Franciscus Georgius.
Franciscus Ximenius.
Godelbertus.
Godefridus Tilmannus.
Godefredus Viterbiensis.
Haymo.
Hieronymus.
Hugo Carensis.
Hugo Victorinus.
Iacobus Genuæ Archiepiscopus.
Ioannes Chrysostomus.
Isidorus iunior Corduhensis.
Isidorus Pelusiota.
Nicolaus Gorran.
Nicolaus Lyranus.
Nicolaus Zicenius.
Origenes.
Paterius.
Pauli Burgensis Scrutinium scripturarum.
Petrus Brunaquellus.
Petrus Berchorius.
Petrus Cantor.
Petrus Comestor.
Petrus Paludanus.
Petrus Riga.
Pontius Carbonellus.
Rabanus.
Richardus Victorinus.
Rubertus Tuiriensis.
Sanctes Pagninus.

In Octateuchum, idest, Octo Primos Sanctæ Scripturæ libros, ab initio videlicet Geneseos vsque ad Paralipomenon scripserunt.

Alphonsus Tostatus.
Claudius Monachus.
Gregorius Papa.
Iacobus Marinus.
Oecumenius.
Philo Iudæus.
Procopius Gazæus.
Stephanus Anglicus.
Theodoretus.

In

In Pentateuchum, id est, in quinque libros Moysis, scripserunt.

Alanus Insulensis.
Albertus Pataninus.
Aristobulus antiquior.
Aristobulus iunior.
Augustinus Steuchus.
Benedictus Stendal.
Bruno Archiepiscopus Colonien.
Cyrillus.
Diodorus.
Erardus.
Eucherius.
Franciscus Vatablus.
Hieronymus ab Oleastro.
Hugo Victorinus.
Iacobus Lusanus.
Ioannes Zacherias.
Matthæus Ebroicensis.
Paulus Ricius.
Remigius.
Seraphinus Capponi à Perrecta Domlnicanus.

In Genesim scripserunt.

Aegidius.
Albinus.
Aloysius Lipoomanus.
Ambrosius Catharinus Compsæ Archiepiscopus.
Ambrosius Mediolanensis.
Anastasius iunior Episcopus Antiochenus: Cuius manuscript. exemplar Græcum extat in Academia Veneta.
Andreas Bilius Mediol. Cuius opera munuscripta habētur Mediolani in Bibliotheca Marciana.
Anselmus Cantuariensis.
Antonius Honcola.
Apion, sed qui censura indiget.
Augustinus Steuchus non solum in libro, qui de Cosmopæia inscriptus est, verumetiam in eo, in quo agit de recognitione veteris Testamenti in Hebraicam veritatem.
Auitus.
Aurelius Prudentius.
Benedictus Pererius tribus Tomis iam editis in Genesim.
Bruno Ruthenus.
Candidus.
Clemens Alexandrinus.
Dracontius.
Eccardus.
Eucherius.
Eusebius Cæsariensis.
Franciscus Lucas, cuius extant notationes in Biblia.
Franciscus Georgius, sed debet emendari.
Gennedius Constantinopol.
Guliemus Hamerus.
Gulielmus Parisiensis.
Gragorius Nissæ.
Gulielmus Pepin.
Henricus Hassius.
Hermanus Schildius.
Hieronymus Fracastorius.
Hieronymus Sauonarola.
Hieronymus ab Oleastro.
Hieronymus Vielmius Episcopus Argolicensis.
Hilarius Arelarensis.
Hippolytus.
Honorius Augustudinensis.
Ioannes Buteo.
Ioannes Duns.
Ioannes Ferus, sed qui sit emendatus.
Ioannes Picus Mirandulanus.
Isota Nngarola.
Iunilius.
Ludouicus iunior.
Melito.
Methodius.
Nicolaus Cusanus.
Nicolaus Triuet.
Nouatianus.
Paulinus Nolæ.

Petrus Aliacus.
Remigius.
Richardus Victorinus.
Robertus Roseus.
Rodon.
Rufinus.
Saluianus.
Seraphinus Capponi à porrecta Dominicanus.
Seuerianus.
Sixtus.
Strabo Cantabrigiensis.
Tertullianus.
Thomas Aquinas.
Thomas Sperman.
Thomas Valdensis.
Victorinus Pitabionensis.
Vincentius Bellouacensis.
Vmbertus Carnotensis.

In Exodum.

Aloysius Lippomanus.
Ambrosius Mediol.
Auitus.
Benedictus Pererius.
Bonauentura.
Eccardus.
Gregorius Nissæ.
Gulielmus Pepin.
Gymnasius.
Henricus Consueldius.
Henricus Hassius.
Hieronymus Sauonarola.
Hippolytus.
Ioannes Ferus, sed qui sit expurgatus.
Ioannes Gauer.
Ioannes Rusbrochius.
Maximus Monachus.
Nicæas.
Nicolaus Assentius.
Nicolaus Quarkelspulus.
Robertus Roseus.
Seraphinus Capponi à porrecta Dominicanus.

Tertullianus.
Thomas Valden.
Victorinus Pitabionensis.

In Leuiticum.

Esychius Presbyter.
Ioannes Nider.
Nicolaus Triuet.
Rodulphus Flauiacensis.
Robertus Roseus.
Seraphinus Capponi à porrecta Dominicanus.
Thomas Valdensis.
Tripon.
Victorinus Pitabionensis.

In Numeros.

Ambrosius Mediolanensis.
Hippolytus.
Triphon.

In Iudicum Librum.

Benedictus Arias Montanus.

In Regum Libros.

Ambrosius Mediolanensis.
Andreas Gallus.
Angelomus Monachus.
Aurelius Augustinus.
Bernardus.
Cornelius Magnanus.
Diodorus.
Eucherius.
Gregorius Papa.
Hegesippns.
Hippolytus.
Ioannes Agen.
Isidorus Corduben. senior.
Methodius.
Nicolaus Chentone.
Procopius.
Theodorus Ancyræ.

In Esdram.

Ioannes Ferus.
Iunilius.

In Tobiam.

Ambrosius Mediolanensis.
Federicus Nausea.
Ioannes Hofmeister.
Matthias Vindonicensis.
Richardus Lauinam.

In Iudith.

Cornelius Magnus.

In Iob.

Ambrosius Alexander.
Ambrosius Mediolanens.
Catena Græca: Quam Latinam fecit, atque edidit Io. Paulus Comitolus Societat. IESV.
Conradus Halbestard.
Cyprianus Montemartyr.
Didacus à Stunica Salmanticensis Augustinianus, cum eius editione vulgata, Latina, Hebræa, Græca 70. Interpretum, & Chaldæa.
Didymus.
Franciscus Titelmannus.
Gregorius Papa.
Hieronymus Sauonarola.
Hilarius Pictauiensis.
Ioannes Francfortius.
Ioan. Pineda Soc. Iesu.
Odo.
Olympiodorus.
Philippus monachus.
Polychronius.
Richardus Ampolus.
Simon Affligemiensis.
Thomas Aquinas.

In Psalterium.

Agathius.
Albinus.
Alexander Capgrauius.
Alexander Gestriensis.
Alphonsus Castrensis.
Ambrosius Amsbertus.
Ambrosius Mediolanen.
Anastasius Antiochenus.
Angelus Sangrinus.
Anselmus Lucensis.
Anselmus Mantuæ.
Apollinarius.
Aribo.
Armandus.
Arnobius.
Asterius.
Athanasius.
Augustinus Steuchus.
Aurelius Cassiodorus.
Basilius.
Bernardus.
Bonauentura Cardinalis.
Bruno Cartusianus.
Bruno Herbipolensis.
Carollus Bouillus.
Catena in Psalmos Græca
Christianus Ilchyrius.
Chrystophorus Marcell.
Columbanus.
Cornelius Bitontinus.
Cosmus Indicoplesius.
Didymus.
Diodorus.
Ecb er us.
Eynardus.
Epiphanius Scholasticus
Eusebius Cæsariensis.
Eusebius Vercellensis.
Eustachius Antioch.
Euthymius.
Felix.
Franciscus Miletus.
Franciscus Ortisius.
Franciscus Pantiscotius.
Franciscus Petrarcha.
Franciscus Puteanus.
Franciscus Titelmannus.
Franciscus Visdominus.
Franciscus Zamorensis.

Federicus Nausea.
Gabriel Brebia.
Galterus Dissens.
Galterus Magolensis.
Georgius Vicelius.
Germanus Constantinop.
Gilbertus Genebrardus.
Gilbertus Porretanus.
Gregorius Papa.
Gregorius Nissæ.
Gulielmus Aluernus.
Gulielmus Gregorius.
Gulielmus Irsaugiensis.
Gulielmus Pepin.
Gulielmus Velleius.
Hadrianus Lametius.
Henricus Logen.
Hieronymus Sauonarola.
Hieronymus Varlenius.
Hilarius Pictauiensis.
Hippolytus.
Honorius.
Humfridus Anglus Societat. IESV, sed nondum est editus.
Iacobus Furnius.
Iacobus Paniscotius.
Iacobus Perez Valentianus.
Iacobus Sadoletus.
Ianus Vitalis.
Innocentius Papa Tertius.
Innocentius Papa V.
Ioannes Arundineus.
Ioannes Baptista Folengus.
Ioannes Dominici.
Ioannes Ferus.
Ioannes Franciscus.
Ioannes Gagneus.
Ioannes Gerson.
Ioannes Iansenius.
Ioannes Ludouicus.
Ioannes Meclinius.
Ioannes Neouillanus.
Ioannes Picus.
Ioannes Roffensis.
Ioannes Turrecremata.
Iouita Rapicius.
Lanfrancus.
Leander.
Ludolphus Cartusianus.
Ludouicus Legionēsis, siue de Leō Augustinianus Hispanus in Ps. 26. ad finem sui commentar. in Cant.
Ludouicus Pictorius.
Maphæus.
Matthæus Aulæ regię.
Matthæus Bredembachius.
Michael Angrianus.
Nicolaus Dunxelspulus.
Nicolaus Gorranus.
Nicolaus Herbron.
Nicolaus Triuete.
Ninianus.
Nonius Marcellus.
Otfridus.
Othomarus.
Paulus Riccius.
Peregrinus.
Petrus Aliacus.
Petrus Edessæ.
Petrus Herentalsius.
Petrus Lombardus.
Petrus Perpinianus.
Petrus Rufus.
Philippus Cancellarius.
Placidus Parmensis.
Prosper.
Rainerius.
Remigius.
Richardus Excestrien.
Richardus Pampolitanus.
Robertus Linconiensis.
Rudolphus Agricola.
Seraphion.
Sixtus.
Smaragdus.
Theodoricus Herxenius.
Theodorus Antiochiæ.
Theodorus Heracleotes.
Theodoretus.
Thomas Aquinas.
Thomas Gualensis.
Vincentius Ciconia Veronensis in Psalmos aliquot à 118. inclusiuè

vsque

vsque ad 133.inclusiue.
Vincentius Lirinensis.

In Prouerbia.

Alexander Necan.
Aluarus.
Ambrosius Mediolanen.
Basilius.
Euagrius.
Eustachius Antioch.
Gilbertus Parisiensis.
Gregorius Olympiades.
Gregorius Papa.
Gulielmus Aruernus.
Henricus Hassius.
Hippolytus.
Ioannes Arboreus.
Petrus Brunaquellus.
Petrus Gottifredus.
Rodulphus Bayous.
Salonius.
Theophilus Antiochiæ.
Thomas Gualensis.

In Ecclesiasten.

Acacius.
Albinus.
Alexander Necan.
Dionysius Alexandrinus.
Garicus Parisiensis.
Gerardus Moringus.
Gregorius Neocæsariensis.
Gulielmus Alconas.
Hidpolytus.
Ioannes Arboreus.
Ioannes Dominici.
Ioannes Ferus.
Olympiodorus.
Petrus Brunaquellus.
Rupertus Holcoth.
Salonius.
Saluianus.
Sigibetus.
Victorinus Pitabionensis.

In Cantica.

Abbas.
Aegidius.
Agathius.
Alanus Rupensis.
Alexander Excestriensis.
Albinus.
Ambrosius Amsbertus.
Angelomus.
Anselmus Cantuariensis.
Aponius.
Apzigius.
Aurelius Cassiodorus.
Bernardus.
Cyprianus Cisterciensis.
Eccardus.
Eulalius Cynopolitanus.
Gerardus Sauonæ.
Gilbertus Genebrardus.
Gilbertus Monachus.
Gislebertus Anglus.
Gregorius Olympiades.
Gregorius Papa.
Gulielmus Abbas.
Henricus Harphius.
Henricus Hasfius.
Hermanus Schildius.
Hilarius.
Hippolytus.
Honorius.
Iacobus Anglicus.
Iacobus Perez.
Innocentius Papa V.
Ioannes Arboreus.
Ioannes Dominici.
Ioannes Gerson.
Ioannes Algrinus.
Iulianus Celanensis.
Iustus Orelitanus.
Leonardus Giphonensis.
Lucas Abbas.
Ludouicus Legionensis Augustinianus Hispanus.
Marbadus.
Methodius.
Michael Picardus.

 Orosius.

Dei Misericordiam. Euthymius ad decem capita reuocat. A
Ego quidem hæc vniuersa in Psalmis *tractari dico, at præcipuè quæ spectant ad Christum, & Ecclesiam. De singulis verò ÿdem Auctores copiosius disserunt, qui & Psalmorum diuisionem haud eandem tradunt: quippe qui diuidi possint pro ratione triplicis status, vt ait Thomas, Titulorum, Variorum animæ affectuum, & effectuum, quos de tota Scriptura exponit Apostolus inquiens:* Omnis Scriptura Diuinitus inspirata vtilis est ad docendum ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum: *Vt Chrysostomus, & Augustinus inquiunt. Lege Athanasium.*

2. Tim. 2. Chrysos in 2. ... æm. Liber Psalmorum et Propheticus. Driedo lib. 1. de ... sac. scrip. c. 1.

Cum autem multi sint Psalmi, *quibus res gestæ commemorantur, plerique autem ad mores & vitam pertineant; tamẽ (contra Hebræos) hic liber attinet ad eam Scripturæ partem, quæ in prophetia ponitur, vt Cassiodorus, Rupertus, & alÿ testantur.* B

Sic Thomas: qua de re vide Driedonem. Quin & ipsi Hebræi coguntur hoc sensu varios Psalmos *interpretari, vt* Psalmum *secundum, vigesimum primum, & alios.*

Metricè scripti Psalmi, Ipsorum commendatio, Versio, obscuritas. Cap. LXXVIII.

C

S*cripti porrò fuere metricè* Psalmi, *quod Hieronymus, Chrysostomus, Beda, alÿq; fatentur.* In primis (*ait Athanasius*) vt homines totis viribus Dominum adament, & ad vocis concentum rectum etiam concentum affectuũ reddant. *Deinde (inquit* Augustinus*)* quoniam Spiritus sanctus videns obluctantem, ac resistentem ad virtutis viam hominem, & ad delectationes huius vitæ magis esse procliuem, quàm propensum ad rectum iter virtutis: delectabilibus modulis cantilenæ vim suæ doctrinæ permiscuit: vt dum suauitate carminis mulcetur auditus,

A ditus, diuini sermonis pariter vtilitas inferatur. *Theodoretus, & Chrysostomus.* *Chrysost. in Psalm. 42.*

Iam de laudibus Psalmorum vide preter alios fusè Athanasium, Augustinum, Chrysostomum, Cassiodorum, & Euthymium. De varijs autem translationibus Euthymius, Thomas, Augustinus, Eugubinus, Driedo agunt, preter illa, quæ ex varijs lectionibus posita sunt in postrema versione Latina LXX. Interpretum, Romæ edita, quavè Gulielmus Sirletus Cardinalis collegit, & contulit cum antiquissimis codicibus; quæ quidem ad finem Sacri Apparatus Benedicti Ariæ Montani excusa sunt. *Dried. li. 2. c. 1. de catalo. script.*

B *Obscuritas uerò Psalmorum ex ijsdem oritur causis, è quibus Scriptura vniuersa obscuritatem ortam diximus supra, vbi De profunditate Scripturæ actum est.*

Auctor Psalmorum quis. Cap. LXXIX.

R*Estat dicendum de Auctore Psalmorum. Et quidem Hieronymus, Hilarius, ac recentiores Interpretes aiunt, non ipsum solum Dauidem Auctorem esse, sed eos, quorum nomina gerunt ipsi tituli Psalmorum; Rectius tamen liber Psalmorum dicitur, quàm Dauidis; vt Hilarius sentit; Vel* **Auctor Psalmorum quis**
C *quoniam, si Psalmi Dauidis dicantur, id fit à maiore parte, quòdque primus fuerit, ac præcipuus auctor, qui Psalmi ista diceretur, vt inquiunt Augustinus Eugubinus, & Lyranus. At solum Dauidem Auctorem fuisse putant Origenes, Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus, Cassiodorus, Remegius, Beda, Euthymius, Theodoretus, Driedo. Rationes hæ sunt, quòd Psalmi nomine Dauidis citati inueniuntur, à quibus tamen Titulus Dauidis abest, qualis est Psalmus centesimus quartus, & nonagesimus quintus, qui, cùm careant titulo, in libro tamen Paralipomenon ipsi Dauidi tribuuntur. Psalmi item quidam in titulis habent nomina aliorum, ac tamen* *Dried. lib. 1. c. 3. de catalo. script.* *1. Paralip. capit. 16.*

Matth.13. *sunt Dauidis; Psalmus etiam septuagesimus septimus inscribitur, Intellectus Asaph, ac tamen apud Matthaeum nomine Dauidis citatur: vocat enim ibi Prophetam Euangelista.* A

Chrysost in proœm 1. *Atqui (ait Chrysostomus)* nullus dicere valet, vbinam Dominus, uel Apostolus aliquis Psalmos alterius, quã Dauidis meminerit. *Quare & Psalmista nomen obtinuit. Addit Euthymius; Quoniam qui seu Cantica, siue* P*salmi inscribuntur Moysi & Salomonis, nusquã alibi de ijs fit mentio, quamuis alia eorum scripta commemorentur. Quoniam item, (vt Cassiodorus inquit) Ecclesiæ vsus habet, vt dicantur solùm Dauidis. Nos verò cum Theodoreto dicamus, non multam hac de re litem esse faciendam; ecquid enim refert siue* B *Dauidis sint omnes, siue aliorum aliqui: cùm constet Diuini Spiritus afflatu omnes fuisse conscriptos? Vincat plurium sententia (ait)* Plures *enim Scriptores Dauidis esse asserunt. Cum ergo reperiantur aliorum nominibus Tituli: id fit partim, vel propter mysterium, vt Remigius inquit, vel quia nomina illa intellectus rerum congruos indicare noscuntur, vt Cassiodorus, Beda, Remigius dicunt, vel quod illi similem materiam tractarunt, qualis in* P*salmo illa tractatur, vt de Moyse, Zacharia, & alijs: vel quoniam ijs cura erat pulsandi, & concinẽdi illum* P*salmum, vt Chrysostomus, Euthymius, Cassiodorus, Iacobus de Valentia scribunt: canebant enim illi hymnos (aiunt) & carmina, quæ fecerat Dauid.* C

Psalmi oẽs AuctoresSpiritu sancto sunt editi.

Beda in ps.49

Iac. de Val. 2. par. 7.

Placet item illorum sententia, quæ habet; Dauidem multos quidem ipsum composuisse, aliorum verò argumentum alijs tradidisse, quod Cantico exprimerent. De Hieronymo autem dicunt eum locutum fuisse secundum sententiam Hebræorum; Nam alibi ipse citat sæpe nomine Dauidis Psalmos, qui aliorum Auctorum titulum præferunt.

Ceterum Psalmi nomen liquet Latinum fuisse & vsu tritum ex Græco, à verbo ψάλλειν *quod est canere; Hebraicæ autem dicitur* Mizmor *à radice* Zamar.

Iam

A Iam verò Psalmi, siue carminis hoc genus, quod simul cum Psalterij instrumento suaui voce profertur, vt aiunt Chrysostomus, & Euthymius. antiquissimum est: nec iam constat, qua ratione incedat, solùm videtur liberum quoddam genus Carminis fuisse, quali in vernaculis linguis vtimur, nempe numero quoddam syllabarum cadentium contentum: Quapropter cum Hieronymus scribit Iob, & Psalmos dactylo, spondæoque decurrere, & cum Augustinus, alijq. similia dicunt; non sunt præcisè intelligenda, sed quia simile quiddam imitatur carmen Hebræum. Canticum autem est mox musica, cum harmonia prolata, Psalmo antiquius, ait Euthymius:
B Remigius autem ait, esse laudem Dei metricè conscriptam. Confessio autem amplum est testimonium, quo bona, quæ accepimus, aut mala, quæ commisimus, fatemur, vt habet Euthymius, vbi duplicem Confessionem complectitur. At Chrysostomus, Est, inquit, eius qui laudatur amplificatio. Sed Canticum Psalmi est, cum prius sonat instrumentum, & consequitur vox: Verum Psalmus Cantici contrario se habet modo; sic Chrysostomus, Hilarius, Euthymius. Denique Diapsalma, quod Hebraicè Sela dicitur: quod septuaginta tribus vicibus in Psalterio occurrit; significat, ut ait Euthymius, mutationem sententiæ, aut cantus, aut pausam pulsationis, aut il-
C luminationem Diuini spiritus, quæ tamen canentibus apparebat; simili modo Hilarius, Augustinus, Chrysostomus; Hieronymus verò (& refert idem Cassiodorus) dicit significare semper, vel est idem, quod ueritas, vel fiat, vt Augustinus in quartum Psalmum notat. Sed est legendus Franciscus Ribera noster in tertium caput AbacuK.

De Titulis Psalmorum, qui plura mysticè desiderat, ipsos Auctores legat, præsertim Athanasium, qui de industria hos explicat; Gregorium Nissenum, Hieronymum, Augustinum, Bedam, Rupertum, Driedonem.

vide de voce Sela Franciscum Riberã in tertium caput AbacuK. num. 18.

Hieron. epi. ad Marcel. in epi. cuius initiũ ẽ. Quæ acceperis

Dried li 3. c. 2 de reg & dogm script. in communi.

Admonitio breuis de ratione Diuinæ Scripturæ explicandæ. Cap. LXXX. A

Ratio Sacræ Scripturæ explicandæ.

Ex ijs, quæ secundo hoc libro dicta sunt, si quis rationem Sacræ Scripturæ explicandæ cupiat adhuc nosse breuissimè, hæc habeat. In primis post Sacræ Scripturæ necessitatem, dignitatem, certitudinem, partitionem ostensam, verus, ac literalis sensus esset inuestigandus & exponendus, adhibitis Codicibus Hebraicis, Græcis, & veterum Patrum monimentis, vnà cum vulgata editione. Deinde loca omnia notanda, è quibus præcipua fidei Catholicæ dogmata, robur, ac firmitatem accipiunt. B

Præterea, quæcunque aduersus hæreticos Catholici solent afferre, ad quam controuersiam pertinerent, indicanda; pro viribus item ostendendum ea loca verè pro Catholicis facere, nec ab hæreticis eludi posse. Loca verò omnia, quæ contra Catholicos hæretici proferunt, monstranda, atque accuratè docendum, nihil ea aduersus Catholicos facere. Breuitati autem studendum, locis perspicuis, atque facilibus omissis. Rabbiui cautissimè tractandi (si modo non sint prohibiti) cautius verò discipulis proponendi. Demum sensus morales, atque ea, quæ ad Conciones attinent, breuiter adnotanda, nimirum potius Auctorum loca, vbi tractantur, ostendenda, quàm in ijs esset prolixè immorandum. C

Elenchus Interpretum; atque eorum qui Glossas, uel Paraphrases, aut Concordantias in omnes Scripturæ Sacræ libros edidere: Quorum usus, & emendationes ab Auctore fusius postea ostenduntur in Apparatu Sacro. Caput LXXXI.

Quæ fuit antiquis Patribus Gennadio, Hieronymo, & alijs, cura, in Catalogum redigendi eos, qui Diuinæ fuerunt

A *runt Historiæ Interpretes: eadem stimulos addidit hoc sęculo viris eruditis, vt idem eò magis efficeret, quod diligentius Satanas per hęreticos satagebat, vt eorundem Interpretum memoria extingueretur. Sixtus autem Senensis cum quartum suę Bibliotheca librum huic rei addixisset, adiunxit quasi Nomenclationem eorum, quos ad suam vsque ętatem viderat operam sacris eloquijs exponendis pręstitisse. Sed cùm viro illo hinc (vt sperandum est) ad cælum euocato, non defuissent (quod initio in Idea nostrę Bibliothecę diximus) qui vel Interpretes antiquiores eduxissent in lucem: qui verò ab Hęreticis, vel ab hominibus imperitis fuerant varijs errori-*
B *bus & maculis aspersi, hosce emaculassent: Alij suos ipsorum labores in hoc genus scribendi contulissent, quorum hoc pręcipuè secundo Operis nostri in libro mentionem aliquam fecimus, propterea visum est expedire, vt Sixti Catalogum huc adtexeremus aliquanto vberiorem, quem suo quasi iure, tanquam necessariam* Appendicem *requirebat hic locus.* Admonemus *interim lectorem, ne cito cuilibet istorum* Auctorum *admoueat manum. Sed è Bibliothecis nostris, tum hac Selecta tum Sacro nostro* Apparatu *(qui iam Venetijs editus, ac Colonię* Agrippinę *multo auctior est recusus) dispiciat, quinam expurgati sint, qui illustrati Scholijs, aut Notis: qui ma-*
C *iore solertia recusi: hęc enim quantùm per ingentem negotij molem, viresq. exiguas nostras Dominus Iesus mihi concessit, curaui, ne quis desideraret: id quod vel in Selecta Index* Au*ctorum, vel in Sacro* Apparatu Alphabetica *series indicabunt.* Ac *quoniam primus iam Tomus Romę prodijt anno* 1607. *à Mag. Sacri Palatij* Apostolici *De ratione plurium* Auctorum *expurgandorũ, inter quos Benedictus Arias Montanus, & alij sunt recensiti, ideo inde in primis adhibenda est ijs expurgatio, quorum nonnulli in Catalogo sequenti connumerantur.*

EO-

DE STVDIO EORVM QVI IN VETVS Testamentum ſcripſerunt, Catalogus.

Aquila.
Euſebius Cæſarienſis.
Emanuel Sà Societatis Ieſu.
Franciſcus Vatablus, ſed qui emendatus eſt in Hiſpanijs.
Heſychius Monachus.
Ioſephus Hieroſolymitanus.
Iuſtus Tiberinus.
Lucianus.
Matthæus Doringus.
Paulus Burgenſis.
Patrophilus.
Septuaginta duo Interpretes.
Sophronius.
Symmachus.
Theodotion.

Eorum qui in vtrunque Teſtamentum ſcripſerunt, Catalogus.

Albertus Magnus.
Alexander Hales.
Apollinaris iunior.
Anſelmus Laudunenſis.
Auguſtinus Nebienſis.
Aurelius Auguſtinus.
Bartholomæus Vrbinas.
Beda.
Benedictus Arias Montanus, ſed quod ſit expurgatus.
Emanuel Sà.
Dionyſius Cartuſianus.
Franciſcus Georgius.
Franciſcus Ximenius.
Godelbertus.
Godefridus Tilmannus.
Godefredus Viterbienſis.
Haymo.
Hieronymus.
Hugo Carenſis.
Hugo Victorinus.
Iacobus Genuæ Archiepiſcopus.
Ioannes Chryſoſtomus.
Iſidorus iunior Cordubenſis.
Iſidorus Peluſiota.
Nicolaus Gorran.
Nicolaus Lyranus.
Nicolaus Zicenius.
Origenes.
Paterius.
Pauli Burgenſis Scrutinium ſcripturarum.
Petrus Brunaquellus.
Petrus Berchorius.
Petrus Cantor.
Petrus Comeſtor.
Petrus Paludanus.
Petrus Riga.
Pontius Carbonellus.
Rabanus.
Richardus Victorinus.
Rubertus Tuirienſis.
Sanctes Pagninus.

In Octateuchum, ideſt, Octo primos Sanctæ Scripturæ libros, ab initio videlicet Geneſeos vſque ad Paralipomenon ſcripſerunt.

Alphonſus Toſtatus.
Claudius Monachus.
Gregorius Papa.
Iacobus Marinus.
Oecumenius.
Philo Iudæus.
Procopius Gazæus.
Stephanus Anglicus.
Theodoretus.

In

In Pentateuchum, id est, in quinque libros Moysis, scripserunt.

Alanus Insulensis.
Albertus Pataninus.
Aristobulus antiquior.
Aristobulus iunior.
Augustinus Steuchus.
Benedictus Stendal.
Bruno Archiepiscopus Colonien.
Cyrillus.
Diodorus.
Erardus.
Eucherius.
Franciscus Vatablus.
Hieronymus ab Oleastro.
Hugo Victorinus.
Iacobus Lusanus.
Ioannes Zacherias.
Matthæus Ebroicensis.
Paulus Ricius.
Remigius.
Seraphinus Capponi à Perrecta Dominicanus.

In Genesim scripserunt.

Aegidius.
Albinus.
Aloysius Lipoomanus.
Ambrosius Catharinus Compsæ Archiepiscopus.
Ambrosius Mediolanensis.
Anastasius iunior Episcopus Antiochenus: Cuius manuscript. exemplar Græcum extat in Academia Veneta.
Andreas Bilius Mediol. Cuius opera munuscripta habêtur Mediolani in Bibliotheca Marciana.
Anselmus Cantuariensis.
Antonius Honcola.
Apion, sed qui censura indiget.
Augustinus Steuchus non solum in libro, qui de Cosmopæia inscriptus est, verum etiam in eo, in quo agit de recognitione veteris Testamenti in Hebraicam veritatem.
Auitus.
Aurelius Prudentius.
Benedictus Pererius tribus Tomis iam editis in Genesim.
Bruno Ruthenus.
Candidus.
Clemens Alexandrinus.
Dracontius.
Eccardus.
Eucherius.
Eusebius Cæsariensis.
Franciscus Lucas, cuius extant notationes in Biblia.
Franciscus Georgius, sed debet emendari.
Gennedius Constantinopol.
Guliemus Hamerus.
Gulielmus Parisiensis.
Gragorius Nissæ.
Gulielmus Pepin.
Henricus Hassius.
Hermanus Schildius.
Hieronymus Fracastorius.
Hieronymus Sauonarola.
Hieronymus ab Oleastro.
Hieronymus Vielmius Episcopus Argolicensis.
Hilarius Arelarensis.
Hippolytus.
Honorius Augustudinensis.
Ioannes Buteo.
Ioannes Duns.
Ioannes Ferus, sed qui sit emendatus.
Ioannes Picus Mirandulanus.
Isota Nngarola.
Iunilius.
Ludouicus iunior.
Melito.
Methodius.
Nicolaus Cusanus.
Nicolaus Triuet.
Nouatianus.
Paulinus Nolæ.

Petrus

petrus Aliacus.
Remigius.
Richardus Victorinus.
Robertus Roseus.
Rodon.
Rufinus.
Saluianus.
Seraphinus Capponi à porrecta Dominicanus.
Seuerianus.
Sixtus.
Strabo Cantabrigiensis.
Tertullianus.
Thomas Aquinas.
Thomas Sperman.
Thomas Valdensis.
Victorinus pitabionensis.
Vincentius Bellouacensis.
Vmbertus Carnotensis.

In Exodum.

Aloysius Lippomanus.
Ambrosius Mediol.
Auitus.
Benedictus Pererius.
Bonauentura.
Eccardus.
Gregorius Nissæ.
Gulielmus Pepin.
Gymnasius.
Henricus Consueldius.
Henricus Hassius.
Hieronymus Sauonarola.
Hippolytus.
Ioannes Ferus, sed qui sit expurgatus.
Ioannes Gauer.
Ioannes Rusbrochius.
Maximus Monachus.
Nicæas.
Nicolaus Assentius.
Nicolans Quarelspulus.
Robertus Roseus.
Seraphinus Capponi à porrecta Dominicanus.
Tertullianus.
Thomas Valden.
Victorinus pitabionensis.

In Leuiticum.

Esychius presbyter.
Ioannes Nider.
Nicolaus Triuet.
Rodulphus Flauiacensis.
Robertus Roseus.
Seraphinus Capponi à porrecta Dominicanus.
Thomas Valdensis.
Tripon.
Victorinus pitabionensis.

In Numeros.

Ambrosius Mediolanensis.
Hippolytus.
Triphon.

In Iudicum Librum.

Benedictus Arias Montanus.

In Regum Libros.

Ambrosius Mediolanensis.
Andreas Gallus.
Angelomus Monachus.
Aurelius Augustinus.
Bernardus.
Cornelius Magnanus.
Diodorus.
Eucherius.
Gregorius Paoa.
Hegesippns.
Hippolytus.
Ioannes Agen.
Isidorus Corduben. senior.
Methodius.
Nicolaus Chentone.
Procopius.
Theodorus Ancyræ.

In Esdram.

Ioannes Ferus.
Iunilius.

In Tobiam.

Ambrosius Mediolanensis.
Federicus Nausea.
Ioannes Hofmeister.
Matthias Vindonicensis.
Richardus Lauinam.

In Iudith.

Cornelius Magnus.

In Iob.

Ambrosius Alexander.
Ambrosius Mediolanens.
Catena Græca: Quam Latinam fecit, atque edidit Io. Paulus Comitolus Societat. IESV.
Conradus Halbestard.
Cyprianus Montemartyr.
Didacus à Stunica Salmanticensis Augustinianus, cum eius editione vulgata, Latina, Hebræa, Græca 70. Interpretum, & Chaldæa.
Didymus.
Franciscus Titelmannus.
Gregorius Papa.
Hierounymus Sauonarola.
Hilarius Pictauriensis.
Ioannes Francfortius.
Ioan. Pineda Soc. Iesu.
Odo.
Olympiodorus.
Philippus monachus.
Polychronius.
Richardus Ampolus.
Simon Affligemiensis.
Thomas Aquinas.

In Psalterium.

Agathius.
Albinus.
Alexander Capgrauius.
Alexander Gestriensis.
Alphonsus Castrensis.
Ambrosius Amsbertus.
Ambrosius Mediolanen.
Anastasius Antiochenus.
Angelus Sangrinus.
Anselmus Lucensis.
Anselmus Mantuæ.
Apollinarius.
Aribo.
Armandus.
Arnobius.
Asterius.
Athanasius.
Augustinus Steuchus.
Aurelius Cassiodorus.
Basilius.
Bernardus.
Bonauentura Cardinalis.
Bruno Cartusianus.
Bruno Herbipolensis.
Carollus Bouillus.
Catena in Psalmos Græca
Christianus Ilchyrius.
Chrystophorus Marcell.
Columbanus.
Cornelius Bitontinus.
Cosmus Indicoplesius.
Didymus.
Diodorus.
Ecberus.
Eynardus.
Epiphanius Scholasticus
Eusebius Cæsariensis.
Eusebius Vercellensis.
Eustachius Antioch.
Euthymius.
Felix.
Franciscus Miletus.
Franciscus Ortisius.
Franciscus Pantiscotius.
Franciscus Petrarcha.
Franciscus Puteanus.
Franciscus Titelmannus.
Franciscus Visdominus.
Franciscus Zamorensis.

vsque ad 133 inclusiue.
Vincentius Lirinensis.

In Prouerbia.

Alexander Necan.
Aluarus.
Ambrosius mediolanen.
Basilius.
Euagrius.
Eustachius Antioch.
Gilbertus Parisiensis.
Gregorius Olympiades.
Gregorius Papa.
Gulielmus Aruernus.
Henricus Hassius.
Hippolytus.
Ioannes Arboreus.
Petrus Brunaquellus.
Petrus Gottifredus.
Rodulphus Baynus.
Salonius.
Theophilus Antiochiæ.
Thomas Gualensis.

In Ecclesiasten.

Acacius.
Albinus.
Alexander Necan.
Dionysius Alexandrinus.
Garicus Parisiensis.
Gerardus Moringus.
Gregorius Neocæsariensis.
Gulielmus Alconas.
Hidpolytus.
Ioannes Arboreus.
Ioannes Dominici.
Ioannes Ferus.
Olympiodorus.
Petrus Brunaquellus.
Rupertus Holcoth.
Salonius.
Saluianus.
Sigibertus.
Victorinus Pictabionensis.

In Cantica.

Abbas.
Aegidius.
Agathius.
Alanus Rupensis.
Alexander Excestriensis.
Albinus.
Ambrosius Amsbertus.
Angelomus.
Anselmus Cantuariensis.
Aponius.
Apzigius.
Aurelius Cassiodorus.
Bernardus.
Cyprianus Cisterciensis.
Eccardus.
Eulalius Cynopolitanus.
Gerardus Sauonæ.
Gilbertus Genebrardus.
Gilbertus Monachus.
Giselbertus Anglus.
Gregorius Olympiades.
Gregorius Papa.
Gulielmus Abbas.
Henricus Harphius.
Henricus Hassius.
Hermanus Schildius.
Hilarius.
Hippolytus.
Honorius.
Iacobus Anglicus.
Iacobus Perez.
Innocentius Papa V.
Ioannes Arboreus.
Ioannes Dominici.
Ioannes Gerson.
Ioannes Algrinus.
Iulianus Celanensis.
Iustus Orelitanus.
Leonardus Giphonensis.
Lucas Abbas.
Ludouicus Legionensis Augustinianus Hispanus.
Marbadus.
Methodius.
Michael Picardus.

Hieronymus Sauonarola.
Hieronymus Pradus,&Io.Baptista Villalpandus.
Hippolytus.
Hugo Victorinus.
Ioannes Chiningen.
Michael Cesanus.
Nicolaus Cabasilas.
Polychronius.
Proclus.
Richardus Victorinus.
Simon Affligeniensis.
Theodoretus.
Victorinus pitabionensis

In Danielem.

Apollinarius.
Benedictus Pererius.
Cysillus.
Eusebius Cæsariensis.
Gennadius.
Hector Pintus.
Hippolytus.
Ioachimus Abbas.
Ioannes Capgrauius.
Ioannes Hagen.
Iudas.
Iulius Afer.
Michael Picardus.
petrus de palatio.
Richardus Victorinus.
Theodoretus.
Zacharias.

In omnes duodecim Prophetas minores.

Benedictus Arias Montanus.
Franciscus Ribera Societat. Iesu.
Guido Cartusianus.
Gulielmus Melitonensis.
Hector Pintus.
Petrus de Palatio in aliquos.
Remigius.
Stephanus Anglus.
Theodoretus.

In Oseam.

Cyrillus.
Didymus.
Leo Castrius.
pierius.
Rufinus.
Theophylactus.

In Ioel.

Cyrillus.
Hugo Victorinns.
Ruffinus.

In Amos.

Hieronymus Sauonarola.
Ruffinus.

In Abdiam.

Hugo Victorinus.

In Ionam.

Gulielmus pepin.
Ioannes Chrysostomus.
Ioannes Catardus.
Theophylactus.

In Michaeam.

Hieronymus Sauonarola.

In Nahum.

Cyprianus Monachus.
Theophylactus.

In Abacuch.

Cyrillus.
Leo Castrius.
Theophylactus.
Victorinus pitabionensis

In Aggæum.

Calliſtus placentinus.
Georgius Vicelius.
Ioannes Eckius.

In Zachariam.

Didymus.
Hieronymus Sauonarola.
Hippolytus.

In Machabæos.

Bernardus.
Gregorius Nazianzenus.
Ioannes Chryſoſtomus.
Ioſephus.
Marius Victorinus.
Simon Anglus.

In totum Nouum Teſtamentum.

Auguſtinus Anconas.
Cornelius Ianſenius, qui Concordiam confecit.
Eduardus Læus.
Ioannes Bacco.
Ioannes Capgrauius.
Ioannes Lopis.
Ioannes Maldonatus.
Nicolaus Zigenus.
Oecumenius.
Simon Iatumaeus.
Thomas Aquinas.

In omnes quattuor Euangeliſtas.

Agrippa.
Alexander de Ales, qui manuſcriptus apud illuſtrisſimum Cardinalem Sarnanum, à me Romę eſt viſus.
Alphonſus Salmeron.
Ammonius.
Antonius Bruich.
Apollinarius.
Arnobius.
Aſterius.
Aurelius Auguſtinus.
Bruno Archiep. Colon.
Catena Græca.
Cæſarius.
Conradus.
Diegus Deza.
Dominicus Nanus.
Diodorus.
Euſebius Cæſarienſis.
Euthymius.
Emanuel Sà ſocietatis Ieſu.
Fortunarianus.
Gregorius Papa.
Guido Perpinianus.
Guttierus.
Henricus Arnoldi.
Hieronymus Vida.
Innocentius Papa.
Ioannes Abbatis.
Ioannes Arboreus.
Ioannes Balbus.
Ioannes Caſtellenſis.
Ioannes Chriſtophori.
Ioannes Gauuer.
Ioannes Maldonatus.
Iuuencus.
Ludolphus Cartuſianus.
Marianus.
Michael Maſſenſis.
Otfridus.
Petrus Iſuſquius.
Richa dus Mediauillanus.
Rupertus Gouletus.
Simon Casſianus.
Simon Cremonenſis.
Simon Corroyus.
Tatianus.
Theophilus Alexandrinus.
Theophylactus.
Titus.
Victor.
Zacharias.

In Matthæum.

Alphonſus Toſtatus.

An-

Anselmus Cantuariensis.
Antipater Bostrensis.
Antonius Puccius.
Arnoldus.
Athanasius.
Aurelius Augustinus.
Basilius.
Bonauentura.
Claudius monachus.
Clemens Alexandrinus.
Christianus.
Chromatius.
Cyprianus Carthaginensis.
Cyprianus monachus.
Didymus.
Dominicus Soto.
Eccardus.
Franciscus Titelmannus.
Federicus Nausea.
Gregorius Antiochiæ.
Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Nissæ.
Gulielmus Aruernus.
Guerricus.
Gulielmus Lud. Langion.
Gulielmus Pepin.
Iacobus frater Domini.
Ioannes Chrysostomus.
Ioannes Doceus.
Ioannes Dominici.
Ioannes Ferus, sed qui sit emendatè recusus, qualis fuit Romæ.
Ioannes Hofmeister.
Ioannes Ludouicus.
Ioannes Maitrosius.
Ioannes Maria.
Ioannes Regno.
Ioannes Sanctafides.
Ioannes Scotus Mon.
Ioannes Soarezius.
Iodocus.
Iosephus Tyberinus.
Iulius Africanus.
Leo Papa.
Leontius.
Matthæus Aulæ Regiæ.
Matthæus Bredembachius.
Methodius.
Michael Angrianus.
Nicolaus Dunkelspulus.
Pantaleon.
Panthenus.
Paulus a Palatio duplici opere, altero quo catenam è Patribus: altero quo commentaria propria confecit.
Petrus Aliacus.
Remigius.
Rodulphus Langius.
Seuerianus.
Symmachus.
Theodorus Heracleotes.
Theodoricus Herxen.
Theodorus Ancyræ.
Theognostus.
Tilmannus Aquensis.

In Marcum.

Ephrem.
Ioannes Isdinius.
Petrus Aliacus.

In Lucam.

Adilredus.
Albinus.
Ambrosius Mediolanensis.
Amphilochius.
Andreas Hierosolymitanus.
Anselmus Cantuariensis.
Antonius Florentinus.
Asterius Amasiæ.
Augustinus Anconas.
Aurelius Augustinus.
Bartholomæus Bonon.
Bartholomæus Paruus.
Bernardus.
Bonauentura.
Claudius Seisellus.
Didacus Stella.
Dominicus Leonus.
Ecbertus.
Epiphanius Salaminæ.

Innocentius Papa.
Ioannes Arboreus.
Ioannes Christophori.
Ioannes Isdinius.
Ioannes Milbach.
Ioannes Pesser.
Ioannes Vitlichius.
Ioannes Zacharias.
Lanfrancus.
Matthæus Aquasparta.
Paduanus.
Petrus Lombardus.
Petrus Senonensis.
Petrus Tripolitanus.
Photius.
Primasius.
Radulphus Flauiacensis.
Ramaldus.
Remigius.
Richardus Mediauilla.
Rupertus Regno.
Sedulius.
Simon Cremonensis.
Simon Spirensis.
Stephanus Langton.
Theodorus Heracleotes,
Theodoretus.
Theophylactus.
Thomas de Aquino.
Verneus.

Ad Romanos.

Aegidius.
Antonius Bruich.
Asterius.
Clemens Araneus.
Dominicus Soto.
Germanus Brixius.
Gulielmus Theodor.
Henricus Consueldius.
Hugo Victorinus.
Iacobus Naclantus.
Iacobus Sadoletus.
Ioannes Arundineus.
Ioannes Bacco.
Ioannes Cassianus.
Ioannes Dominici.
Ioannes Duns,
Matthæus Aquasparta.
Nicolaus Grandis.
Philibertus Atestches.
Sixtus Senensis.
Sixtus Nouocomensis.
Stephanus Postillator.
Theodolus.
Thomas Valden.

Ad Corinthios.

Ioannes Dominici.
Ioannes Haiton.
Ioannes Hofmeister.
Ioannes Victorinus.
Pierius.

Ad Galatas.

Acacius.
Alexander Cappadociæ.
Apollinarius.
Didymus.
Seuerianus.
Theodorus Heracleotes.

Ad Ephesios.

Iacobus Naclantus.

Ad Philippenses.

Ioannes Hofmeister.
Gregorius Nyssæ.

Ad Titum.

Richardus Lauinam.

Ad Hebræos.

Cyrillus.
Constantius.
Gennadius.
Gulielmus Melitonius.

X Hesy-

Hesychius.
Hieronymus Veronæ.
Ioannes Huldarici.
Nicolaus Grandis.
Stephanus Postillator.
Thomas Sperman.

In omnes Epistolas Catholicas.

Ambrosius Compsæ.
Augustinus Anconas.
Aurelius Cassiodorus.
Claudius Guillaudus.
Didymus.
Franciscus Titelmannus.
Gregorius Ariminensis.
Ioannes Baptista Folengus.
Ioannes Chinirgan.
Ioannes Noblet.
Nicolaus Dunxelspulus.
Thomas Sperman.
Thomas Valden.

In Catholicam Ioannis.

Ioannes Ferus.
Hieronymus Sauonarola.

In Apocalypsim.

Albinus.
Ambrosius Compsæ.
Ambrosius Mediolanensis.
Andreas Cæsareæ.
Aprigius.
Aretas.
Ascensius.
Augustinus Romanus.
Aurelius Augustinus.
Aurelius Cassiodorus.
Bernardinus Senensis.
Blasius Viegas Societat. Iesu.
Bruno Senensis.
Claudius Montemartyr.
Cœlius Pannonius.
Dionysius Alexandrinus.
Franciscus Ribera Societat. Iesu.
Fridericus Venetus.
Gaufredus.
Gennadius Massiliensis.
Henricus Hassius.
Helias.
Hippolytus.
Iacobus Stralen.
Ioachim Abbas.
Ioannes Annius.
Ioannes Galensis.
Ioannes Haiton.
Ioannes Hentenius.
Ioannes Tacesphalus.
Ioannes Torphe.
Iordanus.
Irenæus.
Iustinus.
Melito.
Methodius.
Nepos.
Nicolaus Alsentius.
Primasius.
Seraphinus Firmanus.
Tychonius.
Thomas Suduolcas.
Vbertinus Casalensis.
Victorinus Martyr.
Vitalis Cardinalis.

Eorum qui separatim scripserunt in Euangelia, Epistolas, atque alias Diuinæ scripturæ Lectiones, quæ siue per Quadragesimam, siue per anni circulum in Missis leguntur.

Catalogus.

Albertus Patauinus.
Albinus.
Alphonsus Salmeron.
Antonius Bitontinus.
Antonius Bruich.
Antonius Ghislandus.
Aurelius Augustinus.
Beda.
Bernardus.
Callistus.
Cæsarius.

Cyril-

Cyrillus Hierosolymitanus.
Dauid.
Ecbertus.
Ericius.
Eucherius, qui falso inscriptus est Eusebius Emisenus, nam hic fuit hæreticus. V. App. Sacrum.
Flauianus.
Franciscus Osunna.
Federicus Nausea.
Franciscus Toletus in quosdam Psalmos.
Fulgentius.
Galterus Diffæus.
Georgius Vicelius.
Gerardus Stredam.
Gregorius Magnus.
Gothscalcus.
Guerricus.
Gulielmus Pepin.
Haymo.
Henricus Caltisen.
Henricus Consueldius.
Henricus Harphius.
Henricus Helmesius.
Henricus Langestein.
Hericus Vrimarius.
Hermannus Petra.
Hildegardis.
Honorius.
Iacobus Genuensis.
Iacobus Scoepperus.
Innocentius Papa III.
Ioannes Arundineus.
Ioannes Beethz.
Ioannes Castellensis.
Ioannes Doceus.
Ioannes Dominici.
Ioannes Ferus.
Ioannes Gauuer.
Ioannes Hofmeister.
Ioannes Iustus.
Ioannes Maria.
Ioannes Nider.
Ioannes Niuecellensis.
Ioannes Pegno.
Ioannes Roiardus.
Ioannes Taulerus.
Ioannes Turrecremata.
Iodocus.
Iosephus Acosta.
Mauritius Parisiensis.
Maximus Taurin.
Michael Cesenas.
Nicolaus Cusa.
Nicolaus Herbron.
Nicolaus Dunkelspulus.
Osorius noster.
Petrus Chrysologus.
Petrus Spirensis.
Petrus Vbertus.
Sanctius.
Sixtus.
Smaragdus.
Stephanus Paris.
Syluester.
Titus.
Thomas Hasselbachius.
Thomas Stapletonus.

Eorum, qui scripserunt in Passionem Christi Domini iuxta quattuor Euangelistarũ Historiã, Catalogus.

Antonius Gueuara.
Boninus.
Dominicus Mancinius.
Franciscus Zichenius.
Georgius Molitoris.
Gregorius Lorichus.
Gregorius Nazianzenus.
Gulielmus Aquisgran.
Henricus Arnoldi.
Henricus Gulpen.
Henricus Suso.
Hieronymus Patauinus.
Ioannes Caneman.
Ioannes Capistranus.
Ioannes Ferus.
Io. Franciscus Quintianus.
Ioannes Taulerus.
Leo Papa.
Theodoricus Herxen.
Tullius Crispoldus.

Concordantia per Alphabeti ordinem, in quibus singulæ voces, quæ sunt in Biblijs Indicantur vbi nam sint.

Arlotus Minorita.
Georgius Bullocus, qui œconomiam Methodicam suas concordantias inscripsit.
Henricus Regius Padeibornensis Guardianus Suerinensis, Prouinciæ saxonicę s.Crucis.
Ioannes Abbas Niuicellensis Decretorum Doctor, qui cōcordantias Auctoritatum sacræ scripturæ edidit iuxta ordinem librorum in Biblijs, in quibus locis Iuris Canonici reperiantur.
Ioannes de segobia, qui concordantias collegit partium Orationis indeclinabiliū in Biblijs, quæ maioribus concordantijs adiungi solent.

In Decalogum.

Antiochus monachus.
Arnoldus.
Bonauentura.
Federicus Nausea.
Gerardus stredam.
Gothscalcus.
Henricus Harphius.
Henricus Vrimarius.
Hermanus Coloniensis.
Ioannes Beethz.
Ioannes Gerson.
Ioannes Nider.
Michael Mediolanensis.
Nicolaus Dunxelspulus.
Thomas Aquinas.
Thomas Hasselbachius.

In Orationem Dominicam.

Aegius.
Albertus Magnus.
Bernardinus.
Bonauentura.
Carolus Bouillus.
Cyprianus Carthaginien.
Hermanus Coloniensis.
Hermanus Petra.
Hieronymus sauonarola.
Ioannes Gerson.
Ioannes Ludouicus.
Ioannes Picus.
Iudocus.
Nicolaus Dunxelspulus.
Petrus Aliacus.
Robertus card. Bellarminus.
Theodoricus Herxen.
Thomas Aquinas.
Thomas Hasselbach.

In salutationem Angelicam.

Aegidius.
Bernardinus.
Henricus Langestein.
Ioannes Isdinius.
Petrus Aliacus.
Theodoricus Herxen.
Thomas Aquinas.

In Cantica Ferialis.

Euthymius.
Iacobus Perez Valentinus.
Ludolphus Cartusianus.
Theodoretus.

CA-

CATALOGUS ALTER IN quo Scripturæ expositores in varias distribuuntur Classes iuxta varietatem Methodorum, quibus sacri expositores in exponendis Sanctis Literis usi sunt.

Abbreuiatores, qui expositorum prolixa Commentaria abbreuiarunt.

Aretas.
Beda.
Euthymius.
Hieronymus Stridonen.
Petrus Ximenius.
Simon Affligenienfis.
Theodoretus.
Theophylactus.

Annotatores.

Apollinarius iunior.
Anselmus Laudunensis.
Aurelius Augustinus.
Bernardinus Gadolus.
Franciscus Maronijs.
Franciscus Titelmannus.
Hieronymus Stridonensis.
Hugo Victorinus.
Ioannes Benedictus.
Nicolaus Zigenus.
Origenes.
Richardhs Victorinus.

Concernatores.

Alphonsus rottatus.
Gregorius Papa.
Henricus Langestein.
Sixtus Nouocomensis.
Thomas Hasselbach.
Vincentius Bellouacensis.

Collectores, Rapsodij, Centenarij.

Alalphus.
Aloysius.

Aretas.
Augustinus Anconas.
Bartholomæus Vrbinas.
Beda.
Catena in Iob Græca.
Catena in Psalmos Græca
Catena Græca in Euang.
Dominicus Nanus.
Epiphanius Scholasticus
Eucherius.
Euthymius.
Eudocia.
Franciscus Puteanus.
Godefridus Tilmanus.
Guernerus Parisiensis.
Haymo.
Henricus Helmesius.
Paterius.
Patritius.
Petrus Tripolitanus.
Petrus Herentlasius.
Primasius.
Proba.
Rabanus.
Sanctes Pagninus.
Sidulius.
Theodolus.
Thomas Aquinas.

Compendiarij, qui Diuinas Scripturas in Compendium contraxere.

Alanus Inlulensis.
Aurelius Cassiodorus.
Ioannes Monachus.
Petrus Berchorius.
Petrus Verberius.
Richardus Victorinus.

Chro-

Chronographi.

Beda.
Eusebius.
Hermannus Contractus.
Ioannes Driedo.
Iulius Africanus.
Iosephus Hierosolymitanus.
Philo Iudæus.
Richardus Victorinus.

Dialogistæ.

Apollinarius iunior.
Aurelius Augustinus.
Iacobus Sadoletus.
Ioannes Gerson.
Paduanus.
Salonius.
Zacharias.

Dictionarij.

Andreas Placus.
Beda.
Epiphanius.
Eucherius.
Franciscus Ximenius.
Ioannes Benedictus.
Ioannes Pratus.
Isidorus Hispalensis.
Mammotrettus.
Marcus Vlmensis.
Origenes.
Philo.
Sanctes Pagninus.

Disputatores, & Quæstionarij.

Aegidius.
Alphonsus Tostatus.
Albinus.
Apollinarius.
Antonius Ghislandus.
Aurelius Augustinus.
Beda.
Cyrillus.
Eucherius.
Eusebius Cæsariensis.
Franciscus Georgius.
Hieronymus.
Hugo Victorinus.
Ioannes Arboreus.
Iustinus.
Matthæus Doringus.
Methodius.
Paulus Burgensis.
Philippus Sidæ.
Philo Iudæus.
Richardus Cluniacensis
Seraphinus Cumiranus.
Tatianus.
Theodoretus.
Thomas Aquinas.

Eclogistæ.

Arlottus.
Aurelius Augustinus.
Cyprianus Carthag.
Defensor.
Ioannes Mentolonius.
Ioannes Niuecellensis.
Melito.
Nicolaus Anapus.
Petrus Nouæ Ciuitatis Episcopus.

Epistolarij.

Ambrosius.
Aurelius Augustinus.
Hieronymus.
Isidorus Pelusiota.

Geographi.

Adamanus.
Albertus Patriarcha.
Beda.
Burchardus.
Callistus Placentinus.
Eusebius Cæsariensis.
Gulielmus Aquisgranus.
Iludolphus Suchen:
Ioannes Aurogallus.
Orontius Finęus.
Petrus Apianus.

Ro-

Rodulphus Langion.
Rogerus Bacco.

Harmonici.

Ammonius Alexandrin.
Antonius Bruichius.
Diegus Deza.
Dominicus Nanus.
Eusebius Cæsariensis.
Gerardus Lorichius.
Ioannes Gerson.
Robertus Gouletus.
Simon Corroius.
Sixtus Senensis.
Tatianus.
Theophylus Alexandriæ
Victor.

Homiliastæ, & Enarratores.

Albinus.
Ambrosius Mediolanen.
Amphilochius.
Anastius.
Anselmus cantuariensis.
Antiochus.
Antonius Puccius.
Aurelius Augustinus.
Basilius.
Beda.
Bernardus.
Candidus.
Cyrillus Alexandrinus.
Cyrillus Hierosolymita.
Didacus Srella.
Ericus.
Eucherius.
Franciscus Visdominus.
Federicus Nausea.
Fulgentius.
Gilbertus Cisterciensis.
Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Nyssæ.
Gregorius Papa.
Guerricus.
Haymo.
Hilarius.
Hippolytus.
Hugo Victorinus.
Iacobus Scepperus.
Ioannes Chrysostomus.
Ioannes Eckius.
Ioannes Ferus.
Ioannes Hofmeisterus.
Ioannes Iustus.
Ioannes Maria Veratus.
Iudocus.
Maximus Taurinensis.
Origenes.
Petrus Chrysologus.
Petrus Edessæ.
Philippus Cancellarius.
Seuerianus.
Thomas Trugillus.
Zeno.

Isagogici.

Alanus Lymna.
Alardus Allteradamus.
Ambrosius Complæ.
Aurelius Augustinus.
Aurelius Cassiodorus.
Beda.
Bonauentura.
Eucherius.
Franciscus Rinzius.
Georgius Vicelius.
Guernerus Parisiensis.
Guido Ebroicensis.
Gulielmus Gregorius.
Harmannus Schildius.
Hugo Victorinus.
Iacobus Gouschelius.
Iacobus Perez. Valent.
Ioannes Bertramus.
Ioannes Driedo.
Ioannes Gerson.
Ioannes Hagen.
Martinus Martinius Cantapetrēsis
Melchior Canus.
Othomarus Luscinius.
Petrus Bertorius.

Petrus

Petrus Garsias Galarza.
Rabanus.
Sanctes pagninus.
Theodorus.
Tyconius.

Indicista.

Conradus halberstadius
Euthalius.
Gabriel Brunus.
Hugo Carensis.

Meditatores.

Bernardus.
Bonauentura.
Dionysius Cartusianus.
Henricus Harphius.
hieronymus Sauonarola
Ioannes gerson.
Ioan. Ludouicus Viues.
Ludolphus Cartusianus
Ninianus.
petrus Aliacus pictorum Episcopus.

Paraphrasta.

Christianus Ischyrius.
Franciscus Titelmannus
Franciscus Vatablus, sed qui est in hispanijs emendatus.
Gregorius Neocæsariensis.
Hegesippus.
Ioannes Turrecremata.
Iosephus Hierosolymitanus.
Iustus Tyberinus.
petrus Comestor.
Philo Iudæus.
Rainerius snoygoudanus.

Partitores.

Alexander Dolensis.
Bonauentura.
Cyrus prodromus.

Franciscus Gothus.
Ioannes Benedictus.
Nicephorus.

Poeta.

Alexander Villadeus.
Aluarus Gomesius.
Angelus sangrinus.
Apollinarius antiquior.
Arator.
Auitus.
Aurelius prudentius.
Bonauentura.
Boninus Mombrinus.
Ced:nonus.
Cornelius Magnanus.
Dracontius.
dominicus Mancinus.
Eudocia.
Eulalius.
Ezechiel.
Franciscus Bonadus.
Franciscus Gothi.
Franciscus spinula.
Gerardus Bredensis.
gregorius Nazianzenus.
godefridus.
godelbertus.
Guido Ferrariensis.
Hieronymus Fracastorius.
hieronymus patauinus.
hieronymus stridonensis.
hieronymus Vida.
hilarius Arelatensis.
Iacobus Furnius.
Iacobus Sanazarius
Ioannes Franciscus Quintianus.
Ioannes Gagnæus.
Ioannes Neouillanus.
Iouita Rapicius.
Iuuencus.
Ludouicus iunior.
Maphæus Veggius.
Marbadus.
marius Victorinus.
Matthias Vindonicensis.

Nice-

Nicephorus.
Patritius.
Petrus Emissenus.
Petrus Riga.
Petrus Rosfeneimensis.
Proba.
Saluianus.
sedulius.
sigibertus.
Theodolus.
Theodorus Abbas.
tertullianus.

Sciographici.

Albertus Durerius.
Aurelius Cassiodorus.
Beda.
Callistus Placentinus.
Damianus marasus.
Eusebius Cæsariensis.
Hieronymus stridonensis.
Ioannes Buteo.
Orontius Fincus.
Petrus Appianus.
Richardus Victorinus.

Suppletores, qui expositorum imperfecta Commentaria compleuerunt.

Gilbertus monachus.
Gregorius Nissæ.
Iudocus.
Eudocia.

Thematici.

Ambrosius.
Gregorius Nissæ.
Philo Iudæus.
vincentius Bellouacensis.

Translatores.

Aquila synopæus.
Augustinus Episcopus Nebiensis.
Eduardus Læus.
Eusebius Cæsariensis.
Fœlix Pratensis.
Franciscus Ximenius.
Gulielmus Abbas Hirsaugiensis.
Hesychius monachus.
Hieronymus Leopolitanus.
Hieronymus stridonensis.
Iacobus Apostolus, de quo sixtus senensis.
Iacobus Genuensis Archiepiscop.
Ioannes Aragonum Rex.
Ioannes Chrysostomus.
Ioannes Dietembergius.
Ioannes Eckius.
Ioannes Lopes à stunica.
Ioannes Poccanus.
Ioannes Quinquarboreus.
Iosephus Tyberinus.
Italica Editio.
Lucianus martyr.
Michael Adam.
Origenes.
Pattrophilus.
Petrus sutor.
Robertus Oliuetanus.
Rudolphus Agricola.
sanctes Pagninus.
septuaginta duo Interpretes.
simon Iatumæus.
sophronius.
symmachus.
syra Editio.
Theodotion.
Thomas Caietanus.
Vulphilas Gothorum Episcopus.

ARGVMENTVM Libri Secundi.

QVI EST DE THEOLOGIA Scholastica, & Practica.

VPER Sacrarum Literarum fundamentis Doctrina Scholæ constituitur, quam Theologiam Scholasticam dicimus. Hæc quoniam tutum sternit ad veritatem iter, atque imperterrito pectore hostiles impetus frangit, pietatemq; rectissima methodo proponit: quantò magis odiosa reliquis, ac præsertim Fidei hostibus hæreticis est, tantò acceptior ac pretiosior debet esse Catholicis. Eius cùm vtilissima pars sit, quæ propius accedit ad humanas actiones perpendendas, quæ dicitur Practica, siue de officijs, & Casibus Conscientiæ; vtriusque naturam, & Methodum pauciora, sed fœcunda capita, quæ sequuntur, ostendent.

ANTO-

ANTONII POSSEVINI SOCIETATIS IESV

DE THEOLOGIA SCHOLASTICA: & Practica, siue de studijs Casuum Conscientiæ.

Liber Secundus.

Theologia Scholastica Quid. Caput I.

A *IVINAE Scripturę necessitate, ortu, cremento, serie, methodo, apparatu, quantum ipsius tractatio requirit, ac denique varijs Diuini Codicis interpretibus indicatis, de ijsdem rebus in Theologia Scholastica agendum est, si prius attigerimus, quid Theologię, quidvè Scholasticę voces designēt: ac quanam hęc, quę Scholastica dicitur, ratione differat ab alijs, quę & ipsę nomine Theologię censentur. Et primo quidem Gręci, ipseq́ adeo* Aristoteles *Theologos vocarunt eos, qui in sublimi-*
B *bus, ac Diuinis rebus explicandis versabantur. At vbi CHRISTVS DOMINVS illuxit Mundo, Gręci* Patres *eam pręcipuè nominarunt Theologiam, quę vel sermone, vel scriptis ad Doctrinam de Diuinitate Christi pertinebat. quę res fecit, vt licet alij Euangelium scripserint, vnus tamen ipse* Thelogi qui nam Aristot.

Vnde nomen Theologi.

Ioannes Euangelista Theologus sit dictus; quo item nomine appellatus est Gregorius Nazianzenus, quòd ceteris Graciæ Patribus sublimius materiam tractauerit eandem. Quin & ipse, quibus orationibus de Patre, Filio, Spiritu sancto egit, eas Theologiæ nomine inscripsit. At cum de CHRISTI humanitate, atque incarnatione agerent, versari dicebantur in œconomia: quàm sanè œconomiam, licet Eusebius, & Nazianzenus duplicem faciant; alteram, quæ ad prouidentiam refertur illam, qua Deus ante humanitatem assumptam nostræ saluti cōsuluit; alteram, quæ earum ea rerū, quas nostra causa gessit, ac passus est in corpore; q tamen in Gręcia Patres floruerunt, œconomię nomine hanc potissimū de incarnatione, atq. humanitate Christi tractationē à se susceptā appellarunt. A B

Euseb lib. 1. de prępar. Euang. Grego. 2. orat. de Filio.

Ad vocem Scholastica, quod attinet, id in primis sciēdum est, hominem de Schola à Cicerone dictum, qui eruditus, & doctus optimè fuisset à Magistro. Scholas item quinq. dierum vocatas ab eodem, quæ habitæ fuerant à prȩstantibus viris accuratas, & politas disputationes. Porrò Scholasticum à Seneca dici eum, qui probè erat in declamationibus exercitatus. Bona (*inquit*) fide Scholasticus erat in illis declamationibus, quæ bene illi successerunt, nisi post primū Tetradæum præferendus. Imò [a] Beda Prudentium nobilissimum Hispanorum Scholasticum, & [b] Gennadius Musæū, Iulianum, Eucherium, ac plerosque alios inter Scholasticos, hoc est, inter Scholasticæ eloquentiæ professores nominat. Idem in vita Prosperi, stylum (*inquit*) Prosperi esse Scholasticum, qui inter antiquos fere est disertissimus. [c] Sidonius Apollinaris loquitur ad eundem modum; ac [d] Hieronymus scribit se, calentibus adhuc in ipso Rhetorum studijs, multa de sacris rebus Scholastico flore pinxisse, atque ait Paulum Apostolū, [e] cùm in Areopago concionaretur, argumentū concionis ab inscriptione Aræ Atheniēsium Scholastica quadam elegantia traxisse; Denique inde factum est, vt vir doctissimus, C

Scholastici Theologi nomen vnde sū ptum.
Cic. de Oratore.
Et orat. in Pisonem.
Et 1. Tuscul.
a Seneca li 10. controu.
a Beda de arte metrica.
b Gennadius in vita Iuliani Capuani.
c Sidon. li. 16. ep epis. 17.
d Hiero in ep. ad Titum.
e Act. 17.

A *simus, qui in Ecclesiis docendæ iuuentuti præficiebatur, Scholasticus appellaretur. Et hæc quidem illi.*

At nos Theologiam Scholasticã dicimus, quæ certiore methodo, & rationibus in primis ex Diuina Scriptura, ac traditionibus, seu decretis Patrum in Conciliis diffinitis veritatem eruit, ac discutiendo comprobat. Quod cum in Scholis præcipuè argumentando comparetur, id nomen sortita est. Theologia scholastica quæ sit.

Quamobrem differt à positiua Theologia, non re, sed modo, quemadmodum item alia ratione nõ est eadem cum naturali Theologia, quo nomine Philosophi Metaphysicen nominarunt. Positiua igitur, non ita res disputandas proponit, sed Theologiæ scholasticæ, & positiuæ discrimen.

B *penè sententiam ratam, & firmam ponit, præcipuè in pietatem incumbens. Versatur autem & ipsa in explicatione Scripturæ Sacræ, Traditionum, Conciliorum, & Sanctorum Patrum. Naturalis porrò Theologia Dei naturam per naturæ argumenta & rationes inquirit, cum supernaturalis (quam Scholasticam dicimus) Dei eiusdem naturam, vim, proprietates, ceterasq; res Diuinas per ea principia vestiget, quæ sunt hominibus reuelata Diuinitus.*

Ergo Theologia hæc, si vocem ipsam Græcam attenderis, sermonem ac rationem de Deo designat, quæ sacrarum literarum nixa fundamentis, & Deum ipsum obiectum, subie- Theologia scholastica quid.

C *ctumq; propositum, ac quasi versandam materiam habens, ex principiis fidei à Deo reuelatis conclusiones colligit, in principiis ipsis implicatas, adeo reliquis disciplinis præstantior, quò Diuina Lux, & auctoritas, auctoritate omni alia, & luce potior est, atque eminentior. Quamobrem in Diuina Scriptura meritò dicitur* [a] *Intellectus,* [b] *Eruditio* [c] *Sapientia, & Prudentia,* [d] *Scientia, &* [e] *Scientia Dei,* [f] *Scientia veritatis, etiamsi clara & euidens conclusionis notitia desit, quam in statuenda scientiæ ratione Diuini huius luminis expers requirebat Aristoteles. Ex quibus omnibus Theologiæ Scholasticæ definitio hæc existit. Vt sit rerum Diuinarum scientia,*

a Psal. 118.
b Psal. 93.
c Ps. 9 ps. 50. 1. Cor. 2 Baruc. 3. Prouer 5.
d Malac. 2.
e Sap. 2.
f Io. 3.

qua-

Definitio Theologiæ scholasticę

quatenus à Deo nobis reuelatur, non ex natura, sed ex fide collecta, gignens cognitionem non euidentem, sed certam, licet obscuram, qualis est fidei cognitio. Quod visus est innuisse Paulus, scribens iustitiam, [a] *reuelari in Euangelio ex fide in fidem, nimirum ex vna re, quæ fide teneatur, accipi alteram, quæ fide non tenebatur.* A

Rom. 1.

Theologia Scholastica quotuplex. Cap. II.

Thologia multiplex.

ET multiplex quoque Theologia est hæc, de qua agimus: quæ multis modis cognosci queat ratione nostri: quamquam vna & simplicissima res sit Deus. Prima Dei. Secunda Beatorum. Tertia nostra. Quarta malorum Dæmonum. Atqui etiam dici potest Theologia nostra infusa, quo ad fidem, quæ illi deseruit loco habitus principiorum, sed habitus, qui circa conclusiones versatur, est acquisitus. B

Ex obiectio.

Neque verò Theologia tantummodo est Theorica, verùm etiam Practica eminenti quodam modo, quamuis Theorica magis. Id liquit, quòd sub eius obiectum pleraq; cadunt, quorum scientia nequit haberi practica. Ea sunt Deus, Angeli, Animæ immortales, Cæli, reliquus mundus. Hæc enim à nobis effici non possunt. Cadunt item sub eiusdem Theologiæ obiectum alia, quæ quoniam à nobis fiunt, practicam scientiã constituunt, cuiusmodi sunt præcepta Decalogi, ac Christianę vitæ officia omnia. Accedit ratio materiæ, de qua tractat; quæ complectitur, tum quæ cognoscimus, & non agimus: tum quæ cognoscimus, & agimus. Quippe Deus duo genera rerum nobis reuelauit ad salutem: alterum earum quæ credendæ: alterum earum: quę agendę sint: Pręterea, principia quædam sunt, quę ad solam veritatis cognitionem comparata sunt, qualia principia (hoc est capita Fidei) sunt: In Trinitate vnam in tribus personis essentiam esse: Mundum à Deo conditum in initio temporis. Quædam autem ad agendum C

Duo nobis Deus reuela uit.

iuuant,

A *iuuant, & practica ideo sunt; Cùm verò Theologia tres maximas scientias tradat, Philosophiam Naturalem, Metaphysicen, Moralem; duo illa prorsus ad speculationem pertinent; tertia ad actionem.*

Caeterum etsi videri potest, principia, hoc est articulos Fidei referri ad actionem, constat tamen natura sua esse ad rerum Diuinarum cognitionem institutos: sicuti altera ex parte praecepta Decalogi, quamuis coniunctam habeant multarum rerum notitiam, natura tamen sua comparata sunt ad agendum.

B Theologiae Scholasticae necessitas. Caput III.

NEque verò vna necessitas fuit, cur Theologia Scholastica traderetur. Praecipua illa, quam Magister in prooemio tradit ex Augustino; qua scitur, quemadmodum Fides Catholica pijs opituletur, & aduersus impios defendatur. Scitum enim est illud; Theologi esse fidelis, docere doctrinam suam, & eos qui sanam non habent, redarguere. Altera est; Diuinarum Scripturarum difficultates enodare, quas Deus (vt inquit Augustinus, & nos superius attigimus) tres ob cau- C *sas potissimum voluit esse signatas & clausas. Primò ad fastidium declinandum, quę enim obuia, apertaq́ sunt, contemnimus; at operta & recondita cupimus; desiderata ardentius inquirimus, inuenta suauius gustamus. Sicut autem Deus pleraque in Diuinis literis in apertissima luce posuit, vt inde pasceremur, & famem pelleremus, ita vtilissimis obscuritatibus plura inuoluit, vt in ijs sine vlla satietate, ingenij solertiam exerceremus. Deinde, vt ad liquidiorem veritatis notitiam obscuritas adduceret, dum sic verissimè quod obscurum esset explicaret; atque occasione propositam difficultatem inquirendi, aliarum quoque rerum, quas non quaerebat, veritatem*

Theologia scholast. cur inuenta.
Ex Aug. li. 3. de Trinita. in prooem.

Aug. ad Volusian epist. 3.

tatem assequeretur. Denique ad comprimendam humani A
ingenij temeritatem, eiusque superbiam labore domandam;
vt dum tumens, ac turgens hominis animus abstrusos Diui-
narum literarum recessus penetrare se posse præsumit, demũ
desperans cogatur vnà cum Aethiope illo Eunucho exclama-
Act. 8. *re.* Quomodo possem hæc intelligere, nisi aliquis osten derit mihi? *Quę cùm ita sint, ij qui minus necessariam esse putant Theologiam Scholasticam, tum se denique errasse sen tiunt, cùm eos, aut disputatio cum hęreticis, aut perplexus ali quis conscientiæ casus exercet.*

Theologiæ Scholasticæ vtilitates.

Accedunt reliquę necessitates, quę licet cum positiua Theo logia sint communes, ad Scholasticam tamen propius attinẽt. B *Nimirum vt Diuinę res illę penitus agnoscerentur, ac defen derentur, quę magistra natura percipi nunquam potuissent; cuiusmodi sunt mysteria Trinitatis, Incarnationis, Resurre-ctionis, & alia. Vt item finis supernaturalis hominis intel-ligeretur, in quo vita beata hominum est posita. Deinde vt via constaret, qua ad illam sit perueniendum. Denique vt quod assequi aut intelligere homines Ethnici, vel hęretici quidam nequiuerunt, nempe vitiatę naturę morbum, id iam pateret. Quod sanè cum philosophos latuisset, fecit, vt neq; confugerent ad Diuinam opem quęrendam; & verò nihil mi nus quàm virtutem perfectam, & solidam adipiscerentur,* C *qui humana industria hoc effici posse falsò putarunt. Certè quòd spectat ad Deum noscendum vt finem supernaturalem, nec illum noscere naturaliter, quantùm oportet, nec natura-liter, ac efficaciter appetere (eatenus enim aliquid appetimus, quatenus cognoscimus) nec viribus naturę nostrę consequi possumus: cùm verò ista fide cognosci possint, at Theologia Scholastica ea tuetur, & dilucidat.*

Lib. 8. locor. cõmuniũ de auctoritate Doct. scholas.

Ex his autẽ omnibus, si paulò maturius perpẽdãtur, liquet quo spiritu acti sint, qui Theologiam Scholasticam vel exte-nuare, vel explodere conati sunt: contra quos, vt alij antea, sic

praci-

A *præcipuè hoc sæculo scripsit Melchior Canus. Extat item in fine libri de sex diebus cõditi orbis à Hieronymo Vielmio scripti, & Venetijs apud Iuntas editi, oratio Apologetica aduersus obtrectatores Theologiæ Scholasticæ. Probat enim Scholasticos recta methodo à Deo ad creaturas descendere; quippe cùm incipiendum sit à prioribus nobis, & magis notis (nimirum unde commodè & facilè aliquis possit addiscere) Christiano ab ipsis incunabulis imbuto, nil melius, & prius esse debet, quam Deus Opt. Max. Sic in Symbolo Ecclesia* Credo *(inquit)* in Deum Patrem; *Sic Moses historiam suam ab opifice Deo orditur: Sic Plato interdum, & Pythagoras, vt* B *refert Simplicius, naturalia tractarunt, quatenus res Diuinas participabant; Aristoteles autem nusquam vult à natura discedere, quinetiam, dum assurgit, mauult, quæ naturam excedunt speculari per habitum naturalem. Porrò cum non tam creaturas, quam Creatorem tanquam in speculo Theologus contempletur, non est reprehendendus, quod ista sedulò consideret. Minus item quod flores in dicendo non sectetur:* Non enim doctis mundanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis incedit, *sicut inquit Apostolus*; Et in iudicij contentione (*ait Cyprianus*) pro rostris opulenta facundia uolubili ambitione iactetur; at cum C de Domino, ac Deo vox est, ut uocis pura sinceritas nõ eloquentiæ uiribus nititur ad fidei argumentum, sed rebus. Et est (*ait Hieronymus*) in uerbis simplicibus semper sensus augustior. *Loquitur autem de Diuinis Scripturis.*

& lib 2. de locorum vsu in Scholastica disputatione. Scholasticam Theologiam qui luculẽter propugnauerint. uide itẽ. Stapletoni in defensionem illius egregiã apologiam.

1. Cor. 2

Ac sanè fieri nequit ob Theologici subiecti amplitudinẽ, atque præstantiam, cum aliquis ad mõtis verticem cum Mose conscenderit, quin adhuc caligine perfundatur, vt semper hic verũ sit, quod Dionysius ait: Cum Deo tanquam ignoto nos coniungi, *vt potius imbecillitas nostra, quàm artis industria culpanda sit. Sed & licet hoc ita sit, tot tamen gra-*

Cur non ita eloquentes sint Theologi.

dus ascensionis ad se multiformis illa Dei sapientia humanis mentibus excitauit, totque suÿpsius vestigia in Vniuerso, ac in nobis ipsis impressit, vt semper habeant, quibus cibis pascantur ingenia præsertim Scholasticorum Theologorum. A
Legat pius vir cœlestes libellos Bonauenturæ, alterum de Itinerario mentis in Deum, cuius Opusculi, imò (inquit Gerso) Operis immensi laus superior est ore mortalium. Alterum autem quod Breuiloquium inscripsit Theologiæ, processum propriè Thologicum retinens, & quasi cōuersum ad priorem, quoniam à principio primo descendit ad alias veritates, vt idem inquit Gerso.

Quòd autem ad disputationes, &, vt vocant, circulos attinet; ea non lis, non Sophistarum congressus, sed exercitatio saluberrima est ad firmanda ingenia, vti ad corpus roborandum exercitatio valet. Hæretici sanè antiquitus, & recentes hunc modum ægrè ferunt, quoniam cominus isto genere pugnæ robusto, acuto, breui confodiuntur. Quorum etiam improbitas, *inquit Athanasius,* contra insolentes illorum nouitates rebus immutabiliter permanentibus nominum uocabula mutare, significantius rerum naturas exprimere nos adegit. B

Hęretici oderunt Theologiam Scholasticam.

Neque item classes, aut secta inter Theologos sunt: Pura enim hæc eorum calumnia est, qui de Christianæ pietatis sanctis dogmatibus mentiuntur, quæ iam decreta, aut decisa sunt. Aliquorum autem præstantium in ÿs, quæ fides non definiuit, non tam auctoritati, quàm rationibus, non tam nomini, quàm probè expositę veritati, quod rectè consulit Aristoteles, assentiendum putamus. C

At ÿ, qui damnant Philosophiæ cum Theologia Scholastica affinitatem, facilè refutantur ÿs rationibus, quas in tractatione de philosophia attulimus. Illud quidem quod veritas patefacit (ait Augustinus) libris sanctis, seu Veteris, seu Noui Testamenti, nullo modo potest esse aduersum: Et verò, quan-

Philosophia iuuat Theologiam.

A *quantam suppellectilem ad arcem Diuinæ sapientiæ contulerint S. Thomas, & alij viri doctissimi, qui seriò sapientissimos illos Auctores quotidie versant, intellexerunt. Porrò in Tractatione de Philosophia in genere ostendimus eam mirificè à Fide, atque à Theologia fuisse adiutam.*

Ceterum turpe est ingenuo viro, qui in baptismate CHRISTO Domino nomen dederit, bonarumq; disciplinarum studijs sese addixerit, non posse de Deo, de Trinitate, de Christo, de Sacramentis, de Vniuerso, de Angelis, de Homine, deque alijs sublimibus, ac præclarissimis rebus rectè, ac prudenter tum sentire, tum in Ecclesia, præsertim in summis Reipubl.
B *Christianæ istis concertationibus disserere.*

Origo crementum, & interdum decrementa Theologiæ ante Christum natum. Cap. IV.

ETsi verò Patres plerique omnes, ac præcipuè Theodoretus ostendunt, Theologiam vnà cum primis ortam fuisse parentibus, indeq; ad posteros deductã, & nouis ritibus, ac quasi luminibus illustratam, Gilbertus tamen Genebrardus, eiusdem originem ac progressum per singulas ætates plenissimè monstrat. Inerat videlicet ijs rerum Diuinarum (quatenus humana conditio patiebatur) perfecta cognitio, quæ durauit quandiu homines haud peccarunt: vt ea quasi infantia fuerit & innocentia Theologiæ. Sed inde vsque ad confusionem linguarum annis bis mille, licet ob ignorantiam valde obscuraretur, falsis tamen de Deo opinionibus deprauata non est; Dum enim vna fuit omnium hominum lingua, nulla fuit Idololatria: At deinceps vsque ad exitum Abrahami ex Mesopotamia (quamuis breuissimo spatio, nempe annorum triginta, vel quadraginta) valde excreuit Idololatria. Quare Theologia delituit vsque ad Mosem, per quem iterum cœpit Religio, & rerum Diuinarum scientia reuiuiscere.

(C in margin beside "nus humana conditio")

Theod. li. 3. de curatione affectionum Græcarum.

Genebrardi Chronographia excus. 1585. Paris.

Theologiæ origo.

Ac tamen à Magistro ipso Abrahamo orbis terræ pars maior, si non omnino aliquam tamen Theologiæ & religionis Iudaicæ partem susceperat. Hinc enim factum est, vt tam multę gentes amplexæ sint circumcisionem. Quæ res vetustissimis Auctoribus dedit occasionem disputandi contra Græcos de Religione, sumpto hinc argumento ad probandum Theologiam Iudæorum esse omnium antiquissimam. Quæ item causa fuit, cur Aegyptij, & Chaldæi inter omnes gentes, quoniam edocti fuerant ab Abrahamo, maximè Theologi habiti fuerint, eorumq́ Theologica scripta ad nos peruenerint, nempe Trismegisti, Iamblici, & Berosi, quanquam quid de his sentiendum sit, & diximus iam, & dicendum est postea, vbi de Platonicis loquemur.

Aegyptij, & Chaldæi cur maximè fuerint Theolo. A B

A Mose igitur vsque ad Roboamum & Ieroboamum annis sexcentis Iudæorum Theologia maximè floruit: quippe quæ tum primò literis fuit cōsignata (quamuis antea, vt scribit Iosephus, Seth, duas illas erexerit columnas, in quibus sapientiam, quæ circa corpora cœlestia versaretur, incidit) tūq. constituti sunt Sacerdotes, Scribæ, ac Legisperiti, qui Theologiam omnes profiterentur. Sanè eo ipso tempore ingens fuit celebrium Prophetarum numerus, sacramentaq́, & cerimonia sunt instituta, quibus religio & diuina ipsa scientia vsque ad præfinitum tempus conseruabantur. Secuta est ætas à Roboamo vsque ad finem exilij Babylonici annorum 550. quo tēpore vera religio iacuit pene intermortua, tum ob Regni Dauidici diuisionem, quam diuisio quoque religionis sequuta est, tum quia Ieroboamus conflatis duobus vitulis aureis, decem Tribus in Idololatriā compulit, pretioq́ Sacerdotes, & Prophetas constituit. Erant item continenter bella inter duos Reges Iudæ, & Israelis, quæ faciebant, vt literarum studia silescerent: res nimirum eò deuenerant, vt aliquando vnus insignis, ac celebris esset Elias Propheta, qui veram Thelogiam tenuerit, cum quadringenti falsam profiterentur.

Lib. de Antiqu. cap. 2. 3. Reg. 12. C 3. Reg. 18. 3. Reg. 22.

A *rentur. Micheas non ita multo post inuentus est, qui verax, complures autem qui Pseudopropheta essent. Ac in ipsa Iuda Ecclesia, vbi tum Religio vera colebatur, ne vnus quidem aliquando extitit Liber Legis. Nam & Iosias singulari Diuino beneficio tribuit, quòd quędam Librum Legis Helchias Sacerdos nescio quo in Templi angulo compererit. Et verò ad finem exilij Babylonici Iudai non tantùm religionis, verum etiam lingua Hebraa obliti erant, vti Esdras scriptum reliquit. Exilio autem Babylonico finito vsque ad Christum, cæpit doctrina Diuina paululum iterum reuiuiscere. Sed progrediente tempore, atque quodammodo aduentante Chri-* B *sto, cæpit rursus Theologia Iudęorum obscurari, multas ob Sectas, qua tunc orta sunt Samaritanorum, & Iudaorum, de quibus agit Epiphanius initio Panarij.*

4. Reg. 21. 2. Esd 13.

vt author est Hieronymus i prologo Galea to.

Post Christum natum vsque ad hæc tempora, qui nam ortus, vel progressus Scholasticæ Theologię. Caput V.

AT vbi venit plenitudo temporis, *plenitudo etiam Theologia aduenit, qua nō tam aucta, quàm facta est. Cùm enim Christus Dominus, qua obscurè fuerāt Iudais tradita, explicuisset, req. ipsa exhibita interpretatus Prophetas,* C *noua priscis abolitis instituisset Sacramenta, mandataq; renouasset; quibus consilia adiecit, plenissimam sanè lucem attulit, qua non solùm à Iudaa, verumetiam à Gentibus errorum tenebras dispelleret.*

Gal. 3.

Christus nouæ Theologiæ Auctor.

Ac tamen Satanas copias tunc suas instruxit ardentius, quibus Ecclesiam Theologiamq; oppugnaret, excitatis Cerintho, Ebione, Basilide, Carpocrate, Valentino, Marcione, atque alijs: Verum enim verò Dei sapientia post Apostolos misit alios, qui eo magis subtiliter, ac simul eminenter res Diuinas exponerent: quod primum legimus fecisse Hierotheum, & Dionysium Areopagitam, deinde Pantęnum, qui Scholam Theo-

Primi post Apostolos theologi.

Theologię aperuit Alexandrię, vbi & Clementem Alexandrinum Theologiæ locos, & dialecticorum artem disputationibus distinctè pertractasse, ex Ecclesiastica historia à Hieronymo accepimus. A

Vt verò ipsa Christi Ecclesia imitata in hac palæstra caput suum, ętate, sapientia, pugnandi arte, progressus faciebat ingentes, sic post priora illa sęcula vsq. ad annum à nato Domino trecentesimum, cum Arianorum funesta pestis in Orbe Christiano grassaretur, exciti sunt diuinitus viri Theologi præstantissimi, qui Theologiam in aciem adhuc apertiorem educerent, Athanasius, Hosius, Pacianus, Basilius, Epiphanius, Cyrilli Hierosolymitanus, & Alexandrinus, Theodoretus, B *Gregorij Nazianzenus, & Nyssenus, Chrysostomus, Ambrosius, Hieronymus, Hilarius, Augustinus in Dialecticis versatus egregiè, Gregorius Magnus, Leo, Leander, Isidorus, Prosper, Fulgentius, Cassiodorus, & alij: Atqui; etsi vsque ad septimi sęculi finem post Christum, ob variam rerũ turbationẽ, Theologia minus sese exeruit, hęc tamen ab Isidori discipulis sub annum septingentesimum conseruata est ad vsum; floruitque Beda in Anglia, in qua idem præstitit, quod Isidorus in Hispania. Itaque, è Bedæ Schola plerīq; docti viri prodierunt, inter quos fuit Albinus, siue (vt alij vocant) Alcuinus, qui à Carolo Magno adhibitus ad instituendam Parisiensem Academiam, mirum est, quot illa peperit Theologos insignes, vt quadringentos totos annos, vix alicuius nominis Theologus extaret alibi, quàm in Gallia. Videlicet floruere tum etiam Angelomus, Rabanus, Haimo, Strabus, quem ferunt Glossam scripsisse ordinariam, Remigius Antissiodorensis, Pascasius Cordiensis, Amalarius.* C

Theologi scriptores eximij.

Nonum sæculum insecutum est, quo, cùm minus exercitatio Scholastica Theologia tractaretur, factum est ex heresi Berengarij, vt complures apparuerint, qui eam tutanda religioni sub signa reuocarent, Inbebertus cum maximis, & antiquissi-

tiquissi-

A *Antiquissimis Auctoribus conferendus, Guidmundus item, & Algerus, & Lanfrancus, & Hildebertus, & Leo Nonus, & Bernardus, & Iuo, & Anselmus, & Honorius Augustudunensis, & Sigibertus, & Burcardus, & Rupertus, & Hugo à Sancto Victore, & Petrus Lombardus, & Gratianus, & Richardus à Sancto Victore. At Petrus quidem Lombardus, cùm vidisset Theologiam Graecorum Patrum libris variè sparsam, fuseq; tractatam; in vnum autem à Damasceno quasi collectam, & certis fuisse locis distinctam, eius imitatione collectis Latinorum Patrum (praesertim Augustini) sententijs, idem fecit, vsque adeo praeclarè, vt Magister Sententiarum di-*
B *ceretur.*

Magister sententiarũ theologiam in artem quasi redegit.

At verò, cùm ad exitũ duodecimum seculum ita res Theologica processisset, incepit liberali pietate Ludouici Regis sancti, viuidiores resumere vires. Quare tum extitere Alexander Alensis, Thomas, & Bonauentura, Albertus Magnus, & ceteri, qui vsque ad tempora Florentinae Synodi peruenerũt, qua finita, mirum est, quanta praestantium Theologorum seges in Ecclesia Dei ad frugẽ maturuit, cùm & aduersus schismata, haereseśq; & sexcentas alias pestes doctissimi libri, & Commentaria emitterentur in lucem, quemadmodum in Sacro nostro Apparatu constat, praeter illa quae in hac Sele-
C *cta attigimus.*

Post Magistrum theologia maximè floruit.

Methodus & ordo à Graecis, & à Latinis in Theologia tractanda seruatus. Cap. VI.

Ordinem autem non eundem seruarũt in tradenda Theologia Graeci & Latini; Damascenus enim temporis: loci verò seriem persecutus est Dionysius Areopagita, quippe qui egit de caelesti, subcaelesti, supercaelesti, Hierarchia: Ioannes autem Sapiens cognomento Cyparissiotus, qui scripsit ab hinc circiter quingentis annis ἔκθεσιν στιχειώδη ῥήσεων θεολογικῶν,

hoc

theologiæ diuisiões plures.

hoc est, expositionem materiam, siue elementarem eorum, quæ de Deo à Theologis dicuntur, *eam in decem Decades partitus est, Priorem de Theologia Symbolica; secundam de Theologia Demonstratiua; tertiam de Diuinis emanationibus; quartam de informatione Diuini nominis; quintam de proprietatibus Diuinorum nominum; sextam de apparitionibus Diuini luminis; septimam de Diuina participatione; octauam de infinitate Dei in Creaturis; nonam de infinitate in Deo; decimam de Diuina simplicitate.* Augustinus *verò inter Latinos egit de amandis, credendis, sperandis. Magister Sententiarum de signis, & de rebus. Res autem duplices sunt, quibus fruimur, quibus vtimur: Thomas, de Deo in se (hoc est de ipsa essentia, & de personis) comparando ad Personas vt principio, & vt fine, de Via qua ascendimus, de ascensu quo ascendimus, qui est Dominus IESVS. Et quidem Thomæ ordo integerrimus, & absolutissimus fuit, qui ex adiuncto compendio, vno penè intuitu perspici potest: Nam fusius postea de eius Vita, scriptis omnibus, & ratione eius Theologiæ addiscendæ agendum erit omnino, partim hoc libro, partim in Apparatu Sacro.*

THEO-

A THEOLOGIAE SANCTI THOMAE Compendium. Cap. VII.

PRIMA PARS.

Poſt quæſtionem 1. in qua agitur de ſacra doctrina, eſt.

B DE DEO IN SE, hoc eſt
- De vnitate Eſſentiæ diuinæ à q. 2. ad 26. An ſit.
- Quomodo ſit, vel non ſit.
- Quomodo nominetur.
- De operationibus immanentibus & tranſeuntibus potẽtiã.
- De Beatitudine.

De tribus PERSONIS
- PATRE.
- FILIO.
- SPIRITV SANCTO.

a q. 27. ad 43.

VBI DE
- Proceſſione.
- Relationibus proprijs
- Perſonis abſolutè.
- Perſonis relatis ad conſtituentia.
- Relationibus communibus.

(Subiectũ S. Theologiæ eſt Deus, nõ tantũ vt in ſe eſt, ſed vt eſt pricipiũ, & finis creaturarum, ac præſertim rõnalis.)

C DE DEO in relatione ad creaturas in genere cauſæ efficientis creaturarum, idest, de Productione.
- Quæ ſit cauſa prima Eo quomodo producendi à prima cauſa.
- Principio durationis à 44. ad 46.
- Diſtinctione in Communi. & in Particulari creaturarum pure ſpiritualiũ, & pure corporalium ſimul à 47. ad 102.
- Gubernatione in communi, in ſpeciali.
- In qua de conſeruatione: mutatione, & à q. 103.
- Quomodo vna creatura moueat alteram à 103. ad 119.

PRIMA SECVNDAE.

- De motu rationalis creaturæ in Deum.
- De vltimo fine huius motus in communi, & in ſpeciali.
  - In quibus ſit.
  - Quid ſit.
  - Quæ ad eum exigantur à q. 1. vſque ad 5.
- De ijs, quibus ad hunc finem peruenire, vel ab eo deflectere, quis poſſit.

IN VNIVERSALI.

De Actibus proprijs homini, vbi de
- Voluntario, inuoluntario, circumſtantijs actuum.
- Actibus voluntatis, elicitis imperatis.
- Bonitate, & malitia actuum à 6 ad 21.

De Actibus communibus in generali à 22. ad 25. In ſpeciali concupiſcibilis. à 26. ad 39. iraſcibilis à 40. ad 48.

DE PRINCIPIIS Actuum
Intrinſecis, ideſt habitibus à 49.

Aa ad

ad 89. vbi in generali de substantia, subiecto, causa generationis, augmenti, corruptionis, diminutionis, distinctione. in speciali autem de virtutibus, donis, beatitudinibus, fructibus, & malis. hoc est vitijs & peccatis.

Extrinsecis, idest

LEGE in communi, vbi de eius essentia, differentia, effectib. In speciali vero de Aeterna. Naturali. Humana. Diuina. Vetere. Noua. a 90. ad 108.

GRATIA, vbi de eius Necessitate, Essentia, diuisione, Causa, Effectibus, idest iustificatione, & merito. a q. 109. ad 114.

SECVNDA SECVNDAE.

DE IIS, QVIBVS AD FINEM hunc peruenire, vel ab eo deflectere quis possit.

IN PARTICVLARI.

Quoad specialem materiam virtutum: sub quibus item agitur de donis, vitijs oppositis, ac praeceptis, ne fiat inanis repetitio.

DE VIRTVTIBVS Theologalibus.

De fide in se. a 1. ad 7.
Donis, intellectus, & Scientiae. 8, 9.
vitiis oppositis, a q. 11. ad 15.
praeceptis. 16.

SPE, & ad eam spectantibus. a 17. ad 22.

CHARITATE. a 27. ad 46. vbi de eius effectibus interioribus, & exterioribus, de vitiis oppositis, de praeceptis.

DE VIRTVTIBVS Moralibus.

In Intellectu, vbi de prudentia. a 47. ad 56.

In Voluntate, vbi de iustitia. a 57. 123.

Fortitudine. a 124. ad 141.

Temperantia. a 141. ad 170.

Quoad specialem hominum statū; tum quoad Gratias gratis datas. idest Prophetiam, Raptum, Dona linguarum, Sermonis, miraculorum, a q. 171. ad 178.

Tum quoad studia Actionum, idest vitae contemplatiuae, & actiuae. a 179. a 182.

Quoad officia, & status in communi, & in speciali. 184. vsq. ad 189.

TERTIA PARS.

DE CHRISTO Domino, qui est Via tendendi in Deum. VBI

DE SALVATORIS Incarnationis Conuenientia, Modo vnionis, Ordine. a 1. ad 6. de coassumptis, quę pertinent ad perfectioné, & imperfectionem, a 7. ad 15. De vnionem consequentibus, a 16. ad 26.

DE SALVATORIS gestis. a 27. ad 59.

DE SACRAMENTIS, quae à CHRISTO vim habent.

In communi. a 60. ad 65.

In speciali, de septem sacramentis a 66. vsque ad 90. & inde a q. 1. ex additione vsque ad 68.

DE FINE IMMORTALIS VITAE, idest ijs, quae Resurrectionem praecedunt: hoc est Receptaculis animarum, Poenis animarum, suffragijs pro defunctis. Oratione sanctorum. signis pręcedentibus iudicium a 69. ad 74.

Quae comitantur Resurrectionem a 75. ad 85.

Quae sequuntur Resurrectionem, ab 86. ad 97.

SVM-

SVMMA THEOLOGIAE CAPITA EX PETRO LOMBARDO Magiſtro Sententiarum.

Caput VIII.

LIBER PRIMVS.

De rebus & ſignis, diſt.1.
De rebus,quibus fruendum eſt,vel vtendum.2.
De myſterio Trinitatis,&Vnitat.3.
De cognitione Creatoris per creaturas, vbi de Summa Trinitatis vnitate.4
An Deus ſe genuerit.5.
An alium Deum.6.
An Pater genuit Diuinam Eſſentiã, vel ipſa Filium, vel ipſa nec genuit,nec genita eſt.7.
Num Pater voluntate genuit Filiũ, an neceſſitate, an potuerit, vel voluerit gignere Filium. 8.
De proprietatibus Eſſentialib.Trinitatis,& Vnitatis.9.
De diſtinctione trium Perſonarum.
De Spiritu ſancto,à diſt. 10. vſque ad 18.
De æqualitate trium Perſonarum, diſt.19.& 20.
Quomodo poſſit dici ſolus Pater, vel ſolus Filius, vel ſolus Spiritus ſanctus,diſt.21.
De nominum diuerſitate,quib. vtimur loquentes de Trinitate, & Vnitate.22.
De hoc nomine,Perſona.23.
Quid ſignificetur his Nominibus, Vnus, vel Vna, Duo, vel Duæ, Tres,vel Tria,Trinus, vel Trinitas,&c.diſt.24.
Quid, cùm dicitur pluraliter.Tres, vel Duæ perſonæ, diſt.25.
De proprietatibus perſonarum, à 26.vſque 33.
Vtrum proprietates perſonarum ſint ipſæ perſonę, & ſint Deus, ideſt Diuina Eſſentia.33. & 34.
De ſcientia,præſcientia prædeſtinatione,prouidentia,diſpoſitione, omnipotentia, voluntate Dei, à 35.vſque ad 48.

LIBER SECVNDVS.

De vno omnium principio, & de creatione, & cur facta ſit rationalis creatura,diſt.1.
De Angelis bonis, & malis a 2.vſq. ad finem 11.
De creatione aliarum rerum,&operum ſex dierũ diſtinctione a 12. vſque ad 19.
De ſtatu primi hominis ante peccatum.19.
De modo procreationis filiorum,ſi non peccaſſent primi parentes, & quales filij naſcerentur.di.20.
De inuidia diaboli tẽtantis primos parentes.21.
De hominis primi tranſgresſione, & primi peccati origine.22.
Cur Deus permiſerit hominem tentari ſciens eum eſſe caſurum.23.
De gratia hominis,& potentia ante caſum.24.

LIBER TERTIVS.

LIBER QVARTVS.

Alia

A

Alia ab alijs Theologiæ in proprios locos Partitio. Caput IX.

CEterum quoniam hi ferè quattuor Theologi Scholastici in Scholis à Professoribus exponuntur, Magister Sententiarum, Thomas, Scotus, & Bonauentura; ideo quinã quantiuè fuerint, quæ ratio breuior, ac tutior eos tractandi, quibus ex officinis emendatiores hoc sæculo prodierunt in lucem, quinam eruditissimi in eos Commentaria emisere: dictum est suis in locis Apparatus Sacri in qua tum hi, tum
B *reliqui proponuntur à nobis.*

Quinetiam cùm Sixtus Senensis tertium suæ Bibliothecæ Sacræ librum de arte, ratione, ordine scripserit, quibus in Diuinarum scripturarum expositione varij sunt vsi: Methodũ autem, quæ est numero vigesima, de Scholastica Theologia interseruerit; non oberit eandem percurrere. Vir enim doctus & solers, quidquid potuit, Deo iuuante præstitit, pro earum rerum genere, quas tractandas susceperat.

Extat etiam breue totius Theologiæ Compendium in septem libros digestum, quòd cùm Petro Tarantasio ordinis Dominicani, qui postea Innocentius Quintus Pont. Max. fuit, Compendiũ totius Theologiæ.
C *vel Aegidio Romano, vel Hugoni de Argentina tribueretur, eundem agnitum est esse fœtum Alberti Magni Ratisponen. Episcopi.*

Primo libro agitur de Natura Diuinitatis. Secundo de Operibus Conditoris. Tertio de Corruptela peccati. Quarto de Humanitate Christi. Quinto de Sanctificatione Gratiarum. Sexto de Virtute Sacramentorum. Septimo de vltimis Temporibus, & de pœnis malorum, ac præmijs bonorum.

Hoc autem Opus, cùm Frater Seraphinus Caponi à Porrecta Dominicana familiæ Theologus contulisset cum centenario

nario codice, Alberti nomine, sub Serenissimo Duce Venetiarum insignito, atq. expurgasset, adiecit scholia (vt ille inquit) vtilissima, Venetijsq. edi in lucem curauit anno 1584. apud Ioannem Baptistam Somaschum. A

Præter hos non defuere, qui aliam Theologiæ partitionem fecerunt, sed, vt diximus, ea quæ à S. Thoma tradita est, absolutissima fuit omniũ. Si quis tamen animi causa nosse aliam velit, legat Libri tertij Caput tertium ex Opere de Rectè Formando Theologiæ studio, quod Opus restitutum à Fratre Laurentio à Villauicentio XereZano Theologo Augustiniano prodijt in lucem anno 1565. Ex Officina Antuerpiensi Viduæ & hæredum Ioannis Steelsii. Cùm verò hæresum torrens inundaret hoc sæculo Germaniam & Gallias, nec pressior illa scholasticorum docẽdi ratio ab omnibus probaretur, aut percipi posset, Ioannes Maldonatus Societatis nostræ Theologus, Parisiis vtilissimam quidem tempori, & Regno illi rationem Theologiæ Scholasticæ addiscendæ docuit, quæ fuit hæc. Quid & quotuplex esset Theologia: deinde eius partes, ac quomodo inter se aptè essent & nexa, quas & quinque faciebat, in quarum prima disputaretur de Deo ipso per se: In secunda de illius effectis per se: In tertia de Deo & rebus effectis comparatè, vt quomodo Deus conseruet quæ fecit: An habeat prouidentiam, & prædestinationem: In quarta, de ijs rebus, quibus Deus hominem, propter quem de Deo disputamus, ad beatam vitam ducit generaliter, hoc est de virtutibus, atque officijs eorum, & effectis: In quinta, de rebus, quibus Deus Christianos præcipuè decreuit ad vltimum finẽ adducere, vbi de CHRISTO DOMINO agitur, & de Sacramentis. Neque enim in Theologia satis esse ait Canus, quæ Deo absolutè conueniunt, ea facultatis suæ viribus, virtutibusq. tribuere, nisi etiam illa vendicet, quæ Deo quasi accidũt in ordine ad creaturas; Dei enim notionem ex omni parte rimatur. De ijs, inquam, cum egisset Maldonatus adiecit tractationes ijs de

[Margin: Summa Theologiæ. — B]

[Margin: Ioannis Maldonati Theologi præstantissimi diuisio Theologiæ. — C]

de

A *de rebus, è quib. Theologia percipi planius posset, nimirum, Ex re subiecta: Ex principijs: Ex argumentis: Ex definitione scientia: Ex ratione, qua agit de re subiecta: deinceps autem in ipsam Theologiam ingressus, Patres, ac Synodos adhibuit ad confutandas hæreses, quę tunc potissimum vigebāt.*

Iam verò quid eodem penè tempore Melchior Canus molitus erat, abs se editis Libris de Locis Communibus Theologo formando apprimè vtilibus: Quiduè Hieronymus Torrensis Societatis nostræ Theologus egerit, Augustinum in proprios locos, & Methodum redigens: quem item postea sunt imitati, qui in Hieronymum, Ambrosium, Gregorium idem Cōfesſio Augustiniana, Hieronymiana, Ambrosiana, Gregoriana.

B *præstitere, liquet plurimis, sed & liquidius constabit ijs, qui in Sacro nostro Apparatu suis quemque locis inspicere voluerit. Maximo certè adiumento Theolgiæ Scholasticę percipiendæ, ac docendæ sine iactura temporis esse ij libri queūt.*

Extat etiam Constantij Sarnani Cardinalis Summa Theologica Romæ emissa anno 1592. ex Vaticana Typographia.

Is autem ad octo communes locos summatim redegit vniuersam Theologiam. Primum de Sanctissima Trinitate. Secundum, de Creatura Mundi. Tertium de peccato. Quartum de Verbi Diuini Incarnatione. Quintum de Gratia. Sextum de Sacramentis. Septimum, de Ecclesia. Octauum Constantius Sarnanus Card.

C *de finali iudicio.*

Ediderat autem ante hunc librum anno 1589. Romæ apud Basam, alterum, quem inscripsit. Conciliatio dilucida omnium controuersiarum, quæ in doctrina duorum Summorum Theologorum S. Thomæ, & subtilis Ioannis Scoti passim legun tur. Addito in vniuersam Theologiam, Directorio.

Professor Theologiæ Scholasticæ qualis.

Caput X.

S*I quo tempore necessarium fuit, vt qui Theologiam profitebatur, is maximis præsidijs esset munitus, hoc sanè ipsum*

sum est, quo multiplex, ac pertinax Fidei hostiũ sensus haud A
leues requirit velitationes. Quæ res fecit, vt & antiquitus cum hac se daret occasio, & hoc sæculo in Professore Theologiæ formando plerią; viri optimi laborauerint. Nos igitur ex ijs meliora delibantes, vsque aliquo in regnis errorum labe cadentibus edocti, hæc ad Dei gloriam de eodem professore, quæ dicamus, habemus. Nempe vt natura sit ingenio acuto, acri, perspicuo: iudicio autem firmo, & intelligẽtiæ iuuat etiam si non Latinæ tãtum, sed & Græcæ, & Hebraicæ linguæ, quoad eius fieri possit, non sit ignarus; ne quando in voces minimas cum dedecore impingat, aut ex linguarum ignoratione minus fortiter aduersus hæreticos plerunq; linguis armatos pugnet. B *In omnibus verò philosophiæ partibus versatus sit, vt vel philosophiam docuerit aliquando (quod optandum est) vel certè cum laude docere possit. Multo verò magis in omnibus Theologiæ partibus exercitatus. In primis quidem in literis sacris; qui omnis (vt diximus) Theologiæ fons est, vt possit hæreticos euincere. Deinde eandẽ ob causam in Conciliorum Decretis, & Patrum antiquorum libris, in dogmatibus Ecclesiasticis, in Sacris Historijs, vnde sunt petenda sæpe argumenta. Ad extremum in Scholasticis Auctoribus, adeo diligenter, vt horum sententias cognitas habeat. In sancto Thoma diligentissimè, sic prorsus, vt hunc perdidicerit.* C
Quod si sanctorum Patrũ voces in asserendis dogmatibus, vel in hæresibus refellendis ita obseruauerit, vt eas cũ recentiorum Scholasticorum vocibus, siue (vt vocant) terminis contulerit, tutam sibi, & facilem viam ad docẽdum complanabit, cum plerumq; ea, quæ de rebus videntur quæstiones existere, de nominibus ipsis sint, quæ initio rectè intellecta longam temporis iacturam breui momento exhaurient. Vt verò ab inutilibus, aut item ab ijs, quæ minus huic tempori necessariæ sunt quæstiones, sibi temperet, ac si quid absolutè ac doctè tractatum est ab alijs, ad eas amandet potius auditores,

Theologiæ professor debet esse linguis et philosophia ornatus

Literæ sacræ fons omnis theologiæ.

Cautio pro Magistro S. theologiæ.

A res, quàm vt hosce dictando, quæ cuique iam obuia sunt, scriptionis labore conficiat: denique vt sedulo operam det, sine resecandis longis illis prolegomenis, quę fatigant ingenia; siue multiplicis illius eruditionis species abijciendę, ob quam nimia farrago Auctorum, & locorum quæritantur, importunè congeritur; certè sapientis erit Professoris breuitatem huius vitę agnoscentis, quę frustra prodigenda non est, atque vtilitati auditorum, & Christianę Respubl. serio consulentis.

Vide in 1. lib. huius Bibliothecæ. capit. de cultura ingeniorum.

Interea verò summa hæc esto, vt docendi ratio sit optima, quę ad consequendum finem Theologiæ sit accommodata. Cùm autem finis Theologię Scholasticę sit Religionem defen B dere, hęreses refutare, bonos mores formare, prauos corrigere, de Diuino, deque Ecclesiastico iure consulentibus dare responsa, concionari, confessiones audire, Professor appositè docebit, si earum rerum, quę ad conseruandam Religionem, hęreses verò refutandas necessaria sunt, primam curam habeat, easque sic diligenter tractet, vt tamen si sit in Academijs, uel Collegijs, qui controuersias exponat, hoc sibi officium vberius prestandum esse intelligat. Secunda verò illi cura morum sit. Tertia, vt auditores ad concionandum, & ad confessiones audiendas; Quarta, vt ad danda consilia aptos, ac prudentes efficiat. Quinta earum quęstionum esse debet, C quę etsi parum admodum ad hunc finem iuuare videantur, tamen & habent aliquid doctrinę, & ingenium vtiliter exercent. Denique tantum in vnaquaque re operę, studij, laboris ponat, quantum eius rei dignitas, vtilitasq́; postulabit. Habito rerum delectu magnopere curet, ne in quęstionib. de quibus aget, vel argumentorum multitudine, uel confusa opinionum varietate dubios relinquat auditorum animos, sed in rebus omnibus iudicium adhibeat certum, firmum, deliberatum, quod auditores sequi possint: Et quidem ita adhibeat, vt quasi libra suum cuique iustum pondus attribuatur, expensisq́; momentis argumentorum sententiam ferat de sen-

Theologiæ Scholasticæ finis.

Præceptor dicium quale ferre dêat.

tentijs. Quę sit fidei, quæ opinio, quę ad fidem, quę ad opinionem propius accedant, quę hęretica propositio, quę hęresim sapiens, quæ male sonans, quę temeraria, quę periculosa, quę noua, quę probabilis, quę vera. Hoc enim est illud iudicium, in quo qui excellit, verus pręceptor est. In rebus difficilioribus varias opiniones, earumque argumenta recitet; (pars enim eruditionis est scire, quid quisque de quaque re senserit.) Deinde quam probabilissimam esse indicauerit, confirmet ceteris refutatis. Sed id faciat cum delectu, & quatenus ad propositum finem satis sit. Res difficiles non refugiat, quin etiam magis sedulo facilius, perspicuè, pluribusq́ adeo exemplis enucleet. Partietur autem distributè res, eaque ratione, ac via tractabit, vt auditores totam Theologię effigiem, singulaq́ membra, vsq. ad minimas partes animo comprehendat. Omnibus sanè rebus explicandis, quantùm poterit maximam facilitatem, perspicuitatem & acrimoniam adhibebit, quibus rebus maximè auditores allici, teneriq́ solent. Caueat autem ne lentus, nec tristis in docendo, ne nauseam auditoribus forte moueat, sed citatus, hilaris, ac vehemens, vt semper Auditorum animos attentos, & erectos habeat. Animaduertet ex auditorum vultu, num ij, qui aliquid habent ingenij, intellexisse quod dicit videantur, neque ante progrediatur, quàm rectè intelligant. Afficiet auditores ad pietatem, & addat opiniones, quę magis erunt cum pietate coniuncta. Deinde item afficiet eosdem erga S. Thomam, quem illis interpretabitur. Denique formabit in auditorum animis Iudicium illud, quod in Professore ipso necessarium esse diximus. Hic enim maximus est auditionis fructus, vt auditor pręceptor esse possit, quod tunc consequetur, cũ iudicium habebit efformatum, atque maturum. Hac enim re maximè præceptor à discipulo distinguitur.

Quomodo auditores afficere dêat.

Audi-

A **Auditor qualis esse debeat. Cap. XI.**

AVditor Theologiæ primùm quidem necesse est, ut ingenio ac iudicio valeat: Deinde Philosophiæ (minimũ) triennio dederit operam, alijs verò negotijs, aut curis ne distrahatur: præterea sit assiduus & constans, ut quadriennium saltem in ipso Theologiæ studio ponat integrum, si eius ingenij ac iudicij videatur, ut futurus sit tantæ facultati exercendæ idoneus. postremò diligenter audiat: & illa de quibus dictum est, exercitationum genera præstet. In id verò incumbat in primis, ut res potius concipiat animo, quàm scribat in chartis. Plerisque enim videtur esse satis, si dictatas à præ- B *ceptoribus lectiones descripserint, quibus non semel illud accidit, ut sine chartis parum intelligant, nec solide loqui sciãt, aut (quod alibi dictitari trito, sed verò, carmine diximus.)*

In auditore Theologiæ quid requiratur.

Si charta cadat, secum sapientia uadat.

Veruntamen quoniam nobilia quædam ingenia sunt, quæ cum Iurisprudentię, aut alijs disciplinis operam nauauerint, iã verò grãdiores natu vix Philosophiæ, aut Scholasticę Theologię isti accurato studio incũbere nequeunt, notitiã tamẽ aliquam Theologicarũ disputationum aßequi cupiunt, atq. adeo aliqui sunt aßequuti magna cũ laude, ac populorũ utilitate, inter quos Catholicã fidẽ fortißimè propugnarunt, propterea C *de his agendũ est modo. Ac primò id certũ est, si quis iudicio, & pietate sit præditus, velit autem aliquid temporis quotidie huic negotio impendere, non mediocriter eum profecturum. Itaque hic leget primò summam Doctrinæ Christianæ, hoc est maiorem Petri Canisii Catechismum: Mox Romanum attentiùs percurrat: Inde Viguerium versabit, cui percipiendo comitem aliquem nactus, res ipsas, aut voces subobscuras ab eo intelligat; Denique Synodos legitimas, & generales (præsertim quæ prodierunt emendatiores) perlegat. Synodum item Tridentinam potißimum voluens, ac terens tanquam compẽdium eius doctrinæ, quæ potißimum his tem-*

Theologiæ quõ iam grãdiores operã dare possint.

DE ALIQVIBVS, qui Theologiæ Scholasticæ integram operã dare nequeunt.

cōfeſſio Auguſtiniana & aliorum patrum vtiliſſima.

poribus, cùm hæreſibus extinguendis, tum reuocandæ pietati eſt ſalutaris. Patres autem, qui columnæ fuere Eccleſiæ Catholicæ, ſi tractauerit, ac legerit ea ratione, de qua ſuo loco dicemus, hoc eſt vnà cum confeſſionibus, quæ ex ijs, pro ratione methodi cuiuſdam Theologicæ contexta ſunt, haud abibit longiùs, cum plurimum commodi ſibi comparauerit, fructuoſior aliquando futurus, quàm nonnulli, qui ſtudio diſceptandi nimio plus abrepti, multùm ſanè cogitationi dant, caritati non item. Quòd ſi iſtiuſmodi ſtudij Director aliquis fuerit, qui repetitiones interdum aliquas, & colloquia, de ijſdem rebus haberet; atque vna coniungeret ſuo tempore, ac loco, caſuum Conſcientiæ, & controuerſiarum hæreticarum diſcuſſiones, haud dubium eſt, quin maiores adhuc progreſſus fierent; Sic certè, vt quæ ſolet eſſe in Thoma, & Bonauentura perſpicuitas, & pietas, etiam non difficillimè in pluribus intelligerentur. Quiſquis tamen fuerit, qui vel priore accuratius, vel poſtremo hoc modo Theologicis ſtudijs operam dederit, meminerit præclaræ ſententiæ, quam Ferdinandus Caſtillus ſuis ſcriptis inſeruit. Ea verò hæc eſt: Expedit in primis, vt qui ſapientiæ huius ſtudijs ſeſe dat, eò cogitationem intendat, vt non tam diſcat, vt ſciat, quàm vt operetur. Cum enim ſtudia hæc ſuauiſſimum manna pluant, ac ſtillent, quo mentes ſaturantur, & ad virtutes ſolidas alliciuntur, excitant ſemper nouos (vt ita dicam) guſtus de Deo, quibus ſic paſcuntur, vt nunquam fatigentur. Neq. enim (inquit) fieri poteſt, vt Deus fatiget aliquẽ, cui in corde is ipſe ſit Deus. Cùm autem ipſa hæc Theologica ſtudia ſint rerum, & ſcientiarum pluſquam humanarum; media item, quibus ea conſequi debemus, pluſquam humana ſint neceſſe eſt, niſi fortè in intellectu tantùm eaſdem hærere velimus, neque vt ad finem vſque perueniant, ad quam directæ ſunt; hoc eſt ad voluntatem, circa quam ſemper reflectere debent operationes

Vide tū hoc eodem libro tum ſequentib. vbi de ratione ſtudendi caſib. conſcientię, ac tōne conſutandorum hæreticorũ agitur.

Ferdinandus Caſtillus centuria prima de Hiſtoria Dominicanorum.

Nota.

A tiones ſuas. Alioquin enim ſatis arida eſſet, ac ſterilis tantarum rerum notitia, ei, qui illa vna duntaxat ratione eam comprehenderet. Et Sancti quidem Theologi (ait) orationibus, laboribus, ieiunijs, lacrymis, ſolitudine curarunt, vt quidquid addiſcebant, ſuis mentibus reſtaret infixum, cumque animas ſuas magis diligerẽt, quàm ſcientias, docti ſimul & ſancti euadebant, prudentes, & probi: Literati, & humiles: Sapientia enim ſupernaturalis, quæ non ita tractatur, gignit in animis vanitatem, nec aliud quidquam parit, quam vt malæ conſcientiæ ſit accuſatrix & teſtis. Scriptum eſt autem.
B *Seruus ſciens voluntatem Domini ſui, & non faciens, vapulabit multis*. Cùm è contrario ſtudia mirificè conducant homini ad ſalutem; Deuſque ipſe faciat ſapientiam affluere, cui nec audeant reſiſtere omnes mundi ſapientes. Hæc Caſtillus.

Optimè item Ludouicus Granata hac de tota re diſſerit, eo loco quo agit de oratione, & meditatione parte ſecunda, paragrapho ſecundo, qui omnino ab omnibus Theologiæ ſtudioſis ſæpe eſſet perlegendus.

Ac ſanè optandum eſſet, vt quiſque eam ſuis ſtudijs rationem adhiberet, quàm ab Ordinis Dominicanorum Bartho-
C *lomæo Pauia Valentino Hiſpano, dum Theologiam publicè profitebatur, adhibitam fuiſſe, legimus in vita B. Ludouici Beltrami, quam Vincentius Iuſtinianus cognomine Antiſtius eiuſdem Ordinis Theologus edidit. Sic enim ille cùm veritatis ſpeculatione meditationem cæleſtium coniungebat, vt nec ſcientia poſſet inflari, nec Diuinę lucis pietate deſtitui. Quod quidem è chartulis, quæ apud eum comperta ſunt, conſtitit. Si enim quæſtio erat examinanda de Tempore, Aeuo, Aeternitate, ad hanc ſe ita prius comparauerat, vt conuerſus ad Deum diceret.* Amor mi, & Domine IESV CHRISTE, ſeruus tuus ſanctus Thomas hoc in articnlo quærit,

Quo se Doctor theologię in examinandis quæstionibus gereret.

rit, num differant *Tempus*, *Aeuum*, *Aeternitas*. Concludit autem ipse sic, *&c.* Obsecro igitur Domine I E S V, vt me à tempore liberes, perducas autem ad Aeternitatem, quæ Tu ipse es. *Amen, Amen.* A

Obijciebat deinceps his verbis. In conclusione tui serui S. Thomę, cui tantam infudisti lucem, oboritur mihi dubitatio, cui nescio quid respondeam, ò Magister animę meæ: Quare peto à te per merita Benedictissimæ Matris tuæ, vt aliquid mihi Spiritus tui impertias, quo id assequi incipiam, quod te miserãte spero me aliquando conspecturum. *Amen, Amen.*

Responsionem postea à Caietano suæ dubitationi sibi proponebat. Qua expensa dicebat. Domine, Esto tu benedictus, qui hoc ingenij acumen illi præbuisti. Equidem credo eum apud te esse in Paradiso. At si forte adhuc est in Purgatorio, quæso libera eum in laborum suorũ præmium, ut ueniat ad fruendum Aeternitate tua: de qua adeo doctè scripsit. *Amen, Amen.* B

Deniq. quod ipse expenderat, in hunc modum pronunciabat: Responderem ipse ita, vel tali ratione, seu distinctione, *&c. Tum verò subdebat*. At quid est hoc, quod ego inutilis tua creatura cogito, præ illo, quod tuos seruos Ecclesiæ Doctores edocuisti? Ignosce arrogantiæ meę, Gloria Angelorum propter ipsorum Angelorum amorem, qui ex natura sua cum æuo commensurantur, ex tuaq. gratia æternitate perfruuntur, fac vt item ipse ex eadẽ tua gratia, licet sim peccator, perfruar. *Amen, Amen.* B

Erasmus quã impiè de S. Aug. confessionibus blateret.

Hęc uerò (*idem inquit Vincentius Iustinianus*) hoc loco adieci, vt studiosi intelligant, seruos Dei solere deuotionis pinguedinem è doctrinis ualde speculatiuis elicere, quamuis (*ait*) scio, non defuturos, qui dicant, quod scripsit Erasmus de S. Augustini libris Confessionum,

à quo

A à quo vti otioso, atque in gratiam talium, eas fuisse scriptas dicebat. Veruntamen Deo potissimum sapit, quod minimè deuotis desipit.

Sed & Rogerius opusculo Romæ edito scribit de auditore Theologiæ, hæc doctè ac prudenter monstrans: Quemlibet haud esse idoneum Theologiæ auditorem. Solertem autem eum esse oportere, fidelem, ac temperatis moribus, externis etiam disciplinis excultum; denique humilitate, ac caritate præditum, simulq; precationibus pulsantem ad Dei ostium, vnde Spiritus sancti dona impetret: Quæ omnia ille octo capitibus persequitur copiosius. Vide item THEOLOGICA B *THEOREMATA Euangelistæ Bosii Augustiniani. Quibus disserendi ratio, regulæ, modusque assequendi eas explicantur.*

Romæ 1582. impressa sunt in Vaticana Tyoographia.

Ratio interpretandi S. Thomæ Summam Theologicam, atque ea vtendi. Cap. XII.

QVod alibi de priscis Patribus diximus, valde ad eorum Opera percipienda expedire, si tempora, quib. vixerint, & vita, quam egerint, probè noscantur, id præcipuè de Beato Thoma dici debet. Ac tempora quidem, quæ hoc viro super- C *stite fluxerunt, eiusmodi fuere, vt quantus & qualis esset, intelligi queat: Nam Gallia intimas habuerat Albingensium flammas: Græcia, & Oriens permanebat in suo Schismate: orbis ipse Christianus is erat, vt varijs oneribus permeretur. Nec deerant, quorum assultus facesseret negotium Sanctis Viris, potissimum Dominicani, & Franciscani Ordinis. Quamobrem exercere se potuit diuinus vir aduersus Satanã, carnem, mundum, hereticos, schismaticos, vti omnium fecit præstantissimè, ac modestissimè. Vita, porrò, & integritas, atque omnium virtutum (præsertim orationis) studium tale, ac tantum fuit, vt hæc esse possint ad solidam Philosophiam,*

Tempora S. Thomæ qualia fuerint.

&

& Theologiam percipiendam Methodus ipsissima. A

Sũmę S. Thomę encomiũ *Quæ cum ita sint, Summa verò Theologię, quam Beatus Thomas scripsit, quasi quintam (vt ita dicam) essentiam laborum omnium suorum expresserit, propterea ostendit planissimè seriem, quę cuique in hoc studiorum genere adhibenda est. Ac tamen cordati erit Theologi, qui tanti viri scripta interpretetur, vt quę disserenda sunt à Theologo, pluribus locis ne repetat, licet eorum mentio, & opportunitas sæpius occurrat. Quod enim optimè aliqui monent, id verissimum est: Eiusmodi repetitionibus, & tempus deuorari rebus alijs assignatum: & inuitari ad dissensionẽ professores, si sint plures. Prę terea, nec pro arbitratu de loco ad locum quæstiones transponendę sunt, quoniam, licet nonnullę multis conueniant locis, ad vnum tamen potissimum pertinent: tum quia cauendum est, ne hac transportatione permissa Professor vnus in alterius inuadat tamquam segetẽ, & agrum: prę terquã quòd, quamuis ea loca, ad quę transferri posset aliqua vna quęstio, ad eundem pertineant Professorem; nõ tamen pertinent semper ad eundem eius annum. Quòd si liceret Professori suas quęstiones de anno in annum reijcere, accideret non rarò, eos auditores, qui ad sequentem annum peruenturi non sunt, dilatis quæstionibus fraudari. Itaq. quid quoque anno tractandum sit, vnicuique certum esse oporteret. Quæ causa est, cur quid de hac tota re ex alijs didicerim, huc adijciam, non dubitans fore eximios Theologos, qui Sancti Doctoris mentem melius assequentes, commodius forte eius doctrinam sint distributuri, ac declaraturi.*

B

C

EX

A EX PRIMA PARTE SANCTI THOMAE.

Quæst. 1. Art. 1. NOn videtur disputādum hic de S. Thomæ solutione ad secundū, quia Philosophica est, sicut & quæstio de potētia neutra. Vtrum insit homini naturalis appetitus ad clarā Dei visionem. Quare differri posset in primā Secundæ. Quæstio item de necessitate Doctrinę reuelatæ remitti ad secundam secundæ, vbi agitur de necessitate Fidei: Tametsi nihil prohibet hic breuiter disputari de necessitate Theologiæ tantum.

B

Art. 2. Quæ pertinent ad naturam scientiæ, & ad subalternationem scientiarum, videtur hic esse supponenda ex Logica, nō autem disputanda.

C

Art. 3. Non tractandum hic de rationibus formalib. obiectorum scibilium: neq; an sciētia sit vnus simplex habitus, & qualitas in genere: hæc enim sunt philosophorum. Sed his suppositis sat esset q̄rere, an Theologia ex aliqua ratione peculiari sit vnus habitus, & vna simplex qualitas.

Art. 4. Nōn disputāda, sed supponēda, quæ dici solent de speculatiuo, & practico, vt sunt differentiæ scientiarum.

Art. 5. Non tractandum quid sit certitudo assensus, quid veritas, quid euidentia, & quotuplex, sunt enim Logicorum.

Art. 8. Vtrum Theologus possit euidenter aut articulos fidei probare, aut diluere aduersariorum argumēta, nō videtur hic esse tractandum, sed in secunda secundæ. Id tamen licebit hic disputare de Conclusionibus tantùm, quas ex Fidei principijs Theologus deducit.

Art. 9. An decuerit Scripturā abundare metaphoris, & parabolis, & an Sacræ Literæ apertæ, & claræ sint, diffusè tractare spectat ad Professores Sacræ Scripturę, & controuersiarum, sicut etiā tractatus de sensibus Scripturę: vbi videlicet Profes-

sores idonei istis prælectionibus assignati sunt, cōtenti sint lectores ijs, quæ sanctus Thomas dicit.

Q.2. Non explicandum, sed ex Logica supponendum videtur, quid, & quotuplex sit propositio per se nota, & immediata; nec rationes S. Thomæ, quibus demonstrat Deum esse, confutandæ sunt, sed potius corroborandæ.

Q.3. art. 1. An aliquod corpus moueat immotum, & an viuens nobilius sit nō viuente, & an Aristoteles rectè probauerit Deum esse incorporeum, relinquēdum philosophis.

Art.2. Nihil hic de principio indiuiduationis videtur agendum.

Ar.3. Nec tractandum de distinctione suppositi, & naturæ, cum pertineat ad 3.p. q.3.ar.3. Quomodo distinguantur in Creaturis esse, & essentia, relinquendum est Metaphys.

Art.4. In quęstione; An Deus sit in prædicamēto, respondēda quæ sunt propria Logicorum. Quæstio verò, an Angeli, & cœli sint in prędicamento, tota Logico relinquenda.

Ar.7. An simplicitati Diuinę repugnet personarum, & relationum pluralitas, commodius tractari posset infra quæst.28.ar.2. A

Quæst.4. ar 1. An aliqua perfectio, quæ formaliter sit in Deo liberè ei cōueniat, differri debet in q.19.ar.2. An autem relatio Diuina secundum se, sit aliqua perfectio, remitti ad materiā de Trinitate.

Quęst.5. Ex Metaphysica supponendum, quid sit bonū. B

Quæst.7. ar.1. Quid Aristoteles senserit de Dei infinitate, relinquendum philosopho.

Ar.2.3.4. An creari possit aliquid infinitum in quātitate, vel in qualitatibus naturalibus, Philosophi etiam disputant, sicut & de infinito in genere substantiæ, cū tam hoc, quàm illud infinitum esse creabile, ijsdem ferè argumentis probari soleat, aut oppugnari. An autem possibile sit infinitum in qualitatibus supernaturalibus, à Theologo differendum est, sed in secunda secundæ, q.24.ar.7. tantūmodo. C

Quęst.8. De vbiquitate humanitatis Christi non tractandum hic, sed in 3.par.q.2.

Q.9. An Angeli, & cœli sint

entia

A entia necessaria, & immutabilia, non est quæstio Theologi, sed Metaphysici.

Q. 10. Tempus discretum pertinet ad hunc locum.

Q. 11. De vno, vt est passio entis, Theologus non latè disputet, cum sit Metaphysica res,

Q. 12. art. 1. Non hic agendũ videtur de naturali appetitu visionis Dei, sed in prima secundæ.

B Art. 3. An repugnet in subiecto quanto inhærere accidens spirituale, vt in subiecto immateriali accidens corporale, differri potest in materiam de Eucharistia.

Ar. 6. Tractare de inæqualitate pręmiorum, sicut & meritorum pertinet etiam ad primam sec. q. 4. art. 2.

Art. 8. De cognitione beatifica animæ Christi non est

C disputandum hic, sed in 3. parte.

Art. 12. An puro viatori possit communicari euidens notitia abstractiua articulorum Fidei, non hic dispu tãdum est, sed sup. q. 1. ar. 1.

Q. 13. art. 3. 4. De distinctione attributorum, & essentiæ, nihil hic repetendum, si de ea supra disputatũ est. q. 3.

Ar. 5. Nec de Analogia entis hic disputandum est, cum spectet ad Metaphysicum.

Art. 7. Nihil hic de relationibus in genere; cùm id Metaphysicæ speculationis sit.

Ar. 8. 9. 10. 11. 12. Modi, quibus sumitur nomen Dei, & ea, quæ dici solent de nomine Tetragrammaton relin qui possent interpreti Scripturæ.

Q. 16. & 17. Disputatio de vero, & falso, breuiter posset attingi, cum etiam Metaphysicus de illis tractet.

Q. 19. ar. 9. & 12. An Deus sit causa peccati, & an teneamur voluntatem nostram Diuinæ conformare pertinent ad primam 2.

Q. 22. Nõ immorandum hic Theologo in explicãda Peripateticorum, aliorumq. philosophorum sententia de prouidentia Dei.

Q. 23. ar. 1. Ad quem finem ordinaretur homo, si non esset finis supernaturalis: nõ hic, sed in prima secundæ.

Ar. 3. Quid agẽdum sit ei, cui sua damnatio reuelaretur, non hic agatur, sed in materia de spe.

Artic. 5. De prædestinatione Christi, & quomodo Christus sit causa nostræ prędestinationis, relinquẽdum, 3. parti.

Q.24. Exactior disputatio de libro vitæ pertinebit ad interpretem Scripturæ.

Q.25.ar.1. An actio sit in agēte vt in subiecto, quæstio Physicorum est, non Theologorum.

Ar.6. An Deus per se solum possit efficere rem, quæ est peccatum, pertinet ad primam 2. sicut ad 2. secundę, An possit per se, vel per alium dicere falsum.

Q.26. Nihil hic de Beatitudine in genere, uel de nostra.

Q.27.ar.1. De verbo mentis tractandum est hic, An ꝓducatur ab intellectu nostro vt terminus actionis, & quomodo ab ea distinguatur: nec fiat longa tractatio de Trinitatę probanda ex Scripturis.

Ar.2. An pili & capilli in animalibus viuant, & relinquendum est philosopho.

Ar.3. Non disputandum, an amatum sit in amante, neq. an notitia cōcurrat actiuè ad actum voluntatis, prius enim ad philosophiam, posterius ad primam 2. pertinet.

Q.29. Quid suppositū addat supra naturam singularem latè discutere pertinet ad 3. partem.

Q.32. An euidēter dilui possint argumenta contra mysterium Trinitatis, pertinet ad credibilitatem articulorum Fidei, de qua agitur in secunda secundæ q. 1. ar. 4. A

Ar.4. De varia cēsura, & qualitate propositionū disputandum videtur in materia de Fide.

Q.39. Neque disputandū est hic quomodo persona Diuina distinguatur ab essentia, si q. 28. tractatum fuerit de distinctione relationum & essentiæ. B

Q.43. De visibilibus signis in quibus apparuit Spiritus sanctus fusè disputare potest interpres Scripturæ. An autem illa hypostaticè vnita fuerint Spiritui sancto, pertinet ad 3. partem. Item, an apparitiones visibiles, quæ in veteri, seu nouo Testamento tribuuntur Deo, fuerint factæ immediatè per Deum, an per Angelos, non viderentur hic esse fusè tractandæ, sed à Scripturæ Sacræ ꝓfessore. C

XX. PRIMA SECVNDAE.

Q.1. Ar.1. Hinc nihil, aut breuissimè differendū de deliberata voluntate; de cōsensu perfecto & imperfecto, & quid sit, hominem esse domi-

A dominum suarum actionum: hæc enim locum suũ habent inferius. Item nihil hic dicendum videtur de causalitate finis, cum sit quæstio Physica.

Ar. 2. An Deus agat propter finem, pertinet ad primam partem in materia de volũtate Dei. Item vtrum natura agat propter finem, quęstio philosophica est. Igitur de his parcè hoc loco

B dicendum videretur.

Ar. 3. Cauendum item ne hic, & inferius eadem quæstio disputetur, nempè, Vtrum actus hominis recipiat speciem à fine. Leuiter igitur hic attingendam, & plenè differendam esse inferius, iudicatur.

Ar. 4. Quomodo bonum sit sui diffusiuũ, nõ disputandum hoc loco.

C Q. 3. ar. 1. An Deus videatur à Beatis visione Dei increata, hic explicandum, non in 1. parte.

Ar. 2. An habitus sit melior suo actu, non videtur hic explicandum, cum sit quęstio philosophica, & inferius habeat suum locum.

Ar. 3. De perfectione sensuũ in corpore glorioso, eiusq. dotibus hic, & q. 4. ar. 6. aliquid dici posset, si vacat, cum ad materiam de nouissimis non perueniatur. Item an Deus videri possit per aliquem sensum, seu sensitiuam notitiam, non hic, sed in prima parte differendum videretur.

Ar. 4. In quo constat summa miseria damnatorum, non explicandum hoc loco, sed inferius, vbi de pœna peccati agitur.

Ar. 5. Nihil dicatur de intellectu practico, & speculatiuo, nec de praxi & speculatione.

Ar. 7. De obiecto intellectus, & vtrum anima naturaliter possit cognoscere substantias separatas, non diffusè disputandum hoc loco, sed relinquendum philosophis.

Q. 4. ar. 1. Quidquid hic differri solet de differentia delectationis, amoris, & fruitionis, differri posset in quęst. de frui & vti. Item an cum visione Dei posset aliquo modo stare tristitia, reijciẽdum est in 3. partem, vbi quæritur, an Christus secundum rationem superiorem passus sit.

Ar. 2. An delectatio quæratur propter operationem, an cõtra, tractat 1 Ethicis: hic verò nihil, vel breuissimè.

Ar. 5.

Ar. 5. An Sanctorum animæ à corporibus separatæ statim Deum videant, hic tractandum, non in 1. parte.

Q. 5. ar. 2. Quę sunt propria visioni beatificæ, relinquenda primæ parti; & solum hic disputandum côtrà hæreticos de inæqualitate præmiorum, in genere. Itē an hæc inæqualitas tollat quo minus habeat satiatū appetitum, qui minus beatus est.

Ar. 5. Nihil dicendum hic de merito, aut de necessitate luminis gloriæ.

Ar. 8. An verò appetitu ordinato magis appetat damnatus non esse, quam sic esse, pertinet ad quęstionem de pęna peccati.

Q. 6. ar. 1. Differere de libro arbitrio posset remitti ad materiam de gratia.

Ar. 2. Vnde proueniat, quòd homo sui compos sit propriè liber, & dominus suorum actuum, tractari potest infra in quæstione de electione.

Ar. 3. Quæstio de pura omissione posset dimitti.

Ar. 4. Disputari hic potest, an voluntas possit cogi, non autem an possit necessitari, de hoc enim tractandum est infra.

Ar. 6. Quomodo metus irritet matrimonium, votum, iuramentum, & contractus, reseruandum videtur ad secundam secundæ, & ad tertiam partem. A

Ar. 8. Difficultates de ignorātia reseruari possent ad q. 76.

Q. 7. Plenior consideratio circumstantiarum non est huius loci præcisè, cùm de illis sæpè inferius differendum sit. B

Q. 9. ar. 4. De concursu Dei cū nostra voluntate non hic, siquam in prima parte lector disputauit. Nihil etiam dicendum de fortuna.

Ar. 4. Nihil hic agendum de præscientia, seu prædefinitione actuum liberorum, neq. de gratuita motione, qua Deus mouet voluntatem humanam.

Q. 11. Non videtur hic quidquam differendum vel de obiecto spei, neque an possit beatus frui Diuina essentia, non fruendo personis, vel vna persona, & non alijs, hoc enim pertinet ad primam partem.

Q. 12. ar. 3. Non tractandum hic vtrum intellectus possit simul multa intelligere.

Q. 14. Non differendum hic vtrum aliquando liceat con-

A consulere minus malum.

Q.17. Quomodo ratio imperet membris externis, nēpè despoticè, an politicè, disputare, est etiam Philosophi Moralis: breuiter igitur hoc loco expediri potest.

Q.18.ar.1. Variæ acceptiones boni, & mali differri debent in materiam de peccatis: vbi etiam tractari potest de entitate illa morali.

B Item controuersiam cū hæreticis, an omnis actio humana sit mala, differenda est in materiam de gratia.

Ar.9. Vtrum in homine existente in gratia detur aliquis actus indifferēs ad meritum, & demeritum, disputari debet in materia de merito.

Ar.11. Præteriri hic possent ea, quæ pertinent ad confessionem circumstantiarum.

C Q.20.ar.5. Hæc difficultas repetitur in materia de peccatis: quare in eum locum reseruanda est, exposito hic solo textu S. Thomæ.

Q.21.ar.4. Difficultates huius articuli differendæ sunt in materiam de merito.

Q.71.ar.4. Quomodo peccatum virtutes præsertim infusas expellat, non hic explicetur, sed in secunda secundæ in materia de Caritate.

Q.72.ar.2. Relinquenda Interpreti Scripturæ illa questio, vtrum dæmones possint coire cum fœminis: quamuis in materia de Angelis aliquid ea de re possit attingi.

Ar.9. Non repetenda, quæ supra de circumstantijs dicta sunt.

Q.72.Ar.8. Non descēdendū ad casus particulares de scādalo, vel restitutione: neq. hic tractandum vtrum is, qui alium ad peccatum inducit, grauius peccet, quā qui occidit: pertinet enim ad materiam de scandalo.

Ar.9. De infinita malitia peccati aduersus Deum commodius tractatur in principio tertiæ partis.

Q.76.ar.1. Non tractandum hic quænam fides requiratur ad salutem.

Q.79. Nihil dicendum de immediato Dei cūcursu cum secundis causis.

Ar.3. Vtrum Deus aliquē necessarijs auxilijs ad salutē destituat, non videtur tractandum hoc loco, sed in materia de prædestinatione, & reprobatione.

Q.81.ar.3. Immaculata conceptio

ceptio

ceptio Beatissimæ Virginis Mariæ non est huius loci, sed tertiæ partis, vbi etiã dum de eiusdem sanctificatione agitur, tractetur quoque de fomite, & quomodo ligetur, aut tollatur.

Q. 85. quomodo natura lapsa differat à puris naturalib. tractandum videtur in materia de gratia.

Q. 87. ar. 6. Vtrum dimissa culpa, maneat reatus pœnæ, etiam in materia de pœnitentia.

Ar. 8. quomodo Deus peccata patrum puniat in filijs, copiosè disputet interpres Scripturæ.

Q. 89. artic. 2. Expositio Pauli pro Lectore Scripturæ.

Ar. 5. Vtrum omnia opera infidelium sint peccata mortalia, differri debet in secundam secundæ q. 10. ar. 4.

Q. 92. Non disputandum hic vtrum peccent, qui pœnæ metu legem seruant, nec vtrũ Deus peccata permittat, an velit.

Quæstione autem 101. 102. 104. 105. & expositio S. Pauli 89. ar. 2. Interpretem Sacræ Scripturæ iuuant.

Q. 109. ar. 4. Disputatio de cessatione legaliũ pertinet ad materiam de legibus. At, si quo quadriennio non vacaret agere de legibus, differenda est in materiam de Baptismo.

Q. 109. ar. 4. quid intersit inter modum præcepti, & eius substantiam, & vtrum modus caritatis sit in præcepto, in materia de legib. posset disputari.

Ar. 5. De materia huius articuli posset etiam agi in quęst. 114. ar. 7.

Ar. 7. Non disputandum hic de macula peccati, nec de reatu pœnæ, nec de corruptione boni naturalis, nec de alijs huiusmodi, quæ in materia de peccatis explicata sunt.

Q. 110. An gratia ponat aliquid in anima, vel hic tractandum est, vel in q. 113. de iustificatione, ar. 2.

Q. 111. ar. 1. & 4. Gratiæ gratis datæ, earumque explicatio plenior relinquẽda est Interpreti Scripturæ.

Ar. 3. Vtrũ Deus insignes aliquos peccatores necessarijs auxilijs destituat, non hic explicandum est, sed in materia de prædestinatione.

Q. 112 ar. 1. Nihil hic dicendum de causalitate Sacramentorum circa gratiam.

Ar. 2. Vtrum gratia primi hominis & Angelorum in

A eorum creatione data fuerit, suppoſita ipſorũ diſpoſitione, nõ hic tractandum, ſed in prima parte.

Ar.3. Non videtur hic agendum de contritione continuata: Caietani, vel de intenſione Scoti, pertinet enim ad materiam de pœnitentia.

Q.113. ar.4 De neceſſitate Fidei in Chriſtum ante vel poſt Euangelium promulgatum, non hic diſputandum latè, ſed in ſecunda ſecundæ.

B

Ar.7. Vtrum augmẽtum gratiæ detur in principio, an fine actionis meritoriæ, & vtrum ſi operatio meritoria ſucceſſiua ſit, ipſa etiam gratia ſucceſſiuè augeatur, melius reſeruantur in q. de augmento caritatis in ſecunda ſecundæ.

C Ar. 8. De numero & ordine, & neceſſitate omnium actuum, qui concurrunt ad iuſtificationem, hic diſputãdum potius eſt, quàm in materia de pœnitentia.

Ar.10. Vtrum in homine detur naturalis potẽtia ad gratiam, non multum differt ab illa quęſtione, qua quæritur de naturali appetitu, & capacitate beatitudinis, circa prin. primæ ſecundę.

Q.114. ar.6. Nihil hic de merito Chriſti dicẽdum, cum pertineat ad tertiam partẽ.

Ar.8. Vtrũ per quęlibet opera augeatur gratia, & caritas, reſeruandum eſt in materiam de caritate, in ſecunda ſecundæ.

EX SECVNDA SECVNDAE.

Q.1. Hic diſputandum eſt de Eccleſia, de Scriptura, de Papa, de Traditionibus, & ſi qua alia ſunt huius generis.

Q.4. ar.3. Nõ tractandum hic, ſed infra in materia de caritate, an caritas ſit forma omnium virtutum in genere.

Ar.6. Diſputandum hic an Fides ſit vnus habitus, non tamen an ſit ſimplex qualitas.

Q.5. ar.1. Nihil de Fide Angelorum, in genere. de hac enim agitur in materia de Angelis, ſed hic tãtum eſt agendum, an fuerit fides in primo Angelo, ſi erat ei euidens DEVM eſſe, qui loquebatur, & reuelabat ei myſteria.

Q.6. Nõ niſi breuiſſimè, quia difficultas hęc tractatur in materia de gratia.

Q. 10. ar. 2. Quæstio de baptizandis pueris infidelium breuiter hic, sed fusius in materia de Baptismo discutienda est.

Q. 26. Nihil hic de contritione, sed tantum an DEVS sit summè diligendus intensiuè, seu solum æstimatiuè; quod in materia de pœnitentia non repetatur.

Q. 61. In materia de merito, non autem hic disputandũ est, vtrum retributio meritorum apud DEVM sit secundum iustitiam commutatiuam, an distributiuam.

EX TERTIA PARTE.

Q. 1. ar. 1. Nec de potentia obediẽtiali videtur hic agendum, nisi obiter, cùm pertineat ad primam partem in quęst. de Omnipotẽtia Dei: nec de Incarnationis possibilitate, de qua tamen si qd hic agendum videretur, nõ esset repetendum in 2. qu. nec de distinctione suppositi, & naturæ, sed referendũ ad quæst. 3. ar. 2. Tandem an sit de ratione boni se actũ cõmunicare, pertinet potius ad primam partem in q. de bonitate Dei, vel in quæstio. de libero arbitrio Dei.

Ar. 2. quomodò nos satisfaciamus pro peccatis, & quomodò satisfactio nostra nitatur satisfactioni Christi, differendum videtur in materia de pœnitentia. A

Ar. 6. De aduentu Messiæ cõtra Iudæos Scholastici nõ est disputare, sed Interpretis Scripturæ; cum ea resnitatur Scripturis, quæ si diligenter examinentur, occupant multum temporis; si breuiter, non potest res tanta firmiter probari, propter multa Iudæorum subterfugia & cauillationes. B

Q. 3. An in Deo sint tres substantiæ, & an essentia secundùm se subsistat; an per relationes non hic disputandũ, sed supponendum ex prima parte in materia de Trinitate; vtrum autẽ possit vnum essentialiter depẽdere à multis dependentia casuali; supponendum est ex philosophia. C

Q. 4. ar. 4. Non disputandum de esse obiectiuo contra Scotum, sed supponatur ex prima parte in quæstio. de scientia Dei.

Q. 6. ar. 3. Non videtur huc pertinere quæstio Caietani, an anima reuersa ad corpus retineat suam propriam.

A priam terminationem.

Ar.4. An materia iā proximè disposita sit propriæ formæ, ante aduentum formæ, relinqui debet philosopho; sicut & illud, an realiter totum distinguatur à partibus.

Q.7. An virtus heroica differat specie à virtute communiter dicta, supponendum est ex philosophia Morali, vel ex prima secundæ.

B Q.8.ar.1. An humanitas Christi actiuè concurrat ad infusionem gratiæ, & ad opera miraculorum, cùm habeat eandem difficultatem cum Sacramentorum causalitate, ideo ne sæpe repetatur idem, possunt ista coniungi, & simul tractari in materia de Sacramentis in genere. Ex ijs tamen si quis voluerit nonnihil in hac octaua quæstione attingere, ad explicandum instrumentarium humanitatis cōcursum, hoc, quidquid attigerit, non erit repetendum in materia de Sacramentis.

C Ar.2.& 3. Non videtur disputandū qui sint, aut non sint membra Ecclesiæ, cum id pertineat ad materiam de Ecclesia.

Q.9.ar.1. An intelligere Diuinum possit communicari animæ Christi, pertinet ad primam secundæ, quęst. 3.art.1.

Q.10.ar.2. Ea, quæ ad cuiusq. beati statum pertinēt, quando, & quomodo videantur, non tractanda sunt hic, sed in prima parte, sicut & reliqua, quę pertinent ad visionem Dei in communi.

Q.11.art.1. An viator possit habere notitiam euidētem abstractiuā Trinitatis; pertinet ad primam partem.

Ar.5. Quidquid de habitu hic disputari solet in communi, supponi potest ex Philosophia, vel ex prima secundæ.

Q.18.ar.4. Quæ actiones dicuntur humanæ, quæstio est ex prima secundæ.

Q.22. de Christi sacrificio incruento in cœna, & de ratione sacrificij & hostiæ in cōmuni, disputatur in materia de Eucharistia, & Missa, Item de Sacerdotio Melchisedech, & vt fuit figura Christi, melius videtur, vt disputet Scripturæ Interpres.

Q.24. Non repetēda sunt hic, quæ pertinent ad prædestinationem hominum, & Angelorum.

Q.25. Omittenda videntur, quæ hic nonnulli tractant

de phantasticis imaginib. & varijs Dæmonum illusionibus.

DE SACRAMENTIS In genere.

Q.60. quæstio an Sacramentum sit in aliquo prædicamento, non videtur admodum digna Theologo.

Q.61. Vtrum semper etiam in lege Naturæ fuerit necessaria Fides, non huc pertinet, sed ad secundam secundæ.

Q.62. Vtrum Deus possit vti creatura tamquam instrumento ad creandum, videtur potius esse primæ partis in materia de creatione.

DE BAPTISMO.

Omittendæ quæstiones quædam absurdiores, qualis est illa, vtrum asinus possit bibere baptismum.

De solẽnitatibus, & cæremonijs Baptismi, breuiter.

Nihil dicẽdum de cognatione spirituali in Baptismo contrahi solita, sed ad matrimonium transmittatur.

De pœna paruulorum sine Baptismo decedentium, tractandum in materia de peccato originali, in prima secundæ.

Sacramenta Confirmationis, Ordinis, Extremæ Vnctionis, tractentur prout vacauerit, plenè, vel breuiter; Quod si quis, quoniam faciliora sunt, & habentur in promptu, vellet præterire, cauendum ne id fiat, vbicũque propter hæreticos ea tractatio videtur necessaria, nequaquam enim est omittenda. A

DE EVCHARISTIA. B

An quantitas distinguatur à substantia Philosophis relinquendum est, sicut & illud, de quo Scotus hic disputat; an accidens possit producere substantiam.

De figuris Eucharistiæ multiplicibus, earumq. comparationibus breuiter.

DE POENITENTIA. C

An repugnet sine vlla infusione qualitatum supernaturalium, vel sine vllo pœnitentis actu iustificari peccatorem, & an pœnitere sicut oportet, indigeat Dei auxilio gratuito, pertinent ad primam secundæ, de Iustificatione. Illic etiam agendum esset, non hic, de ordine inter dispositionẽ, &

A &infusionem gratiæ.

An in peccatore post peccacatum transactum aliquid aliud remaneat præter obligationem ad pœnam, supponendum est ex prima secundæ in materia de peccato.

An aliqui destituantur auxilio necessario ad pœnitendum, pertinet ad materiam de gratia, prima secundæ q.111.ar.3.

B Vtrum pœna damni sit eadē in omnibus damnatis, pertinet potius ad materiam de peccatis, & eorum effectibus.

Quæstiones de restitutione, de Eleemosyna, de Ieiunio,& Oratione, de Correctione fraterna remittantur ad secundam secundæ.

Multa etiam, quæ ad casus cōscientiæ spectant, relinqui

C possent eorundem casuum professori.

DE MATRIMONIO.

Omittendum videretur, quod à quibusdam hic tractatur, an virginitas sit virtus, & qualis virtus.

An maleficium maleficio possit dissolui, pertineret sanè ad secundam secundæ, sed quoniam ad eum locum rarò peruenitur, & maleficiū inter matrimonij impedimenta numeratur, commodius hic videtur collocandum.

Matrem ne, an vxorem occidere sit grauius, non est huius loci.

De substantia voti tam simplicis, quàm solemnis, tractandum potius videtur in secunda secundæ, quàm hic.

Cæterum, quod erat optatissimum, vt Summa D. Thomę duabus rebus illustraretur, id iam effectum est integrè, id quod hic studiosos præmonere erit operæ pretium. Altera erat, vt Citationes omnium testimoniorum Augustini, Ambrosij, Hilarij, Basilij, Chrysostomi, Platonis, Aristotelis, Ciceronis, & aliorū quorumcunque quos D. Thomas citat, extarēt ī margine designatę, ac liber, caput, principium vel finis capitis, in quibus, vt in fronte non solum, res de qua agitur, inspici posset, verum etiam maleuolis occasio calumniandi adimeretur, ni statim illis posset ostendi. Altera fuit, vt omnia ex iure Canonico, vel Ciuili, allegata, glossæ item in Sacram Scripturam ad suum prin-

principium deductæ illico inueniri possent. Sed & erat optandum, vt sine labore constaret, quænam quæstio, siue articulus is esset, ad quem D. hic doctor nos amandabat, cum sæpe scribat; *Vt dictum est*, siue *vt infra dicetur*, quod quidem etiam præstitum est, appositis in margine numerabilibrs notis. Quæ omnia cum partim in Commentarijs Caietani Card. ad primam partem, partim autẽ Conradus Koelim in Commentarijs, ad Primam secundæ, & ad Secundam secundæ adiecisset, plurima item essent in Summa in octaua parte folij excusa Parisijs Anno Domini

A 1518. apud Franciscũ Regnault, Antonius tamen Senensis Lusitanus triennium in hunc laborem impendens Vniuersam tertiã partem ijsdem citationib. adornauit, reliquarũ Summæ partium, plurimis suppletis, pluribus mendosis correctis. Et hæc summa D. Thom. sic illustrata prodijt è Plantini Antuerpiẽsi Typographia anno 1585. B Quin & denique à Iunctis Venetijs auctior est excusa, additis Appendicibus Seraphini Capponi a Porrecta Theologi Dominicani, & Chrysostomi Iauelli cum Commentarijs Cardin. Caietani, & Indicibus exquisitis.

AD·

A

ADMONITIO AD STVdiosos Theologiæ. Cap. XIII.

CVm autem, si S. Thomas adhuc esset in hac vita superstes, nemo sit, quin libentius eum, quàm alios, quosuis cõsuleret, in eius Summa Theologiæ percipienda, certè in primis ex alijs ipsius scriptis, quæ ad easdem materias spectant, petenda erit, & facilius, & securius sententia sancti viri, quàm è quouis alio interprete. Itaque si loca ipsius cum locis eiusdem alijs collata fuerint, intelligetur breui, quanto interius S. Thomæ sensus haurietur. Quo facto, licebit sanè postea & Caietanum, & Medinam, & Molinam, & Franciscum Soarez & Gregorium Valentiam, & Gabrielem Vasquez atque alios insignes Theologos inspicere, præsertim vbi hi doctè vindicarunt à confutatoribus, aut propugnarunt, quæ Angelico Doctori aliquando audentius alij obiecerũt. D. Th. quã-tum fieri potest per D. Thom. exponendus.

B

Atqui quoniam perdifficile esset interdum libros S. Thomæ sic versare, vt vndique, quinam fuerit eius sensus, ac locorum inter sese collatorum expositio, nosceretur: idcirco tyronibus in Theologia sciendum est, hoc à Fratre Ioanne Capreolo Tolosano præstitum fuisse diligenter. Cum enim hic in quattuor libros Magistri Sententiarum Commentaria edidisset: quibus vbique Theologiam S. Thomæ tuetur, obiectiones quidem Aureoli, Scoti, Durandi, Ioãnis de Ripa, Henrici Guidonis de Carmelo, Garronie, Adami, & aliorum Angelicum Doctorem oppugnantium, suis quasq. locis proponens soluit per eiusdem S. Thomæ dicta, quæ adfert integra. Sed & Capreoli ipsius labores Frater Paulus Soncinas redegit in Opus, quod inscripsit, Epitomen quæstionum, in quattuor libros Sententiarum à principe Thomistarum Ioanne Capreolo Tolosano disputatarũ: Quamquidem Epitomen, Capreolus egregius D. Tho. propugnator.

C

quoniam

A siue in Commentarij contextu, siue in margine adscriberentur: sin ex alijs deprompsisset, suo constaret Auctori primario laus. Id certè spectaretur maximè, vt qui Theologię stu derent, euaderent simul interioribus illis, & rationibus, & literis armati, vt quemadmodum Antiquissimi Patres Theologiam ex similibus locis, tãquam è proprijs sedibus, aut instruxerunt, aut occasionem suis disputationibus nobis reliquerũt, vt pleniorem Theologiam assequi possemus, iam demum, qui ipsius curriculum absoluerent, in aciem expediti exirent aduersus qualescunq; Fidei hostes: neque essetquo se multi enecarent, dum nouis hærentes vocibus, aut terminis, meliorem B vitæ partem Diuinis meditationibus, veritati indagandę, ac docendæ proximo iuuando sunt.

Auctoris de expositione D.Tho. sententia.

Quo autem modo tota res conficeretur, dicam in Domino, quod mihi persępe cogitanti venit in mentem. Ego cùm Ioannis Maldonati in Gallijs; deinde postea Melchioris Cani, & Thomæ Stapletoni labores, ac demum Roberti Card. Bellarm. controuersiarum, antequam emitterentur in lucem, disputationes perlegissem: vidissem autem altera ex parte validos Theologorum (præcipuè Hispanorum) conatus ad S. Thomæ sensa illustranda in dies euulgari; eam (de qua dixi supra) non tam ideam, quàm structuram visus sum mihi intueri. C Quę iã in rem eò facilius conferri posset, si quis ex ipsis quatuor Bellarmini Tomis apposité, ac quam breuissimè eliceret testimonia Scripturę Sacrę, Synodorum, Patrum, & reliquarum rerum. Reliqua adijcerentur ex ijs, qui vel antiquissimas hęreses, vel Scholasticas quęstiones rectius absque aliorũ Catholicorum nota, vel affectu expendissent. Vix autẽ quidquam restaret, quin ex occasione confutatarũ hęresum, quas pene omnes reuocauit Satanas hoc sęculo ab inferis, vtilissimus disponi posset Apparatus, quo & rationes ipsę Sancti Doctoris, ac Conclusiones vberrimè, ac tamen breuiter, & validè probarentur.

A Conradus Hirsaugien.
Conradus Monachus Cistercienfis in Mag.sent.
Conradus de Monte puellarum in Mag.sen.
Cōradus de Saxonia in Mag. sentent.
Conradi Summerhart, Conclusiones in Mag sen.
Dionysius Cartusianus.
Durandus Ordinis Prædicatorum in Mag.sent.
Dominicus à Soto in quarto
B sent.
Eccardus in Mag.sent.
Ecbertus.
Franciscus de Bachone Carmelitanus in Mag.sent.
Franciscus Lecheti in Magis. senten.
Franciscus Marchia in Mag. senten.
Franciscus Maro in Magist. sent.
Gabriel Biel in Mag. sent.
C Gabriel Brebia.
Galfridus Allieuant.
Galterus Disseus.
Galterus Pictauiēsis Minorita in Mag.sent.
Gerardus Bononiensis in Magist.sent.
Gerardus de Elten in Magi. senten.
Gerardus Sauonēsis in Mag. sentent.
Gerardus de Senis Augustinianus in lib.1. Mag. sent.
Gerardus Stredam.
Gerardus de Zutphania in Mag.sent.
Gilbertus Anglus.
Gilbertus Parisiensis.
Gilbertus Pictauiensis.
Godescalci Gresmundi Mesche de quæst.Mag. sent.
Guernerus Parisiensis.
Guido Ebroicensis.
guido Perpinianus in Magis. senten.
guillelmus Anconas.
guillelmus Aruernus.
guillelmus Aquisgranensis.
guillelmus Froleon Minorit. in Mag sent.
guillelmus griloti Minorita in Mag.sent.
guillelmus guarro, aliàs Varro Minorita in Mag. sent.
guillelmus Lamarensis Minorita in Mag.sent.
guillemus Lugdunensis Episcopus in Mag.sent.
guillelmus Oppembach. in Mag.sent.
guillemus Parisiensis.
guillelmus Pepin.
guillelmus Vellis.
gregorius Ariminēsis in Magist.sent.
Haymo Anglicus Minorita in Mag.sent.
Hanibaldus Romanus in Magist.sent.
Heimericus in Mag. sent.
Henricus Andernach. Carmeli-

A Ioannes Capreolus in magiſ. ſentent.
Ioannes de Dorſten quæſtiones in mag.ſent.
Ioannes Duns in magiſt.ſentent.
Ioannes Erneſti in magiſtr. ſentent.
Ioannes Eſculanus in magi. ſentent.
Ioannes Francfort.
Ioannes Fuſt quæſtiones in mag. ſent.
B Ioannes calenſis in magiſt. ſenten.
Ioannes cauuer.
Ioaones colein Carmelita in mag.ſent.
Ioannes gerſon.
Ioannes Hagen.
Ioannes Hoblet in mag.ſentent.
Ioannes Imenhuſen in mag. ſent.
Ioannes de Lutria in magiſ.
C ſentent.
Ioannes Maior in lib.1. & 4. mag.ſent.
Ioannes Mechlingius in magiſt.ſent.
Ioannes Pariſienſis Ord.Prędic.in mag.ſent.
Ioannis Pheffer quæſtiones in mag. ſent.
Ioannes Hildenshemen.
Ioannes de Regno Carmelita in mag.ſent.
Ioaunes de Rupella Minorita in mag. ſentent.
Ioannes de Rupe Sciſſa Minorita in mag. ſen t.
Ioannes Taceſphale Carmelitanus in mag.ſent.
Ioannes Tinctoris in magiſt. ſent.
Ioannes Vualsgramenſ. Carmelitanus.
Ioannes de Vuitrlich in magiſt.ſent.
Ioannes Vuyricus Carmelitanus in mag.ſent.
Iosnnes Zacharias in magiſt. ſent.
Laurentius Opimus in mag. ſent.
Leonardus Chiſanus Minorita in mag.ſent.
Leonardus ciphonenſis.
Ludolphns Cartuſianus.
Marſilius Inguen. in magiſt. ſenten.
Matthæus de Aquaſparta Minoris Inuentarium ſententiarum edidit.
Matthæus de Cracouia in magiſt.ſent.
Matthæus Doringus.
Matthæus Ebroicenſis.
Michael Angrianus in mag. ſent.
Michael Ceſenas in magiſtr. ſent.
Michael Maſſenſis.
Nicolaus Alfentia.
Nicolaus Crutznach in mag. ſent.

Nico-

A Rupertus de Regno.
Rupertus de Russia Minorita in mag.sent.
Rupertus Valsingen.
Sanctius Porta.
Scotellus in mag.sent.
Sertorius.
Silberius de Beka Carmelitanus in mag.sant.
Simon Cremonensis.
Simon Spirensis Carmelita. in mag.sent.
Syluester Prieras in mag.sen.
B Thomas Aquinas in mag.sen tent.
Thomas de Argentina Augustinian.in mag.sent.
Thomas Caietanus.
Thomas gualensis.
Thomas Lombe Anglus Carmelita.in mag.sent.
Thomas Sperman.
Thomas Valpensis.
Tilmanus Aquensis Carmelitan.in mag.sent.
Vbertinus Casalensis.
Vbertus Leonardus.
Vdalricus de Argentina Ordinis Prædicatorum in magist.sent.
Vuernerus Loreuinch.
Vincentius gruner.in magis. sententiarum.

AN-

ANTONII POSSEVINI SOCIETATIS IESV

DE THEOLOGIA PRACTICA, siue de Casibus Conscientiæ docendis.

LIBER TERTIVS.

N practica Theologiæ, ab ijs tractanda, qui sequi aliquam rectiorem methodum volunt, qua auditoribus etiam qui Scholasticam non didicere fructuosius cosulant, hæc dici posse visa sunt. A

Summæ casuum Alphabeticè non legendæ a principio.

Primò non expedire, vt statim inchoetur à capite alicuius Auctoris, qui per Alphabeti ordinem de casibus conscientiæ scripserit: id enim nec scientiam vllam pareret solidam, & in varias partes distraheret animos, ac longior res fieret quàm plerisq. necesse sit, quibus ad excolendas vineas Domini citius prodeundum est ob penuriam operariorum. B

Deinde nec statim ab ipsis aliquibus materijs incipiendū esse, nisi antecesserit informata notitia, qua Auditor ad hanc facultatem perdiscendam optimè afficiatur, & noscat, quæ fundamenta iaciēda sint, super quibus reliquum opus extrui possit.

Ea notitia prior esto, quæ tum ad breuem aliquam rerum Theologicarum partitionem, ac dignitatem, tum propius ad vtilitatem Theologiæ practicæ attinent, ex qua vberes fru-

ctus

A *ctus rectissima cuique administrationi, non solùm spirituali, verum etiam Politica; atque inferendis in cælum animabus percipiuntur.*

Proximè sequatur tractatio de ipso nomine Practicę Theologiæ, siue de vita Christianæ officijs, ac deinceps de conscientia significatu, actu, effectu, de qua re cum alij, tum Beatus Antoninus egit, idque vna prælectione absolui poterit. B. Antonin. prima Summę par. c. 1. titu. 3.

Cumque practica Theologia respiciat Bonum, atque actionum humanarum qualitates, hasce ostendat subiectum esse huius facultatis, quatenus ad Deum referuntur, & ex ijs elicimus quid sequi, quid fugere debeamus; patere autem hinc

B *subiecti amplitudinem (scientia enim hæc Casuum fert iudicium de omnibus, etiam ijs, quæ repentè accidunt) atque item definitionem quãdam, nimirum vt boni, rectiq́, ac proinde etiam mali, prauiq́, scientia sit.*

Qualitates verò istarum, quas quidem huius subiecti passiones aliquis rectè vocauerit, exponat esse nouem, Bonum, Rectum, Laudabile, Meritorium, Malum; Obliquum, siue peccatum; Culpabile; Demeritorium: Indifferens. Quarum priores quattuor respondent quattuor causis. Bonum, materiali: Rectum finali: Laudabile efficienti; (homo enim vt habet liberum arbitrium, ac gratiæ, peccatovè assentitur, rem efficit Definit. Practicæ Theologiæ.

C *laudabilem, aut vituperabilem.) Meritorium autem formali; Gratia siquidem & caritas Dei forma est, qua fit, vt opus eiusmodi meritorium sit. Ac de his quidem vix vllus ignorat S. Thomam prima secundæ accuratissimè; Martinum autem Nauarrum (vt taceam alios) à quarto vsque ad finem noni præludij copiosè egisse. Diuturna enim tot annorum cogitatione, & vsu perspexerat necessariam ijs, qui ad hæc studia accederent, fore istarum rerum cognitionem; quare & illa sapienter Manuali suo denique præposuit. Ac tamen cum vel S. Thomas, vel Nauarrus altius, & fusius, quàm pro omnium captu de his scripserint, prudentis erit professoris,* Q. 60. & sequentibus. Nauarr. cur suo Manuali præludio præposuerit

vt inde (siue aliunde) ea tantùm delibet, quæ Auditoribus cõducere existimabit. Nempè doceat, quid sit Bonum, & quotuplex (vt hic de morali, non de naturali, aut alio agi cognoscant) ac quamuis in voluntate primo consistat, hoc tamen ostendat originem ducere, & ab intellectu, & ab operibus ipsis, quæ extrinsecus fiunt, cùm ex frequentibus istis operibus gignantur habitus. Porro item doceat, Quid sit Rectum, videlicet quod rectā sequitur regulā: regulā verò hanc legē esse æternam, & caritatem, finem autem Deū. Quod si quid huc de recta intentione, ac de quadruplici iustitia, siue rectitudine facere posse Professor intellexerit, ea cùm ex aliјs, tū præsertim ex Bernardo peti poterunt, ac paucis enunciari; A B

Sermo. 4. in Cantica. Serm. 5. in Cantica.

Scio autem, quibus in regionibus grassatur hæresis, rectitudinem, atque iustitiam negari esse Christianis inhærentem: Quamobrem initio docendi erunt omnino Auditores quid hæc tota res sit: At paucis, ac firmis, sed & perspicuis rationibus præstabit hoc effici, siue ista sumantur ex Tridentina Synodo, siue item ex Stapletono & Card. Bellarmino.

Staplet. lib. de Iustificat. Car. Bellar. 3. to. controu.

Iam de obliquo siue peccato optandum est, vt Professor interpretetur non solum quid hoc sit, ac quotuplex, ac doceat nō esse paria omnia peccata, quandoquidē Hæretici hoc astruūt; Verùm etiam vna, vel altera lectione grauissimè exponat, quanta peccati grauitas sit. Quæ quidem vt penes obiectum, aut caussam atque alias circumstantias penditur, sic sanè ex Sebundo, atque ex Paulo à Palatio in Matthæum cerni potest, quo loco peccatoris typum ex Dæmoniaco expressit aptissimè. Accederent remedia quædam generatim pertractanda aduersus peccatum, sed cum hæc vnicuique casui aptanda sint, nonnihil hic tantum percurri sic poterit, vt Auditores peccati horrore concepto, libentius discant, quibus armis id in sese, mox in aliјs, quibus curandis adhibebuntur, expugnent alacrius. C

Sebundus titulo 229. & 230. In cap. 8. in Matthæum.

Ad laudabile quod attinet, quando hic aliquid de volun-

tario,

A *terio, & libero arbitrio agendum est, certè Thomas (vt reliqua omnia absolutè) atque alij, sic Bernardus legendus est, & quod satis sit, Auditoribus inde proponendum.*

De Meritorio autem, cùm hinc vis Christianarum actionum potissimum pēdeat, mox erit vtilissimè, ac breuiter disserendum, sed planissimè; Quale primò illud est; quod ad conditiones Actionum Meritoriarum spectat, nempe, vt liberè fiant: vt ex seipsis bona sint, atque honesta: Vt ad bonum, ac iustum finem referantur: Vt præter hac omnia insiti Christo simus, ac Deo reconciliati, spiritumq; adoptionis acceperimus. Huc verò etiam pertinent, quæ de vita Christiana (quænam B *videlicet hæc sit) dici quadantenus possent, quam & Petrus scripsit ex ijs donis, gratijsq; proficisci, quibus Diuinæ naturæ consortes efficimur, & Paulus indicauit, cum dixit:* Vos au- Bernard. de libero arbit. Conditiones Actionū Meritoriarum. Vide 1. partē q. 140. B.Th. 2.Petr.1.

„ tem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen Spiritus
„ Dei habitat in vobis: Si quis autem Christi spiritum
„ non habet, hic non est eius: Si autem Christus in vobis Rom. 8
„ est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, Spi
„ ritus verò viuit propter iustificationem.

Tradita horum notitia, ex qua contrariæ quaque passiones humanarum actionum intelligentur, suadendum Auditoribus erit, vt per se ipsi sæpe initio versent Ioannis Polanci Di- C *rectorium, ac Ioannis Molani practicam Theologiam non ita pridem emissam in lucem. Ceterùm, cùm suas Professor auspicabitur lectiones ab ijs, quę communiora sunt, intelligat sibi certo quodam, hoc est, non immenso temporis spatio exponenda esse quæ ad sacramēta, censuras, status hominum, pręcepta Decalogi, & Ecclesiæ spectāt: Sic difficiliores materias resecet necesse est, atque adeo illa, quorum infrequens vsus sit in Confessionibus: vti paullò post dicetur.* Anno 1585. apud Arnoldum Milium Coloniæ.

Quod si Auditores hæc ordinatius, & altius nosse cuperēt, extat quidem apud Religiosos alios Ordines Ratio hęc omnia rectè tractandi, sed & quæ Societas nostra in hanc rem ex

attenta disquisitione, ac diuturno vsu contulit, ac præscripsit in toto Conscientiæ Casuum curriculo biennij tempore à nostris absoluendo, hęc pauca in commune bonum liceat huc adijcere, quę ita habent. A

Regulæ Professoris Casuum Conscientiæ. Caput XVII.

EO suam omnem operam atque industriam conferre studeat Casuum Consciẽtię Professor, vt peritos ac strenuos Parochos, seu sacramentorum administratores instituat.

Finis Professoris Casuũ.

Si duo fuerint, vt esse decet in primarijs Collegijs, Casuum Professores, eorum vnus explicet contractus, censuras, impedimenta matrimonij, eaque absoluat biennio. B

Professor alter item biennio explicet septem sacramenta, & pręcepta tam Dei, quam Ecclesię, & hominum status atq. officia: perstringat etiam breuissimis enunciationibus Theologica quędam, sine quibus Casuum doctrina non parum vacillat: vt quid character, & quotuplex sit; Quid peccatum veniale, aut mortale; quid consensus; Quid lex, & quando obliget, & similia. A Theologicis vero rebus, qua vix vllam habenb cum Casibus necessariam connexionam, abstineant ambo Professores. C

Ab ijsdem Professoribus pauca tantum, eaque vtiliora Confessarijs attingenda sunt, de Interdicto, de Suspensione, Depositione, de Degradatione, de Sacramentis, Confirmationis, Ordinis, Extremæ Vnctionis, & Eucharistiæ, de Magia, de Empbyteusi, de Hæresi, & Schismate, de statu Regum & Principium, de Bello, de Processu Inquisitorum, & alijs id genus, quę carptim percurrenda sunt, nisi Schismatis bellivè tempus, aliusvè casus horum omnium, vel aliquorum pleniorem exigas explanationem.

In referendis opinionibus habeatur delectus, vt non obsoletę,

A *leta, aut manifesto falsa, sed pauca, ac probabiles recitentur. Quin etiam citra Scholasticum apparatum vnaquęq; difficultas euoluatur per dubia, & conclusiones, in quibus confirmandis seligantur ad summum duæ tresuè rationes optimæ; nec coaceruentur (vt vocant) allegationes.*

Vnicuique generali præcepto seu regulæ subnectat præceptor, exempli gratia, tres circiter particularas casus; atq. ita suas constabiliat opiniones, vt si qua alia fuerit probabilis, & bonis Auctoribus munita, eam etiam probabilem esse significet.

Quamlibet lectionem repetendam curet quotidie, non mo
B *do in scholis per dimidiam horam, sed domi etiam per horã, tribus, qui totam repetant, præmonitis, à quibus postea exigat partem, quam maluerit: ipse enim vtrisque repetitionibus interesse debet ad explicanda tam ea, quæ breuiter docuerat in scholis, quàm dubia, quæ post repetitionem proponentur.*

Huic repetitioni non solum Casistæ intersint, sed alij quoque sacerdotes, bis, aut semel saltem in Hebdomada, licet hac aliàs audierint; si & confessiones audiunt externorum, & aliam domi non habent de Casibus collationem. Audiant itaque illos repetentes: interrogent de quibus dubitant; interrogentur & ipsi, quid ad hunc, vel illum casum responde-
C *rent; parati igitur accedant.*

Quolibet Sabbatho, prætermissa lectione, per duas horas de propositis conclusionibus disputetur in schola coram Magistro: ea uerò disputatio non tam instituatur argumentationis filo, quàm interrogationis; ita vt vel exigatur explanatio alicuius difficultatis, vel nouus casus mutata circunstantia aliqua proponatur, dummodo non sit extra materiam conclusionum; vel petatur quomodo hae cohæreant cum antecedentibus, cum quibus parum consentire videntur, vel alicui conclusioni opponatur Canon seu doctor ex primarijs; seu nonnulla breuis argumentatio, quò plus habeat dignitatis, tempe-

ratè

ratè tamen, & longè infra Philosophicam consuetudinem. A

In quibus Collegijs duo Casuum Lectores non sunt, sed vnus, si potest, ipse binas quotidie lectiones sustineat, matutinam, & vespertinam, materijs, quomodo superius dictum est, distributis, vt biennio vniuersas emetiatur.

Sin vnus vni tantum habendæ lectioni præfuerit, is explicandis omnibus, quæ ad casuum doctrinam pertinent, totum triennium consumat. Sin graues ob causas hoc omne studium intra duos annos redigendum fuerit, oportet Lectorem duplo fere breuiorem esse, quàm vbi binæ quotidię sunt lectiones. Itaque facilioribus omissis seligat paullo grauiores quæstiones, & in ijs vnam, aut alteram opinionem referat. B *Quamlibet verò Conclusionem vno fere probet argumento; nec diluat obiectiones, nisi forte aliquam molestiorem: quin & in conclusionibus seruet, quam potest maximam paucitatem, & constitutis primarijs quibusdam regulis, ad minutiora non delabatur.*

In Collegijs autem in quibus Theologi scientiam Casuum non audiunt ab ordinarijs Scholasticæ Professoribus, ad illos erudiendos extraordinarius constituendus est, qui in his potissimum exponendis, biennioque absoluendis laboret, quæ à Scholastica Theologia Professoribus omittuntur; qualia sunt Contractus, Impedimenta Matrimonij, Censuræ Ecclesiasticæ, Confessionis, & Confessarij conditiones, varij hominum C *status & officia, denique minutiora omnia, quæ per vniuersas Casuum materias sparsa sunt.*

Sicubi nec ab ordinarijs Scholasticæ Professoribus, nec ab extraordinarijs Theologi poterunt in Conscientiæ Casibus erudiri, primo & secundo anno (nam tertio & quarto Scripturis vacaturi sunt) vnam audiant Casuum lectionem, si duæ quotidie solent haberi siue ab vno, siue à diuersis Professoribus.

Verùm si vna tantum sit Casuum lectio, quam Theologis,

&

A *& Casistis oportet esse communem, in his Collegijs Casus & Scriptura alternis diebus prælegantur: easq. lectiones sic vicissim toto quadriennio frequentent Theologi, vt quo die ex Scripturis nihil exponitur, Casuum Professor explicet eas materias, quæ à Theologis audiendæ sunt.*

Admonitio. Cap. XVIII.

HAec cum ita sint, cuius Auctoris liber de Casibus exponendus sit, quasi proprius facultatis huius contextus; Thomas certè Caietanus videtur esse aptissimus. Summam Caieta Summa laudatur.
B *enim confecit breuem, & succi plenam. Quare & ea sapienter vsus est in Academia Eborensi Paulus à Palatio, cum lectionem hanc Casuum iam ante quadraginta annos utilissimè curauit institui Henricus Cardinalis & Archiepiscopus Eborensis, qui postea Rex Lusitaniæ fuit.* Paulus a Palatio in Summam Caiet.

Extat eadem Caietani Summa Hispanicè versa, Vlyssipone apud Ioannem Blauium edita anno 1587. adiectis adnotationibus quæ plures nodos soluunt, & casus explicant; præfixit autem epistolam Ludouicus Granatensis Operi, qua rationem eius exponit, & fructum, ut qui eadem omnia Italica, uel alijs linguis loquentia faceret, perutilem Ecclesiæ Sacerdotibus
C *operam præstaret. Plures enim, qui Scholasticam Caietani dictionem, aut concisum scribendi genus haud facilè assequuntur, facilius id intelligerent, atque ex Pauli à Palatio adnotationibus lucem ad omnia haurirent ingentem.*

Scio autem non defuisse, qui cùm hac de tota re agere debuissent, à Sacerdotis institutione, quasi forma inchoauerit, nimirum, ut docerent, quid primo in se, mox quid erga alios Sacerdoti faciendum sit.

Quod etiam Petrus à Soto effecit. Sed siue initio, siue deinceps hoc agendum fuerit, quandoquidem de Ordine Sacro patebit campus, in quo Casuum professor spatiari poterit, Petrus à Sot. De sacerdotio quæ prænoscenda ab

certe

eo, qui accepit ad studia casuum conscientiæ. DE BONITATE, ET SCIENTIA, quæ requiruntur ad sacros ordines.

certe nonnihil agere de eius Sacramenti dignitate tum cùm auditores erga hanc practicam Theologiam erunt afficiendi, animos eorum vehementius accendet. Ea verò dignitas intelligitur ex antiquitate, ex vniuersitate, ex auctore, ex materia circa quam versatur, ex officij nobilitate, ex effectibus, & commodis, quæ inde consequuntur innumeris. Quæ omnia si quis scire cupiat, vnde hæc facilius, & quonam ordine proponat, paucis referam. Extat sancta Tridentinæ Synodi vigesimatertia Sessio, quæ summatim attingit, quænam à promouendis ad sacros ordines deposcat Spiritus sanctus. Quam Sessionem rursus ponit ob oculos apertius, quidquid in Romano Catechismo Pij Quinti Pontificis Maximi opera B *edito de ordine sacro scriptum est. Nobilitatem autem Sacerdotij cum plurimi alij, tum Chrysostomus de comparatione Regis, & Monachi: ac potissimum libris περὶ τῆς ἱερωσύνης, hoc est de Sacerdotio, qui Græcè, & Latinè separatim excusi fuere, tum Clichtoueus de Vita, & Moribus Sacerdotum Capite secundo monstrarunt. Et hæc quidem præcipuè ad dignitatem Sacerdotij pertinent. Iam quæ impediant Sacri Ordinis susceptionem Tertia Pars Summæ S. Thomæ, Dominicus Soto in Magistrum Sententiarũ; Nauarrus; Ioannes Polancus; & eadem Tridentina Synodus demonstrãt. Cùm verò duo necessaria sint ad Sacri ordinis susceptionem, BONI-* C *TAS vitæ, atque SCIENTIA. de vtraque Synodus Tridentina[a] Beatus Thomas Opusculo de Sacerdotis officio, & tertia parte Summæ.[b] Bonauentura.[c] Petrus à Soto.[d] Clichtoueus.[e] Gratianus; plurimi deinde alij eadem attigerunt, qui vel Summas Casuum Conscientiæ, vel in Magistrum Sententiarum Commentaria edidere, quales tractationi Theologiæ Scholasticæ adiecimus: vel Synodos coegerunt, inter quas Prouinciales aliquæ Caroli Borromæi Cardinalis copiosam hisce de rebus materiã suggerunt. At postremo prodijt Summa Francisci Card, Toleti, ea, quæ Romæ ex autographo excusa*

3. par. summæ S. Tho. q. 39. per 6. articulos. Soto dist. 25. q. 1. arti. 1. & seq. Nau. c. 25. nume. 60. & reliquis. Ioan. Polan. in fi. Directorij. Sin. Trident. ses. 23. c. 4.

a Opusc. de Sacerdotis offic. & 3. par. sum. q. 36.
b Proprio opusculo.
c De instit. sacerdotis.
d De vita & moribus sacerdotum.
e Gratia. a di 23. vsq. ad 50. & 81. vbi de vit. & ho. Cle.

A *cusa est, non quæ ante illam alia eiusdem nomine, qui pro insigni doctrina, & vsu Romanarum rerum, casus conscientiæ breuiter, atque dilucidè (si quis alius) explicuit.*

Materiam de varijs Hominum statibus prænosse per magni momenti esse tum Professori, tum Auditoribus Casuum Conscientiæ. Caput XIX.

A*Vt verò permagni esse momenti Professor Casuum intelligat, non tam vt ipse Auditoribus prælegat, quàm* B *vt curet, vt Auditores ipsi priuato studio perlegant, quæ ad varios hominum status dignoscendos attinent. Cùm enim* [a] quod ignorat medicina non sanet, *dici non potest, quantum Confessario, vel demat, vel addat auctoritatis scientia, vel ignoratio statuum & munerum hominum. certè cùm summum bonũ homo naturaliter appetat, nil ei deest aliud, quàm rectè eligendi ratio: Electio autem de præcognitis rectè fit: prænoscenda igitur sunt, commoda, incommoda, qualitates, ac leges quasi propria omnium viuendi generum. Quod sanè ad sacerdotes potissimum pertinet, qui de vniuscuiusque actionibus, atque electionibus iudicare debent in foro* C *spirituali. Ideo præter illa, quæ varijs in locis, ac præcipuè in Tractatione de Iurisprudentia egimus, dicendum hoc loco videtur. Quot nam ferè hominum status sint. Deinde quinam Auctores potissimum de ijs egerint. In primis autem illud sciendum est, Statum à nobis intelligi, qui certam hominis qualitatem, ac conditionem designat, per quam (vt cum Scholasticis loquar) obligatur ad aliquid singulariter, ac propriè. Duplex autem obligatio est, quæ petitur ex ratione finis tum Diuini, tum Humani.*

[a] Hoc habet Hiero c. 10. in Eccles.

STATVS Quid sit.

TABVLA DE VARIIS STA-tibus Hominum. Cap. XX. A

De Christiano in genere. Vide Institutionem Clem. Alexandrini, quam Pædagogum inscripsit.

- **ECCLESIASTICVS.**
  - Gubernans.
    - Pontifex Maximus
    - Cardinalis
    - Primas
    - Archiepiscopus
    - Episcopus B
    - Decanus
  - (unlabelled group)
    - Præpositus
    - Archidiaconus
    - Archipresbyter
    - Vicarius
    - Consiliarius
  - Ministrans.
    - Parochus
    - Sacerdos
    - Diaconus
    - Subdiaconus
    - Acolytus
    - Exorcista
    - Lector C
    - Ostiarius
    - Canonicus
    - Oeconomus
  - Supererogans.
    - Religiosus
      - Heremita
      - Cœnobita
        - Monach.
        - Clericus
          - Medicans
          - nō Mendicans
    - Continens
    - Vidua
  - Iuuans Doctor
    - Theologiæ
    - Prædicator
    - Disputator
    - Canonici Iuris
    - Catechismi
    - Scholasticus Ecclesiasticus.

Impe-

A

SECVLARIS, siue LAICVS.

- Imperator-vbi / Rex / Princeps
  - de iis qui in pace
    - Terrestri
  - qui in bello
    - Maritimo
- Gubernans
  - Respublica
  - Consul
  - Iudex
  - Consiliarius
  - Vicarius
  - Paterfamilias
- Ministrans.
  - Miles
  - Tabellio, Notarius
  - Testis
  - Aduocatus
  - Curialis, siue Aulicus

B

- Quaestor, siue Thesaurarius
- Coniugatus
- Conseruatione vitae
  - Medicus
  - Chirurg'
  - Agricola
  - Mercator
  - Nauta
  - Venator
  - Artifex
  - Faber
  - Lanifex
- Doctor
  - Philosophiae
  - Legum
  - Rhetoricae, & aliarum facultatum

C

- Indifferens.
  - Nobilis
  - Plebeius
  - Diues
  - Pauper
  - Parcus
  - Filius, vel Nepotes
    - Consanguinei
    - Affines.
  - Puer Adolescens, Vir, Senex.

ELENCHVS ALIQVOT AVctorum, Qui scripsere de Statibus. Caput XXI.

A

B. ANtoninus Archiepiscopus Florentinus.

Antonius Natta Astensis.

Antonius Posseuinus de Milite Christiano.

Augustinus Valerius de Cardinali, & Episcopo.

Basilius Imperator Constantinopolitanus ad Leonem filium de boni, ac pij Principis officio.

Bernardi libellus de Cura rei familiaris.

Bernardus ad Eugenium, de officio Pontificis Maximi. Vide item Epistolas eius.

Chrysostomus Iauellus Secundo Tomò operum suorum de Theologia Christiana, Platonica, Peripatetica, præsertim vbi tractat Ethica, Politica, Oeconomica.

Clementis Alexandrini Pædagogus de Christiano in genere.

Dionysius Carthusianus, qui alterum quoque refert Auctorem.

Edmundus Augerius, qui libellum Gallicum inscripsit Pædagogum ad arma.

Franciscus Valesius de officio Medici.

Sanctus Gregorius in Pastorali.

Hieronymus Platus De bono Status Religiosi.

Horologium Principũ, quod fit ex emendatis. B

Hugo in Didascalico de opificijs Mecanicis.

Humbertus, qui Dominicani Ordinis quintus fuit generalis, quique librum de Concionatoris officio scripsit.

Ioannes Polãcus summatim suo Directorio.

Ioannes de Friburgo in Summa.

Ioannes Talpinus, qui Gallice librum edidit de omnibus hominum statibus. C

Iulius Pollux Cõmodo Imp. designat Imperatoris, & Regis conditiones, ac dotes, quibus præditus sit, necesse est. Vide etiam in dictione βασιλεὺς.i. Rex, quē inde putat deductum, quasi sit βάσις λαοῦ, basis populi.

Mambrini Rosei Christianus Princeps.

Mar-

A Martinus Nauarrus ab Azpilcueta in suo Manuali, & alijs Operibus.

Summa, quę anno 1580. prodijt Venetijs, è, Typographia Ioannis Baptistæ Somascij, cuius Summæ inscriptio hæc est. Summa Pacifica Pacifici Nouariensis Franciscani Ordinis versa in linguam Italicam à Francisco Taruisino Carmelitano cum interrogationibus ad omnem per-B sonarum statum.

Palæottus Cardinalis de Consultationibus Consistorij, & in Archiepiscopali Bononiensi.

Petrus Aluarus de Thesauro Christianæ Religionis.

Petrus Bellus de re Militari.

Petrus Soto Epistola liminanari, siue præfatione libri de Institutione Sacerdotũ.

C Ibi enim agit de Pastorib. bonis, & malis.

Robertus Card. Bellarmin. vbi de potestate Pontificis, & in altero Tractatu de electoribus Imperij.

Robertus Episcopus Zamorẽsis libro de Monarchia, & de origine, ac differẽtia principatus, & lib. Defensorij status Ecclesiastici, quarto autem tractatu agit de Imperatoris, hoc est Cęsaris officio.

Rodericus Episcopus Zamorensis in Speculo vitæ humanæ.

Summę pene omnes Casuum Conscientiæ.

Summa Tabiena de potestate Pontificis in voce Dispensatio. vbi pulchra.

Syluius Card. Antonianns de Christiana educatione filiorum.

S. Thomas generatim, & in Opusculis, vbi de Regimine Principum, & aliis.

Idem in Opusculo cõtra Græcos.

Thomas Caietanus, vbi de potestate Pontificis.

Thomas Sallius Societ. IESV libellum Gallicè in Belgio, de milite Christiano edidit anno 1591.

De Aulicis, vide Gueuaram libro Hispano, qui inscribitur, Admonitio gratiosorum: Italicè autem. *Auiso, & Dottrina de fauoriti.*

Ex constitutionibus, & ijs quæ vocant Statuta variarum ciuitatum: ex iureiurando item, quod præstãt varij, qui vocantur officiales plura peti possunt, quæ ad conscientię vniuscuiusque rationem attinent.

Iam quæ scripsere de officijs Ethni-

Ethnici, siue in Politicis, & Oeconomicis, vt Plato, Aristoteles, Isocrates, Xenophon, Plutarchus, & eiusmodi alij huc facere quadantenus possunt. Item quæ de Agricultura, Plinius, Cato, Columella, Varro, Virgilius. Sed non tanti hæc sunt, vt conscientias tam curare, quàm permouere possint ad id consequendum, quod nos præcipuè quærimus.

Hieronymus Mercurialis, & alij, vt etiam qui sub nomine Hippocratis libellus de Medicina circumferebatur: Sed hi potius artis medendi rationem, quàm id, quod quærimus, spectarunt: quamuis prudens Sacerdos ex ijs elicere possit, quæ ad animi salutem pertineãt: Id quod vbi scripsimus de Medicina, non prætermissum est. Baptista itẽ Codronchius hoc præter alios præstitit libris duob. de Christiana, & tuta medendi ratione.

Benuenutus Straccus Anconitanus Tractatum edidit de Mercatura: in quo etiã agit de Nautis, Nauibus, & Nauigatione. is liber Lugduni editus est, apud hæredes Iacobi Iuntæ. A

De Mercatoribus, deque vsura præter Summistas, plures alij scripserunt. At vide Sarauam de institutione Mercatoris. Ioannem Gersonem Tractatu de Contractibus: Conradum simili tractatu, & Bonauenturam, Rodulphum tractatu de vsuris, Plutarchum opusculo περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανίζειν. *Quod fenerari non oporteat.* B

Vegetius, quivè alij de re Militari scripserunt, quemadmodum itẽ Robertus Valturius fecit, & B. Augustinus ad Bonifacium, & Alphonsus de Castro lib. 3. capitu. 24. vbi de causis belli iustis.

Baifius quidem agit de re Nauali, sed alium in finem.

De Nobilibus, vide Osoriũ de Vera gloria, & librum Episcopi Aquinatis Italicum de Nobilitate, & Ioãnem Baptistam Posseuinũ fratrem meum Dialogis de honore recognoscendis ex quibus expungendus est quintus liber de singulari certamine, qui ante Synodum Tridentinam editus fuerat, licet eò frater tenderet, vt singulare certamen C

A men exterminaret.

Quod verò ad Religiosos attinet, vide diuersas Regulas Sanctorum, Basilij, Augustini, Benedicti, quique in eas scripsere, Smaragdus, Humbertus, & alii. Vide item quæ de trib. vocationibus in collationib.

B Cassiani, Collatione tertia Abbatis Paphnutij. Quæ-

Lib. seq. vè nos vbi agimus De Religiosorum Ordinum defensione.

Quæ denique ad Theologiæ, aliarumque præcipuarum disciplinarum, facultatum item inferiorum; quales sũt Rhetorica, Poetica, &c. Professores pertinent. Nos cum in vniuersa hàc selecta Bibliotheca (vt sæpè dicemus) spectauerimus, vt methodum ad eruditionem, atque ad pietatem, in omnibus facultatibus traderemus, sperare de Dei bonitate audemus (si Professores Casuũ Conscientiæ, ac reliqui Sacerdotes tum ipsi hanc ipsam Bibliothecam percurrerint, tum vt quisque pro ratione suæ facultatis percurrat, hortati fuerint) vt fructus hinc ad Dei gloriam vtilissimus capiatur.

ELEN-

ELENCHVS ALIQVOT AVctorum, qui Summas Casuum Conscientiæ nobis reliquerunt, reliquorum autem, vti & horum, planius in Apparatu Sacro fit mentio. Caput XXII.

A

IN primis legendi viderentur Canones Pœnitentiales: qui quoniam paucos ante annos recusi sūt, aliis, quæ ad hanc materiam attinent, Tractatibus aucti, ideo, ij simul pro curandi sunt, ac percurrendi.

Ii verò sunt.

Pœnitentiale Romanum.

De Remediis peccatorum Venerabilis Beda Presbyteri.

Pœnitentium Liber Rabani Mauri, Moguntini Archiepiscopi.

Epistola S. Gregorii Nisseni Episcopi ad S. Letoium Melitenes Episcopum.

Epistolæ Canonicæ sancti Gregorii Thaumaturgi Episcopi Næocæsariēsis Canon vltimus.

Canones Pęnitentiales Astensis, cum Notis Antonii Augustini.

Alberti de Brixia Ordinis Prædicatorum Summa.

Summa Angelica.

Angeli de Clauasio cum additionibus Iacobi Vngerelli Anno 1560. B

Summa Casuum Conscientiæ Antonii de Corduba.

S. Antonini Archiepiscopi Florentini Summa siue liber prænotatus. Defecerunt, & alia ipsius.

Summa Armilla.

Astensis Summa, quæ vulgo Astesana dicitur, de Casib. Conscientiæ.

Augustini de Ancona Summa.

Summa Aurea Rosa. C

Baptistiniana Summa Ioannis Baptistæ de Salis.

Bartholomæi Albornacii ars contractuū Hispanica lingna, Valentiæ edita apud Petrum Stuete anno 1573. in folio.

Bartholomæi Medinę Instructio Confessarii.

Bartholomęi Pisani Summa, aliàs Pisanella.

Can-

A Candelabrum Aureum.
Claudii Altisiodorensis Summa.
Conradi Summerhart Summa.
Conradus de Contractibus.
Didaci Couarruuiæ solutiones variæ.
Dominicus Sotus de Iustitia, & Iure.
Elucidationes quorumdam Casuum Concilii Tridentini ab Illustrissimis Cardi
B nalibus Congregationis eiusdem Concilii.
Emanuelis Sà Aphorismi, sed ij, qui recusi sunt Romæ, cum alii minus circũspectè, neque ab eo viuente recensiti, nec post mortem recogniti, fuissent in lucem alibi proditi.
Enchiridiõ Sacerdotum per modum examinis.
Francisci Alcoceri Tractatus
C de Ludo, Salmanticæ lingua Hispanica. Editus anno 1559. Apud Andream de Portonariis.
Francisci Card. Toleti Summa, Romæ excusa.
Francisci Victoriæ Summa de Septem Sacramentis.
Gaufredi de Trano Summa.
Guidonis de Monte Rochen Manipulus Curatorum.
Gulielmi de Monte Lauduno Summa de Casibus.

Henrici de Erfordia Summa Casuum Conscientiæ.
Hieronymi Sauonarolæ Confessionale.
Summa Hostiensis.
Hugonis Barchinonensis Sũma.
Ioannis Baptistæ Lupi Geminiani de Vsuris, & Commercijs illicitis in quarto. Venetijs apud Iuntas annõ 1582.
Ioannis de Burgo pupilla oculi, quæ est de Sacramentis, & Præceptis Decalogi.
Ioannis Episcopi Valoriensis Summa.
Ioannis de Friburgo Summa Confessorum.
Ioannis Medinæ de Pœnitentia, Restitutione, & Contractibus. Ingolstadij apud Dauidem Sartorium. Anno 1581. in folio.
Ioannis Polanci è Societate Iesv, Directorium.
Ioannis de Saxonia Summa Casuum Conscientiæ.
Ioannis Tabienæ Summa.
Ludouicus Molina de Iustitia & Iure. Quod opus in sex Tractatus diuisit. Ac primum quidem, & secundum iam habemus ferè integrum, reliquos expectamus, quonam autem modo vniuersam materiam distribuerit, extat in eius

procemio, columna 1.
Martini Delrij Disquisitionum Tomi tres vberes Iudicum, & confessariorum directioni commodissimi.
Martini Nauarri Manuale, & consilia præsertim Venetijs edita anno 1601. cũ reliquis operibus ipsius, & quidem auctioribus.
Manipulus Curatorum.
Monaldi Summa.
Nicolaus de Ploue de Officio Sacerdotum.
Petri Martyris Episcopi Elnensis Directorium Curatorum. Hispanicè.
Pisanella cum supplemento Nicolai de Auximo.
Raymundi Barchinonensis.
Raynerij Summa.
Rolandina cum additionib. Petri Aldobrandini, & de Vnzola.
Rosella Baptistæ Trouamalę Summa.

A

Summa Scarsellæ.
Sebastiani Medices Summa peccatorum capitalium Florentiæ, anno 1579. in octauo.
Thomę Caietani Summa.
Cæterum sequens ratio Administrandi Sacramentum Confessionis, quam B. Carolus Borromæus tit. sanctæ Praxedis emisit in lucem, perutilis isti negotio fuerit, quæ cum in eius Operibus extet, tum in Bibliothecam nostram non semel excusa, inserta fuit ad calcem libri tertij, quẽadmodum & hic ad Dei gloriam inserimus, quippe quæ sit confessarijs, atque adeo concionatoribus vtilissima.

B

Tra-

A

Tractatus de ratione administrandi Sacramentum Confessionis à B.Carolo Borromæo Cardinali editus. Cap. XXIII.

VT Confessarij pœnitentiæ Sacramentum administrent, eo cum fructu, qui maximus esse possit (is verò in sincera vitæ emendatione positus est) nevè in tanti ponderis negotio cum propriè conscientiæ summo onere conuenientem non adhibuisse diligentiam videantur (id quod summopere timendum est multis, ne scilicet in grauem reprehensionē inci

B *derit eorum industria; cùm de tanto numero confitentium, tam exiguam emendationem videamus in ijs, qui toties, & tam multis ab hinc annis hoc Sacramentum frequentarunt) praceptiones, & admonitiones nostras omnes tam pridem diuersis temporibus hac de re datas in vnum cōtulisse sumus arbitrati. Quamobrem per viscera misericordiæ Domini Nostri Iesu Christi eos exhortamur, vt quemadmodum eorum officium, & vocatio requirit, hac in causa, & negotio, quod ad animarum salutem vsque adeò pertinet, summa cum diligentia nostra sollicitudini cooperari velint, nostramq́; intentionem in eo positam, vt populus Christianus, quem Dominus nobis regendum tradidit, in viam salutis commodè dirigatur,*

C *promouere pro sua virili studeant.*

Noꝛent Cōfessarij & sapiant.

Nullus igitur neque sæcularis, neque regularis Sacerdos Pœnitentiæ Sacramentum aggredi præsumat, si non approbationem, & licentiam antea nostram in scriptis habeat, vt ritè Concilium Tridentinum ordinauit: sin aliter fecerit, excommunicationis pœnam ipso facto, iuxta primi Concilij nostri Prouincialis decretum, incurrisse se nouerit, & si Sacrū Missæ officium postea celebret, irregularis erit.

Nullus sine approbatione Cōfessiones audire pôt ne puerorum quidem.

Caueat autem sibi quisque hac in re, ne pretextu minoris ætatis se abduci à recto patiatur, quasi pueri sint, qui non-

dum ad vsum rationis peruenerint, quorum audit confessiones: solet enim vsu venire, vt in pueris etiam, quamuis in ætate sint adhuc tenera, peccata mortalia inueniantur. Ac verò nemo per speciem necessitatis alicuius se falli sinat, ac necessitatem interpretetur pro quauis ægritudine, etiam si grauis, & periculosa illa sit, cùm ad proprium pastorem, aut aliũ confessarium à nobis approbatum recurri potuisset. Immo nullus huic se negotio pergat interponere, quamuis à pastore eius, qui confiteri cupit, vel Vicarijs nostris consensum obtinuerit, nisi tales ij sint, qui specialem à nobis acceperint potestatem, vt eam alteri concedere deinde possint. A

Sacerdotes autem, qui confessiones audiendi licentiam à nobis obtinuerint cum definita temporis, loci, certarumque personarum limitatione, videant, ne potestatis concessę limites vllo modo excedant. B

Confessariorum Catalogus.

Prima cum opportunitate regularium Superiores Catalogum confessariorum, quos ad hoc officium elegerint, quivè in hac Ciuitate, vel diœcesi nostra habitant, nobis exhibeant, quo eorum nomina, & cognomina, & natale solum habeantur.

Sed quia sæpius contingit, vt per suorum obedientiam mutentur, iccirco bis in anno prædictum catalogum nobis offerent: primum quidem ad primam septimanam Aduentus, secundum deinde primis ferijs Quadragesimæ: Confessarij autem, qui in nostra diœcesi versantur, Pastoribus, aut Vicarijs foraneis, testimonium admissionis suæ, quâ ad huiusmodi munus idonei esse iudicati sunt, quotiescunque ab eis exigetur, ne recusent ostendere: in templis verò, in quibus plures sint confessarij, in foribus sacrarij tabula suspensa habeatur, quæ omnes eius templi confessarios à nobis approbatos contineat, quæ toties mutanda erit, quoties alij deligentur. C

Confessarij, qui à Censuris & Casibus reseruatis absoluendi potestatem à nobis habent, summa cum prudentia eã exerceant,

A *ceant, vt sit ædificationi potius, quàm destructioni locus: quãobrem si in vtilitatem & auxilium pœnitẽtis, qui in aliquod eiusmodi peccatum inciderit, iudicent expedire ad nos eum remittere, admoneatur, vt id facere debeat.*

Omnes confessarios quamuis, à nobis vt idonei semel admissi fuerint, tamen ob graues & diuersos scrupulos, qui pœnitentibus in dies occurrunt, & plurimas difficultates sibi cohærentes habent præmonitos volumus, vt bonos, & classicos auctores nonnullos, qui Casus Conscientiæ ex professo tractant, manibus continuè terant. quòd si non videantur sibi satis iudicij, & doctrinæ comparasse, vt possint quæstiones obie- Confessarii quamuis ap probati Casib. conscĩetiæ studeãt.

B *ctas resoluere, meminerint adire doctiores, & in talibus melius versatos. Sciant autem nos in hunc finem dedisse speciatim eas partes Pœnitentiario maiori Ecclesiæ nostræ Metropolitanæ, vt cum Theologis, & iuris Canonici peritis, si qua dubia, & controuersa circa res Conscĩetiæ in hac nostra diæcœsi obuenıant, de ijs conferat, & diligenter discutiat, vt postquam res grauiores nobis communicarit, omnem dubitationem eximat ijs, qui ad ipsum consulendi causam accedent.*

Examinent præterea vires ingenij, & scientiam, quam habent, nec se temerè ad confessiones audiendas eorum ingerant, quos censuris ita quibusdam inuolutos esse suspicentur,

C *vt sese satis explicare nesciant.*

Bonam habeant notitiam censurarum, & Casuum reseruatorum, particulatim autem Bullæ in Cœna Domini legi solitæ: similiter Canones Pœnitentiales, & nostras has admonitiones sæpius legant.

Cùm dubium non sit, quin is qui peccato mortali infectus Sacramentum quoduis administrat, nouo se scelere rursus obstringat; diligenter obseruent, qui Confessarij partes agunt, ne cum peccati mortalis conscientia confessiones audiant, multò verò minus id audeant, si qua censura teneantur Ecclesiastica ligati. confessariorũ bonitas.

Qui

Qui verò feruidi animi confessarius est, animarumque A
salutis studio tenetur, vt eas ad virtutes inducat, diuinisque remedijs adiuuet, quibus contra peccata vel pęnitens vtatur, vel ab eisdem abstrahatur, qui doceat itidem dęmonis astutias perspectas habere, qui demum pœnitentem exuere veterem hominem, & nouum induere laboret, ac confingere in eo formam aliquā, & speciem perfecti Christiani, non satis id sibi habere debet, si nullo peccato mortali obnoxius Sacramentum Pœnitentiæ ministret, sed cùm facilè cognoscat magnopere referre ad præstandum ea, quæ dicta sunt, prius in seipso exprimere, quæ in altero videre desiderat (quandoquidem plures exempla, quàm verba commouent animos, neque quis B
aliorum animis ingenerare virtutem potest, quam ante non in se possideat) idcirco perfectionis suæ totus amore ferueat, necesse est, atque ijs in virtutibus acquirendis operam diligentem ponat, quibus ipsa perfectio acquiritur.

Sed quoniam regulares, cùm ad confessiones audiendas admittuntur, solum examinari solent sintne sufficientes, & doctrinam iustam habeant, neque nos aliter perspectos mores eorum, & bonitatem vitæ probatam tenere possumus, ideò Superiorum eorum conscientias oneramus, ut ad huiusmodi prouinciam non alios nobis in publicum deducāt, quàm qui probitate, atque integritate vitæ tales sint, qui laudabiliter hoc C
Sacramentum exhibere queant; cuius quidem rei scripto nobis fidem dabunt, nec aliter eos admittemus.

Confessarij diligentia.

Prompto, ac parato animo ad confessiones audiendas accedant, euitentque diligenter, non solum ad subterfugiendum laborem, ne submoueant intempestiuè venientes ad se confitendi gratia, sed neque signo, aut verbis vllis præseferant, ęgrè se, grauatoq; animo confessiones eorum excipere; quin potius ita se comparent, vt intelligant pœnitentes eos salutis eorum causa multum solatij, & gaudij ex ijs laboribus haurire.

A Ex hac eorum alacritate nascetur etiam hoc commodi, ne pœnitentes excusationem iustam prętexere possint, se non esse confessos, maximè quibus temporibus ad id tenentur, per speciem quasi commoditatem non habuerint. Prӕterea autem admonemus Confessarios, si vel ad exequias, vel quæuis alia Ecclesiastica munia illos euocari contingat, nisi causa prorsus sit necessaria, vt ne confessiones ijs diebus propterea vel interrumpant, vel intermittant, quibus frequentiores solent occurrere, maximè octiduo, aut amplius ante diem Natalem D. N. IESV CHRISTI, in Quadragesima, & præcipuè circa medium illius vsque ad octauam Paschę, nonnullis etiam diebus B cum Iubilęum promulgatum est, alijs solēnioribus festis, quibus, vt plurimùm populus, vel omnis, vel ex maiori parte ad confessionis Sacramentum confluit. — confessarii quando maxime cōfessionibus audiendis uacare debeā

Cupimus etiam in hūc finem, Superiores Regularium certiores ea de re redditos, vt prędictis temporibus procurent, quantum poterūt numerum maximum Confessariorum, qui doctrina, & timore Domini insignes, atque à nobis approbati in suis Ecclesiis Pœnitentes audiant.

Quoties regulares ad ægrotantium confessiones excipiendas accersuntur, si necessitas aliud non suadeat, ex Pastore prius intelligant, quæ conditio, & status sit ægroti, vt tantò C diligentius animaduertant, si quid alleuamenti conscientiæ illius prębere valeat, pręsertim in summo temporis illius articulo, in quo velut in cardine vertitur, aut animæ salus, aut perditio ęterna: quod si temporis breuitas non patiatur ante confessionem id fieri, saltem ab audita cōfessione quàm citissimè fiat, vt tam ipse Confessarius, quàm Pastor in procuranda hominis infirmi salute suo officio non arguantur defuisse. — cōfessiones ægrotorum q̄uo excipiendæ.

Cùm primum Sacerdos Sacramentum Pœnitentiæ cuipiā ægroto ministrauit, in schedula subscribat; quę qualis esse debeat, infra dicetur, eaque fateatur se pœnitentis confessionem excepisse, quod ideo fit, ne Medici curam suam subtrahere

infirmis cogantur, iuxta Bullam fel. mem. Pij V. & Decretum primi nostri Concilij Prouincialis, & ne per negligentiā confessariorum in dicta fide praestanda sumant occasionem excusandi se ab obseruantia pręfatę Bullę, & Decreti. A

cōfessiones extra templū non audiendæ.

Popularium in domibus confessiones nemo audiat, nec virorum, nec fœminarum, cuiuscūque vel ordinis, vel cōditionis illi fuerint, nisi dum ęgrotāt; quod cum sit, & mulierum confessiones Sacerdos excipit, ostium apertum sit, ita ut ab ijs, qui in vicinis locis agunt, conspici possit.

Extra eam necessitatem cōfessiones mulierum nō audiāt, nec etiam si vel leuiter illae reconciliari tantummodo vellent praeterquam in templo, & sedilibus ad id destinatis, sed neque tum quidem eo loco, nisi post ortum Solis, & ante eius occasum audiantur. B

In illis ipsis sedilibus quotidiano ritu confessiones audientur, etiam virorum, si qui solent in templo confiteri: Hanc ob causam omnibus in templis sedes huiusmodi tam multae construantur, quàm multi solent esse Confessarij; sint autem omnes ad eam formam exędificatę, quemadmodum ordinauimus generatim eas debere construi.

Constituantur autem prędictę sedes loco tam aperto, vt ex omni parte conspici possint: quòd si prętererea locus haberi talis possit, vt obstaculum aliquod intercedat, vt dum quis confitetur, interea ceteri à spatijs plus aequo propinquis arceantur, id fiat; vbi verò mos aliud obtinet, Confessarij partes erunt sedē ipsam loco mouere, simul & populum nimis vicinum antequam consideat propellere. quod item faciet, dum in cōfessionibus versatur, si occasio requiret. C

confessarij in audiendis confessionibus scopus.

Confessarius in huius Sacramenti administratione, sic animi sui propositum ordinet, ac dirigat, necesse est, vt nullus eum intuitus humanus eò pertrahat, sed sola Dei gloria, & animarum salutis desiderium: quocirca quoties vel euocabitur ad confessiones audiendas, vel ad eas sese conferet, totus in

Deum

A *Deum erectus, cum ipso opere mentis oculos in hūc finē conijciat, & diligenter attendat se eò pergere vt pœnitentes pretiosissimo Saluatoris nostri IESV CHRISTI sanguine abluat, ac mundet.*

Sed quia in huius Sacramēti tractatione multa inueniuntur pericula, ne scilicet errent in varijs quæstionibus, & obligationibus decidendis, quæ in illud forum veniunt, vel absolutionis gratiam re ipsa indignis impertiant, vel aliquo modo animam suam inquinent, dum multorum inquinamenta, fœditatesq́; audire necessarium est, nunquam ad tantum hoc officium sese Confessarius accingat, quin prius breui aliqua
B *oratione, prout res feret; lumen & gratiam à Domino petat, vt non solum in nullam reprehensionem vel errorem incidat, verùm aliorum sordes sic abstergere valeat, vt se ipse non polluat: simul etiam Deum orabit pro vera emendatione eorum, quorum confessiones est auditurus. Habeant igitur singuli versiculos illos Psalm. 50. & orationem antiquis temporibus ab Ecclesia vsitatam penes se in scriptis, cuius quidem alterum exemplar in sacrario cuiuslibet templi (in quo sunt Confessarij) deinde, alterum introrsus in ipsis sedilibus, volumus affigi, vt antequam ad confessiones aggrediantur, eam vel simılem aliquam, prout cuiusque pietas feret, apud se* Oratio ante audiēdas Cōfessiones facienda.
C *legant.*

Vers. Cor mundum crea in me Deus.
Resp. Et spiritum rectum innoua in visceribus meis.
Vers. Ne proijcias me à facie tua.
Resp. Et spiritum sanctum tuum ne auferas à me.
Vers. Redde mihi lætitiam salutaris tui.
Resp. Et spiritu principali confirma me.
Vers. Docebo iniquos vias tuas.
Resp. Et impij ad te conuertentur.
Vers. Libera me de sanguinib. Deus Deus salutis meæ.
Resp. Et exultabit lingua mea iustitiam tuam.

ELENCHVS ALIQVOT AVctorum, qui Summas Casuum Conscientiæ nobis reliquerunt, reliquorum autem, vti & horum, planius in Apparatu Sacro fit mentio. Caput XXII.

A

IN primis legendi viderentur Canones Pœnitentiales : qui quoniam paucos ante annos recusi sũt, aliis, quæ ad hanc materiam attinent, Tractatibus aucti, ideo, ij simul pro curandi sunt, ac percurrendi.

Ii verò sunt.

Pœnitentiale Romanum.

De Remediis peccatorum Venerabilis Beda Presbyteri.

Pœnitentium Liber Rabani Mauri, Moguntini Archiepiscopi.

Epistola S. Gregorii Nisseni Episcopi ad S. Letoium Melitenes Episcopum.

Epistolæ Canonicæ sancti Gregorii Thaumaturgi Episcopi Næocæsariẽsis Canon vltimus.

Canones Pęnitentiales Astensis, cum Notis Antonii Augustini.

Alberti de Brixia Ordinis Prædicatorum Summa.

Summa Angelica.

Angeli de Clauasio cum additionibus Iacobi Vngerelli Anno 1560. B

Summa Casuum Conscientiæ Antonii de Corduba.

S. Antonini Archiepiscopi Florentini Summa siue liber prænotatus. Defecerunt, & alia ipsius.

Summa Armilla.

Astensis Summa, quæ vulgo Astesana dicitur, de Casib. Conscientiæ.

Augustini de Ancona Summa.

Summa Aurea Rosa. C

Baptistiniana Summa Ioannis Baptistæ de Salis.

Bartholomæi Albornacii ars contractuũ Hispanica lingua, Valentiæ edita apud Petrum Stuete anno 1573. in folio.

Bartholomæi Medinę Instructio Confessarii.

Bartholomęi Pisani Summa, aliàs Pisanella.

Can-

A Candelabrum Aureum.
Claudii Altiſiodorenſis Summa.
Conradi Summerhart Summa.
Conradus de Contractibus.
Didaci Couarruuiæ ſolutiones variæ.
Dominicus Sotus de Iuſtitia, & Iure.
Elucidationes quorumdam Caſuum Concilii Tridentini ab Illuſtriſſimis Cardi-
B nalibus Congregationis eiuſdem Concilii.
Emanuelis Sà Aphoriſmi, ſed ij, qui recuſi ſunt Romę, cum alii minus circũſpectè, neque ab eo viuente recenſiti, nec poſt mortem recogniti, fuiſſent in lucem alibi proditi.
Enchiridió Sacerdotum per modum examinis.
Franciſci Alcoceri Tractatus
C de Ludo, Salmanticæ lingua Hiſpanica. Editus anno 1559. Apud Andream de Portonariis.
Franciſci Card. Toleti Summa, Romæ excuſa.
Franciſci Victoriæ Summa de Septem Sacramentis.
Gaufredi de Trano Summa.
Guidonis de Monte Rochen Manipulus Curatorum.
Gulielmi de Monte Lauduno Summa de Caſibus.
Henrici de Erfordia Summa Caſuum Conſcientiæ.
Hieronymi Sauonarolæ Confeſſionale.
Summa Hoſtienſis.
Hugonis Barchinonenſis Sũma.
Ioannis Baptiſtæ Lupi Geminiani de Vſuris, & Commercijs illicitis in quarto. Venetijs apud Iuntas annō 1582.
Ioannis de Burgo pupilla oculi, quæ eſt de Sacramentis, & Præceptis Decalogi.
Ioannis Epiſcopi Valorienſis Summa.
Ioannis de Friburgo Summa Confeſſorum.
Ioannis Medinæ de Pœnitentia, Reſtitutione, & Contractibus. Ingolſtadij apud Dauidem Sartorium. Anno 1581. in folio.
Ioannis Polanci è Societate Iesv, Directorium.
Ioannis de Saxonia Summa Caſuum Conſcientiæ.
Ioannis Tabienæ Summa.
Ludouicus Molina de Iuſtitia & Iure. Quod opus in ſex Tractatus diuiſit. Ac primum quidem, & ſecundum iam habemus ferè integrum, reliquos expectamus, quonam autem modo vniuerſam materiam diſtribuerit, extat in eius

procemio, columna 1.
Martini Delrij Disquisitionum Tomi tres vberes Iudicum, & confessariorum directioni commodissimi.
Martini Nauarri Manuale, & consilia præsertim Venetijs edita anno 1601. cũ reliquis operibus ipsius, & quidem auctioribus.
Manipulus Curatorum.
Monaldi Summa.
Nicolaus de Ploue de Officio Sacerdotum.
Petri Martyris Episcopi Elnensis Directorium Curatorum. Hispanicè.
Pisanella cum supplemento Nicolai de Auximo.
Raymundi Barchinonensis.
Raynerij Summa.
Rolandina cum additionib. Petri Aldobrandini, & de Vnzola.

Rosella Baptistæ Trouamalę Summa.
Summa Scarsellæ.
Sebastiani Medices Summa peccatorum capitalium Florentiæ, anno 1579. in octauo.
Thomę Caietani Summa.
Cæterum sequens ratio Administrandi Sacramentum Confessionis, quam B. Carolus Borromæus tit. sanctæ Praxedis emisit in lucem, perutilis isti negotio fuerit, quæ cum in eius Operibus extet, tum in Bibliothecam nostram non semel excusã, inserta fuit ad calcem libri tertij, quẽadmodum & hic ad Dei gloriam inserimus, quippe quæ sit confessarijs, atque adeo concionatoribus vtilissima.

Tra-

A

Tractatus de ratione administrandi Sacramentum Confessionis à B.Carolo Borromæo Cardinali editus. Cap. XXIII.

VT Confessarij pœnitentiæ Sacramentum administrent, eo cum fructu, qui maximus esse possit (is verò in sincera vitæ emendatione positus est) nevè in tanti ponderis negotio cum propriè conscientiæ summo onere conuenientem non adhibuisse diligentiam videantur (id quod summopere timendum est multis, ne scilicet in grauem reprehensionē inciderit eorum industria; cùm de tanto numero confitentium, tam exiguam emendationem videamus in ijs, qui toties, & iam multis ab hinc annis hoc Sacramentum frequentarunt) præceptiones, & admonitiones nostras omnes iam pridem diuersis temporibus hac de re datas in vnum cōtulisse sumus arbitrati. Quamobrem per viscera misericordiæ Domini Nostri Iesu Christi eos exhortamur, vt quemadmodum eorum officium, & vocatio requirit, hac in causa, & negotio, quod ad animarum salutem vsque adeò pertinet, summa cum diligentia nostræ sollicitudini cooperari velint, nostramq; intentionem in eo positam, vt populus Christianus, quem Dominus nobis regendum tradidit, in viam salutis commodè dirigatur, promouere pro sua virili studeant.

Norent Cōfessarij & sapiant.

B

C

Nullus igitur neque sæcularis, neque regularis Sacerdos Pœnitentiæ Sacramentum aggredi præsumat, si non approbationem, & licentiam antea nostram in scriptis habeat, vt ritè Concilium Tridentinum ordinauit: sin aliter fecerit, excommunicationis pœnam ipso facto, iuxta primi Concilij nostri Prouincialis decretum, incurrisse se nouerit, & si Sacrū Missæ officium postea celebret, irregularis erit.

Nullus sine approbatione Cōfessiones audire pōt ne puerorum quidem.

Caueat autem sibi quisque hac in re, ne pretextu minoris ætatis se abduci à recto patiatur, quasi pueri sint, qui non-

dum ad vsum rationis peruenerint, quorum audit confessiones: solet enim vsu venire, vt in pueris etiam, quamuis in ætate sint adhuc tenera, peccata mortalia inueniantur. Ac verò nemo per speciem necessitatis alicuius se falli sinat, ac necessitatem interpretetur pro quauis ægritudine, etiam si grauis, & periculosa illa sit, cùm ad proprium pastorem, aut aliũ confessarium à nobis approbatum recurri potuisset. Immo nullus huic se negotio pergat interponere, quamuis à pastore eius, qui confiteri cupit, vel Vicarijs nostris consensum obtinuerit, nisi tales ij sint, qui specialem à nobis acceperint potestatem, vt eam alteri concedere deinde possint. A

Sacerdotes autem, qui confessiones audiendi licentiam à nobis obtinuerint cum definita temporis, loci, certarumque personarum limitatione, videant, ne potestatis concessæ limites vllo modo excedant. B

Confessariorum Catalogus.

Prima cum opportunitate regularium Superiores Catalogum confessariorum, quos ad hoc officium elegerint, quive in hac Ciuitate, vel diœcesi nostra habitant, nobis exhibeant, quo eorum nomina, & cognomina, & natale solum habeantur.

Sed quia sæpius contingit, vt per suorum obedientiam mutentur, iccirco bis in anno prædictum catalogum nobis offerent: primum quidem ad primam septimanam Aduentus; secundum deinde primis ferijs Quadragesimæ. Confessarij autem, qui in nostra diœcesi versantur, Pastoribus, aut Vicarijs foraneis, testimonium admissionis suæ, quæ ad huiusmodi munus idonei esse iudicati sunt, quotiescunque ab eis exigetur, ne recusent ostendere: in templis verò, in quibus plures sint confessarij, in foribus sacrarij tabula suspensa habeatur, quæ omnes eius templi confessarios à nobis approbatos contineat, quæ toties mutanda erit, quoties alij deligentur. C

Confessarij, qui à Censuris & Casibus reseruatis absoluendi potestatem à nobis habent, summa cum prudentia eã exerceant,

A eeant, vt sit ædificationi potius, quàm destructioni locus: quã-obrem si in vtilitatem & auxilium pœnitẽtis, qui in aliquod eiusmodi peccatum inciderit, iudicent expedire ad nos eum remittere, admoneatur, vt id facere debeat.

Omnes confeßarios quamuis, à nobis vt idonei semel admißi fuerint, tamen ob graues & diuersos scrupulos, qui pœnitentibus in dies occurrunt, & plurimas difficultates sibi cohærentes habent præmonitos volumus, vt bonos, & classicos auctores nonnullos, qui Casus Conscientiæ ex professo tractant, manibus continuè terant. quòd si non videantur sibi satis iudicij, & doctrinæ comparaße, vt possint quæstiones obie-

Confessarii quamuis approbati Casib. csciẽtiæ studeãt.

B ctas resoluere, meminerint adire doctiores, & in talibus melius versatos. Sciant autem nos in hunc finem dedisse speciatim eas partes Pœnitentiario maiori Ecclesiæ nostræ Metropolitanæ, vt cum Theologis, & iuris Canonici peritis, si quæ dubia, & controuersa circa res Consciẽtiæ in hac nostra diœcesi obuentant, de ijs conferat, & diligenter discutiat, vt postquam res grauiores nobis communicarit, omnem dubitationem eximat ijs, qui ad ipsum consulendi causam accedent.

Examinent præterea vires ingenij, & scientiam, quam habent, nec se temerè ad confessiones audiendas eorum ingerant, quos censuris ita quibusdam inuolutos esse suspicentur,

C vt sese satis explicare nesciant.

Bonam habeant notitiam censurarum, & Casuum reseruatorum, particulatim autem Bullæ in Cœna Domini legi solitæ: similiter Canones Pœnitentiales, & nostras has admonitiones sæpius legant.

Cùm dubium non sit, quin is qui peccato mortali infectus Sacramentum quoduis administrat, nouo se scelere rursus obstringat; diligenter obseruent, qui Confeßarij partes agunt, ne cum peccati mortalis conscientia confeßiones audiant, multò verò minus id audeant, si qua censura teneantur Ecclesiastica ligati.

Confessariorũ bonitas.

Qui

Qui verò feruidi animi confessarius est, animarumque A
salutis studio tenetur, vt eas ad virtutes inducat, diuinisque remedijs adiuuet, quibus contra peccata vel pęnitens vtatur, vel ab eisdem abstrahatur, qui doceat itidem dęmonis astutias perspectas habere, qui demum pœnitentem exuere veterem hominem, & nouum induere laboret, ac confingere in eo formam aliquã, & speciem perfecti Christiani, non satis id sibi habere debet, si nullo peccato mortali obnoxius Sacramentum Pœnitentiæ ministret, sed cùm facilè cognoscat magnopere referre ad præstandum ea, quæ dicta sunt, prius in seipso exprimere, quæ in altero videre desiderat (quandoquidem plures exempla, quàm verba commouent animos, neque quis B
aliorum animis ingenerare virtutem potest, quam ante non in se possideat) idcirco perfectionis suæ totus amore ferueat, necesse est, atque ijs in virtutibus acquirendis operam diligentem ponat, quibus ipsa perfectio acquiritur.

Sed quoniam regulares, cùm ad confessiones audiendas admittuntur, solum examinari solent sintne sufficientes, & doctrinam iustam habeant, neque nos aliter perspectos mores eorum, & bonitatem vitæ probatam tenere possumus, ideò Superiorum eorum conscientias oneramus, ut ad huiusmodi prouinciam non alios nobis in publicum deducãt, quàm qui probitate, atque integritate vitæ tales sint, qui laudabiliter hoc C
Sacramentum exhibere queant, cuius quidem rei scripto nobis fidem dabunt, nec aliter eos admittemus.

Confessarij diligentia.

Prompto, ac parato animo ad confessiones audiendas accedant, euitentque diligenter, non solum ad subterfugiendum laborem, ne submoueant intempestiuè venientes ad se confitendi gratia, sed neque signo, aut verbis vllis præseferant, ægrè se, grauatoq; animo confessiones eorum excipere; quin potius ita se comparent, vt intelligant pœnitentes eos salutis eorum causa multum solatij, & gaudij ex ijs laboribus haurire.

Ex

A *Ex hac eorum alacritate nascetur etiam hoc commodi, ne pœnitentes excusationem iustam prętexere possint, se non esse confessos, maximè quibus temporibus ad id tenentur, per speciem quasi commoditatem non habuerint. Prҫterea autem admonemus Confeßarios, si vel ad exequias, vel quæuis alia Ecclesiastica munia illos euocari contingat, nisi causa prorsus sit neceßaria, vt ne confessiones ijs diebus propterea vel interrumpant, vel intermittant, quibus frequentiores solent occurrere, maximè octiduo, aut amplius ante diem Natalem D. N. IESV CHRISTI, in Quadragesima, & præcipuè circa medium illius vsque ad octauam Paschę, nonnullis etiam diebus* B *cum Iubilęum promulgatum est, alijs solēnioribus festis, quibus, vt plurimum, populus, vel omnis, vel ex maiori parte ad confessionis Sacramentum confluit.*

confessarii quando maxime cōfessionibus audiendis uacare debeā

Cupimus etiam in hūc finem, Superiores Regularium certiores ea de re redditos, vt prędictis temporibus procurent, quantum poterūt numerum maximum Confeßariorum, qui doctrina, & timore Domini insignes, atque à nobis approbati in suis Ecclesiis Pœnitentes audiant.

Quoties regulares ad ægrotantium confessiones excipiendas accersuntur, si necessitas aliud non suadeat, ex Pastore prius intelligant, quæ conditio, & status sit ægroti, vt tantò C *diligentius animaduertant, si quid alleuamenti conscientiæ illius prębere valeat, pręsertim in summo temporis illius articulo, in quo velut in cardine vertitur, aut animæ salus, aut perditio ęterna: quod si temporis breuitas non patiatur ante confessionem id fieri, saltem ab audita cōfessione quàm citissimè fiat, vt tam ipse Confeßarius, quàm Pastor in procuranda hominis infirmi salute suo officio non arguantur defuisse.*

cōfessiones ægrotorum qūo excipiendæ.

Cùm primum Sacerdos Sacramentum Pœnitentiæ cuipiā ægroto ministrauit, in schedula subscribat; quę qualis esse debeat, infra dicetur, eaque fateatur se pœnitentis confessionem excepisse. quod ideo fit, ne Medici curam suam subtrahere

infir-

infirmis cogantur, iuxta Bullam fel. mem. Pij V. & Decretum primi nostri Concilij Prouincialis, & ne per negligentiã confessariorum in dicta fide præstanda sumant occasionem excusandi se ab obseruantia præfatæ Bullæ, & Decreti. A

cõfessiones extra templũ non audiendæ.

Popularium in domibus confessiones nemo audiat, nec virorum, nec fœminarum, cuiuscũque vel ordinis, vel cõditionis illi fuerint, nisi dum ægrotãt; quod cum fit, & mulierum confessiones Sacerdos excipit, ostium apertum sit, ita ut ab ijs, qui in vicinis locis agunt, conspici possit.

Extra eam necessitatem cõfessiones mulierum nõ audiãt, nec etiam si vel leuiter illæ reconciliari tantummodo vellent præterquam in templo, & sedilibus ad id destinatis, sed neque tum quidem eo loco, nisi post ortum Solis, & ante eius occasum audiantur. B

In illis ipsis sedilibus quotidiano ritu confessiones audientur, etiam virorum, si qui solent in templo confiteri: Hanc ob causam omnibus in templis sedes huiusmodi tam multæ construantur, quàm multi solent esse Confessarij; sint autem omnes ad eam formam exædificatæ, quemadmodum ordinauimus generatim eas debere construi.

Constituantur autem prædictæ sedes loco tam aperto, vt ex omni parte conspici possint: quòd si præterea locus haberi talis possit, vt obstaculum aliquod intercedat, vt dum quis confitetur, interea ceteri à spatijs plus æquo propinquis arceantur, id fiat; vbi verò mos aliud obtinet, Confessarij partes erunt sedẽ ipsam loco mouere, simul & populum nimis vicinum antequam consideat propellere. quod item faciet, dum in cõfessionibus versatur, si occasio requiret. C

confessarij in audiendis confessionibus scopus.

Confessarius in huius Sacramenti administratione, sic animi sui propositum ordinet, ac dirigat, necesse est, vt nullus eum intuitus humanus eò pertrahat, sed sola Dei gloria, & animarum salutis desiderium: quocirca quoties vel euocabitur ad confessiones audiendas, vel ad eas sese conferet, totus in

Deum

A *Deum erectus, cum ipso opere mentis oculos in hunc finem conijciat, & diligenter attendat se eò pergere vt pœnitentes pretiosissimo Saluatoris nostri IESV CHRISTI sanguine abluat, ac mundet.*

Sed quia in huius Sacramenti tractatione multa inueniuntur pericula, ne scilicet errent in varijs quæstionibus, & obligationibus decidendis, quæ in illud forum veniunt, vel absolutionis gratiam re ipsa indignis impertiant, vel aliquo modo animam suam inquinent, dum multorum inquinamenta, fœditatesq; audire necessarium est, nunquam ad tantum hoc officium sese Confessarius accingat, quin prius breui aliqua
B *oratione, prout res feret; lumen & gratiam à Domino petat, vt non solum in nullam reprehensionem vel errorem incidat, verùm aliorum sordes sic abstergere valeat, vt se ipse non polluat: simul etiam Deum orabit pro vera emendatione eorum, quorum confessiones est auditurus. Habeant igitur singuli versiculos illius Psalm. 50. & orationem antiquis temporibus ab Ecclesia vsitatam penes se in scriptis, cuius quidem alterum exemplar in sacrario cuiuslibet templi (in quo sunt Confessarij) deinde, alterum introrsus in ipsis sedilibus, volumus affigi, vt antequam ad confessiones aggrediantur, eam vel similem aliquam, prout cuiusque pietas feret, apud se* Oratio ante audiẽdas Cõfessiones facienda.
C *legant.*

Vers. Cor mundum crea in me Deus.
Resp. Et spiritum rectum innoua in visceribus meis.
Vers. Ne proijcias me à facie tua.
Resp. Et spiritum sanctum tuum ne auferas à me.
Vers. Redde mihi lætitiam salutaris tui.
Resp. Et spiritu principali confirma me.
Vers. Docebo iniquos vias tuas.
Resp. Et impij ad te conuertentur.
Vers. Libera me de sanguinib. Deus Deus salutis meæ.
Resp. Et exultabit lingua mea iustitiam tuam.

A

ORATIO.

DOmine Deus omnipotẽs, propitius esto mihi peccatori, vt dignè possim tibi gratias agere, qui me indignum propter tuam magnam misericordiam, ministrum fecisti officij Sacerdotalis, & me exiguum, humilemque constituisti ad orandum, & intercedendum ad Dominum nostrum Iesum Christum filium tuũ pro peccatoribus, & ad pœnitentiam reuertentibus: Ideo dominator Deus, qui omnes homines vis saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, qui non vis mortem peccatorum, sed ut conuertantur, & uiuant; suscipe orationem meam, quã fundo pro famulis, & famulab. tuis, qui ad pœnitentiam uenerunt, ut des illis spiritum compũctionis, ut resipiscãt à diaboli laqueis, quibus astricti tenentur, & ad te per dignam satisfactionem reuertantur. Per eundem Dominum nostrum Iesum Christum. B

Sacerdotes sæculares non nisi toga, & stola decenter amicti, pœnitentes audient: quod etiam tum fieri volumus cùm ægrotantium excipiunt confessiones, licet id faciant apud eos domi. C

Nullorum accipiantur confessiones, nec in Ciuitate, nec verò in tota diœcesi nostra, sine nostra, vel Vicariorum foraneorum expressa licentia, post Dominicam Palmarum vsque ad diem integrum Paschæ peractum, nisi eorum qui paulo ante Confessi sunt, aut saltem à Quinquagesima præcedenti: excipimus semper ægrotos.

Ceterorum verò confessiones infra octauam Paschæ differantur, secũdum constitutionem nostram Pastoribus datam, idque graues ob causas in ea declaratas.

Si quem deprehenderint, qui sine ratione legitima Confessa-

A fessarium suum deserat, qui quidem perappositus erat alioqui ad illum in viam salutis dirigendum, conetur eundem peropportunè reducere, tum reprehensa perniciosa hominũ negligentia, qui Confessarium doctum & prudentem sibi deligere negligunt, tum quasi noxia, & vitiosa frequenti mutatione Confessarij detestata: quemadmodum enim medici, qui naturam, temperamentumq; corporis in infirmis perspectum habent, non facile permutari solent, quòd morbis necessaria facilius inuenire remedia norint; sic neque videntur pœnitentes, nisi magno delectu, à medicis suis discedere debere, cũ ij melius animarũ vulnerib. adhibere opportuna, ac vtilia in- confessarius non facile mutandus.

B stituta possint. Si tamen iusta de causa Confessarius aliquem ad se venire permittat, qui pij, & prudentis alterius in confitendo consilijs ante vtebatur, vtile erit id cum illo ipso communicare, vel saltem dare operam, vt pœnitens ab eo abeũdi honestam licentiam nanciscatur.

Confessarij omnes, præcipuè si qui in nostra Diœcesi eo munere funguntur, curare debent, vt inter eos, & Parochos locorum, vbi confessiones audiunt, bene conueniat, siue cùm illorum ibi sint monasteria in propinquo, siue cùm ob habitas conciones, siue ob aliam quamcunque causam Confessiones audiunt. Confessarij inter se conuenire dẽnt.

C Itaque non absoluant eos, qui vel ob exempla vitæ impiæ, & in eo statu perseuerandi pertinaciam, vel quòd ad pœnitentias publicas, siue legata pia, vel similia quædam tenebantur; atque ideo à Pastoribus suis absoluti non fuerint. Proinde sæpius Regularium Superiores suos admoneant huius rei necesse est: præcipuè autem ad animorum concordiam, quæ ad ædificationem quoque plurimùm valet, diligenter eos exhortentur, præmoneantq; si in quæstionis alicuius explicatione inter eos & Pastores sentiendi quędã accidat diuersitas, vt ea cũ prudẽtia sese gerãt, ne ad vulgi aures ea perueniãt, quin statim ad nos potius pro rei cõtrouersæ definitione accurrãt.

Meminerint ad Sacramentum Pœnitentiæ non permittere venire eos, qui sine conuenienti tum exteriore, tum interiore animi præparatione volũt accedere, quin magis verbis caritatem spirantibus pro captu cuiusque tales alloquantur, & dicant, vbi sese melius pro dignitate tanti Sacramenti disposuerint, ita demum ad se reuertantur. A

Mulieres q̃ in confessione audiẽdæ non sint.

Itaque mulierum earum confessiones non audiantur: quæ cerussata veniunt, quæ fucis vtuntur, quæ faciem stibijs depingunt, quæ ex auribus monilia gestant, quæ leuibus, & vanis ornamentis, quæ pãnis aureis, alijsvè similibus lasciuijs promptè, ac comptè accedunt, &, vt semel omnia dicam, quæ vestes modestas non habent, nec simplici cultu incedunt, nec in capite velum aliquod gerunt, quod notabiliter non transpareat, quavè saltem operimentum ex lino, lanavè confectum, vel peplum sobrij alicuius coloris non habent: sic enim huius Sacramenti reuerentiam decet, & ita prorsus cognitioni peccatorum, & de eisdem dolori intimo consentaneum est, cum scilicet cogitare debeant, quod ante tribunal, & iudicium Domini Dei sui se sistant, ac quasi peccatrices misericordiam, & veniam suppliciter de eisdem imploratura veniant. B

Idem necesse est in viris obseruetur, vt videlicet ad cõfessiones non admittantur, qui vestitu viro indecenti, qui auro intextis pallijs vtuntur, qui lasciuis pileorum ornamentis induti sunt, qui item cum armis accedunnt, aut similibus rebus. C

Maius multò studium confessarius ponat in interiore animi præparatione, quando necesse est, prudenter inquirenda; ea enim planè ad hoc Sacramentum requiritur, cerniturque maximè in seria, & solida peccatorum examinatione, quę ad vnumquenque pertinet, ita ut uniuersi, quantum in se est, eũ animi dolorem, qui iure in hoc Sacramento requiritur, habere conentur, cùm firma, ac constanti deliberatione animi, tum pro præteritis satisfaciẽdi, tum vitam in posterũ emendandi.

A dandi. In quibus igitur eam præparationem desiderari animaduertent, verbis beneuolis persuadere conabuntur, vt denuò conscientiam suam diligentius examinent, ac rectè sese præparent.

Signa autem ex quibus coniectura capi potest, eos sine iusta præparatione ad Sacramentum venire hæc sunt. Si ad confessionem properant, quasi ab ipsa occupatione rerum suarum auulsi, nullo temporis spatio prius in orationem collato, vel si eos peccatorum nullam habere cognitionem appareat: deinde si Confessarius iam tum præsciat, quòd in se peccatum mortale quodpiam teneant, vel quòd occasionem, quæ ad mortale pertrahat, amplexi teneant, nec ei valedicere velint, siue quòd aliena bona, cùm possint, restituere negligant.

Quõ male homines ad confessionẽ parati accedunt.

B Aduertat tamen Confessarius, si pœnitentes studij nonnihil se præstitisse ad eam præparationem, de qua dictum est, consequendam viderit: & obseruet tamen vel ob eorum ruditatem, vel quid aliud, necessariò aliquid ijs deesse, ut ipsemet quod deest suppleat sua industria, & ad cognitionem maiorem eos inducere adlaboret: quod fiet optimè, si peccati turpitudinem & grauitatẽ ponat illis ob oculos, quippe quod Deo aduersetur, vel maximè, ac damnationis æternæ malum peccanti infinitum adferat, atque hoc pacto pœnitentem inflectere, & sic effringere conetur, ut de vniuersis, & singulis peccatis mortalibus, tam acrem animi dolorem persentiat, vt securè eis absolutionis beneficium possit impertiri.

C Præterea, pœnitentes, sed eos præcipuè, qui rarius confitentur, pro iudicio, & necessitate cuiusque, rationem ac methodũ quamdam bene confitendi diligenter edoceant, ac speciatim quantum intersit, vt integra sit confessio, aliasq circũstantias, quæ ad ea requiruntur, & quã vim itidem habeant, exponãt.

Consuetudo honesta est, puerulos, etiamsi quintum, aut sextum ætatis annum necdum excusserint ante Confessarium adducere, vt sic incipiant paulatim instrui, ac manu quasi in cogni-

Pueri quomodo audiẽdi.

cognitionem, atque vsum huius Sacramenti transferri: caueant tamen accuratè Sacerdotes, ne absolutionem cum Sacramento ijs præbeant, in quibus nec idonea materia, nec ea rationis plenitudo reperitur, vt circa controuersiam iudicare possint, eos huius Sacramenti capaces esse: operam tamen maiorem collocabūt cum ijs, qui septimum, aut octauum annum iam attigerunt, quantum puerilis ætas ferre videbitur, vt huius Sacramenti necessitatem & virtutem, necnon modum quo suscipitur, perspicuè intelligant. A

Quando cōmunio pueris tradenda

Qui verò confessiones audiunt puerorum, aut puellarū, qui iam annos decem vel duodecim numerāt, quos proinde aptos ad Venerabile Sacramentum altaris propediem fore existimant, solerter videāt, ne vel sua, vel parentum negligentia, & socordia, absque gustu tanti thesauri spiritualis eos patiantur adolescere: quin potius quantò minori cum productione temporis, quàmque diligentissimè fieri poterit, doceant eos, quæ ad hoc Sacramentum percipiendum necessaria sunt, fructusque innumerabiles inde manantes, tum quanta animi demissione, ac reuerentia, quàmque magna conscientiæ puritate opus sit. B

Ceterum, postquam iterum atque iterum eorum confessiones iam audierint, vel per se venerabile Sacramētum eis porrigant, illiusq; rei fidem scripto faciant, vt Pastori suo exhibeatur, quo deinceps in Paschate ad Communionē Pastor eos, cum ceteris adiungat, vel ad eam sumendam instructos & idoneos esse scriptis declarent, atque proprium ad Pastorem amandent. C

In ipso aditu confessionis, antequam peccata sua quis enumerare pergat, Confessarius, maximè si cum rudioribus hominibus agit, quivè rarius confitentur, debebit quasdam interrogationes præmittere, quibus in decursu confessionis omnia commodius cedent: sunt autem interrogationes huiusmodi. Primum si certum non habet, pœnitentem ex eorum numero

esse

A esse quos absoluere rectè possit, interroget, quo modo id fit; si non esse talem inueniat, quàm primum ad alium qui absoluendi potestatem habet, remittat; sin aliter est, & tamen nihilo secius pœnitentem satis non agnoscit, quærat secundo loco, quo in statu res eius sint, cuius ipse conditionis sit, quam professionem, aut artem tractet, quod officij genus, vt plurimum exerceat: interrogabit deinde, quantum temporis intercesserit, postquam confessus est, interim in memoriam ei redigens, quàm magnum emolumentum parere soleat crebrò iterata confessio: tum petat vtrum pœnitentiæ nuper præscripta sibi fecerit satis: quæret etiam, si norit articulos Fidei, B præcepta Decalogi, & Matris Ecclesiæ: quòd si nesciat, tum se geret eo modo cum pœnitente, quem inferius indicabimus.

Quærat vtrum diligentiam, atque industriam congruentem in conscientia bene examinanda collocarit; quæ sanè tanta requiritur, quãta in negotio quouis maximi ponderis inesse solet: res enim verè operosissima est ad Sacramentum Pœnitentiæ ritè accedere: atque hoc loco, si necessitas efflagitat, eum de vtili quodam modo examen conscientiæ faciendi instituat, quænam ratio sit ad memoriam reuocandi peccata commissa, cum ijs, quæ circunstant omnia; nimirum vt ingrediatur in seipsum, vitæq; tempora speciatim percurrat, initio C quidem quantum ad ætatem momenta, pueritiam scilicet, iuuentutem, & cetera pertinet: secundò, quantum ad status mutationem; quòd si vxorem duxerit, quomodo ante, quomodo post matrimonium contractum sese gesserit: tertiò quantũ facit ad vicissitudines humanæ vitæ, in rebus prosperis videlicet & aduersis, in sanitate & ægritudine, tempora varia, officia diuersa, quæ exercuit, sodalitia, loca, regiones, in quibus egit & versatus est, circa hæc omnia videat, an corde, lingua, vel opere peccauerit aliquando.

Quæ sint initio confessionis facienda

Ad hæc conditiones, quæ ad confessionem perfectam requiruntur, quanta poterit breuitate, & facilitate illi proponet:

pote-

poterit verò ad quattuor, vel quinque præcipuas reducere illas sexdecim à Doctoribus sæpè commemoratas, quæ his versibus continentur. A

Cõfessionis conditiones

Sit simplex, humilis confessio, pura, fidelis.
Atque frequens, nuda, & discreta, libens, verecunda.
Integra, secreta, & lacrymabilis, accelerata,
Fortis, & accusans, & sit parere parata.

Rogabit an recordetur se, vel in casum aliquem reseruatum, vel excommunicationem incidisse, vel quod aliud impedimentum habere, à quo probabiliter arbitretur, quòd absolui non possit. si quid huiusmodi in exordio, vel in ipso decursu confessionis reperiat, ne procedat vlterius, sed significet pænitenti, eum à se absolui non posse, verum necessarium esse, vt aut nobis, aut Pænitentiario maiori Ecclesiæ nostræ Metropolitana, aut alteri, cui à similibus casibus absoluendi potestas collata est, se exhibeat: si tamen ratio aliqua subsit, cur Confessarius non expedire iudicet, vt pænitens id agat, tum ipsemet ad Pænitentiarium, vel ad nos, pro absoluendi potestate impetranda recurrat. B

Cõfessarius qũo se geret cũ ijs, quos absoluerenõ poterit.

Si pænitens extra Ciuitatem sit, taleq. negotium sit, ut ipse Confessarius à Vicario nostro foraneo, aut alio in ijs locis ad similia decidenda à nobis deputato subdelegari possit, ab eis absoluendi potestatem legitimam impetret, vel pænitentem ad eos remittat, nisi forte nec ipsi à Casibus reseruatis absoluendi potestatem à nobis haberent, aut casus iste sub eorum licentia comprehensus non sit, hoc tempore si pænitens Mediolanum venire possit, hortetur eum vt id faciat; quod si ad id inducere non possit, petat ab eo veniam, dictum casum nobis, vel Pænitentiario maiori litteris, aut verbis indicandi, quatenus absoluendi ab eis potestatem impetret: quod cum faciet, & rem ipsam litteris committet, prudentiam, cautionemque summam adhibeat necesse est, ne ullo modo in C

aliorum

A *aliorum notitiam venire possit: at verò si causa tanti momenti esset, vt si litteræ vel perdantur, vel intercipiantur, maius aliquod pœnitenti incommodum immineat, tum Mediolanum Confessarius iubeat ipsum proficisci, nisi forte consultum videatur, vt ipse veniat alterius nomine.*

Ceterum in negotijs similibus prudentius facient, si rectà ad Pœnitentiariũ maiorem, quàm quoquam aliò recurrant, vel eò pœnitentes suos dirigant: specialiter enim à nobis ad id constitutus est ille, cum ampla etiam potestate alios subdelegandi in ijs omnibus negotijs, quæ pro Casuum reseruatorum absolutione difficilia occurrunt. Quod si ipse Pœnitentiarius
B *à tali casu possit absoluere, tum modum illi præscripsimus, vel à nobis, vel aliunde vnde necesse sit, remedia talibus negotijs opportuna adhibendi.*

Si pœnitentem aliquo excommunicationis vinculo reperiat ligatum, seriò commonefaciet eum pœna excommunicationis, & quæ grauitas illius, quamque periculosum in ea perseuerare, quantaque eum diligentia fugienda sit excommunicatio: quod commodè fiet, si effectus illi demonstret nonnullos excommunicationis.

Interroget vtrum sciat hæreticum aliquem, vel de hæresi suspectum, vel simile quippiam, quod iuxta vel nostra edicta,
C *vel eorum, qui Inquisitores vocantur, leges denunciare teneatur. quòd si pœnitentem ad tale quid aperiendum cognouerit teneri, curet ab eo satisfieri: & si negligentia sua factum est, postquam apud eum hæretici, vel suspecti de hæresi alicuius notitia fuit, vt terminus his denunciationibus præfixus transierit, eo articulo iubebit, vt licentiam impetret, qua absolui possit: non enim satis tempestiuè perfecit denunciationem vti debebat.*

Circa confessiones antegressa vita, debent eę interrogationes fieri, quæ sunt ad cognoscendum necessariæ; Num aliquo in peccato erratum sit ab integritate confessionis, ob quod Quando cōfessio reiteranda.

nullius ponderis, neque virtutis extitissent cetera confessiones, ac proinde reiteranda essent. A

Exempli gratia, si pœnitens alicui confessus sit, qui eum absoluere non potuerit, vel qui legitima absolutionis forma vsus non fuerit; vel Sacerdoti adeo indocto, vt ea quæ ad hoc Sacramentum administrandum requiruntur, nec intellexerit, nec sciuerit; vel etiam si ipsemet aliquod peccatum mortale sciens subticuerit, vel confessionem diuiserit, enumerata parte peccatorum suorum vni confessario, alteri altera; vel ad extremum, si nullo penitus cum dolore de peccatis suis, nullovè deliberato emendandi proposito confessus sit; vel, quod etiam contingit interdum, si nullam omnino diligentiam in memoria peccatorum refricanda videatur contulisse. B

Cōfessio generalis quādo facienda.

Et quoniam cernere est, negligentiam maximam in confessionibus ritè faciendis sæpenumero committi, præcipuè verò eo tempore, quo quidam repudiato à se Dei timore, vel minimam prorsus, vel nullam animæ suæ curam gerere putantur, vt potiùs veniant ad confessionem ex certa quadam agendi consuetudine, quam quòd peccatorum suorum agnitione eò perducantur, & vitam emendandi vera desideria susceperint: in vniuersum quidem ob summam commoditatem, quæ ex confessione generali redundat, tum præsertim cùm ex animo quisquam statuerit in posterum vitam in melius commutare, & totum se ad Deum conuertere; Confessarij pro cuiusque personæ qualitate, opportuno tempore, & loco ad generalem quandam confessionem penitentes exhortentur, vt per hanc, proposita omni præterita vita sibi ob oculos, maiore cum alacritate redeant ad Dominum, ac omnes errores, qui potuissent in præcedentibus Confessionibus accidere, resarciant. C

Hisce interrogationibus finitis, quæ cōfessionis veluti preambula quædam, & præludia sunt, Confessarius pœnitentem indu-

A *inducat, vt ipsemet omnia peccata sua, quæ recordatur, exprimat per se: quod vbi fecerit, si perspiciat adhuc (quod sæpe numero accidere solet) eum alijs interrogationibus indigere, per quas multorum, quæ oblitus sit, reducatur in memoriam; vel ea quæ prius confusè dixerat, distinctius consideret; volumus interim præmonere Confessarium, vt peccatorum mortalium numerum semper quàm poterit exactissimè inquirat, & quamuis fieri posset, vt non vsque adeo præcisè, & velut ad vnguem omnia referantur à pœnitente, nihilominus tamen paullò plus, minusvè eum numerum indicet, quem ad veritatem magis accedere arbitretur.*

Interrogationes Confessarij quomodo necessariæ.

B *In his interrogationibus ordinem sequatur oportet, initio ducto à præceptis Domini, ad quæ tametsi omnia alia, de quibus interrogationes habentur, computari possint, nihilominus si cum personis, quæ rarò ad confitendum accedunt, agatur, vtile erit, etiam per septem peccata capitalia, quinque sensus exteriores, & opera misericordiæ discurrere.*

Confessarius non minori vigilantia, ac prudentia pollere debet in ijs maximè peccatis inuestigandis, quę homines eius status, conditionisq́; cuius est pęnitens, communiter perpetrare solent.

In peccatis verò luxuriæ, summam animi solertiam cum C *pari circunspectione verborum debebit vsurpare. Itaque cum in ijs speciem peccati, & circunstantias, quæ multum prægrauant illud, satis intellexerit, vlterius nihil studeat inquirere: in hunc finem circunstantiæ, quæ peccati speciem ab vna in alteram mutant, vel id plurimum deprimunt, plenè perfecteq́; à Confessario sciri debent; quandoquidem hæ duæ circunstantiarum species necessario inter confitendum explicandæ sunt; ideoque ad Summas recurrendum erit, in quibus plerunq́; hoc versu illa continentur.*

Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando.

Pręceteris tamen prouidus, cautusq; sit oportet, ac modum congruentem sciat, quo pueri, ac puellæ interrogentur, ne forte, quæ prius ignorabant, eos doceat: verbis autem adeo commodis interrogationes suas circumloqui nitatur, vt pœnitētis animus non offendatur: quin etiam dum aurem admouet alicuius confessioni audiendæ, caueat omni modo peccati grauitatem à se auditi, gestu corporis, vel nutu capitis circunstantibus prodere, vel etiam pœnitentem ita terrefacere, vt propterea aliud graue peccatum subticeat; imò animum ei addat, vt omnia, quantumuis enormia, & turpia peccata aperire non vereatur. A

Mutatio votorum quomodo faciēda.

Confessarius, qui priuilegium aliquod, facultatem, vel auctoritatem habet Pœnitentium vota commutandi, ea non nisi in alia opera pia maiora, Deoque acceptabiliora, vel saltem æqualia commutabit, in quo negotio diligenter attendet expensas, labores, aliasque difficultates, quas sustinere necesse fuisset, si vota à se nuncupata primo modo debuisset persoluere. B

Quamuis verò per Iubilæum, aut litteras Apostolicas Priuilegium aliquod ei concessum sit ab omnibus peccatis, quantumuis enormibus, ac pœnis, censurisq; Ecclesiasticis absoluendi, præmonemus tamen, quòd dispensare nō possit, cum eis qui irregularitatem incurrerint, nisi in ipsis litteris expressa huius fiat mentio. C

Vt Confessarij plenius instruantur, nec absolutionis beneficium ijs impartiantur, quia eo reuera indigni sunt (id quod vel incuria, uel negligentia, uel, alia de causa sæpè accidit, ac proinde multi semper in eisdem peccatis hærent cum animarum suarum lamentabili ruina) idcirco ex plurimorum Theologorum, cùm Sæcularium, tum Regularium diuersorum ordinum consensu, quædam, quæ in frequentiori consuetudine agendi à Confessarijs obseruanda erunt, inferius notauimus: quandocunq; uerò ab ijs pœnitentes, uel absoluēt, uel relin-

A *relinquent ligatos, uolumus, ut secundum id, quod infra dicetur, sua consilia dirigant.*

Itaque quandoquidem quilibet, qui iam ad rationis usum peruenit, sub peccati mortalis periculo, articulos omnes fidei scire, & intelligere (saltem generaliter) tenetur, necnon Decalogum, & S. Matris Ecclesiæ præcepta ad peccatum mortale obligantia, quæ communiter in Scholis cum Catechismo doceri solent: si confessarius deprehendat pœnitentem ignorare ea, quæ diximus, nec ad ea quàm citissimè poterit perdiscenda idoneum, non debet eum absoluere: si uerò ad ea mandandum memoria paratum sese exhibeat, si tamen aliàs à Quomodo absoluendi, vel non, qui necessum saluti ignorāt.

B *Confessario (siue ipsemet is sit, siue alius) uel speciatim à Pastore suo hac de re admonitus fuerit (debebit autem hac recordari, ut commodius interroget) neque tamen tantùm studij adiunxerit, quantum debuit pro capacitate suæ personæ, eo usq. absolutionem differat, donec aliquo modo satisfaciat; uerùm si hac de re admonitus à nullo fuerit, postquam eum in supradictis ita generaliter instruxerit, ut tempore reddatur absolutionis capax, poterit eum absoluere.*

Si patres, aut matresfamilias fuerint, qui curæ suæ subditos, siue filios, & filias, siue seruos, & ancillas, (quæ particulatim interrogare meminerint) cùm rudimenta fidei non te- Patresfamilias qui non absoluendi.

C *neant, addiscere non compellunt, uel non aduigilant, ut Decalogi, & Ecclesiæ Romanæ præceptis obediant, uel, quod peius est, ab eorum obseruatione eosdem prohibent, ut faciunt, qui seruos, & ancillas usque adeo occupatos diebus profestis detinent, ut propria necessitate urgente diebus festis operari quodammodo cogant, uel temporis tantùm non tribuāt, ut secundum Ecclesiæ præceptum, Sacro Officio Missę interesse queāt, aut qui nescientes quinam eorum, qui in familia sua degūt, legitimum habeant impedimentum, promiscuè tēpore Quadragesimali, aut alijs ieiuniorum diebus, cœnam, uel tempore ante meridiano escam ante horam debitam in ædibus suis*

præ-

prabent, uel dari patiuntur: aut si, quando hac pracepta trãsgrediuntur, eos non reprehenduut, nec corrigunt; uel si serui corrigi nolint, & ceteris scandalo sint è domo sua non quamprimum eos ablegant. A

DE ADMINISTRATIONE FAMILIAE.

In omnibus his peccatis, nisi re ipsa prestent officium suũ, negligẽtiamque in familię administratione commissam, & quantum ad ea, quę dicta sunt attinet, in posterum sese emendare promittant, nullo modo eos absoluat. quòd si in se recipiãt ea se facturos, nec horum admoniti umquam à Cõfessario, uel Pastore prescripto modo fuerint, poterit eos absoluere. si sępius fuerint reprehensi, nec sese correxerint, tamen absolutio differatur, donec promissa appareant, ueraque emendationis argumenta aliquo temporis spatio ostenderint. B

Confessarius eundem cum eis modum seruabit, qui cõtra Cõciliorum nostrorum prouincialium, pręcipuè uerò Tertij Cõstitutiones, ac alios Canones nostros diebus festis operantur, uel à uenditionibus, & similibus, quae in illis prohibentur, non abstinent. Idem etiam seruetur cum ijs, qui in imderato corporis ornatu & fastu mortaliter peccant.

DE LVXV VESITVM.

Ac uero cùm hac tempestate luxus uestium ad summum, quò conscẽdere potuit, uerticem uideatur euasisse, idque magna ex parte culpa & neglıgẽtia Confessariorum accidat, qui uel ex inconsiderantia, uel forte dum leuiter pœnitentes peccare existimant, nullo cum scrupulo eos absoluunt, capita quędam in medium adferemus, quibus propter ornatum, & luxum in uestitu, fastumque animi ingentem, plerumque mortaliter hodie peccatur, ut cùm absolutio danda erit, secundum eas regulas, actiones officij sui metiantur. C

Qui peccant in vestitu mortaliter.

Si quis igitur uestitu splendidiore induitur, uel eo sese ornat ob finem peccati mortalis, utique mortaliter peccat: ad hæc qui uestimenti sumptuosi gratia, uel ipse delinquit, uel alij eius nomine praeceptum Domini, uel Ecclesiæ transgrediuntur, ita ut, ne uestis non conficiatur, festis diebus sartori

operan-

A *operandum sit, vel ipse certè faciat eum operari, aut Sacrum Missæ officium omittere, vel vt alij omittant præbetur ab eo occasio; vel si causam præstat cõiugi, ijsvè, ad quos spectat eius sustentatio, vt plus quàm priuatæ opes ferunt, in vestitum impendant, vel si præuidet, vt meritò debet præuidere, aut saltẽ probabiliter dubitat, quod odia vestium causa gignantur, dissensionesve in ædibus fiant, vel quòd indumenti causa coniux aut aliorum quispiam blasphemias euomat, aut lucra, contractusq; illicitos exerceant: His adde eos, qui ornatus gratia non sine peccato mortali superſedent eleemosynis necessarijs, aut legata pia non exequuntur, aut similia, quibus obstricti*
B *sunt, complere negligunt, vel qui pro veste mercedem operarijs denegant soluere, vel differunt, aut ære alieno sic se obruunt, vt cum tempore soluendo non sint futuri: In hoc etiã ordine ponendi sunt, qui vt se splendidè vestiant, detrimentum proximo notabile inferunt; vel ita se exhauriunt, vt filias cùm ad ætatem nubilem peruenerint, in matrimonio collocare non possint, quæ ex re magna damna solent existere: ad extremum cum prudenter colligi possit, quòd non mediocria peccata similia ijs, quæ dicta sunt, inde prodibunt, aut dubitatio verisimilis habeatur, quòd accidere possent, qualia fere solent sumptuosum & insolentem earum vsum comitari. In*
C *omnibus quæ diximus, iudicãdum est peccatum mortale indulgere nimio vestitui.*

Ceterum, cùm fieri vix possit, vt qui supra quàm suę copiæ fuerint, insumit, non animum aduertat ad peccata consecutura; vel vt minimum possit & debeat aduertere, potest in vniuersum rectè iudicari, eos omnes in peccato mortali vitam agere, nisi ex diligenti pœnitentis examinatione certa ratione contrarium existimetur.

Neque solùm mortaliter peccatur, cùm factæ expensæ in vestes, ordinem, & facultates domesticas excedunt, verùm etiam in modo peccatum committitur sese exornandi, quid Quomodo fiat mortale in vestitu qđ per se tale non est.

enim

enim si ornatus ad lasciuiam pertrahat? quòd si per se, vel certè ex communi hominum iudicio non sollicitet ad peccatum, potest etiam fieri, vt per se quidem eò non adducat, tamen occasionem ille suspicetur ex eius generis ornamẽto, quòd à sui ordinis hominibus communiter non gestatur, datum iri certa persona signum, vt illum inhonesto amore persequatur, vel ne sic accidat, probabiliter timet: denique cum in hoc peccato hæret, ita vitam instituit, vt nullam vel paruam salutis proximi habeat curam; adeò quidem, vt si quem ex sumptuosis, quibus incedit vestibus, per occasionem miserè salutem perdere conspiciat, tamen eum non studeret deponere. Fit deinde non rarò, vt cultus ipse prima fronte ad varias species amoris inhonesti prodendas concinnè institutus sit, easq. amorum affectiones varijs coloribus, dum se comit, & promit, vel alio quocunque modo non perobscurè declaret. A B

Iam verò non solum absoluere eos non possunt, qui peccato mortali valedicere constanter non decernunt, sed nec illos etiam, qui quamuis afferant peccatum se velle deserere, tamẽ vna dicunt, uideri sibi non se commercium illius esse relicturos, nisi ea velint remedia apponere, sine quibus Confessarius iudicat ad vomitum redituros.

Quando absolutio differenda.

Est præterea consultum, absolutionem differre, donec euidens appareat emendatio in ijs, qui tametsi dicãt, ac polliceantur, quod se eximent peccato, tamen Confeßario probabilem faciunt metum, ne contrarium contingat. Ex hoc eße solent plerique adolescentes, qui in otio vitam agunt, qui luxui dediti, crapulam, & amores inhonestos sequuntur, qui libidinibus pascuntur, verba obscœna proferunt, murmurãt, in odijs, ad detractionibus versantur quotidie, & confessionem differunt in vltimos Quadragesimæ dies: Idem faciendum est cum ijs scilicet, vt differatur absolutio, qui cùm multos annos in peccatis suis perdurant, nulla interim adhibita opera in emendationẽ vitæ, in eadem peccata iterũ atq. iterũ labũtur. C

Dein-

A *Deinde nec eos absoluat, qui cùm peccatis mortalibus simul etiam eorum occasiones vitare planè non proponunt.*

Porrò cùm è re Confessarij vel maximè sit, vt quæ sint ea occasiones perspicuè sciat, paullo de illis loquemur distinctius hoc loco.

Sub occasionem peccati mortalis omne illud cadit, quòd peccandi mortaliter causam administrat, eo quòd huiusmodi est, quod vel per se in peccatum inducat, vel eius occasione consitens vsque adeo ad peccandum allicitur, vt certè Confessarius metuere possit, quod ex peruerso, quem diu induit, habitu, in posterum non magis abstinebit, quàm priùs à peccato, si in ijsdem occasionibus versetur. Occasio peccati mortalis quæ.

B *Prioris ordinis occasiones, quæ scilicet suapte natura trahunt in consensum peccati mortalis, sunt istiusmodi: aleis ludere, cùm moraliter certo, vel probabili periculo animarũ; domum tenere in hunc finem alijs paratam; aliquam, cum qua sit peccatum, vel apud se, vel apud alium, suo rogatu fouere, vel quocunq; modo in eisdem ædibus habitare, persistere in assidua collocutione, aspectu, quotidiano congressu, & similibus turpium amorum irritamentis.*

Itaque si pœnitentem ijs, aut similibus impedimentis irretitum esse perspexerit; ipsaq; occasio talis sit, quæ tum etiam C *re ipsa existat, veluti quod concubinam alit, vel quid huiusmodi, Confessarius eum absoluere non debet, nisi prius illam ipsam occasionem prorsus abscindat.*

In alijs verò, vt in Venereis aspectibus diu esse, conuersari periculosè cùm fœminis, perdurare in tactibus impudicis, si eis nuncium remittere non polliceatur, vel si spondeat, aliàs tamen, cum de eodem fidem fecerit, vitam non emendauerit, absolutionem differat, vsque eo dum emendationis quædam argumenta videbit.

At verò cùm vsu venire possit, vt ex omnibus, quæ solers ac circumspectus Confessarius excogitauerit, nullum reme-

dium tamen potuerit habere; cur pœnitens absque periculo & scandalo magno debeat occasionẽ præscindere, vtatur Confessarius his vijs. A

Remedia cōtra peccati occasiones.

Primò absolutionis beneficium eò vsque extrahat, donec emendationis indicia videat, maximè, si absolutio citra aliquod illius periculum, vel infamiam procrastinari possit, eaque doloris signa perspiciat, eam animi dispositionem, promptitudinemq; suscipiendi omnia, quæ pro eius emendatione necessaria Confessarius iudicabit, quo tempore remedia huiusmodi pœnitenti proponet, quæ magis opportuna, magisque necessaria apparebunt: verbi gratia, præscribet ei, ne solus vnquam cum sola versetur, vt orationes augeat, corporis macerationem subeat aliquam, quodque præcipuum est, vt frequenter confiteatur, aliaq; similia, quæ si pœnitens recipiat in se, poterit absolui. B

Contra verò si ab illa diligentia, quam vel ille, vel alius Confessarius iamdiu adhibuit, non se emendauerit, non absoluatur, donec impedimentum sustulerit, vel nisi quid aliud à nobis acceperit, quod conuenire videatur, ad quos in tali negotio recurret, vt factum nobiscum expendat, ita tamen, vt nulla fiat mentio peccantis.

Occasiones particulares quorundam peccatorum.

Alterius generis occasiones, quæ videlicet ex conditione peccantium sumuntur, ea facta sunt, quæ etiamsi per se licet, tamen probabiliter timetur, ne is qui confitetur, in eadem ipsa, quæ olim admisit, peccata relapsurus sit; si in eisdem operibus, in quibus antea versatus est, perseueret: tales ob mundi corruptelam plurimi solent in castris esse, mercaturam sequi, Magistratus obire, aduocati, & procuratoris officia exercere, aliaque id genus; quæ dũ quis tractat, fit sæpe, vt vocibus blasphemis, furtis, iniustitia, calumnijs, odijs, fraudibus, periurijs, & alijs eiusdem farinæ sceleribus, quibus Deus offenditur, tantam sibi eorum consuetudinem asciuerit, vt coniectari liceat, si in eisdem officijs maneat, cum se rursus eadem illę C

oblatura

A *oblatura sint occasiones, quòd fortiorem animum ad resistendum peccatis non opponet, quàm hactenus fecerit: quodque inde sequitur, in idem lutum ex integro prolabetur: Omnes qui sunt huiusmodi, secundum B. Augustinum, vel negotiũ ipsis periculosum deponant, vel saltem absque licentia & obedientia pij, ac probati Sacerdotis non exerceant: qui quidem hominem eo modo constitutum absoluere non debet, si existimat ad eadem peccata rediturum, quamdiu in antiqua occasione perseuerat: sed æquum est, vt vitæ emendatio, & quadã illius approbatio per temporis interuallum expectetur. Atqui hic vigilandum est eò diligentius, quò manifestum est in*

Cap. considerat de pœnit. dis. 5. sumptũ ex lib. de vera & falsa pœn. ca 14 & 15. qui est inter Opera Augu.

B *hac parte Confessarios incuria sua maximam præbere causam, cur in omnibus fere opificijs, & exercitationibus publicis peccata grauissima inueniantur, & abusus intolerabiles, sine quibus multi hodie existimant, nec res etiã per se æquissimas rectè exerceri posse.*

Exempli gratia, in Magistratu adeundo, & alijs officijs assumendis, multa iuramenta reperiuntur, quæ seruari debeant; quæ tamen postea non seruantur.

Inter Consiliarios, Aduocatos, Procuratores, clientum perniciei ac damnis incumbitur, cõtra id, quod propria conscientia dictat faciendum.

C *Idem fit in bello, vbi duellis locus datur, vbi odijs, homicidijs, plena sunt omnia. Inter ludendum maledicta vigent, rapina, quæstus meretricij. Apud mercatores hæc regnant, vsura, mercium fraudes, cùm vel eas miscent, vel malas pro bonis in manum porrigunt; multoq; pluris quàm pretium iustum est, eas distrahunt; nec desunt periuria, mendacia, vectigalium fraudulenta auersio, aliaq. eius ordinis permulta.*

Plerique opifices festis æquè, ac profanis diebus ita occupantur, vt nunquam neque cultui diuino vacent, neque conciones frequentent, nec se solum, sed ad similem modum totam distentam familiam habeant.

Quam ob rem magno numero inueniet Confessarius inter eos, qui talia exercent, omnem vitam ferè in peccatis mortalibus duxisse, qui quidem absolutionis capaces existimari non debent, nisi diligentia prius accedat; qua simul & ab inuolucris huiusmodi liberentur, & fortiores contra peccatum reddantur. A

Plurimi nunquá ut oportet sunt confessi.

Quòd si Confessarius posuerit maiorem industriam in ijs examinandis, non dubium est, quin plures deprehendet, qui nunquam, vt oportuit Sacramento Pœnitentiæ peccata sua expiarint. quod cum fuerit ab eo animaduersum, ostendat eis præterquam quòd de emendatione maiorem probationem facere debebunt, vel opificij genus in quo sunt, deserere, etiã totius uitæ confessionem instituere, ac studio vehementi in quo suam incumbere tenebuntur. B

Multò magis Confessarius circa ea officiorum, actionumque discrimina extirpanda adlaborare debet, quæ nullam uel necessitatem Reipublicæ, vel vtilitatem secum ferunt; quæ quamuis ex priori ordine rerum non sint (illa enim per se ad peccatum mortale inducunt, ac propterea necessariò à quouis homine quocunque in statu relinqui debent) nihilominus tamen ad male agendum inflectunt, ac facillimo negotio sæpissimè ad diuersa peccata trahunt, vt choris interesse, agere cũ blasphemis, versari cum scurris, malorum se sodalitatibus hominum adiungere, tabernas frequentare, otio indulgere, similesque actiones, in quibus vt plurimum peccare mortaliter homines solent; qui quidem ante non debent absolui, nisi animo abalienato penitus illa ipsa se deserturos esse polliceantur. C

Officia quæ relinquenda pœnitenti.

Et quidem, si probabiliter sibi confessarius persuadeat, posse se fidem primæ vel secundæ à pœnitente sibi promissionis factæ dare, quòd scilicet occasionem auferet, poterit eum promissionis intuitu absoluere, sin autem fidem semel atque iterum fregerit, ac tertiò iam idem polliceatur, absolutionẽ differat

A *ferat, vsque dum reipsa videat pænitentem se omni peccato liberaße, in quo prius vixerat.*

Eos præterea, qui contractus nostris Concilijs Prouincialibus nominatim prohibitos, vel per se aliàs illicitos exercent, non absoluat, nisi prius rescindantur, satisfactioq; conueniẽs pro eis præstetur. Si contractus dubij sint, antequam absoluat, ad Pœnitentiarium maiorem rem totam reijciat, qui quidem illius explicationem ampliorem penes nos inueniet: sed hoc tempore si pœnitens sufficientem dederit cautionem, quòd futuræ definitioni sententiæque acquiescet, poterit eum absoluere, & ad communionem admittere. Contractus qui deferẽdi

B *Sed ne quidem Iubilæi alicuius tempore, qui ea, quæ ex edicto publico, monitoriove Papali, vel Archiepiscopali notificare tenebantur, subticuerint, nullo modo absoluãtur, nisi denunciationem ritè prius fecerint, ac omnibus, ad quæ ob dãnum inde secutum obligati sunt, satisfecerint. Ceterum, ante restitutionem, debitamque satisfactionem eos non absoluant, qui aliquatenus ad tale quid adstricti sunt, modo id facere poßint: eos tamen excipimus, qui ex graui, periculosaq. infirmitate decumbunt, quibus tamẽ præcipiat Confeßarius, oneretq. vt, quàm primum poterint, satisfaciant.* Iubilæi tempore qui nõ absoluendi.

Postquam Confeßarius omnibus his præscriptis remedijs
C *diligenter vsus fuerit, si impedimẽtum aliquod non videat, ob quod negare vel differre debeat absolutionem; dicat pœnitenti, ut de peccatis omnibus, quæ confeßus est, reliquisque in vniuersum, quæ uerbo, cogitatione, opere, vel omißione comimisit, quorum non recordatur, culpam humiliter suam dicat, confeßionemque claudat.*

Quod vbi factum est, Confeßarius ei, maximè si talis est, qui rarius confiteri solet, peccatorum grauitatem ostendat, ac speciatim ad ea sensim descendat, quibus eum nouerit magis inuolutum, ijsque remedijs contra eadem armet & muniat, quæ conuenientißima eße iudicabit.

Pro-

Proderit autem hac in parte Methodum Confessariorum A *bene tenere, vel Directorium; atque eiusmodi argumenti libros sibi facere familiares.*

Deinde si fuerit necessarium, iniunget ei, vt satisfaciat et restituat, rem, famã, uel honorem, quæ proximo abstulerit; tum, ubi præscripserit salutarem pœnitentiam, quemadmodum infra dicetur, eum absoluet.

Absolutio excommunicationis quomodo concedenda.

Si fortè pœnitens aliquam censuram incurrerit, à qua eũ absoluere possit antequam conferat absolutionem à peccatis, eam debet, quæ à censuris datur, præmittere, multum autem iuuat ad cautelam, si semper eadem præmittatur, quatenus scilicet potestatem habet, ac pœnitẽtem indigere arbitratur. B *Similiter si pœnitens casu aliquo reseruato teneatur, nisi licentiam absoluendi habeat, eum non absoluat; aliàs enim in excommunicationem incideret à Synodo nostra Diœcesana latam. Nec ipsi Regulares quantumuis priuilegio, quod* Mare magnum *uocant, uel alijs quibusuis indultis gaudeant, à prædictis casibus absque peculiari nostra licentia absoluere possunt: quemadmodum Gregorij XIII. Pont. Max. Sanctitas ex Cardinalium consilio, ad quos Concilij Tridentini interpretatio pertinet, declarauit.*

Multo minus sese ingerent ad absoluendũ à casib. in Bulla in Cœna Domini cõtentis, uel alijs Sedi Apostolicæ reseruatis C

Atqui ut omnes, qui in nostra uersantur Diœcesi, unam, eandemque absoluendi formam obseruent, hoc quo sequitur modo absolutionem proferent. Sed interim admonemus omnes seriò, ne uerba ea omittant, in quibus tota absolutionis uis consistit, uidelicet: Ego te absoluo. *Hic itaque omnibus sit præfixus absoluendi modus.*

Absolutiõis formula.

Misereatur tui omnipotens Deus, & dimissis omnibus peccatis tuis, perducat te ad vitam æternam. Amẽ.

Indulgentiam, absolutionem, & remissionem omnium peccatorum tuorum tribuat tibi omnipotens & mise-

A misericors Dominus. Amen.

DOMINVS Noster IESVS CHRISTVS te absoluat, & ego auctoritate ipsius absoluo te ab omni vinculo excommunicationis, suspensionis, & interdicti, si quod incurristi, quantum possum, & indiges. *Deinde*:

Ego te absoluo ab omnibus peccatis tuis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Amen. Passio Domini Nostri IESV CHRISTI, merita Beatæ Mariæ semper Virginis, & omnium Sanctorum, & quicquid boni feceris, & mali sustinueris, sint tibi in remissionem peccatorum, augmentum gratiæ, & præmium vitæ æ-
B ternæ. Amen.

In satisfactionibus, uel pœnitentijs Confessarius circumspectus esse debet, ne adeò leues illæ sint, & faciles, ut potestas clauium in contemptum veniat, ipseque particeps fiat, & consors aliorum peccatorum, neq. nimis graues, aut longę iubeantur, ut uel recusent eas exequi, uel etiamsi acceptas habent, postea tamen plenè non perficiant.

Idcirco Confessarius canones pœnitentiales ad unguem sciat oportet: nam quamuis illi possint & debeant, secundum prudentis, & morati Confessarij arbitrium mitigari, prout pœnitentis contritio, personarum qualitas, diuersaque condi- (Canones pœnitẽtiales ad vnguẽ Confessarius teneat.)
C *tio, aliæque circunstantiæ ostendent, utilissimum tamen est semper ipsos Canones præ oculis habere, adque eos tanquam ad amussim respicere, quantum conueniens erit: & quidem Confessarius, etsi pro modo antiquo Canonum pœnitentiam non habet sequi, tamen pœnitenti nonnunquam articulos in ijs explicatos tractabit, ut sic ad maiorem dolorem adducatur, pœnitentiamque leuiusculam, quam ipsi dedit, alacrius exequatur: & interim hęc quoque percipietur utilitas, quæ proficiscitur ex benignitate, quam hodie Sancta Mater Ecclesia cum pœnitentibus obseruat, quando disciplinæ Ecclesiasticę rigorem eis tantopere moderatur. Curet etiam, vt*

Pœnitentiæ quomŏ peccatis respondebunt.

satisfactiones peccatis commissis respondeant. Itaque aduersum peccata carnis, vigilias, peregrinationes, cilicia, aliq. similia imponet, quæ macerare, ac castigare possunt carnem. Contra auaritiæ peccata, præter restitutiones, quę fieri debēt, opponet opera misericordiæ pro facultate & modo cuiusque. Peccata superbiæ, quæ in spiritu hærent, oratio comprimet, sub potenti manu Dei homini humiliato fortitudinem, animiq́; constantiam acquiret. Præcipiet contra negligentiam in ijs ediscendis, quæ ad verum pertinent Christianum, conciones sacras, tum etiam, vt ad certum tempus Scholas, & Catechistas Christianæ religionis frequentent. Remissis hominibus, quique in rebus conscientiæ suæ salutiferis frigidè se gerunt, præcipiet, vt adeant templa, diuinisq́; officijs assistant, multasq́; vsurpent orationes. A B

Blasphemis quales iniungendæ pœnitentiæ.

At verò blasphemis, & sacrilega lingua in Deum, & Sanctos petulanter maledicis, pœnitentias graues & difficiles iniunget, quæque culpæ grauitati respondeant, qua in re Canonibus Sacris, Pontificis Decretis, Concilio Lateranensi, ac nostrorum Conciliorum statutis sese conformabunt.

Verùm hac in parte integro iudicio & personarum delectu vtentur: non enim omnibus omnia conueniunt: quare nō mandent pauperibus, vt liberaliter tribuant eleemosynas, neque ijs, qui diurnis sudoribus uictum sibi, suisque quæritant ieiunia prolixa, ac simile iudicium in reliquis pœnitentijs vsurpabunt & sequentur. Videndum est etiam, vt qui publicis vel scandalis, uel sceleribus delinquunt, non absoluantur, priusquam satisfactionem item publicam, ac pęnitentiam peccato congruētem ijs iniunxerint, ut simul cum emendatione uitæ malefacta publica, benefactis resarciant; qua in causa Concilij Tridentini pręscriptum obseruabunt, ac institutionē nostrā super hac re in Primo, ac Tertio prouinciali nostro latā, qui etiā pœnitentias publicas in alias secretas nō cōmutabunt, nisi expressā à nobis huius rei habeant potestatē. C

Vt

A *Vt liberior sit Confeßarius in exequendo officio, quod illi cum pœnitente est, maioreq́; apud eundem in auctoritate habeatur, in decernendis ijs omnibus, quæ ad pœnitentis salutem referuntur, non solum fugiet studiosè auaritiam, sed etiam omnem eius vel minimam suspicionem.* Sacerdos ab omni auaritiæ suspicione abesse debet.

Nominatim autem pecunias, vel aliquid huiusmodi pro confessionum audientia non petet, etiamsi occasio se præbeat: ac ne signum quidem, vel minimum eius ostendat: quin potius voce, & reipsa declaret animum se prorsus abhorrentem à talibus habere. Cùm pœnitenti iubebit, vt Missæ sacrificium faciat vspiam peragi, nec obliquè significet, quasi velit B *ipse celebrare, vel in sua Ecclesia, aut Monasterio curare celebrari.*

Idem faciat in satisfactionibus ijs cùm pœnitens, vel debita incerta reddere pauperibus, vel pro votorum commutatione aliquid soluere debebit.

Sed neque pecunias, aliavè, quæ à pœnitente restituenda sunt, proprijs dominis in se prouinciam reddēdi assumat, nisi necessitas id requirat, vt videlicet hoc modo pœnitens non prodatur: quòd cùm erit ab eo factum, curet, vt is cui rem restituit, chirographum suum in testimonium ei tribuat, vt illud pœnitenti consignet, ac planè eo modo procedat, vt om- C *nem speciem, ac signum auaritiæ subterfugiat. Præ omnibus autem Confeßarius caueat, ne verbis, vel signis, vel quocumque alio modo, peccatorem, vel peccatum ipsum, vel aliquam circunstantiam personæ, cum qua peccatum perpetratum est, prodat; denique uerbum nullum ex ore eius excidat, ex quo aliquo modo in peccati quantumuis leuißimi, quod in confessione dictum sit notitiam veniri poßit.* Cōfessionis secretū quomodo seruādum.

Cumque pro rei alicuius controuersæ, quæ in confessionem incidit, clariore definitione consilium ab aliquo petendum erit, summa ad id prudentia adhibeatur, necesse est: tractetur igitur, vel cum ijs hominibus, ac modo tali, vt is, qui pecca-

tum commisit, nullo modo deprehendi possit. Ideoque consultum videtur, vt nullam planè apud alios mentionem faciat vllo tempore peccatorum, quæ in confessione audierit: quod si postea necessitate coactus, cum ipsomet pœnitente de peccatis loqui contingat; id quod nisi præfata venia faciat, & ipsum colloquium obtinebit vim confessionis, quantum ad secreti silentium attinet. Si pœnitens à Confessario postulet testimonium sibi dari, quo se eius confessionem audiuisse fateatur, quòd illud dicat se velle Pastori suo ostendere, quod semper in Confessione Paschali facere tenetur, eam secundum formam, quæ infrà ponitur, scribat. Atqui eo quòd attestationum harum multa exemplaria impressa singulis dabuntur Confessarijs, curet Confessarius, vt suas præ manibus habeat, nullisq; eas tradat, nisi quorum confessiones audiuerit. Attestationis formula hęc erit anno, die talis Mensis, Sacramẽtum pœnitentiæ administraui N. habitanti in parochia N. A

Scribat in primo albo diem quo pœnitens confessus fuerit, secundo mensem, tertio nomen & cognomen, quarto parochiã in qua pœnitens habitat. In calce Confessarius nomen & cognomen suum subscribat cum titulo beneficij, vel officij Ecclesiastici, à quo cõmuniter denominari solet, veluti, Rector, Vicerector, Canonicus, vel Sacellanus Ecclesiæ N. vel si Regularis sit habitans in Monasterio N. Atqui quicquid in attestationum albis scribendum est, totum id ipsiusmet Confessarij manu scribatur, vel saltem dies, mensis, ac ipsius Cõfessarij subscriptio. Vtile præterea erit si Confessarij omnes in tabulis nomen & cognomen scribant eorum, quibus dictas attestationes subscriptas tradiderũt, seruentq; eas tabulas penes se, vel post octauam Paschæ nobis, aut si in Diœcesi sint, Vicarijs nostris forensibus exhibeãt, idque vt exactius animaduertere possimus, cum fraus aliqua in dictis attestationibus à non confesso quodam facta sit. B C

Pro maiore confessariorum instructione, atque in iuuãdis *corum*

A eorum animabus, quibus Pœnitentiæ Sacramentum administrarunt, vt certa quadam forma vtantur, qua pœnitentes in gratia accepta perseuerare, ac progressum facere doceant, infrascriptas adiunximus admonitiones.

Confessarij omnes, quemadmodum Patres spirituales decet, circa pœnitentes suos summam prudentiam adhibeant, necesse est, vt instruantur, diriganturq; paulatim ad virtutes Christiano homine dignas. Peculiariter autem industriã & studium suum erga eos magis explicare debebunt, qui in patres sibi confessarios suos cooptant, vt ad eos in dubijs & controuersis suæ conscientiæ rebus quotidie, tum pro consilio, tum B pro expiandis peccatis possint accurrere. Qui quidem ad eum modum filios suos spirituales in bono proposito confirmare nitantur, vt constantissimè sibi proponãt potius, quàm diuinam Maiestatem offendant mortaliter, non solum bona ac honores, sed etiam vitam profundere, viuumq. præseferant, & salutare desiderium secundum sanctissimam Dei voluntatem totam vitam suam expendere.

Confessarij ergo pęnitẽtes quales esse debeant.

Quare finem, ob quem creatus est homo, eis ob oculos crebro ponant: qui quidem est seruire, & obedire in hac vita diuinæ Maiestati, & in altera in omnem æternitatem eadem frui, aliaque similia; ac proinde debere hominem exsuscitare C animum & vires sibi sumere, salutique suæ cooperari, atque eatenus rebus omnibus uti, vel abstinere, quatenus ad hunc finem consequendum adminiculo, uel impedimento esse possint; ad extremum, huc se totos actionesq. suas, atque vniuersa quæ in hac vita possident destinare, ita vt in victu, vestitu, consuedine vitæ, negotijs, omnibusq. alijs exercitationibus ita sese gerant, vt omnia quasi quædam adiumenta eis esse possint ad vltimum finem, cui conditi sunt, consequendum. Ceterum, ipsi pœnitentes paratos sese exhibeant, non solùm in earum rerum vsu prudentiæ, ac salutari consilio confessarij libẽter acquiescere, verùm etiam si ille omnia planè vel aliqua ex

Confessarij finẽ, ob quẽ sũt creati suis pœnitentibus proponant.

ijs quæ habent deserenda esse iudicet, causa salutis eorum semper ei obediant. Confessarius tamen iuxta uniuscuiusque conditionem ac statum ad finem supradictum eos diriget. A

Proponat eis etiam modum orandi, ut feret singulorum capacitas, & pro religiosa consuetudine omnes nitantur bis saltem in die facere preces ad Dominum, manè videlicet cùm surgunt, ac vesperi dum cubitum concedunt.

Deinde exhortabitur eos, ut singulis diebus sacrum audiãt, & diebus Dominicis diuina officia frequentent.

Particulatim verò modum eis præscribet orationes mentales faciendi, siue viri, siue mulieres sint, modò tamen capaces sint: rudioribus autem ostendet quomodo Rosarium, siue Corona, Officium B. Virginis, septem Psalmi Pœnitentiales, aut similes aliæ Orationes legi debeant. B

Quod amplius est, omnes suæ fidei concreditos eò inducet, vt examen conscientiæ quotidie faciant: tempus autem huic rei accommodatum erit, dum vespere signo publico campanæ simul cum tota familia ad preces inuitatur. Admoneat quoque eos de frequenti confessione & communione, & paulatim eos secundum B. Augustini consilium in sanctam eam consuetudinem adducat, vt diebus Dominicis communicent.

Aug. epi. 119 ad Ianua. & in lib. de Eccles. dog. c. 53. & de consec. dist. 2. c. quotidie.

Quando autem aliquem nacti erunt, quem ad hoc præstandum esse videant idoneum, conabuntur eum paulatim, ac veluti per gradus quosdam eò euehere. Primò hortabuntur, vt quando omnes debent percipere venerabile Sacramẽtum, etiam festis toto anno celebrioribus, præter ipsum diem solẽnem Paschæ, quo debent omnes communicare, scilicet festo Pentecostes, Assumptionis Beatæ Virginis, Omnium Sanctorum, Natalis Domini: Deinde etiam Dominica in capite Quadragesimæ, pro Indulgentijs plenarijs acquirendis, ac præparatione ad sanctum Quadragesimale ieiunium: paullo post superaddat aliquot dies: postea horteur, vt singulis mensibus semel id præstet. C

Quod

A Quod si fiat, facile ad communionem octiduanam erit progredi.

Speciali cura eos admonebit Confessarius, ut dies festos in honorem seruitiumque Diuinum impendant, quod vt commodius fiat, auctor eis erit, vt alicui Societati sese associent, quæ ex instituto proprio dies festos in orationibus, pijsque operibus expendit: veluti est ea, quam Scholam vitæ Christianæ dicunt. In vniuersum autem patres, matresvefamilias admoneat, ut familiam suam ad Dei honorem instituant, ac liberorum suorũ curam eximiam habeãt, qui interim dabũt operam, vt visitent scholas, ubi Doctrina Christiana docetur, B modo ducant vnà secum eos festis diebus ad conciones, ad Vespertinas preces, ad prælectiones sacras, modo ad frequentem confessionem, & communionem eos accommodent. Si qui ex filijs vxorem duxerint, curabunt parentes, ut opera maritorum etiam illa sacramenta frequentent: vel si vxores sint, cum maritis similiter agant; quæ in re in memoriam eis reducant quod Sanctus Paulus ait: Maritus bonus, sæpe vxorem Christo lucratur, similiter & mulier virum. 1. Cor. 7.

Quomodo dies festos impẽderedo cere debeat Cõfessarius.

Eis qui literas norint, suadebunt, vt libros aliquos pios & sanctè scriptos emant (si modo facultas suppetat) quos & ipsi legant, ac faciant legi à tota familia circa vesperam, præci- C puè diebus festis: tales sunt, Vita Sanctorum Patrum, Gerson de imitatione Christi, Opera F. Ludouici Granatensis, Exercitia vitæ Spiritualis, & Rosarium Gasparis Loartis, Practica Orationis Spiritualis P. Matthiæ Cappucini, & alij similes.

Sæpius diuitibus in mentem redigant, eos dispensatores esse diuitiarum, quas possident, quibus ordinem, ac statum suum sustentare, & alere possint, verùm id Christianè, modestèque faciendum esse, vt non solùm in vsu diuitiarum nõ supra quàm eorum vires ferunt, sed potius infra, aliquid expendere cernantur, quod etiam Gentiles olim non solùm verbis,

Diuites quo modo admonendi.

bis, sed etiam domesticis exemplis ostenderunt. Porro in eleemosynis liberaliter faciendis studeant excellere, ad hoc enim obligantur: ac ne forte aberrent à modo conuenienti, hominum religiosè pieque sentientium consilium in his sequantur. A

Postremò secundum uniuscuiusque modum & conditionem, omnibus & singulis ea praescribant adiumenta, quę maximè necessaria, vtiliaque esse iudicabunt, ut in uia mandatorum Dei sui ambulent, ac proficiant.

FINIS.

Errata, & emendationes.

car.2.lin.12.A.Habraice Hebraicè.
car.4.pag.2.li.5.A.pattium partium
lin.3.à fin. percaperit perceperit
car.6.lin.10 à Chaldeo è Chaldæo
C.3.Syrirum Syrorum
pag.2.B.19. Hebreis Hebræis
C 2.ippsas ipsas
car.7.lin.vlt. proferant præferant
lin 2 à fine.& bipertita ea bipartita
10.pa.2 B.4.í mar.doctrinâ doctrinę
lin.5.C. ab ob
Vbicunq; positum est hoc verbũ, Mosaycę,siue Mosayca, pone Moysaicæ,& Moysaica
car.12. lin. 10. B. rep ehendendo reprenendo
car.14.lin.2.à fi.chariſſimi chariſſimè
car.15 B.8. numque numquam
16.p.2.B li 6. iesgarsath telgarsath
car.19.B 1. esset esse
21.pa 2.B li.5.patefacero patefacere
22.pa.2.C.9 Hieronymias Hebraic Hieronymi Hebraicæ
23.B. 5.multiplicet multiplicem
pag.2.C.lin.5. usti niti
25.A.10.quosdam quasdam
B.4.circumferebatur circũferebãtur
car.27.pa.2.lin.4.a fin.administruta administrata
28.li.vlt.pronunciasset pronunciaſſent.pag.2.lin.1. hauserat hauserant
30.li.5.a fi Augustinus Augustinus
pag.2.lin.7. Apoctoli Apostoli
B.3.tontum tantum
31.pag.1.B.2.corruptala corruptela
car.35.pag.5.B.1. pone penè
36.A.7. dedicerat dedidicerat
car.42.pag.2.p.li.6.locutus locutos
C.lin.9. Paulo cũ Paulo
car.45.B.2.loca loco
car.46.B.5.Donatistus Donatistas
pag.2.lin.5.tempore temporum
9.sua cũ suarũ.11.ordine ordinẽ
car.49.B.5.iudicium indicium
car.50.pag.2.lin.4.à fi.Vigas Viegas
53.p.2.A.3.delinctiorẽ delineationẽ
5.Adrichonius Adrichomius

car.55.B.5. proppe propè
car.60.C.8.Nazianzeus Nazianzenus
car.63 B.11 ostenaens ostendens
car.73.B.eõsolationibus cõsolationib.
pag 2.lin.3.B. Genouæ Geneuæ
car.74.pag.2.lin.5.Cara. Card.
car.77.pag.2.col.1.lin. 10.à fine. quod quarienſis. col 2. eiusdem.
car.78.col.2. Honorius Augustodu.ẽsi Honorius Augustodunẽsis
85.lin.3.à fi.col.1.centenarij cẽtonarij
lin.12 à fine.in 2.col.Sidulius Sedulius
car.88.pag.2.A. 10.ea rerum earũ verũ
car.89.pag.2.B. lin.8.liquit liquet
car.90.pag.2.B 3 pereipi percipi
car 91.C.2.eloquentia eloquentiæ
car.94.pag.2. A.materiam materiariam
B.2.hcc hoc
95.1.co.li.5.à fi.stinctione Distinctione
car.100 pag 2.lin 4 cõfessionibus con fessionibus. A.lin.9.fueeit fuerit
car.104.pag.2.col.1.li.25.& relinquen dum relinquendum
106.col.1.li.14.cõtrouersiã cõtrouersia
107.pa.2.li.2 supponendã supponẽdũ
car.109 col.2.lin.2.à fine.8a Sa.
p.2.li.12.numerabilibrs numerabilibus
110.col.2.li.7.à fi Garronie Garronis
111.pag.2.col.li.7.à fine. Bonauentuta Bonauentura
113.p.2.col.1.li.8.Minoarita Minorita
Post illa verba LIBER TERTIVS,pone Præparatio ad practicam Theologiam.Cap.XVI.
114.pag.2.lin.6. ctatim statim
116.pag.2.B.11.cõnexionã cõnexionẽ
C.4.Depositione de Depositione
117.A.9.munitæ munita
C.2.lectionec lectione. S.hæe hæc
119.A.8.Aut verò At verò
121.B.11.præfalione præfatione
pag.2.col.2.li.10.Bonauenturã,Rodulphũ Bonauenturam Rodulphum
C.6. ast est
car.115.B.5.bonestam honestam
car.134.pag.2.A.sollecitet sollicitet
lin.a fine.ad ac

INDEX CAPITVM
quæ in hoc Opere continentur.
PRIMI LIBRI.

L. Qui-

Elen-

FINIS INDICIS CAPITVM.